Çeviren: Pınar Öğünç

MK
MERKEZ KİTAPLAR

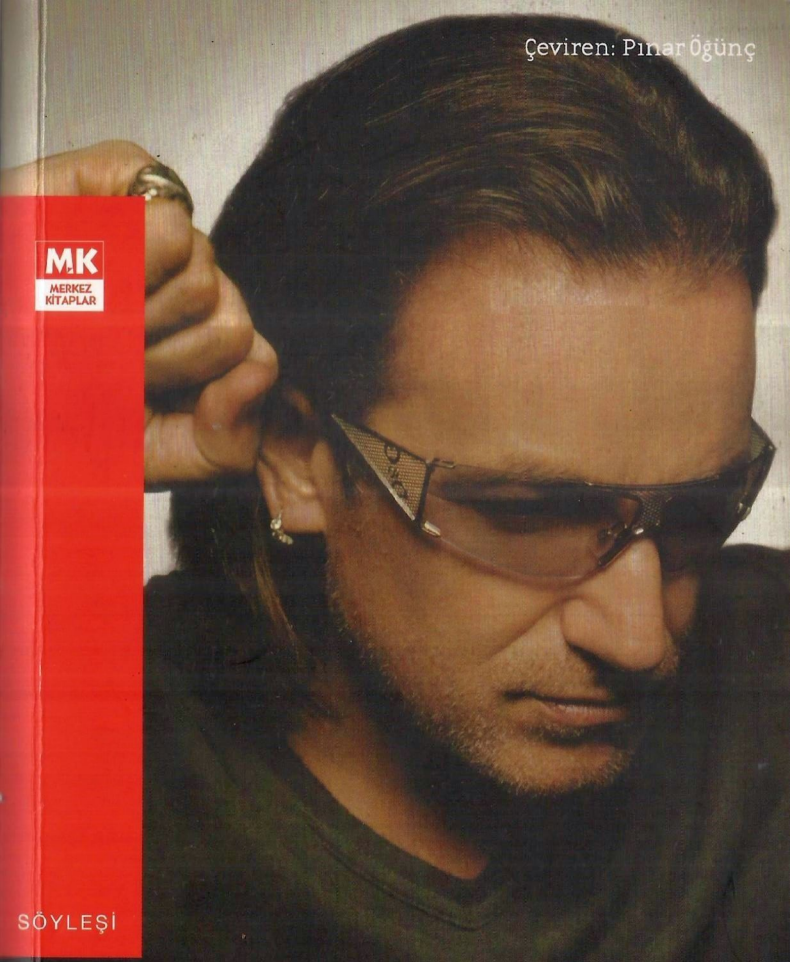

SÖYLEŞİ

Bono'nun Odasında

U2'nun solisti Bono ile konuşmalar

MICHKA ASSAYAS

MICHKA ASSAYAS

Michka Assayas, Paris'te yaşayan ve çalışan bir müzik yazarı. Kariyeri boyunca *Le Monde de la Musique*, *Rock and Folk* ve *Libération*'da yazılar yayınlayan Michka, Bono'yla 1980 yılında Londra'da tanıştı ve Britanya adaları dışında, U2'yu keşfeden ilk isim oldu. O ve Bono, bu kitabı oluşturmak için, son iki sene boyunca Dublin, Paris, Bolonya ve Fransız Rivierası'nda defalarca bir araya geldiler.

PINAR ÖĞÜNÇ

1975 İstanbul doğumlu. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. 1997 yılından beri çeşitli dergi ve gazetelerde muhabirlik ve editörlük yapıyor. *Küresel Ekonomide Yeni Kölelik* (Kevin Bales) ve *Ben Yabancı Değilim* (Lesley Ethem) adlı kitapları çevirdi.

Özgün Adı Bono in conversation with Michka Assayas
© Michka Assayas 2005 / Merkez Kitapçılık Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş. (2005)

Her hakkı saklıdır. Tanıtım amaçlı kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Genel Merkez: Barbaros Bulvarı, No: 125, Kat: 3,
34349 Beşiktaş / İstanbul
Yayınevi: Şehit Muhtar Cad. No: 56, Kat: 6, Taksim / İstanbul
Tel: 0212 237 45 02-03 Faks: 0212 237 45 04
www.merkezkitapcilik.com.tr
info@merkezkitapcilik.com.tr

Genel Yayın Yönetmeni İlknur Özdemir
Editör Ceylan F. Harman

Kapak Tasarımı Melis Rozental
Kapak Uygulama Gamze İçhedef
Grafik Ediz Çalışkan
Birinci Basım Ağustos 2006, İstanbul
Genel Yayın 50 *Ani-Biyografi Dizisi* 2
Isbn 975-9174-53-7
Basıldığı Yer Şefik Matbaası (0212 472 15 00)

Merkez Kitapçılık bir CİNER GRUBU kuruluşudur.

Bono'nun Odasında

U2'nun Solisti Bono'yla Konuşmalar

MICHKA ASSAYAS

İngilizceden Çeviren
Pınar Öğünç

Söyleşi

MK
MERKEZ
KİTAPLAR

Benim çocuklarım Antoine ve Eva'ya,
onun çocukları Jordon, Eve, Elijah ve John'a

İÇİNDEKİLER

9 *Bono'nun Önsözü*
11 *Giriş*
19 *1. Şarkılara dökülmemiş hikâyeleri anlatmak*
40 *2. Bir sanatçıya asla güvenme*
58 *3. Herkes buradan sağ çıkacak*
95 *4. Buradaki Elvis kim?*
122 *5. Kitabın en kısa bölümü*
126 *6. Dövmeci*
151 *7. Bardağın dibinde*
165 *8. Bazen bir bacağını kaybetmiş gibi hissediyorsun*
181 *9. Amerika'ya gitmeyeceksin*
198 *10. Felaket hayranı olarak hayatım*
218 *11. Ona bir de ölümsüzlük ekle*
236 *12. Sakallı kız*
254 *13. Daha küçük bir eve taşınmazdım*
270 *14. Tutankamon'un tabutuna asla sığamayacağım*
288 *15. Amhara'nın Çadırlarından Brejnev'in Yatağında Uyumaya*
310 *16. İnanca karşı şans*
333 *17. Odamı topluyorum*
358 *18. Tekrar toplumdaki yerimi alıyorum*

Teşekkürler

En başta Bono'ya teşekkür etmek istiyorum. Kendine yakıştırdığı, dünyanın en sadık *ve* en güvenilmez dostu olma şöhretini kesinlikle teyit etti. Bono – bunun için mücadele etmem gerekse de ayırdığın zaman ve her şeyin ötesinde paha biçilmez güvenin ve bonkörlüğün için teşekkürler. Bin şişe Chablis Premier bunu ödeyebilir mi emin değilim. Ama küçük taksitlerle deneyebilirim ödemeyi.

Catriona Garde olmasaydı, bu görüşmelerin hiçbiri gerçekleşemezdi. Catriona – onca kargaşanın arasında sende bir melek sabrı vardı. Sanırım başının üzerindeki hale de her an büyümekte.

Paul McGuinness, Edge, Adam ve Larry – Bono'nun bunu yapmasına izin verdiğiniz için teşekkürler. Umarım okuduğunuzda suratınız asılmaz.

Ali – Killiney ve Nice'teki konukseverliğin için teşekkürler. Umarım seninle ilgili bölümden hoşnut kalırsın.

Bolonya'daki yardımları için Sheila Roche ve Dennis Sheehan'a; Dublin'de yardımcı olan Principle'dan Susan Hunter, Nadine O'Flynn ve Candida Bottaci'ye; Nice'ten Christophe ve Lorna Marécaut'a teşekkür etmek istiyorum – hepiniz mükemmeldiniz.

Ed Victor – her daim doğru zamanda doğru şeyi söyledin. Fakat en iyi tavsiyen dört tekerlek üstündeyken işe yaradı. Ajanstakileri de unutmuyorum: Maggie, Linda, Abi, Edina, Cristina, Hitesh, Gráinne.

Andrew Nurnberg – teşvikin için teşekkürler.

Bill Flanagan – seninle de çok güzel bir sohbetimiz oldu. Bana çok nadide bir öğüt verdin.

Josh Behar – coşkun için teşekkürler.

Julie Grau, Katy Follain, Nick Davies, Olivier Nora, Jean-Paul Enthoven – destekleriniz için teşekkürler.

Clara – burada yaptığım şeye inanmamda bana yardım ettiğin için sana daha da fazla teşekkürler.

Bono'nun Önsözü

Michka,

Kitap projemiz üzerine küçük bir not düşmem gerektiğini düşündüm. Baştan bir daha okudum da, ne kadar gereksiz lafla dolu, kendini beğenmiş, tevazudan yoksun, ama her şeyi nasıl da gözler önüne seriyor. Keşke kendimi tanımasaydım, ama tanıyorum. Nokta yok, virgül yok; kısa sorulara uzun cevaplar – bazen can sıkıcı sorular, ama her daim gerçeğin peşinde.

Neden bu teklifi kabul ettim bilmiyorum, ama ettim bir kere. Muhtemelen yazdığın ilk bölümle ilgisi var. Bir an ciddi olmak gerekirse, ben babamın ölümünü atlattığımı sanıyordum. Usulca, meşguliyetlerimin ve ailemin içine kaçabildiğimi sanıyordum. Yas tutma konusunda hep çok iyi olduğumu sanırdım; İrlanda'da "feryat figan" deriz buna. Fakat sonradan ortaya çıktığına göre, ben asıl başka insanların trajedilerinde daha iyiymişim. Güzel yaşanmış bir hayatın, kanser gibi bu kadar yaygın bir afet yüzünden yavaş yavaş yok olmasında çok bariz bir dram yok, ama üzerimde dramatik bir etkisi oldu işte; öyle görünüyor ki ardından da bir çeşit zincirleme tepkiler doğurdu. Belki de haklısın, bu kendi iç hesaplaşmalarıma ne kadar döndüğümle alâkalı.

Ali kendim gibi davranmadığımı, bir adım atıp muhtemelen karmaşık diye nitelendirilebilecek çocukluğumu başka birisine anlatmam gerektiğini söylüyor. Dediğine göre bir şeye çok öfkeliymişim. Onun gazabından korktuğumdan bunun üzerine ciddi ciddi düşündüm, ama vardığım yer çok meşgul olduğumdu.

Sen, Michka Assayas, geri dönüp farklı hayatlarımın biriktiği o eve bakabilmeme ve odamı derleyip toparlamama vesile oldun.

Teşhirci hastan,

Bono
Nice, 21 Ocak 2005

Giriş

Bono'yu koltuğa yatırmanın yolu nedir? Burada kendisi de itiraf ediyor: "Söylediklerimi not alan ya da kayıt eden biriyle böyle uzun uzadıya konuşmuşluğum yoktu. Uzun konuşurken beni dinleyenler genelde içerler." Benim neden Bono'nun konuşma, içme ve yazışma dostu olduğumu tam olarak ifade etmek zor, ama olayların nasıl geliştiğini anlatmayı deneyebilirim.

Bono ve U2'yla ilk defa, bana şimdi başka birinin hayatından bir dönemmiş gibi gelen 1980 yılının Mayısı'nda yüz yüze geldim. O zamanlar tas gibi kesilmiş bir saç modeliyle takılıyor, kalın, gri, kemik çerçeveli bir gözlük takıyordum. Kalın bordo-sarı çizgili polo tişört, ayak bileklerinde daralan torba gibi siyah pantolonla kolejli bir "new wave" imajı yaratmaya çalışıyordum. Paris merkezli *Le Monde de la musique* adlı dergide müzik muhabiri olarak ilk haftamdı. Kimseyi kandırmıyordum, ama kendimi düzenbaz gibi hissediyordum. Yani, Fransız edebiyatından mezun, ona yakın bir İngiliz dili bilgisi olan 21 yaşında bir gençtim. *Le Monde de la musique* ise ciddi, suratsız bir dergiydi – siyah-beyaz basılıyor, esas olarak opera, prestijli şefler ve caz virtüözlerini işliyordu. Londra'dan gelen taze müzik akımlarına yaptıkları gibi, rock müziği *mouvement cultural*, bir tür kültürel hareket olarak ele alıyorlardı. İşe ilk alındığımda beni Londra'ya, yakın zamanda neler olup bittiğini görmeye, zamanın ruhunu keşfetmeye yollamışlardı. O sıralar *New Musical Express*, benim için kutsal kitap gibiydi. Yazarları Paul Morley ve Ian Penman her hafta, ilk single'larıyla (tabii saç modelleri seçimi ve albüm kapaklarıyla birlikte) estetik ya da varoluşsal açıdan bir depremi fitilleyebilecek bazı ta-

nınmamış Manchesterlı grupları destekleyen yazılar kaleme alırdı. Bu grupların isimlerini not etmiştim ve gittiğimde çoğuyla da buluşabildim. Bazıları gerçekten muhteşemdi – özellikle ortadan kaybolmadan *Colossal Youth* isimli tek bir müthiş albüm yapan Young Marble Giants. Bir kısmı iyiydi – mesela Psychedelic Furs, Monochrome Set. Bazıları ise, nasıl diyeyim ilginçti. U2... onları hiç tanımıyordum. Onlarla söyleşiye gitmeden önce, müziklerinin tek bir notasını duymuşluğum yoktu.

U2'nun dört üyesi, South Kensington yakınlarında, Collingham Gardens'da, iki odalı, möbleli, çok sade bir daireyi paylaşıyordu. İnanılmaz sıcak ve samimi oluşlarıyla beni etkilemişlerdi. Kocaman bir gülümsemesi, komik bir ismi olan bu küçük, konuşkan, Dublinli adamın sihrine derhal kapılıvermiştim; o konuşurken niyeyse müziklerinin sohbetlerinden kötü çıkmasından korktuğumu hatırlıyorum. Söyleştiğim müzisyenlerin çoğu, kuramsal sorularım karşısında ne diyeceğini şaşırıyor, muhtemelen, bu Fransız çalçene de hangi cehennemin dibinden bahsediyor diye düşünüyorlardı. Ama Bono öyle değildi. Benim kadar aşırı heyecanlı ve güvensizdi, ama Londra'da gençlik kültlerinin önemi, U2'nun bunlara uymayı nasıl reddettiği, modern müziğin vahim bir şekilde ruhun gerçek ifadesini yoksaydığı gibi bence çok derin mevzulara canı gönülden dalıyordu. Bir sonuca varabilmek için farklı fikirlerden konuya giriyor, bu süreç içinde de gittikçe hararet artıyordu. Nihayetinde doğru fikre ulaştığında ise yüzü aydınlanıyordu. Konuştuğumuz yer o kadar küçüktü ki, konuşurken yürüyor, arada duvarlara çarpıyordu (şimdi hatırlıyorum da bütün U2 elemanları uyku tulumlarını açıp aynı odada uyuyordu). Neredeyse aklımdan geçen her şeye dair anlık teoriler üretiyordum. Benim tam kavrayamadığım bir şey varsa, Bono nasıl olsa eksiği tamamlıyordu. (Bob Dylan'ın *Choronicles*'ından bir alıntı yapalım: "Bono ya da ben, birisi hakkında ne düşündüğümüzden emin değilsek, birbirimizi tamamlıyoruz." İşte o anda bana da eşlik eden biri vardı.) O güne dair başka görsel

hatıralar da saklamışım: Edge'in Punk grafitileriyle kaplı kot pantolonu, iyiliksever gülümsemesi, ölçülü konuşması; çok daha haylaz da olsa Adam'ın gülüşü; ve bütün söyleşi boyunca başını öne eğip oturan, on beş yaşında gibi görünen Larry. Söyleşinin sonunda bana Island Records'tan çıkan ilk single'larından bir tane vermişlerdi: "11 O'Clock Tick Tock." Üzerinde "new wave" tarzı siyah çizgiler bulunan lacivert bir kapağı vardı. Kısa vadede bana bir faydası olmayacaktı, çünkü Londra'da bir pikabım yoktu. Bu durumda, müziklerinin muhabbetleriyle yarışıp yarışamayacağına karar vermek için onları canlı dinlemem şarttı.

Tam da o gece U2, Hope and Anchor isimli bir barda çalıyordu. Yoksa Moonlight Club mıydı çaldıkları? Emin değilim. Çok kalabalık değildik; tahminimce yetmiş kişi falan. Hem heyecanlıydım, hem de biraz utanıyordum. Eğer bir kulübün sadece yarısı doluysa, çalan grup, dinleyici ya da mekânın sahibi, velhasıl işin içindekilerin hepsi yanlış bir karar vermiş demekti. O geceyi düşündüğümde, alçak sahnenin hemen önünde dikilip, yüksek sesle saçma sapan bir şeyler mırıldanan, tamamen sarhoş, uzun boylu, uzun saçlı bir adamı hatırlıyorum. Onu uzaktan izliyor, sahnenin üzerinde ya da aşağısında herhangi birine saldıracak mı diye merak ediyordum. Fakat grup hiç adamı kafaya takıyor gibi görünmüyordu. Bir punk şarkıcısı olsa, mesele çıkaran adama kendisi saldırarak ya da kalabalığı saldırmaya teşvik ederek gerilimi yükseltmenin bir yolunu bulurdu. Ama Bono, U2 bunu yapmadı. Bu can sıkıcı herifi sanki ne görüyor, ne de duyuyorlardı. Bono galiba ses sisteminin üzerine tırmandı ya da o etkiyi verecek başka bir şey yaptı. Sonradan idrak ettim ki, aslında Bono da, U2 da o gece oradaki insanları görmüyordu. Londra'da özel bir kulüpte toplanmış özel bir dinleyici topluluğu değildik, daha çok, ideal bir izleyici kitlesinin eğreti bir örneğiydik; U2 da Dublin'den gelmiş özel bir grup değil, ideal bir grubun eğreti örneğiydi. Orada sadece yetmiş kişinin bulunduğunun tamamen farkında olsalar da, aslında görünmeyen, daha büyük bir şeye odaklanmakla

meşguldüler. Sanırım ben de aynı şeyi yapıyordum. O gece hem çalan grup, hem de dinleyiciler orada doğmamış bir güzelliğin varlığını hissetti. Aramızda bir bağ kurduk; o günden beri süren güçlü bir bağ...

1980'li yılların ilk yarısında U2'yu destekler, *Rock and Folk*'ta (aylık bir dergi) ya da *Libération*'da (günlük gazete) sebatla albümlerini ya da konserlerini yazar hale gelmiştim. Bono ile Edge ilk defa Paris'i ziyaret ettiklerinde onları Notre-Dame'a götürdüm; bu benim değil, onların fikriydi. Bono'nun trafiği durdurarak Notre-Dame'ın Kamburu gibi yürüyüşü hâlâ aklımda. *Jackass*'in Steve-O'su daha o zamanlar yuvaya gidiyordu. Tamamen olmasa da, Bono'nun Paris'e özgü bir restoranda, ilk defa benimle yemek yediğine emin gibiyim. U2'nun sahne arkasını görmeye her daim giderdim. Şimdi unuttuğumuz o uzun dönemde, müzik gruplarına askerî güvenlik konseptini uygulamıyorlardı. Ter içindeki Bono sersemlemiş bir boksör gibi görünüyordu. U2'nun müziğinde sevdiğim şey, bir çeşit acemilikten ilham almalarıydı. Çok gerçekdışı bir yolu deniyorlardı –ki bu işin ütopik ve retro kısmıydı– ama aynı zamanda çok gerçekçi bir biçimde sınırlarının farkındaydılar ve iç organlarından gelen en yüksek, en iyi sesi çıkararak en iyisini yapmaya kararlı bir halleri vardı– bu da müziklerinin punk ve çağdaş olan kısmıydı. Hip olanla karşılaştırıldığında hiç hip değillerdi, ama bir anlamda hip olanı da gayet iyi sorguluyorlardı. Tamamen boş, kocaman bir kıtaya adım atar gibiydiyler, henüz yerleşik bir sakin kitleleri yoktu –"New Year's Day"in klibinde o uçsuz bucaksız, beyaz, donmuş bozkırlarda onları ata binerken görüyordunuz. Bir zaman sonra bir sürü insan onların izinden gidecek, kocaman geniş bir alana yerleşecekti, ama o günlerde kendinizi yalnız ve kasvetli hissediyordunuz; karaya oturmayacağınızdan, salak İrlandalılarla birlikte köşeye sıkışıp sıkışmayacağınızdan, kendinizi aptal gibi hissedip hissetmeyeceğinizden emin değildiniz.

1987 yılında *The Joshua Tree* çıktı ve neredeyse bütün listelerde bir numaraya yerleşti. Bazıları U2'nun yeni Rol-

ling Stones olduğu görüşündeydi. Bu çok ironik bir durumdu, çünkü yaptıkları her yeni albümle grup ticarî olarak intihar ettiklerini düşünüyordu. Ve her defasında bir intikam olarak başarı hep onların oldu, sanki başarıyı küçümseyişlerine özellikle sinirlenilmiş gibi... Bu, bir kibir halinde "pop" bir albüm yapma arzusunu, (göreceli olarak) ticarî bir hayal kırıklığı yaşayacakları on yıl sonrasına (*Pop*) atmıştı. Eleştirmenlerin çoğu gibi orada, onların bir parçası olmaktan zevk almama karşın, müzik dünyasını yekten istila ettikleri o dönemi "ileri" tuşuyla hızla geçmeyi tercih ederim. Bazı şarkılarının çok iyi olduğunu düşünsem de, kalbim geri kalanı için aynı hızla çarpmıyordu. Böylelikle onların izini kaybettim. Beni bir çekingenlik kapladı. Adamlar süperstar oluyor, bu da haliyle kendimi garip hissetmeme sebep oluyordu. Mühim olan nokta, U2'nun artık benim gibi insanlara ihtiyacı olmamasıydı. Bu yüzden de arka koltuklardan birine geçmek gayet doğaldı. *Achtung Baby* kesinlikle çok iyi bir albümdü, ama artık kimsenin bunu benden duymaya ihtiyacı yoktu.

Birkaç yıl sonra bu çekingenlikten sıyrıldım. Bu büyük başarıya dair edindiğim kararlı şüphe yavaş yavaş çözülüyordu. Bir çeşit eski sevgili inisiyatifi kullanarak, 1997 yılında Fransa'da yayımlanan haftalık dergi *Les Inrockuptibles*'in editörüne telefon edip, *Pop* albümlerinin promosyonuyla meşgul olan U2'dan Bono ve Edge ile söyleşi ayarlamasını istedim. Sanırım geçmişin içimizde ne kadar yaşadığını görmek arzusundaydım. Madem ki ben bu kadar zaman U2'nun kaderine bihaber kalmıştım, U2'nun da benim hayatıma o kadar ilgisiz kaldığını hissediyordum. Fakat içimde bir şey gayri ihtiyari bunu reddediyor, düzeltmek istiyordu. Böylece on üç yılın ardından ilk defa Dublin'e gittim. Hanover Quay stüdyolarının koridoruna girip de beni beklerken gördüğünde, Bono, ölmüşüm de dirilmişim gibi afallamış halde bana bakıyordu. Sonra yanıma geldi, sessiz bir şekilde uzun uzun sarıldı. Sürekli "sen olduğunu bilmiyordum, sen olduğunu bilmiyordum...." deyip duruyordu. Bir göz kır-

pışıyla on üç yıl bir toz zerresine inmişti sanki. Bir bara doğru yürüdük, zaten kısa bir süre sonra da Che Guevara şapkası ve sarma sigara ile başladığım muhabbeti unuttum. Bütün bu Zoo TV meselesi üzerine kuşkularımdan bahsettiğimi ve mevzu üzerine tartıştığımızı hatırlıyorum. Sanki Collingham Street'te başladığımız sohbete kaldığımız yerden devam ediyorduk. En azından benim kafamda, başladığımız laf bitmemişti.

Paris'e dönerken, gelecekte Bono'yu daha sık görebilmek için bir neden arar haldeydim. Bir kitap için birlikte çalışmayı ilk kez o anda düşündüm. PopMart Turnesi'nde onları izleyip, bir tür günlük tutmayı teklif ettim, ama *U2: At The End Of The World*'ü yazan Bill Flanagan zaten çok iyi bir iş çıkarmıştı. Bono'yla telefonda konuştuğumuzda, Larry dışında gruptaki herkesin kitap fikrini kabul ettiğini söyledi; görünüşe göre Larry "Bir daha bir kitap içinde yer almak istemiyorum" demişti. Birkaç ay sonra PopMart Turnesi'yle Paris'e geldiklerinde oradaydım. Ertesi sabah eve geldiğimde telesekreterimde bir mesaj buldum. Nefes nefese bir ses "Eski bir İrlandalı dostun arıyor... Konser sırasında senin ismini andım, duydun mu?... Çok feci başım ağrıyor... Beni arayabilirsin, Penny ismiyle Royal Monceau'da kalıyorum." O seferinde beceremedik. Dört yıl daha beklememiz gerekti. Bizim standartlarımıza göre çok da uzun bir zaman değil.

2001 yılının Temmuzunda, U2 Paris'te, Palais Omnisports de Bercy'de inanılmaz bir performans sergiledi. Sahne arkasına gidip Bono'yu tebrik ettim. O keskin bakışlarıyla gözümün içine bakıp, birdenbire, "*Birlikte bir kitap yapmalıyız*" dedi. Gerçekten mi? Konser sırasında da, "I Will Follow"dan önceki boşlukta daha önce Paris'te çaldıkları yerleri sıralarken sahnede ismimi (yine) anmıştı. Ee, buraya kadardı. Dünyanın bir numaralı rock'n'roll yıldızı yirmi bin kişinin önünde isminizi anıyordu. Bir şekilde bu çağrıya cevap vermeniz gerekliydi.

O gecenin ardından Bono'ya bir mektup yazdım:

İşte 2001'deyiz. Kariyerinin en iyi performanslarından birini sergiledin ve her şey bana hâlâ tamamen doğal görünüyor: seninle konuşmak, geçmişi bugünle bağlamak, vesaire... Aklıma bir fikir geldi. Ressamlar, yazarlar ya da sinemacılar üzerine yazılmış değil de, onlarla birlikte oluşturulmuş kitaplar geleneği olduğunu biliyorsun. Bazı röportajcılar onların hayatlarının ya da işlerinin (diyelim çocukları, mesleklerine nasıl başladıkları, belli başlı sanatçılarla ilişkileri, başarıları, başarısızlıkları ve bunun gibi...) bir yöne odaklanmış bir dizi söyleyişi yapıyorlar, sonra da bunlar karşılıklı konuşma halinde basılıyor. Ben bu tür kitapları çok güzel buluyorum, çünkü tipik "rock kitapları"nın tam tersi bir tarzları var. Tabii ki böyle bir şey yapmak için çok genç olduğunu söyleyen çıkabilir. Fakat benden daha iyi biliyorsun ki senin alanında 23 sene hayli uzun ve derin bir tecrübe. Bu şimdi olacaksa olur. Olmayacaksa, 60'ımıza geldiğimizde yapma ihtimalimiz de var tabii...

İşte şimdi buradayız. 2001'in Ağustosunda, Elevation Turnesi'nin sonunda Bono babasını kaybetti. Aylar sonra da bu söyleşiler üzerine çalışmayı kabul etti. Bono'yla konuşurken, sık sık kendimizi dünyanın bütün zamanına sahip, huzurevinde iki yaşlı insana benzettim. Tabii aslında bunun gerçekle alâkası yoktu, Bono genelde "şimdi koşturmam lazım" cümlesiyle konuşmayı kesiyor, sonra da gerçekten koşturuyordu. Sohbet durakladığında, kendimi bir rüyadan uyanır gibi hissediyordum; kaçınılamayan, derin rüyalar... Bono benim yaklaşımımı "damardan girmek" şeklinde özetlerdi. Her konuşmamıza bende her ne varsa onu kattım. Bunun son görüşmemiz olabileceği, bir daha onunla buluşamayabileceğimiz düşüncesi hep aklımdaydı. Aynı zamanda Bono'nun sözleri, içinde çok derin ve sakin bir yerlerden doğuyor gibiydi. Genelde ilgi çekici bir sükûnetle ve garip bir konsantrasyonla konuşuyordu. Söyleşilerimize şeklini veren, mecburiyetle samimiyetin tuhaf bir birleşimiydi. Her

konuşma bir kasırganın göbeğinde sıkışıp kalmaya benzediğinden bunda çok büyük bir çelişki yok. Sanırım o muazzam müziğinin bir kısmı da buradan doğuyor. Aynı yerden bir de kitap doğabileceğine inanmak istiyorum.

MICHKA ASSAYAS, KASIM 2004

1. *Şarkılara dökülmemiş hikâyeleri anlatmak*

Bu ilk sohbet (kitapta 1, 2, 3 ve 4. bölümler olarak sunuldu) 2002 yılının sonlarında, Bono'nun, Dublin yakınlarına düşen Killiney'de, deniz kenarındaki evinde gerçekleşti.
Kasvetli bir Kasım günü, Bono Mercedes'iyle beni (Edge ile birlikte ortak olduğu) Clarence Otel'den aldı. Kırmızı ışıkları görmezden gelmeyi, tek yön yollarda tersten sürmeyi bıraktığını fark ettim. Arabasını bir dişçiden almış, bir dişçi gibi de kullanıyor.

Şakır şakır yağan yağmurda gri bir deniz boyunca ilerledik. Bono, DATA'nın[1] elçisi olarak yeni görevinden söz etti. Amerikalı bir yönetmen için sadece bir hafta içinde yazdığı yeni oyunun da bahsi geçti. Evine vardığımızda, yoğun yağış yüzünden elektrikler kesilmiş, güvenlik kapısının sistemi çökmüştü. Bono inip hizmetlinin kapıyı itmesine yardım etti. Kısa süren öğle yemeğimiz boyunca, Çernobil felaketinin kurbanları yararına bir defile organize etmekle uğraşan Bono'nun eşi Ali'yle sohbet ettik. Bono evi gezdirip, Bay ve Bayan Hewson olarak (Bono ve Ali) seçkin konuklarını ağırladıkları bahçe içindeki ek binaya götürdü. Duvarlar Bill Clinton, Salman Rüşdi, Quincy Jones ve daha başka bir sürü önemli kişi tarafından yazılmış mektuplarla doluydu. Çok dikkatli bakmama rağmen Papa'dan gelen bir şey göremedim. Tekrar eve döndük. Çalışma odasının devamı olan, denize nazır küçük bir odaya doğru Bono'yu izledim. Ayakka-

1 DATA: Debt, AIDS and Trade for Africa adlı kuruluşun kısaltması. Türkçe karşılığı, Borç, AİDS ve Afrika için Ticaret.

bılarını çıkarıp kanepeye kıvrıldı. Belirli aralıklarla büyük kızı Jordan ve iki küçük oğlu Elijah ve John tarafından ziyaret edilecektik. Arada sırada bir telefon görüşmesi için Bono sohbete mola verecekti. Prince'den bir telefon beklediğini, ama onun yerine Bruce Springsteen'in aradığını hatırlıyorum. Amerikan futbol liginin final maçının devre arasında çalınacak bir şarkının yazım aşamasını organize ediyordu. Böylelikle Amerikalılar AIDS'li Afrikalılar'a ihtiyaçları olan ilaçların temininde yardım etmeyi "vatanseverlik yasası"na dahil bir eylem gibi düşüneceklerdi. Maalesef projenin ilerlediğini sanmıyorum. Günü pizza yiyip MTV'nin ödül törenini izleyerek bitirdik: Aday gösterildikleri dalların hiçbirinde U2 ödül alamamıştı. Yine de Bono kimin kazanacağını her defasında doğru tahmin ediyordu. Bu esnada Jordan ve kız kardeşi Eve odaya gelip koltuğa uzanmış cep telefonuyla mesaj yazıyorlardı. Elijah, Christina Aguilera'nın performansıyla büyülenmiş gibiydi. Birkaç hafta önce de babasına, Kylie Minogue'dan büyülenmiş bir halde, onu yakınlarda yemeğe çağırmayı teklif etmişti zaten.

Bu zamana kadar çok sayıda röportaj verdin. Neden şimdi kendini bir kitapta ifşa etmek istiyorsun? Sonuçta eline birçok fırsat geçmişti...
Aslında ben ne yaptığı işlere, ne de bir gün öncesine, yani genel olarak geriye bakmayı pek sevmeyen bir insanım. Ama belki de şimdi zamanı gelmiştir. Şarkılara dökülmemiş hikâyeler var anlatılacak.

Başlamadan önce, daha kayıt aleti kapalıyken yakın zamanda kaybettiğin babana dair söylediğin çok önemli bir şey var. Babanın kıvrak zekâsından ve alaycı yanından bahsediyordun. Bunun neden şarkılarında hiç su yüzüne çıkmadığını merak ettim.
Evet, bu ilginç. Babam hayatta yorgunu... ne yapacağını bilmezi oynuyordu sanki. Gerçekten bir oyundu bu, ama hayat onu bir türlü etkileyemiyordu. Bir çocuk olarak onun tam

tersine benzemek istiyordum. Özellikle yeniyetmelik zamanlarında öyle dönemler oldu ki, babamı düşmanım gibi görüyordum. Hep böyledir... Bu yüzden de düşmanımın silah tercihi olan alaycılığı reddettim.

Çizdiğin bayağı çetin bir portre... Gerçekten nasıl bir adamdı baban?

Söylediğim gibi, çok çekici, eğlendirici, sevilesi bir adamdı, ama dünyaya ve insanlarına karşı çok derin bir güvensizliği vardı; çok az insana bağlanmıştı, ki onlara da minneti hep kıttı. Diyordum ya, onunla barıştım, ama asla gerçekten dostu olamadım. Neyse ki erkek kardeşim bunu becermişti. Burada hiç olağandışı bir durum yok, tipik İrlandalı maço erkek teraneleri. Hiç doğru dürüst konuşamadık. Onu hastanede ziyaret ettiğim son günlerinde bile tek yapabildiği fısıldamaktı. Parkinsonu vardı. Onunkinin hemen yanında portatif bir yatağa uzanırdım. Hasta olduğu için konuşmak zorunda değildi. Bundan mutluluk duyduğunu söyleyebilirim sana. Gündüzleri yanında öylece durur, resmini çizerdim. Bütün kablolarıyla, tüpleriyle, onun hastane odasının bir dizi çizimini yaptım. Nadiren, kitap okurdum ona... [*duruyor*] Shakespeare. Shakespeare'i severdi. İncil'den okumaya kalksam, hemen kaşları çatılırdı. *[gülüyor]* "Siktir git" dercesine bir bakış... Aslında son sözleri de "siktir git" oldu. Gecenin bir yarısı yanındaki yatakta yatıyordum, bir bağırış duydum. Tabii ki günlerdir sadece fısıltı duyuyorduk ondan. Hemşireyi çağırdım, geldi. Tekrar fısıldamaya dönmüştü, ikimiz de kulaklarımızı ağzının dibine dayamıştık. "Ne diyorsun? İyi misin? Bir şeye ihtiyacın var mı? Yardım edebileceğimiz bir şey var mı?" Hemşire devam ediyordu: "Bob, iyi misin? Ne diyorsun yani? Ne demek bu? Neye ihtiyacın var?" *"Siktir git"* dedi babam, "Bir siktirip gider misiniz? Bir de beni buradan çıkarır mısınız? Eve gitmek istiyorum ben. Burası hapisane hücresi gibi." Bunlar da son sözleri oldu. Hiç romantik değil, ama çok manidar. Sadece o odadan değil, kendi bedeninden, iskeletinden de kaçmak istiyor gibi

geldi bana. Tipik babam işte. Her zaman yaraya tuz –hatta sirke– basardı. Dünyanın en güzel kadınıyla tanışabilirdi. Hatta Julia Roberts... Bir defasında bir kulüpte tanıştırmıştım da, filmine atıfta bulunarak şöyle demişti: "Özel bir kadın ha? Kıçımın kenarı!" [*gülüyor*]

Bana kimi hatırlattı biliyor musun? Brian Wilson'ın babasını... Babasına dair yazılanları okudun mu?
Ha, evet, birazını.

Brian Wilson'ın babası da hep müzik işine girmeyi hayal edermiş, senin babanın opera şarkıcısı olmaya heveslenmesi gibi. Beach Boys'un provalarında çok feci bir ağırlığı varmış. Brian Wilson inanılmaz şarkılarla ortaya çıkıp duruyor, babasının yorumu: "Bundan hit olmaz. Gidin adam gibi çalışın." Çok küfürbaz bir adammış hem sözlü olarak, hem fiziksel. Burada ilginç bir bağlantı var sanki. Belki baban sana sert davrandıkça, daha yaratıcı oluyordun bazen.
Evet. Benim en iyi arkadaşlarımdan Gavin ve Guggi'nin[1] babalarına arada bir baksanız, benimkinden çok daha fazla kötü muamele ettiklerini görürsünüz. Biz üçümüz Cedarwood Road'da birlikte büyüdük. Guggi şu anda ressam, Gavin bir çeşit "nouveau cabaret" için şarkılar, film müzikleri de yapan çok iyi bir sanatçı. İkisinin benden ayrılan yanları, sanırım babalarının hışmından kaçıp, annelerinin koyunlarına sığınmaları. Muhtemelen bunu ben de yapmak isterdim, ama annem pek ortalıkta değildi. Bu da ayrı bir kızgınlık doğuruyordu; şimdi dönüp baktığımda anlıyorum ki, biraz da öfke...

Neye karşı bir öfke?
Boşluğa... boş bir eve... yalnızlığa... insanlara ihtiyacım olduğunu fark edişime.

1 Fionan Hanvey (Gavin Friday olarak da bilinir) ve Derek Rowen (Guggi) 1978'de avangard punk rock grubu Virgin Prunes'u kurdu. Edge'in ağabeyi Dick Evans da sonradan onlara katıldı.

Annenin yerini tutacak arkadaşlar istiyordun, bu da seni daha fazla kızdırıyordu mu demek istiyorsun?
Sanırım. Ama galiba başka bir şey daha var. Sabahları kafanda bir melodiyle uyanıyorsan, benim gibi, bütün mesele o melodiyi kafandan çıkarıp müziğe dönüştürürken ne kadarından fedakârlık ettiğinle ilgili. Ben rezil bir gitaristim, hatta piyanoda durumum daha da rezil. Yakınımda çok yönlü bir müzisyen olarak sıradışı bir yeteneğe sahip Edge olmasaydı, durumum çok ümitsizdi. Larry ile Adam olmasa, o melodilerin hiçbiri ortaya çıkamazdı. Fakat benim için başkalarına bel bağlamak zorunda kalmak hâlâ çok zor. Sizi arkadaşlıklar kurmaya iten zayıflıklarınızdır. Sizde eksik olanları başkalarında ararsınız, ama bazen keşke bunu kendi başıma becerebilseydim diye düşünüp öfkelendiğiniz olur. Benim kafamın içindeki melodiler, benim çalabileceğimden çok daha ilginçler. Öfke, başkalarına güvenmek zorunda kalmaktan kaynaklanan bir öfke var içimde, ki aslında başkalarına güvenmekte çok başarılıyımdır. Şunu söylemem lazım, bizim grup başkalarına nasıl güvenileceği konusunda en iyi örnek bence.

Sizde farklı olan ne?
Brian Eno'nun sürekli bahsettiği şey. Der ki: "Siz dördünüz nasıl geçiniyorsunuz, bunun politikası nasıl işliyor, herkes birbirine ne kadar yer açıyor, Smithsonian'da ders olarak anlatılmalı; ciddi bir durum var ortada." Ama aynı zamanda bu bazen rahatsız edici olabiliyor. Bir düşün... Ürkütücü bir şey değil mi? Sevgiline güveniyorsun, arkadaşlarına güveniyorsun, nihayetinde bütün olabilmek için Tanrı'ya güveniyorsun. Ama biz bundan hazzetmiyoruz. Sevgililerimize kızıyoruz, özellikle de bir bütün olabilmek için arkadaşlarımıza ihtiyacımız olduğu fikrine. Bu da demek oluyor ki tek başınayken... [*duruyor*] o eski boktan Zen öğretisinden bahsediyorum, alkışlamaya çalışan tek el oluyorsun. [*gülüyor*]

Bu ancak bir grup aracılığıyla öğrenilebilir... Çok genç yaşta anneni kaybettikten sonra mı bunun farkına var-

dın, yoksa daha önce de aklında var mıydı?
Aslında çocukken diğer çocuklarla o kadar da ilgilenmezdim.

Burada bir çelişki seziyorum. Seninkini anlayabilmem için kendi tecrübelerime dayanmam gerekiyor. Senin gibi benim de çok yakın olduğum bir ağabeyim vardı. Ona güvenebilmem, bana yalnız bir çocuk olma özgürlüğünü verdiği gibi, aynı zamanda da kendimi korunaklı hissetmemi sağlıyordu. Halbuki söylediğine göre, senin için arkadaşlarına güvenmek bir ölüm kalım meselesiymiş.
İlk başlarda değil, ama haklısın. Başlarda kendime inanılmaz bir güvenim vardı ve muhtemelen bununla böbürleniyordum da. Entelektüel olarak birçok yönde çok yetenekliydim. Çocukken satranç oynardım; bayağı da iyiydim. 12 yaşındayken uluslararası bir müsabakaya katıldım. Ne kadar can sıkıcı!

Kazandın mı?
Hayır, ama fena değildim. Yetişkinlere karşı oynayan bir çocuk olarak insanlar pek yaygara koparttılar. Fakat bu oyunu bana babamın öğretmesinin anlamı, mümkün olduğunca çabuk onu yenmeyi öğrenmem gerektiğiydi. Belki de o özellikle yenmeme izin verdi. Yine de harika bir duyguydu, o zamandan beri de gittikçe kötüye giden neticelerle satranç oynarım. Ama güven? Evet tonla... Sonra birden çöktü. Buluğ çağındaki her genç zor bir dönemden geçer, ama sanırım evde başka kimse bulunmamasından, benimki daha zor geçti. Annemin ölümü kendime olan güvenimi derinden etkiledi. Okuldan sonra eve gidiyordum, ama artık orası bir ev değildi. Annem yoktu. Annemiz gitmişti, o güzel Iris... Kendimi terk edilmiş ve korkmuş hissettim. Sanırım korku çok çabucak öfkeye dönüşüyor. Benimki hâlâ içimde.

Başka neyi değiştirdi bu?
İnsanların arasında olmak hoşuma gidiyor artık.

Nerede mesela?
Sevdiğim şeylerden biri öğle yemeğine çıkmaktır. İçmeyi severim sonra. Güzel yerim.

Evet fark ettim. Aslında merakımı da cezbetti bu.
Şehirdeki en iyi restoranlar beni kendilerine çekecektir muhakkak. Tamam rock'n'roll ile bağdaşan bir şey değil bu! İyi restoranlara gidiyorum, çünkü çocukken yediğim yemeklerde hiç sevgi olmadı. Buna gerçekten içerliyordum. Yediğimin tadını alamıyordum, çünkü o... yani annem yoktu.

Çok küçük yaşlardan itibaren yemeğini kendin mi yapıyordun yani?
İşi, babamın alışveriş yapayım diye verdiği parayı arkadaşlarıma dağıtıp, dükkânlardan erzak çalmaya kadar götürdüm. Yemek saatlerinden nefret ediyordum. "Smash" diye bir şey vardı hatırlıyor musun? Berbat bir fikirdi. Astronota benzeyen birtakım tabletlerin üzerine kaynamış su döküyordun, patatese dönüşüyordu. Sonra onu haşlanmış fasulye ya da başka bir şeyle aynı tencereye koyardın, zaten tencereden de yerdin, tabağa bile gerek yok, öyle televizyonun karşısında...

Şu Fransız şefin azap verici buluşundan bahsediyorsun...
Trajikomik bir durumdu. Ulusal havayollarının bilgisayar bölümünde çalışan ağabeyim, çok ucuz bir paraya havayolları yemeklerinden satın alabileceğini keşfetti. O paketlenmiş yemeklerden getirirdi eve, buzdolabı ağzına kadar onlarla doluydu. İşte ben de okuldan gelip evde uçak yemeği yiyordum. Sonra inanılmaz bir şey oldu. Bizim lise havaalanının yakınlarındaydı. Önceleri okulda öğle yemeği yoktu, sonra birden öğle yemeği vermeye karar verdiler. Ve gidip öğle yemeklerini havaalanından alıyorlardı. Yani öğle yemeği olarak uçak yemeği yiyorum, eve gidiyorum, akşam yemeği olarak yine o boktan uçak yemeklerinden yiyorum. Sonra n'oluyor? Bir rock'n'roll grubuna giriyorsun ve ömrünün kalan kısmını da uçak yemekleri yiyerek geçiriyorsun. [*gülü-*

yor] Adamı şık bir restorana sürüklemek için yeter herhalde; bel ölçümün gittikçe genişlemesini de açıklayabilir bu. Bu arada henüz şişman Elvis dönemime hazır değilim. Opera binaları çevresinde takılmaya... Ha, sen de bunun için buradaydın... Tamam, kanepeye dönelim.

Bir hamburger arası vermeliyiz belki de.

Cidden, yaratıcılık hayatımın tamamı, on dört yaşında bütün dünyamın çöktüğü zamanlara dayanır. Bununla prim yapmak istemiyorum, bir sürü insanın tırmanacak çok daha büyük tepeleri olmuştur. "Hayat hakkında düşünceye dalmak istiyorsanız ölümle başlayın" diyen Dalay Lama mıydı? Kızlar değil, arabalar değil, seks, uyuşturucu değil... Ben de yazmaya ilk olarak ölümden başlamışımdır. Ne kadar serseri bir çocuk! Aslında ilk albümümüz, *Boy*, bu mevzu göz önüne alındığında, dikkat çekici bir biçimde coşturan bir albümdür.

Neydi orada söylediğiniz?

Garip bir şekilde yeni albümümüz *How to Dismantle an Atomic Bomb*'la aynı. Masumuyetin bitişiyle alâkası var. Ama ilk albümümüzde bunun sadece kokusu vardı, zihnimizde olan bir şey değildi. O dönemde herkes biliyordu. Biz dünya hakkındaki bilgi eksikliğimizi göklere çıkarıyorduk. O hikâyeyi daha önce kimsenin yazmadığını düşünüyordum. Kimse o kadar toy olamazdı. Duygusal anlamda nadiren "toy" kalmayı becerebilir rock'n'roll. Seksüel bir durum olabilir. Şiddet dolu olabilir ya da hırçın. Defedeceğiniz şeytanlar belirebilir, ama gerçekte defedilmez, bu denenir sadece. Şefkat, ruhaniyet gibi insanların kafasındaki gerçek meseleler nadiren işlenir. Eskiden daha bir kasılma hali, bir fiyaka vardı. Ben ilk albümle, o çocuk olmaya, bozulmaya yüz tutmuş masumiyet üzerine şarkılar yazmaya karar verdim. Rock'n'roll daha önce masumiyeti, masumiyetin yitirilişini, aşk konulu şarkılar dışında, bir mevzu olarak ele almamıştı.

Benim asıl ilgimi çeken az önce bahsettiğin mevzuyla yüzleşmeye nasıl karar verdiğin. Sadece hayallerinin olduğu, onları nasıl gerçekleştireceğine dair hiçbir ipucunun bulunmadığı hayatının o dilimine geri dönmek ilginç. Senden yedi yaş büyük olan ağabeyinle ilişkinin, kendine güvenini kazanmanı nasıl etkilediğini özellikle merak ediyorum.

Güven kazanmama hem yardımcı oldu, hem olmadı. Yani bana gitar çalmayı o öğretti. Öğrendiğim şarkıları onun gitarıyla çalıyordum. Mesela Beatles'ın *Songbook*'u vardı onda, şu saykodelik çizimler olan. O kitap benim aklımı uçurmuştur. Nitekim hâlâ da uçurur.

Öğrendiğin ilk Beatles şarkısı hangisiydi?

"Dear Prudence." Tamamını Do akoruyla çalabiliyordun. Neil Diamond... onun da bir nota kitabı vardı ağabeyimde. "Diamond"u seviyordum. "Play Me" diye bir şarkı vardı. [*şarkıyı söylüyor*] Dahice...

Ağabeyine dönelim. İyi anlaşır mıydınız onunla?

Evet, ama kavga da ederdik- fizikî kavgalar...

Çocukların çoğu kavga eder. Sizinkinde özel olan neydi ki?

Bizimkinde, yaşadığı eve içerleyen on altı yaşında küçük bir Deccal vardı. Diyorum ya, ortalıkta baş belası gibi dolandığıma eminim. Ağabeyim işten geliyordu, ben arkadaşlarla oturup televizyon seyrediyor olurdum. Yapacağımı söylediğim bir şeyi yapmamışım, bulaşıkları yıkamamışım mesela. Ya bir şey söyler ya da kapıyı çarpardı; sonunda da birbirimize girerdik. [*gülüyor*] Gerçekten, yıllar sonra mutfak duvarlarımızda hâlâ kan izleri vardı. O raddeye getirirdik yani.

Ama annen öldüğünde, eminim sana destek olmuştur. O zamanlar yirmisine basmıştı.

Mükemmel bir adamdır ağabeyim. Yalan falan söyleyemez. O zamanlar daha da iyiydi. Hatırlıyorum, bir defa çok büyük

bir kavga ettik ve ben ona bıçak attım. [*gülüyor*] Onu öldürmek için değil, korkutmak için atmıştım. Bıçak gitti, kapıya saplandı... Döndü bıçağa baktı, ben döndüm bıçağa baktım. Ve o an fark ettim: Niyetim bu değildi, ama onu öldürebilirdim. Galiba ikimiz birden ağlamaya başladık. İkimiz de aslında nasıl acı çekilir bilmediğimiz için birbirimize öfkelendiğimizi itiraf ettik. Böyle dedik, çünkü annemin adı asla anılmazdı...

Nasıl "asla"?
Annem öldükten sonra babam onun hakkında hiç konuşmadı. Hiç su yüzüne çıkmadı annem. Garip, ama işte bu yüzden annemle ilgili fazla hatıram yok.

Gerçekten garip, çünkü on dört yaşındaydın o zaman. Kendi babasının cenazesinden döndükten sonra öldüğünü okumuştum. Öyle mi?
Babasının cenazesinde birden yere yığıldı, onu kaldıran, taşıyan da bendim. Bilinci bir daha hiç yerine gelmedi. Aslında, geldi mi, gelmedi mi tam olarak bilmiyoruz. Babam, ipin ucunu kaçırdığında ya da biz birbirimize çok fena girdiğimizde, "Ölüm döşeğinde annenize şöyle söz verdim..." diye başlardı. Ama cümlesini hiç bitirmedi. Bunları, bunun gibi başka şeyleri, dilinin altındaki baklayı çıkarsın isterdim sonunda.

Babana sormak isteyip de soramadığın, cevapsız kalan soruların olduğunu düşünüyor musun?
Evet.

Ama niye sormadın onları?
Denedim, ama cevaplamak istemedi.

Neler sordun mesela?
Ona neden gerçekten böyle bir adam olduğunu sorabileceğim bir muhabbete başlamak istedim. Çok olağandışı bir bi-

çimde, ilginç bir aile tarihimiz olduğunu keşfettim böylelikle. Bu, şu anda konuşmak istediğim bir şey değil. Ama onunla konuşmaya çalışsam da, zaten sessizliğe gömülüp alaycılığına sığınırdı.

Onun tarzına dair tam olarak öğrenmek istediğin ne?
Bu kadar kapalılığı sanırım... Çok kasıtlı bir biçimde ilgisizliği bir de. Söylediğim gibi, bu konu hakkında ağzından tek laf çıkmasa da babam bana hep "Hayal kurma! Hayal kurmak, hayal kırıklığı demektir" tavsiyesi vermiştir, ki çok yazık olurdu, hiç hayal kurmamak yani... Ve tabii megalomaninin başladığı yer de burası. Asla büyük bir ideale sahip olmamak onun kararıydı. Benim bütün merak ettiğim de bu.

Senin önünü nasıl tıkıyordu?
"Neden üniversiteye gitmek istiyorsun?" diyordu. Aslında kafası karışıktı, sonunda "Tamam, üniversiteye git. Sana yardım ederim..." demişliği de var. Biraz ağrına gitse de, nihayetinde gitar derslerinin parasını o veriyordu. Kaldı ki hayatta en fazla pişmanlık duyduğu şey bir müzisyen, şarkıcı olamamaktı. Kavraması çok zor bir durum. Ben şu anda dört çocuk babasıyım, böyle bir düşünme tarzını hayal bile edemiyorum. Ama onun seni düş kırıklığına karşı koruma yöntemi, daha baştan düş kurmana izin vermemekti. Bir noktada kendisinin uzağındakine erişmekten vazgeçti. Galiba bir şeyi kestirip atmak zorunda kalmıştı, çocuklarının da aynı şeyi yaşamasını istemedi. Ya böyle ya da sadece huysuzun tekiydi. Tam olarak bilemiyorum. Ya da ne? Başka nasıl bir açıklaması olabilir bunun?

Peki senden ne olabileceğini düşünüyordu?
Hmm... Sanırım... ya onun gibi memur, güvencesi olan, atılamayacağın bir iş... ya da şehir şehir gezen bir satıcı. Bizim ailede bunlardan çok vardır. Ee, tabii sonunda ben de onlardan biri olup çıktım.

Bir anlamda belki...
Hayır, hayır, birden fazla anlamda. Eminim. Gerçekten o gezgin satıcılardanım ben. Ve eğer gerçekten öğrenmek istiyorsan, kendimi aslında böyle görüyorum. Kapı kapı, kasaba kasaba dolaşıp şarkı satıyorum. Melodiler, sözcükler satıyorum. Kendim için ise, politik işimde fikir satıyorum. İçine girdiğim ticarî dünyada da fikir satıyorum. Yani kendimi soyağacımızda yer alan o uzun satıcılar çizgisinde görüyorum. Gerçekten böyle görüyorum. Jack Amcam sağ olsun!

O zaman ailende, annenin tarafında başarı hikâyeleri de var.
Annemin ağabeylerinden biri sigorta sektöründe çok başarılı bir adamdı. Londra'ya gitti, oradan da bütün dünyaya... Hepsi başarılıydı, ama o dayım çok fazla başarılıydı. Galiba ilerde yapabileceğimi düşündükleri mesleklerden biri de sigortacılıktı. Aşağıda ağ gerilmiş mi diye hiç bakmamış bir sirk cambazı için çok komik değil mi? Neyse, şunu söylemeden edemeyeceğim, bir şey başarmanın beklenmediği bir çevreden gelmek gerçekten harika bir şey, öyle değil mi? Genelde bunun tersidir çünkü. Ama işte Tanrı onlardan razı olsun, ben de pek azgın bir çocuktum. Annem öldükten sonra bu bir isyana dönüştü. Geleceğimi çok parlak görmediği için babamı hiç suçlayamam, çünkü onun tanık olduğu şey benim kendi kendimi yakışımdı. Derslerde bayağı iyi olmama rağmen, okulla alâkam yoktu. Çok komik, o döneme kadar sınıfın en yüksek notunu ben alırdım. Diğer taraftan, benim takıldığım çocukların hiçbirinin okulla alâkası yoktu. O yüzden babamı günah keçisi ilan etmem istemem.

Çünkü asıl bela sendin.
Evet, tam da öyle.

Her şeye rağmen sonunda üniversiteye de gittin.
Evet, gittim. Çünkü okuldaki arkadaşlarım gidiyordu. Daha o zamandan farklı düşüncelere ilgi duyardım –aslında hep il-

gi duydum. Üniversitede iki hafta geçirdim, İngiliz Dili ve tarih okuyordum. O okulu bitirmiş olmak çok hoşuma giderdi.

Ne demek "iki hafta geçirdim"?
Yanlış kayıt yaptırdığımı söylediler. Devlet Üniversitesi'nde resmî dili konuşman gerekiyordu, ama benimki resmî dil değildi. İrlandacadan çakmıştım, bunu öğrenmişler. Diğer derslerden aldığım notlara göre kabul etmiş olsalar da okuldan attılar beni.

Annenin ölümünden sonra babanla ilişkin nasıl bir hal aldı? Sanırım babanın yakın zamandaki ölümüne kadar farklı evrelerden geçtiniz.
Annem öldükten sonra galiba hem ağabeyime, hem babama işkence ettim. Bir evde yaşayan üç erkektik. Yaşadığımız çok berbat anlar oldu, gerçekten, üç erkekten bekleyebileceğin en rezil durumlar. Bir defasında babamın beni yere sermeye çalıştığını hatırlıyorum. Hiçbir zaman yangına körükle gitmedim, ama zordu. Çoğunlukla komik anlar yaşanıyordu. Bir ara kendi vesveselerini sözde "benim için endişelenerek" geliştirmeye başladı. Ben de on yedi yaşındaydım, punk rock konserlerine gidiyordum. Merdivenlerin başında beni bekliyor olurdu, elinde ağır silahlarla tabii... [*gülüyor*] Bu yüzden, babamı uyandırmadan eve girebilmek, ben ve arkadaşlarım için engelli koşu gibiydi.

Zavallı adamı kim bilir kaç gece uykusuz bıraktınız? Bilhassa unutamadığın bir an var mı?
Gider borusundan iki kat yukarı tırmanır, banyonun penceresine ulaşırdım. Pencereden –çok çetrefilli bir manevradır elimi sokar, pencereyi açıp içeri girer, sonra da alt kata inip arkadaşlarımı içeri alırdım, ki biraz daha birlikte takılabilelim. Bir seferinde, sabaha karşı dört suları, tam malum manevranın en zor kısmındayım, babam uyanıyor [*taklit ederek*]: "Sen misin? Sen misin?" diyor. Ben de tam onun yatak odasının penceresindeyim, evin duvarında asılı kalmışım ve

cevap veriyorum [*eliyle ağzını kapatıp fısıltıyla*]: "Haa, evet benim..." –"Çabuk! Doğru yatağına!" – "Peki tamam." Aslında onun yatak odasının penceresinde asılı olduğumu bilmiyor, vay be, bense aşağı düşsem bütün kemiklerimi kıracak haldeyim. [*gülüyor*]

Baban seni çok korkutmuş gibi.

Çok da değil. Sanırım sadece hırçın bir ilişkimiz vardı. Biz, bizim cemaat çok sıradışıydık. Kaç baba oğlum dediği iki çocuğun Doc Marten ayakkabılar, acayip kıyafetler ve Mohawk bir kafayla dolaşmasına izin verir ki? Bazen Guggi kapıya at sırtında gelirdi. Çok erken yaştan itibaren sürrealist kafalara sahip olduğumuzdan bu bize çok komik geliyordu. Yirmili yaşlarımdayken, arkadaşlarla atıştığımız bir defasında, benim avane gelip arabamı düzinelerce yumurtayla, kağıt mendillere sarmışlar – hem de bütün arabayı. Araba olmuş kantonpiyer, kağıtlar yumurtayla koza gibi sarmış onu. Uyanır uyanmaz da, beni yumurta yağmuruna tutmaya başladılar. Tek sorun babamın da uyanmasıydı ve babam yastığının altında silahıyla uyurdu.

Tabanca mı?

Hayır. Demir boru gibi bir şey. İkimiz, babamla ben sapına kadar silahlanmış olarak arkada, arkadaşlar önde, sokağın aşağısına doğru koşturuyorduk. Babam söyleniyor [*babasının nefes nefese kalışını taklit ediyor*]: "Kalp krizi geçiriyorum... Kalbim... Sıçtığımın piçleri. Şimdi yakalayacağım sizi..."

O zaman niye onunla yaşamaya devam ettin?

Bana bir sene ücretsiz yatak ve yemek verdi. Dedi ki: "Bir yılın var. Bir yılın sonunda senin müzik grubundan bir halt olmuyorsa, gidip kendine iş bulman lazım." Düşününce bayağı cömert aslında. Olgunlaşmaya başlamıştı. Bana gerçekten yardım ettiği çok fevkalade bir an da var. Bir gün mühim bir adam bizim grubu izlemeye geldi, sonra da bir teklifte bu-

lundu. Bizim için çok önemli bir andı, çünkü gerçekten meteliğe kurşun atıyorduk. Adamın teklif ettiği parayla bütün Birleşik Krallık'ı kapsayan bir turne ayarladık. Hâlâ bir albüm anlaşması yapmamıştık, ama "bu turne sırasında, nasıl olsa sözleşmeyi yaparız" diye düşünüyorduk. Fakat turne arifesinde adam aradı ve parayı yarıya indirdi. Kamyonu, ışıkları, her şeyi ayarlamışız ya, ne olsa bu turneyi yaparız diye düşünüyordu. Müzik piyasasında duyduğun vurguncu hikâyeleri –duydun değil mi?- tabii ki gerçek. Biz de adama parayı alıp kıçına sokmasını söyledik. Ailelerimize gidip her birinden beş yüz sterlin istedik. Babam verdi, Edge'in babası verdi, sanırım Larry'ninki de verdi. Yani soruyordun ya, ilişkimizin seyri iyiye gidiyordu.

Baban sonunda bir gün başarından gurur duyduğunu söyledi mi?

Evet, sanırım birkaç yönden gurur duyuyordu. 1980'li yılların ortalarında ilk defa onu Amerika'ya götürdüm. Daha önce Amerika'ya hiç gitmemişti, Teksas'ta bir U2 konseri izledi. Bizim ışık tasarımcısı Willie Williams'tan, ses düzeninin olduğu yere bir Super Trooper spot ayarlamasını istedim. Zamanı geldiğinde dinleyicilere döndüm: "Bu gece burada daha önce Teksas'a hiç gelmemiş biri var." Deli gibi bağırıp çağırmaya başladılar. "Daha önce Amerika'ya hiç gelmemiş biri" –daha da yüksek sesle- "daha önce Amerika'da U2 konserine hiç gelmemiş biri." –millet çıldırdı- "BAYLAR VE BAYANLAR, SİZİ BABAM BOB HEWSON'LA TANIŞTIRMAK İSTİYORUM. İŞTE ORADA KENDİSİ!" Işık tam üzerine geliyor, babam ayağa kalkıyor. Ne yapıyor dersin? Bana yumruğunu sallamaya başlıyor. Çok güzel bir andı, gerçekten. Konserin ardından, sahneden indikten sonra yanımıza geldi. Genelde sahneden indikten sonra biraz başım döner, on dakika boyunca oraya buraya çarparım. Zaten kimse de bana ilişmez –vitesi düşürmek için biraz zamana ihtiyacım vardır. Ayak sesleri duydum. Döndüm. Babamdı, neredeyse duygulanmıştı... [*gülüyor*] Kendi kendime de-

dimki: "Tanrım, bir şeyler söyleyecek sonunda. Bütün hayatım boyunca beklediğim an bu..." Sanırım gözleri de yaşarmıştı. Bir elini omzuma attı, ben de onunkine, kızarmış gözleriyle bana baktı. Dedi ki: "Oğlum... [*uzunca bir ara*] çok profesyonelsin..." [*gülüyor*]

Profesyonel? O sıralar bende bıraktığın izlenim hiç böyle bir şey değildi.

Ne kadar inanılmaz değil mi? Yani punk rock'tan geliyorsan, kafandaki en son şey profesyonel olmaktır. Ama hayır, o gurur duyuyordu. Galiba beni çok kendini beğenmiş buluyordu, ki muhtemelen de haklı. Beni bu zamana kadar da hep budala buldu galiba, ki bunda da haklı. Sanırım babaların çoğunun oğullarıyla ilişkisindeki gibi, nerene parmak atacağını herkesten daha iyi biliyor. Hele benim babamın çok, çok habis bir mizah anlayışı vardı.

Babanın, rock yıldızı olman için değerli dersler verdiğini mi ima ediyorsun?

Sonrasında yine "Benim salak oğlum"un Dublin versiyonuna devam etti. Onun olayı buydu. Mesela bir keresinde mutfaktan içeri girdi, aşağıda bardak dolaplarının oraya -hâlâ orada duruyorlar- eğildi ve şöyle dedi [*bağırarak*]: "Ha! [*alkışlıyor*] Senin geldiğini gördüler değil mi? Seni koca embesil! Antika... Ha! Tavşan kafesi bunlar, ama içinde tavşan bile barınmaz. Bunlara bir sürü para bayılmışsındır, bayıldın değil mi? Seni salak." Herhangi bir risk aldığınızda, gözlerini yukarı dikip yüzünüze bakar ve salaklığınıza inanamayarak başını iki yana sallardı. "Zavallı.. Böyle bir şey olacağını hiç düşünmedin değil mi?" Yıllar yıllar geçip de umduğu gibi her şey tamemen paramparça olmayınca, yanlış tahminlerde bulunan o hava durumu sunucusu aklını bir hayli karıştırdı. Ağabeyim çok çalışkan, mucit ruhlu bir adamdı; o anlamda hırslıydı da. Fakat ben para kazanma konusunda en ufak bir ilgi göstermedim. Benim iyi para yapmaya başlamam babama çok komik geliyordu.

Bence de baban haklı.
Haklıydı. "Tanrı'nın da bir espri anlayışı olmalı; parayla hiçbir zaman alakası olmayan oğluma bir sürü para verdi" diye düşünüyordu, "haydi hep birlikte parayı nasıl savuracağını izleyip gülelim, çünkü bu çocuğun parayı yanlış taraflara saçacağı çok açık."

Çocuklarınla arası nasıldı?
Çocukları severdi, torunlarını da seviyordu. Ama çocuğum olacağı zaman en çok, babalığın nasıl bir şey olduğunu anlayacağım için heyecanlandı. O acıyı, işkenceyi, vesaireyi öğreneceğim için. Gidip Ali'nin hamile olduğunu söylediğimde, birden kahkahalara boğuldu. Gülmesini durduramıyordu. "Neye gülüyorsun?" dedim, [*çok kısık bir sesle*] "intikam" dedi.

Haklı mıymış? Senin babalık tecrüben onunki kadar zor oldu mu?
Hayır. Bizim evde çok nadiren sesler yükselir. Hâkim olan, Ali'nin ruh halidir, ki karşılaştırıldığında bu da çok sakin bir ruh hali.

Ali'yle babanın arası nasıldı?
Çok, çok iyi. Kadınlar bayılırdı ona. Kesinlikle çekici bir erkekti ve çok iyi bir eşti. Çok yakınlaşmadıkça, bu durumdan o da hoşnuttu. Sanırım erkeklere nazaran kendini kadınlara çok daha kolay anlatabiliyordu, ki bu da onunla ortak yanımız. Çok fazla kadın arkadaşı vardı. Benim de öyle. Birbirimize benzeyen yönlerimiz vardı.

Paranı idare etmen konusunda sana hiç tavsiyelerde bulundu mu?
"Hiç kimseye güvenme."

Dinledin mi onu?
Kesinlikle dinlemedim. Benim için güven çok önemlidir. Lafı biraz dolaştırayım izin verirsen. Biliyorsun, süpermarket-

lerde bir fiyatlandırma yöntemi vardır. Fiyatları dijital olarak kodlarlar. Yani sen yiyeceğini alırsın, getirirsin, onlar fiyatını okuturlar. Edge, kısa süre önce MIT'de araştırma yapmış bir adamdan bahsediyordu: Bu sistemle yapılan fiyatlandırmanın yüzde onu hatalıymış. Fakat bu yüzde on çift taraflıymış, yani...

...bazen senin lehine çıkıyor fiyat...

Bazen kazanıyorsun, bazen kaybediyorsun. Ve nihayetinde her şey eşitleniyor. Bu yüzden de kimse sistemin hatasını mesele etmiyor. Burada, güven üzerine çıkarılacak bir ders var. İnsanlara güvenirsen, yanma ihtimalin yüzde on. Ben kolay güvenen bir kişiyimdir; yine de her yüz seferin onunda, kendini, biraz dikkat etsen olamayacağın yerlerde bulursun. Demek istediğim, risk alırsan kendini bulamayacağın iyi durumlarda da bulabilirsin. Sanırım babamla aramızdaki fark bu.

Babanla ilişkinde kendini en fazla suçlu hissettiğin şeyler neler?

Temelde, babamın, çok erken olgunlaşmış bir çocukla uğraştığını düşünüyorum. Bundan daha kolay atlatılması mümkün değildi, özellikle de kendisini bütün bunları tek başına halletmek zorunda bulunca... Bana öyle geliyor ki...bunun için hâlâ kızgınım... sadece son haftalarında üzerimizden atabildiğimiz bir baba-oğul gerilimi vardı hep aramızda. Ali, onun ölümünden sonra kendim gibi davranmadığımı, çok daha saldırgan, daha çabuk parlayan biri olduğumu, babamın huysuz taraflarını sergilediğimi söylüyor. İtalyanların matemleri uzun sürer. Bir yıl boyunca siyah giyindiklerini görürsünüz. Babam öldüğünde kısa bir geziye çıktım, üstü kapalı bir "gelsin içkiler" dönemi oldu. Alkolü suistimal etmeyi sevmem –suistimal ettiğiniz her şey size geri döner. Fakat Bali'ye içki içmek için gittiğimi söylemek doğru olur. Arkadaşım Simon [Carmody, senarist] ile birlikte tam anlamıyla kafaları çektik. Gerçekten de biraz abartmak, üstüme

çöken ağırlıktan kurtulmak istiyordum. Fakat geri döndüğümde tuhaf bir biçimde ağırlık aynı yerde duruyordu. Tam Paskalya günü, Fransa'da yaşadığımız yere yakın küçük bir köyün kilisesine gittim ve ondan kurtulmanın zamanının o an olduğunu hissettim. Paskalya'dan önceki hafta boyunca duygusal bir volkan patlayıp durmuştu içimde ve ben bunun ne olduğunu çözmek istiyordum. Kökündeki her neyse onunla meselemi halletmek istedim. Paskalya sabahı, o küçük kilisede, dizlerimin üzerine çöktüm ve babama karşı duyduğum bütün öfkenin uçup gitmesine izin verdim. Babam olduğu için, bana verdiği nimetler için Tanrı'ya şükrettim. Ve her şeyin gitmesine izin verdim. Gözyaşları içinde, ondan kurtuldum.

Bir defada, tamamen kurtuldun mu?

Sanırım *How to Dismantle...* da bütün bunlardan sıyrılmama izin verdi. Oradaki atom bombası, apaçık ki içimdeki babamdır. Evet, "Sometimes You Can't Make It On Your Own" (Bazen Tek Başına Beceremezsin) babama yazdığım veda şarkısıdır. Cenazesinde de söyledim bu şarkıyı [*ezberden sözlerini okuyor, ama söylemiyor*]: *Gereken her şey sende var sansan da / Bana ve herkese yeterince güçlü olduğunu anlatsan da / Kavga çıkarmak zorunda değilsin / Her zaman haklı olmak da / Bırak bu gece yumruklarının bir kısmını ben atayım / Dinle beni şimdi: tek başına yürütmek zorunda olmadığını söylemem lazım / Bazen tek başına beceremezsin.* Çok Phil Spector işi, elliler... Kayıt sırasında çıkardığım bir kıta var: *Cedarwood'un varoşlarında genç bir çocukken / Mükemmel olmak isterdim, çünkü iyi, yeteri kadar iyi olmayacaktı / Şimdi büyüdüm, daha berrak gördüğüm yok hiçbir şeyi / Şimdi yakınlaştık, ama upuzun bir yol aramızda / Tek başına yürütmek zorunda olmadığını söylemem lazım / Bazen tek başına beceremezsin.* Bir de bu sekizliğin arasına giren şu kısım var, çok inanılmaz. Şöyle haykırıyorum: *Şarkı söyle, şarkı söylememin sebebi sensin / İçimdeki operanın sebebisin / Hâlâ bilmeni istiyorum her evden yuva olmuyor / Tek başıma bırakma*

beni burada / Bazen tek başına beceremezsin. Son bölümde yine tekrarlanıyor bu. Aslında basit bir şarkı, ama umarım babam için yazacağım son şarkı olur bu.

Baban yaptığın işlerde ne buluyordu dersin?
Ne düşündüğümü söyleyeyim, bence ruhani yolculuk ona ilginç geliyordu. Çünkü inançlı biri değildi; bir gıdım Tanrı inancı yoktu. Katolikmiş, ama sonra inancını kaybetmiş.

Bunun belli bir sebebi var mıydı?
Var mıydı bilmiyorum. Sanırım Katolik Kilisesi'nin kendisi yıprattı onu; bütün o skandallarla, bilmem nelerle... Ona İncil verirdim ya da ilgisini çekerse benim bazı ilahilerden neler çıkardığımı, nasıl yazıldıklarını veya belli bir bölümün içeriğini anlatmayı önerirdim. Ama prim vermezdi. Yine de ona sunabileceğim en önemli şeyin bu olduğuna inanırdı. Hatta bizim grupta en fazla sevdiği şey inancımızdı. Doksanlarda yaptığımız işlerin bazılarını anlamıyordu, çünkü çok dinsiz buluyordu.

Doksanlarda yaptığınız albümler bazı hayranlarınıza da zor zamanlar yaşattı.
Doğru. Anlayamadılar. *Pop* albümünde Tanrı ile güç bir ilişkinin tasvir edildiğini düşündüğüm yerler var: *Ruhumu, ruhumu kurtarmak için aranıyorum / Çiçeklerin bitmediği yerlere bakıyorum / Tanrı şeklindeki o boşluğu doldurmak için aranıyorum.* Çok ilginç bir dize, çünkü Robert Johnson'dan gelen gerçek blues bu; sanayi devrimi sırasında başlıyor, bu tekno şamatasına kadar sürüyor, ama özlem hep aynı. Bunu göremedi babam. İnsanların çoğu da göremedi, çünkü hissetmek istiyorlardı, üzerine düşünmek değil. Fark burada. Bu, babamın da düşünmeye değer bulduğu bir şeydi. Bana sorardı: "Yolunu mu kaybettin?" Ben de "sorana bak" derdim, "Sana ne oluyor? Senin kaybedecek bir yolun bile yok!" Pazar günleri birlikte bara gider, içerdik. Viski içerdik, İrlanda viskisi tabii ki. Bana nadiren gerçek bir soru sorardı, bu

da gerçek bir cevap vermek zorundayım demekti. Bu soru, her zaman benim Tanrı inancımla ilgili olurdu: "Sende özendiğim sadece bir şey var, başka bir şeye özenmiyorum" dedi bir keresinde. Düşünsene, şarkı söylüyorum, onun yapmış olmak isteyeceği bir sürü şeyi yapıyorum, yaratıcı bir hayatım var. "Senin Tanrı'yla bir ilişkin var" dedi. Ben de "Senin hiç olmadı mı?" diye sordum. "Hayır" dedi. "Ama hayatının çoğunu bir Katolik olarak geçirdin" dedim- "Tabii, ama bir sürü insan Katolik. O, tek taraflı bir diyalogtu... Oysa sen sessizlikten bir şey duyuyor gibisin!" "Doğru, duyuyorum" dedim. "Bunu nasıl hissediyorsun?" diye sordu. Ben de: "Çok içgüdüsel bir şeklide duyuyorum, ettiğim bir duaya karşılık alıyorum ya da bir yola yönlendirildiğimi hissediyorum. Ya da eski kutsal metinleri çalışıyorsam tuhaf bir biçimde canlanıyorlar, tarihî belgeler olmaktan çıkıp, bulunduğum an için bir şey demeye başlıyorlar." Bunu duyunca kafası allak bullak olmuştu.

Peki, seni dindar buluyor muydu?

Dindar diye tanımlayabileceğin bir hayat yaşayabilseydim keşke. Ben ona vaaz veremiyordum, çünkü kendi ibadetlerimi yerine getiremiyordum. Benim Tanrı'nın reklamı için iyi bir isim olmadığım açık. Sanatçılar bencil insanlardır.

2. *Bir sanatçıya asla güvenme*

Geldiğimden beri odadaki ışık hiç değişmediği için, o gün güneşin batışını fark ettiğimizi söyleyemem. Odadaki atmosfer o kadar sakindi ki, şöminenin önünde puzzle yapmaya başlayabilirdik pekâla. Müzik ve genel anlamda sanat üzerine yazarken suyu çıkarılmış bir kelime varsa, o da "ilham"dır. U2'nun müziğinde tinsel göndermeler de bulunduğundan, sıklıkla "ilham" alan ya da veren bir müzik olarak tanımlanıyor. Bu benim de bütün kalbimle inandığım bir efsane. Fakat onca yılın ardından Bono bunun hakkında ne düşünüyor merak ediyordum. Buna o da inanıyor muydu, yoksa bu fikri çürütmeye hazır mıydı? Ne olursa olsun, şöhret efsanesinin ipliğini pazara çıkarmaya hazırdı.

Ruh çağırmaya hiç inanmadım, ama bazı müzisyenlerin birtakım sesler duyma kabiliyetleri olduğuna dair naif bir inancım var.

Tabii, ama kimi dinlediğine iyi dikkat etmen lazım. Bütün söyleyeceğim budur. [*gülüyor*] Aslında haklısın, dünya açıklanmayı talep ediyor ve ressamlar, şairler, gazeteciler, pornocular, sit-com yazarları, kazayla ya da tasarlayarak, yukarıdan mı aşağıdan mı geldiği bilinmez komutları izleyerek içinde yaşadıkları dünyayı tanımlamaya çalışıyorlar.

Aklına gelenlerin ucuz fikirler olduğunu, üzerine düşünülmediklerini mi iddia ediyorsun?

Doğru. Aslında, genelde, en iyi müzik, ciddiyetten en uzak olanı aynı zamanda. Entelektüellerin sevmediği de bu. Yetmişlerin müziğini düşün. Şimdi müzik bir tür folk müzik haline geldi. Yetmişler boyunca süren ise çok fazla pop,

dans ve disko müziğiydi. Fusion, progressive rock, vesaire gibi yetmişlerin ciddi sayılan müziğini yapan sözde şahane müzisyenler ise tarihe çok kötü gömüldüler. Haklısın Michka. Ruh bir şekilde, mutlaka tasvir edilecek, ama Tanrı senin düşündüğün kişileri kullanmayabilir bunun için.

Her şey nasıl başlıyor? Bir melodi mi duymaya başlıyorsun?
Evet, kafamın içinde bazı melodiler duyarım. Nereden geldikleri konusunda hiçbir fikrim yok.

Sözleriyle birlikte mi?
Bazen melodiler, bazen sözler... [*Kalkıp masasının üzerinden minicik bir not kağıdı alarak dönüyor.*]

Bu ne? Yakın zamanda yazdığın bir şey mi?
En son yaptığım şeylerden bir örnek bulmaya çalışıyorum. Bu, geçen gecenin yarısı. Bir şey hakkında değil. [*okuyor*] *Kalbin kaskatıysa, daha iyi / Ya bir kere kırarsın ya da iki / Kan boşalacaktır sonrasında, bırak dönsün buza...* Bilmiyorum. [*kuşkulu bir yüzle*]

Fena değil.
Evet... Rüya mı, oradan buradan duyulmuş konuşmalar mı bilmiyorum. [*gülüyor*]

Ne demek istediğini anlıyorum.
Sana da olmuştur.

Evet, biraz buna benzer bir tecrübe yaşadım. Bazen daha önce gördüklerimden çok daha büyük resimler görüyorum.
Ama dışavuramıyorsun.

Hayır, çünkü ressam değilim, bu da beni sinir ediyor.
İşte ben de melodiler için aynı şeyi hissediyorum.

Ama melodiyi duyuyorsun, o yüzden onu tekrar tekrar yazma şansın var.
Evet, ama içimden çıkaramıyorum bir türlü, anlıyor musun? Sözcükleri yazabilirsin, ama melodi zor, çünkü onları akorlara dökmen gerek.

Ama senin Edge'in var, grubun var.
Ama onları bulana kadar kafamdan uçabilir. [*kaşıkla fincandaki çayını karıştırıyor*] Garip... Senelerdir yapmamıştım bunu.

Neyi?
Çayıma şeker koydum. Ben çaya şeker atmam ki. Geçmişe dair konuşup durdukça, bir bakıyorum geçmişe dönmüşüm. Nerede kalmıştık? Ha, tamam... melodiler, bir kulağım hep melodilerde... İyi bir fikir üretmeye benziyor, zaten iyi bir fikir ile iyi bir melodinin çok fazla ortak noktası var: Mutlak bir kaçınılmazlık, mutlak bir berraklık, bir çeşit anlık hafıza. Felsefî ya da ticarî olabilir, veya Borçları Silin gibi politik bir fikir. Daha önce de söylediğim gibi, ben kendimi melodi ve fikir satan bir adam gibi görüyorum. Anne tarafımdan köklü bir satıcılık geleneğinden geliyorum.

Babamın tarafında da uzun seneler boyunca bu iş yapılmış. Kıyafet satıyorlarmış.
Komik. Paçavra ticareti yani, değil mi? İşte bu Yahudi tarafı. Yahudiler harika satıcılar oluyor... Birisi anne tarafımın Yahudi olabileceğini iddia etmişti. Rankin bir Yahudi ismi. Aileden biri bu ismi araştırırken çok ilginç şeyler buldu.

Bunu sana söylemem lazım. Daha gençken çekilmiş bir fotoğrafını görmüştüm, babama o kadar benziyordun ki dumura uğramıştım.
Anne tarafımda herkeste bir Tel Aviv'li taksici hali vardır.

Evet, evet, artık esmerliğinizden mi, başka bir şeyden mi bilmiyorum. Seni ilk gördüğümde de, bir şey çok tanıdık

gelmişti, "Bu adamla daha önce karşılaştım" gibi bir his...
Bizim taksilerden birine binmişsindir.

Tabii, benim ailemden biri de sana bot satmıştır. Böyle folklorik bir hafızanın bulunduğuna inanıyor musun?
Belki DNA havuzu gibi bir şey vardır. Babandan ya da dedenden öksürük, bel ağrısı gibi şeyler miras kalabiliyor sana, belki daha başka kültürel tercihler, ilgiler de kalıyordur. Ama ben daha Kabala çalışmaya başlamadım. Bunu söylemişken, kendimi kutsal metinlerde kaybedebilirim... Ayrıca herkesin bildiği mesih olma eğilimim de var. [*gülüyor*] Yahudilikle ilgili birçok şeye ilgi duyduğum kesin. Yahudi olduğum ortaya çıkarsa bunu büyük bir iltifat sayarım, gururum okşanır.

Yani, böyle bir olasılık var.
Bilmiyorum, ama duygusal olarak doğru çıkmasını isterim.

Annenin atalarını ne kadar geriye kadar takip edebiliyorsun?
Bir noktada her şey bulanıyor.

Annenle baban nasıl tanışmış?
Aynı sokakta büyümüşler.

Dublin'in kuzeyinde mi?
Evet. Cowtown diye bir bölge, bir işçi sınıfı mahallesi. Cowper Caddesi. Sığır pazarının olduğu yer. Çiftçiler köylerinden kalkıp sığırlarını şehirlere getirirlermiş. Dub'lar diye bilinen, şehrin iç mahallelerinde yaşayanlar, sığır pislikleri yüzünden burunlarını tıkar, ayak takımı, geri kalmış köylüler olarak tanımladıkları çiftçilere tatava ederlermiş; kendilerinin daha üstün olduklarını düşünürlermiş.

Babanın ilk işi neymiş?
On dört yaşındayken okuldan almışlar. Okuldakiler babaan-

neme yalvarmışlar onu okuldan almasınlar diye, çünkü o yıllardaki en iyi öğrencileri babammış. Hem güvenli, hem de sonra emekli aylığı olur diye, on beşinde devlet memurluğuna başlatmışlar onu. Emekli olana kadar da çalıştı o işte. Korku, babamın hayatının büyük bir parçasıydı, ne olabilir, ne kötü gidebilir diye korkmak, onun dinamiklerinden biriydi. Ve bildiğin gibi korku inancın zıddıdır. Eminim bunu babasından almıştır; babasının veremli oluşu, otuzlardaki büyük buhranı yaşamış olması ya da herhangi başka bir şey etki etmiş olabilir buna. Yıllar önce verem İrlanda'da bir utanç vesilesiydi. Yoksulluk hastalığıydı çünkü. İşte babamın babasında vardı bu hastalık. O sıra bir sürü insanın vereme yakalandığı besbelli. Sürekli kilo kaybederlermiş, ama kimse hastalığı kabul etmezmiş. O yüzden de iş yerinde, çalışanları tartarlarmış. Babam, babasının ayakkabılarının içine kurşun koyduğunu söylemişti, böylelikle tartıldığında veremden ölmekte olduğu anlaşılmayacak, işini kaybetmeyecek. O zamanlara dair, sanırım Dublin ve aslında Avrupa'da birçok yer için en utanç verici fotoğraf bu. Babamın risk almaktan tiksinmesi de, içinde büyüdüğü tehlike ortamından kaynaklanıyor diye düşünüyorum.

Büyük bir aileden mi geliyordu?
Bir ağabeyi, iki erkek, bir de kız kardeşi vardı. Tommy, Leslie, Charlie ve Evelyn: hayatta karşılaşabileceğin en harika insanlar. Kriket oynarlardı, opera dinlerlerdi. Kalıpları kırmış işçi sınıfı insanları...

Kardeşlerine destek olmak zorunda mıydı baban?
Evet. Doğru, ama babam Katolikti, annem Protestan ... ya da Yahudi. [*gülüyor*] O zamanlar için büyük meseleydi, çünkü aslında evlenmelerine izin yoktu.

Saklanmak zorunda mı kaldılar?
Hayır, saklanmak zorunda kalmadılar, ama evlilikleri bazı yerlerde sorun yaratıyordu, bazı yerlerde ise hiç tanınmıyordu.

Ama oranın Katolik bölgesi olduğu çok açık. Anneninki gibi Protestan bir ailenin orada işi ne?
Bilmiyorum. Bu Katolik bölgenin ortasında yaşayan küçük bir Protestan cemaat vardı. Annem de, babam da dini çok ciddiye alan insanlar değillerdi. Annem pazar günleri bizi kiliseye götürüyor, babam kapıda bekliyorduysa da, yaşadıkları yerde din etrafında yaratılan yaygaranın saçmalığını görüyorlardı. Anne ve babamdan aldığımı kabul ettiğim bir şey de dinin kimi zaman Tanrı'nın yolunu tıkadığı.

Hayatta olan teyzelerin, halaların, amcaların, dayıların var mı?
Var. Annemin bütün kardeşleri hayatta. Babamın üç erkek kardeşi de.

Annen öldüğünde onlar seninle ilgilenmiş miydi?
Evet. İki tanesi özellikle ilgilenmişti: Ruth teyzem anneme çok yakındı, Barbara da babama.

Sana aradığın sıcaklığı, desteği verd...
[*kesiyor*] Hayır, ben bunu kabul edecek durumda değildim, gerçekten buna açık değildim. Öyle, sevimsiz yeniyetmelik halleri işte. Barbara çok romantik bir figürdü. Kitap okurdu. Sürekli babamla aramızı bulmaya çalışırdı. Ruth daha pratik bir kadındı, Rankin'lerin saçmalığından onda eser yoktu.

Baban sana çok sert çıktığında seni savunurlar mıydı?
İkisi de babamın bana karşı çok sert olduğunu düşünüyordu; herkes bunu düşünüyordu. Yeterince sert miydi, emin değilim. [*gülüyor*] Çünkü insanların kendilerine sert davranmaları gerektiğini düşünüyorum, sence de öyle değil mi? Bir kendine âşık olma ikliminde yaşıyoruz, gerçekten. Kendini beğenme ve kendinden nefret etme iklimi.

Bence haklısın. Madalyonun iki yüzü gibi. İnsanlar kendilerine kafayı takmış durumdalar: her şey onların sayesinde ve onlar için var. Sanırım bu narsisizmin de son noktası.

Suya bakıp da aksini görebilmek için, bir dereceye kadar narsisizmin gerekli olduğunu düşünüyorum. Hele bir de yazıyorsan, bu, yazarların bencil piçler gibi davranabilmek için kullandıkları bir mazerettir. Peki ya sen? Öyle çok narsist ya da kafayı kendine takmış görünmüyorsun.

Bazen yeteri kadar değil!
Ama sen yazıyorsun. Neden yazıyorsun?

Şey, çünkü bazı şeyleri başka türlü ifade etmem olanaksız. Çoğunlukla ağzımdan çıkan sözcüklerin aslında kullanmam gereken sözcükler olmadığını hissediyorum. Bu yüzden de gerçekten emin olmadıkça başıboş kalmalarına izin vermiyorum.
Belki de bu iyidir.

Evet, iyi bir şey, ama bazen bir mazeret de olabiliyor.
Ha, evet.

Kendini bu işe adamamanın mazereti...
Doğru, bu gerçekten de bir mazerettir. Başarısızlığa da cüret etmek zorundasın. Galiba en önemlisi bu: başarısızlık korkusu. Benim hiçbir zaman başarısızlıktan korktuğum olmadı. Bu çılgınlık, değil mi?

Duyduğum en çılgınca şey, ama bir yandan da sanki bir sır bu. Çünkü hiçbir zaman aptal durumuna düşmekten korkmadın, gülünç görünmekten korkmadın. O işi yapacağına dair hiçbir kuşkun olmadı. Arkadaşın Niall Stokes'un yazdığı kitabı, *Into the Heart: The Stories Behind Every U2 Song*'u (Kalbe Doğru: U2 Şarkılarının Ardındaki Hikâyeler) okuyordum. İtiraf etmeliyim ki orada benim hiç hatırlamadığım bir şarkıdan alıntı yapmıştı. Şöyleydi: *Gri bir resim, Dorian Gray*[1].

1 *Boy* albümünden, "The Ocean" (Okyanus)

Ha evet, harika!

Kendimi bir star gibi hissettim.
Dediğimi dinlese, daha ileri gideceğini düşündüm dünyanın. Tabii bir ironi var burada, biraz esprili, ama üzerine bir şeyler söylemek isteyeceğin bir düşünce.

Senin başarılı olmanı istiyordum, çünkü bunun üzerine bahis gibi bir şeye girmiştim, ama işi bu kadar büyüteceğinizi hiç düşünmemiştim. Bir zamanlar senin de haklarında *NME*'de çıkan yazıları okuduğun, sokaktaki insanların bile dinlediği bir grup olmaktan gurur duyan seksenlerin grupları gibi, bir kült olarak kalacağınızı düşünmüştüm.
Ben hiç böyle bir şeyle ilgilenmedim. Gettodan çıkmanın sound'uyla, başka bir gettoya girmenin sound'u birbirinden çok farklı. [*gülüyor*] İster entelektüel bir getto olsun, ister büyüdüğün yer, gerçekten farklı sound'lar.

Ama sen taşraların taşrası Dublinlisin. İngilizcen vardı, tamam, ama Dublin'den çıkan başka kim var ki?
Thin Lizzy'den Philip Lynott. İrlanda'daki tek siyah... O da gidip bir rock grubuna katılıyor! [*gülüyor*] Şahane bir şey bu.

Yetmişlerde çok önemli bir figürdü, doğru. Ama senin örnek aldığın tek kişi o muydu?
Bob Geldof bir ilham kaynağıydı. O da Dublinli.

Doğru, sizde Boomtown Rats de var. Çok da önemlilerdi. O zaman bu iki figür mü sana bu işin mümkün olabileceğini düşündürdü?
Dublin'de yaşamadıkları konusunda haklısın, hepsi taşınmışlardı. Phil Lynott da, Bob Geldof da Londra'ya taşınmışlardı, hatta Bob orayı istila etti. Bob'dan çok şey öğrendim. Bu ağızların çoğunu Bob'dan öğrendim; imkansız olanın imkansız olmadığını onun sayesinde idrak ettim. Tuhaf bir

şekilde sosyal aktivizmi ondan öğrenmedim ama. Hatta bunun üzerine tartışırdık. Bana, pop ile rock'n'roll'un seks ve eğlenceden ayrı düşürülmemesi gerektiğini söylerdi. Devrimi politikacılara bırak! Birden aydınlanana kadar hep derdi ki: "Bu sadece rock'nroll ve ben bunu çok seviyorum." Hayır, kendi yollarımızı bulmak zorundaydık. Sonunda Dublin'de kaldığımız ve dünyaya karşı geldiğimiz doğru. Hiçbir sahnenin bir parçası olmayacaktık.

Sizin hep masum olduğunuzu düşünürdüm, ama hiç de öyle olmadığınız açık. Gençsiniz, masum bir yerden geliyorsunuz, bu olumsuz dünyaya samimiyetinizle giriyor ve olumsuzlukları yeniyorsunuz. Belki de güzelliğin, zarif bir jest yapıp sonra ortadan kaybolmak sayılması romantik bir Fransız fikridir. [*Bono gülüyor*] Fakat benim gözden kaçırdığım şey açlığınızdı.

Evet, hiçbir şekilde doyurulamayacak bir açlık; bütün mesele de bu. *Rattle and Hum* sırasında Adam'ın "Bak, buraya geldik, artık çok fazla kasmamız gerekmiyor" dediğini hatırlıyorum. Aslında Ali'yle de aynı şeyi konuşuyorduk: "Biraz rahatlayabilir miyiz?" Ben dedim ki: "Tabii ki rahatlayabiliriz, ama her an geçerliliğimizi yitirebiliriz. Her daim geçerli olmak, başarılı olmaktan daha zordur." Nerede olduğumuzu, bu evi satın alıp alamayacağımız üzerinden hesaplıyorsak, bu tehlikeli bir ölçü olur. Ben nerede olduğumuzu, kafamdaki melodiye yakınlığımla, grup olarak potansiyelimizi fark edip yapabileceklerimize uzaklığımızla ölçüyorum. Bu farklı bir şey. Mutsuzdum, çünkü olabileceğimiz yerden çok uzakta durduğumuzu hissediyordum. Gittikçe yaklaşıyoruz artık. Başından beri bir ucundan tutmuştuk, ama tam olarak ulaşma sorunumuz vardı. Sağ kroşeyi on beş santimle kaçıran bir boksör gibi, gerçekten U2'da çoğunlukla yaşadığım his buydu. Sadece nadiren, o da elimizin çabukluğundan, içimizden gelen güç sayesinde amaçladığımız şeye ulaşırdık, ama normalde elimize geçen, bir ucundan tutmanın da gerisindeydi.

Elbette ki, seksenlerde Echo and the Bunnymen ya da Teardrop Explodes gibi grupların sizden daha revaçta olduğunu, Britanya basınının U2'dan ziyade onları göklere çıkardığını düşünüyordun. O grupları geride bıraktığınızı hissettiğin bir dönem oldu mu? Amerika yüzünden mi böyle oldu?

Bahsettiklerin çok önemli gruplar, fakat çelişkileri geldikleri ülkelerde övülmeleriydi. Biz bir Britanya grubu değildik. Biz Birleşik Krallık'ı kabul ettik –onlar asla tam olarak bizi kabullenmedi. Çünkü gerçekten de İrlandalılar İngilizler'den çok farklıdır. İngiliz ihtiyatını severim, sertliğini severim, ama galiba biraz fazla kan revan içinde bıraktık onları, gereğinden fazla heyecanlı ve gereğinden fazla hoyratça saldırgandık. Onlar soğuduğunda biz çok sıcaktık. O dönemin gruplarını tanımlamak için bir deyimimiz var –Bunnymen ya da Teardrop Explodes'dan bahsetmiyorum– Londra'da King's Road'da yürürken görebileceğiniz gruplar bunlar, gördüğümüzü az lafla söylersek: "Her şey bir yana, o bir yana." Diğer yanda biz ise "başka hiçbir şey değil, sadece o" diyorduk. Farkı bu. Bazı gruplar gerçekten birbirleriyle çekişiyordu, ama o zamanın ruh hali ve medya, Beatles gibi, Stones gibi, hatta Sex Pistols gibi dünya hükümranlıklarını teşvik etmiyordu. Kendi hırslarına sahip çıkmalarına izin verilmiyordu. Kültür devrimi gibiydi, Mao gibiydi. Müzik basını kafanı siperden kaldırmana müsaade etmiyordu. Suratının ortasına kremalı pastayı yerdin. Ben de "Siktir, bana ne, palyaço ben olacağım, pastayı da başkalarına ben atacağım" diye düşündüm. Çünkü benim kitabımda sanat, ellerini derinin altına sokmaktır; göğüs kemiğini kıracaksın, göğüs kafesini yaracaksın. Gerçekten yazacaksan, yapman gereken bu. Bunu yapmaya hazır mısın? Yoksa rock'n'roll senin için bir çift ayakkabıdan, bir saç modelinden, ekşimiş bir varoluşçuluktan ya da tatlı bir çürümüşlükten mi ibaret? Bu, sanata dair ilk tariflerimden biriydi. Kan. İrlanda edebiyatından gelir, Oscar Wilde'ın *De Profundis*'i yazışından gelir, kendi yazdığı oyun oynanırken

sahneye çıkıp "Siktirin gidin!" diyen Brendan Behan'dan gelir. İrlanda'da, göğüs kafesini yararken duyduğun acı içimizdedir.

Yapma, bu sadece İrlandalılara özgü değil. *Gecenin Sonuna Yolculuk*'un yazarı Louis Ferdinand Céline'in meşhur sözü var: "Yazarken, derini çıkarıp masanın üzerine koymalısın."

Rock'n'roll'da da tam tersi. Derini çıkarıp masanın üzerine koymak bir yana, ikinci bir deri, bir maske buluyorsun.

Benim gibi bir yabancı için büyük tezatlardan biri bu. Ciddiyetini, gösteri dünyasının gerektirdiği o kılıfla nasıl uzlaştırıyorsun?

Bir sanatçıya asla güvenme, onlar en büyük yalancılardır. Yaşamak için yalan söylerler. Bir anlamda bir oyuncusun. Ama bir yazar yalancı değildir. Kutsal kitapta şöyle bir bölüm var: "Gerçeği öğren, seni özgürleştirecek olan budur." Ta çocukken, okulda öğretmenin büyük İrlandalı şair William Butler Yeats'i anlatışını hatırlıyorum. Bir ara tıkanmıştı –hiç yazamadığı bir dönem oldu. Elimi kaldırıp "Peki neden bunun hakkında yazmadı?" diye sordum. Cevap: "Aptal aptal konuşma. İndir elini, küstahlaşma." Ama ben bunu fırlamalık olsun diye söylememiştim. Hep o fikirle yaşadım: Gerçeği öğren, seni özgürleştirecek olan budur. Söyleyecek hiçbir şeyim yoksa, bir şarkının ilk dizesidir bu. Hatta ikinci albümümüzde [*October*], hiçbir şey söyleyemeyecek gibiydim: *Bu şarkıyı söylemeye çalışıyorum... Ayakta durmaya çalışıyorum, ama ayaklarımı bulamıyorum / Konuşmaya çalışıyorum ama ancak seninle bir bütün olabiliyorum.* Bu hep kullandığım bir hile oldu. Ve belki de her şey budur: Bir hile. Ama bu kendime karşı da yaptığım bir hile. Yazabiliyorum, her daim, çünkü bir yazar olarak sahici olmamayı beceremiyorum. Sahnede şarkı söylerken ise işler böyle değil. Bir şarkıcı olarak beni dürüst kılan ne biliyor musun? Söylemek zorunda olduğum o içine sıçtığımın yüksek perde notaları.

Çünkü topyekûn o karaktere bürünemezsem, şarkıyı söyleyemiyorum –o notaya çıkamıyorum. Sahnedeki dürüstlüğümü koruyan da bu. Eğer bir adım yana kayarak söyleyebiliyorsam, muhtemelen öyle söylerim. Bu arada turneye çıkıp, her gece o şarkıların içine dalmanın da maliyeti çok yüksek. Sanırım dramatik tekniklere başvurmayan bir aktör olmak isterdim.

Kendini vaiz merkezli gospel geleneğine yakın bir yere koyuyorsun. Zaten rock'n'roll ilk ortaya çıktığında, çatlak vaizler sayesinde gelişmişti.
Doğru.

Salt bir komedyen olmayı beceremediğini, bu çatlak vaizlerden biri olduğunu mu ima ediyorsun?
Bir anlamda U2'nun Elvis'e kadar giden diğer bir sürü rock'n'roll'cuyla aynı noktada durması çok ilginç değil mi? Gospel ve blues'la ilgili meseleye gelirsek, bir eliniz artı kutupta, öbürü eksi... Bu yüzden de Elvis'in dansı gerçekten de elektrik çarpması gibiydi.

Seksenlerin başına gelirsek, kendi kendine hiç bu iş olmayacak, bu grup tutmayacak ve belki ben de düzgün bir iş bulup ciddi bir insan gibi hayatımı kazanmak zorunda kalacağım diye düşündün mü?
Belki PopMart'tan [1997-98'deki U2 turnesi] önce. O sıralar olabilir.

Bu geç bir tarih.
Evet, çünkü iflas etmeyi göze alıyorduk. Zoo TV bize pahalıya patladı, o naneyi dolaştırmak için her gün iki yüz elli bin dolar gerekiyordu. O yüzden de eğer yüzde on daha az insan bizi izlemeye gelirse batıyorduk. Ve de öyle faturalarla az batmazsın, battın mı tam batarsın. Şimdi böyle bir şeyi düşünemiyorum. Günde iki yüz elli bin dolar, iyi para. O zamandan sonra bizim için riskleri göze almaya hazırlıklı iyi

insanlar bulduk, fakat yine de o dönem için korkutucuydu. Ali'ye başarısızlığımızın muhtemel neticelerini anlattığımı hatırlıyorum. O korkmuyordu: "En kötü ihtimalle ne olur, evi mi satarız, çok da ihtiyacımız olmayan bu evi satıp daha küçük bir tane alıp bütün arkadaşlarımız gibi normal bir hayat mı süreriz? Nedir buradaki mesele? Onlar hâlâ bizim arkadaşlarımız. İtibarımızı kaybetmiş de yepyeni bir cemiyete giriyor değiliz ki! Hatta onlar rahatlayacaktır bile: 'Oh, Tanrım sonunda...'" [*gülüyor*] Onun umurunda değildi. Ben de umursamadım. *Rolling Stone*, Zoo TV'yi canlı şovların *Sgt. Pepper*'ı diye tarif etmişti. Çığır açan bir şeydi. Eğlendik ve nihayetinde küçük küçük karşılıkları da oldu. Az. Düşünmeden konuşan, kaba bir insan gibi görünmek istemiyorum, ama az olması daha iyi bir şey. En dipte olmaktansa, en tepede olmak her zaman daha iyidir. Gerçekten başarısızlık üzerine düşündüğüm tek zamandır bu. O zamana kadar hiç düşünmemiştim.

Dürüst ol, öncesinde başarısızlığın hiç aklından geçmediğini mi söylüyorsun?

Hatırlamıyorum. Öfkelenirdim, olabileceğimizin uzağında kaldığımızı görünce üzülürdüm, bunu hatırlıyorum. Beceremeyeceğimizi düşündüğümü hiç hatırlamıyorum, her zaman yapacağız diye düşündüm. Ve becerince de bu çok açık oldu gördüğün gibi. [*gülüyor*] Şüphe, kendi kendimize karşı hissettiğimiz şüphe maddiyat içindi, yapabileceklerimiz içindi, ama varacağımız yer konusunda bir şüphemiz yoktu. Beceremeseydik de, inancımız vardı, yine de bir odaya girer, birlikte çalar, herkesin tüylerini diken diken ederdik, herkesin. Beş kişi varmış, beş yüz kişi varmış fark etmez. Her şey gelişigüzel oluverdi. Gerçekleşmeyebilirdi de. Ama gerçekleşince de, başka konserlere gitme arzusu duymayacağını biliyordun. Joy Division belki. Görüyorsun değil mi, kıskançlık ile arzu arasında bir uçurum var. Kıskançlık, senin olmayan bir şeyi istemek gibi. Ama arzu başka. Arzu zaten senin olanı istemektir, daha uzağındaysa bile istemeye

devam etmektir, ama kıskançlığa benzemez. Arzu kıskançlığa dönüşürse, orada bir fark var. Hatta hayranlarınızın bakış açısında bile bir farklılık var. Biri, olamayacağı insana bakar, diğeri olabileceği insana. Ben ve U2 hep onların olabileceği insanlardık.

Seksenlerin başından bahsediyorsan doğru. Ama bugün on beş, yirmi yaşında bir gencin sizi böyle algıladığından emin değilim. Onlar için U2 yüz milyondan fazla albüm satmış, dev sahne gösterileri olan büyük bir grup.
Evet, ama akşamları ışıkları söndürüp kulaklıklarından bizi dinlerken öyle kibirli fikirler duyduklarını sanmıyorum; onlara tanıdık gelen bir şey dinledikleri.

Yine de, bugün müziğinizi dinlediklerinde, sizinle aynı noktalara erişebileceklerini düşündüklerinden emin değilim.
Artık daha az doğru, tamam. Rock yıldızları olma konusunda ileri gittik, ki bu gurur duymamız gereken bir şey mi emin değilim. Samimiyetsizlik konusunda kendimizi geliştirdik, ama bu sadece kendimizi korumak, işimizde samimiyetimizi sürdürebilmek içindi. Tamam, şimdi MTV var, ama Allah aşkına, her yerde suratına dönmüş kameralar! İşin bu kısmında kendimizi geliştirmemiz lazımdı. Kaldı ki rock yıldızları olarak tamamen inandırıcı da değiliz.

İşin tuhaf kısmı, rock yıldızı olabilmek için çok çalışmışsınız gibi görünüyordu. Bazıları, mesela Prince doğrudan ışıltılar dünyasından başladı. Siz öyle değildiniz, hedefiniz de bu değildi zaten. Sizin amacınız bunun tam tersiydi. Birkaç yıl sonra, değişimler başladı.
On yıl sonra...

Bir noktada "sistem"e karşı "biz" yaklaşımı kullanılmaz oldu
Çağdışı kaldı.

Ve sonra okula döndünüz. *Rattle and Hum*'da yaptığınız gibi müziğinizde daha derin köklere inmek için değil, nasıl rock yıldızı olunduğunu öğrenmek için döndünüz okula.

Bu çok iyi bir tanımlama. Zoo TV tam da böyle bir şeydi. Kendim için yarattığım rock yıldızının kafamda bir robot resmi vardı. Elvis Presley'in deri ceketi, Jim Morrison'un deri pantolonu, Lou Reed'in koca çerçeveli güneş gözlükleri, Jerry Lee Lewis'in botları, Gene Vincent'ın aksaması... Rock'n'roll mu istiyorsun? Al sana rock'n'roll.

Tam bit pazarı.

[*gülüyor*] Bit pazarı! Söylediğim gibi, işi çok ilerlettiysek de, hâlâ rock yıldızları olarak çok inandırıcı bulunduğumuzu sanmıyorum. Bunu nereden biliyorum söyleyeyim: Çünkü hâlâ seyahat ediyorum, bütün dünyayı yanımda koruma taşımadan geziyorum. Hiç yanımda korumalarla dolaşmadım, öyle bir ihtiyaç hissetmedim, kendim idare edebiliyorum. Yani iş o raddeye gelirse, başımın çaresine bakabilirim. Ama sadece bu da değil: İnsanlarla teması seviyorum, beni ulaşılabilir buluyorlar. İnsanlar benimle konuşuyor, yanıma geliyorlar –çağdaşım olan ya da sonradan bizden etkilenerek çıkmış müzisyenlere yaptıkları muameleyi yapmıyorlar. Doğrudan yanıma geliyorlar, çünkü yüzüm on sene önceki kadar bunlara açık görünmese de, aslında açık olduğunu albümlerden biliyorlar. Konuşabiliyorlar. New York'ta bile, yolda yürüyorum, insanlar "n'aber?" diyor. Kornaya basıyorlar, yanıma geliyorlar, benden korkmuyorlar. Belki de rock'n'roll yıldızı olarak başarısızımdır. [*gülüyor*] Nadiren birinden şan şöhret muamelesi görüyorum. Yürüyüp geçiyorum. Müziğimizi bilen insanlar, kim olduğumuzu da biliyorlar. Onlar o karanlık odadaydılar, en yakın arkadaşından daha iyi tanıyorlar seni, çünkü en yakın arkadaşına o şekilde şarkı söylemezsin, kulaklarının içine söylemezsin şarkını.

O zaman yolu seninkine düşen insanların çok azı senin oynadığını düşünüyor, öyle mi?

İtiraf edebileceğimden bir kat daha daha fazla oynuyorum, ama dur sana eğlenceli bir savaş hikâyesi anlatayım. İsim veremem, ama diyelim ki başka bir türde müzik yapan meşhur bir şarkıcıyla kayıttayım, tamam mı? Dublin'e geliyorlar, ama büyük stüdyoların hiçbirinde yer bulamıyorlar. Şehir merkezindeki gayet mütevazı bir stüdyoya kalıyorlar. Zaten baştan İrlanda'yı üçüncü dünya ülkesi gibi görüyorlardı. O yüzden burada oldukları için biraz gerilmiş haldeler. Durumu kurtaracak tek şey, büyük bir yıldızın görünmesi. Ben de arabamla beliriveriyorum, öyle şık arabalardan da değil. Kapının önünde bana bir park yeri tutmalarını söylemişim –park etme konusunda çok kötüyümdür de. Stüdyonun kapısının önünde bekleyen malum yıldızımızın korumalarından bazıları, salağın tekinin büyük yıldızın park yerine konuşunu görüyor. "Üzgünüm arkadaşım, bu park yerinin sahibi var." "Tamam, o benim" diyorum. [*gülüyor*] Güvenlikçi "Üzgünüm efendim, buraya park edemezsiniz" diyor. Devler ülkesine gelmişim sanki!. "Hayır, tamam, o İrlandalı şarkıcı benim, lütfen" diyorum yine. Çünkü onların kafalarında benim bir koruma ordusu ve tertibatı olmadan dolaşmamın mümkünatı yok, bu herifler ellerinde telsizlerle dolaşıyor. Bu hep oluyor. Beverly Hills'de büyük bir partiye gidiyorsun, arabanda maiyetinle birlikte bulunmadığından, tepeyi yürüyerek tırmanmaya zaten alışık olman gerekiyor. İnsanların kafası karışıyor. En çok gurur duyduğum şey, hiçbir zaman yitirmediğim hayat tarzım. Hepimiz şöhretli insanların radarları altında yaşıyoruz, gerçekten.

Böyle konuşacak kadar soğukkanlısın. Bunun doğru olduğuna inanmıyorum.

Çoğu zaman bizim hayatlarımız o tarz haberler yapılacak kadar berrak olmuyor. Sanırım genelde, paparazziler bile özel hayatımıza saygı duymayı öğrendiler, çünkü paparazzileri teşvik etmenin yolu onlardan kaçmak ya da suratlarına bir yumruk atmaktır. Bir iki böyle olay da yaşandı, ama genelde onlara "Bakın işte buradayım. Fotoğrafımı mı çekmek

istiyorsunuz, çekin" dedim. Daha da acayibi, bir defasında onlarla içmeye gittim. Kimse onlara içki ısmarlamıyor. Biliyorsun, onlar da geçimlerini sağlamaya çalışıyorlar. Pek çoğunu sevmeyi de öğrendim. O yüzden de insanların özel hayatıma çok saygılı davrandıklarını hissediyorum.

Peki bu kinayeyle bahsettiğin meslektaşlarının en çok korktukları şey ne o zaman?

Dostum Michael Hutchence derdi ki: "Bu bir yıldız becerme sektörü, yıldızları en çk becerenler yine yıldızlar" "Kimse fotoğrafımı çekmiyor. Kimse benden imza istemezse bittim demektir. Son albümüm bok gibi galiba" sendromu var. Bilinçaltı düzeyinde, hepimiz ilgi çekmeye çalışıyoruz. Eminim ben de onlardan biriyim. Ama sanırım işim vesilesiyle yeterince ilgi çektiğimden, bunu özel hayatımla da yapmayı istemiyorum. Belki de öyle değildir... Çünkü bazen, kazayla, hop, kendimi kitabın için senle konuşurken buluyorum ya da dünya medyasının önünde o acayip başkanın elini sıkıyorum. Bilmiyorum senin psikoloji cep kitabın bundan ne çıkarır? "Yeterince ilgi çekmedin mi?" Kendini sıklıkla böyle durumlar içinde buluyorsan, orada olmayı sen istiyorsundur. Muhtemelen ben ikisini de istiyorum, ama ağırlık her zaman mahremiyetimde olmalı. Dublin ve İrlanda'nın inziva halini çok seviyorum. Bana iki dünyanın da en iyi taraflarını verdi, sahne dışında özellikle öyle görünmediğimi ya da davranmadığımı bilsem de, dışarı çıkıp yıldızı oynama şansı sundu. Sonra kendi hayatımı geri istediğimde de Dublin'de, Nice'te, New York'ta buldum onu. New York'ta çok zaman geçiriyorum. Beni tanısalar bile insanlar çok sakin yaklaşıyorlar. Polisler bile. New York'un en iyi taraflarından biri, polislerin çoğunun İrlandalı olması. 11 Eylül'ün ardından yaşananların ve U2'nun şehre verdiği desteğin sonrasında daha da sıkı bir bağ oluştu aramızda. Gerçekten kollanıyorum. Bazen taksi çağırmak için elimi kaldırıyorum, bir polis arabası duruyor: "Hey Bono, istediğin yere bırakalım," diyorlar. En güzeli bu.

Denginiz olan müzisyenlerin çok azının el altında dolaştığını mı kastediyorsun?
Sadece diyorum ki, arkadaşlarımın çoğunun sahip olduğu o teçhizata gerçekten lüzum yok.

O zaman neden bu onlar için en mühim şey olmak zorunda?
Bilmiyorum. Sanırım statü meselesi. Bu çok hiyerarşik bir sektör. Bir restoranda size verilen masa kariyerinizin nasıl gittiğini işaret ediyor. Benim başıma da çok geldi, bir restorana ya da kulübe gittiğinde rezervasyonda bir sorun çıkar, kuyrukta beklemek ya da gitmek zorunda kalırsın. Seni biraz utanmış, misafirinin elinden tutmuş geri dönerken görünce paparazziler fotoğraflarını çeker. İşte bu, korumalarla ya da önden parti mekânını arayarak çözülebilir, ama benim tarzım değil. Demek ki maiyetinizle dolaşmanın bazen faydası olabiliyormuş. Ama sokaktan çok fazla uzaklaşmak istemiyorum. Teras hayatında kötü olduğumu söylemiyorum, ama kaldırımda da iyiyim. İkisinde de iyi olmak, benim için bir gurur kaynağı. Lüks hayatta da iyiyim, basit hayatta da. Ortada ipin ucunu kaçırıyorum.

O zaman kendini bir şöhret olarak hissetmiyorsun?
Hayır, ben bir şöhret değilim.

Nesin peki?
Kendince bir şeyler karalayan, puro tüttüren, şarap içen, İncil okuyan biri, bir müzik grubunun üyesiyim. Göremedeği şeylerin resmini yapmaya bayılan... gösterişçinin tekiyim [*gülüyor*]. Bir koca, bir babayım; yoksulların, bazen de zenginlerin dostuyum. Bir eylemci, gezerek fikirler satan bir satıcıyım. Bir satranç oyuncusu, dünyanın en gürültülü folk grubunda yarı zamanlı rock yıldızı, bir opera şarkıcısıyım. Nasıl ama?

Hımm... Bu seferlik seni rahat bırakacağım.

3. *Herkes buradan sağ çıkacak*

Bono'ya, en yakın arkadaşları olan, U2'daki müzisyen dostları ve menajerleri Paul McGuinness hakkında sorular sormam zaman aldı. Onlar hakkında konuşabilmemiz için biraz daha yakınlaşmamız gerektiğini düşünüyordum, ki sonunda çok bariz bir biçimde birbirimize ısındık. Çalışma odasında bir cumartesi öğleden sonrasıydı ve gerilimsiz bir hava vardı.

Mick Jagger'la Keith Richards'ın tanışma hikâyelerini duydun mu? Galiba on altı yaşlarındayken bir gün, ikisi de Londra'ya gitmek üzere tren bekliyormuş. Aslında Jagger'i kolunun altında Chess kataloğundan çok nadir bulunan plaklarla yürürken görünce Richards, onun yanına gitmiş. Edge ile senin, hem kişisel, hem de sanatsal anlamda arkadaşlığınızın başlangıcı sayılabilecek benzer bir karşılaşma hatırlıyor musun?
Aslında Edge lisedeyken Ali'nin sınıfındaydı. Benden bir sene gerideydiler. Onları okulun koridorlarında, kollarının altında plaklarla takılırken görürdüm.

Hangi albümler?
Taste diye bir grup olduğunu hatırlıyorum.

Ah, tabii, Rory Gallagher'ın ilk grubuydu.
Sonra bir kez Edge'in gitarını alıp, koridorda çaldığını hatırlıyorum. Neil Young'ın "The Needle and the Damage Done"ını çalıyordu. Bu benim de çalmaya çalıştığım bir şarkıydı. Kıskanmıştım, çünkü benden birazcık daha iyi çaldığını görüyordum. [*gülüyor*] O sıra fark edemediğim şey, aslında benden çok daha iyi çaldığıydı. Edge'in böyle bir yanı vardır,

kendini durduk yere yarışa sokmaz. Ama yarışa girerse de kazanmak ister. Tuhaf bir şey, kaynağının ne olduğunu bilmiyorum. Kendi egosuna karşı çok sağlıklı bir saygısızlığı –ve de saygısı- mevcut.

Ne demek istiyorsun?
Ne yapabileceğinin farkında ve kendini öne atmıyor. Aksine, arka taraftaki gölgede takılıp, orada keşfedilmeyi tercih ediyor.

İma ettiğin şey...
[*gülerek bölüyor*] İma ettiğim şey, onun menajeri benim. Halbuki Larry farklıydı. Bu grubun kurulmasını sağlayan Larry, rock yıldızlığına hiç hevesli olmadığını söyleyecektir sana. Ama grubu başlatan oydu. Bu, samimiyetten biraz uzak, çünkü aynı zamanda T. Rex'i, Bowie'yi, bütün o pop yıldızlarını seven adam da o. Garip bir şey. Başta Edge gibi gölgede takılmamasına rağmen, bir kere keşfedilince dönüp koştuğu yer orası oldu. Kanaatımca kendileri fazla itiraz etmekteler, çünkü kendisi böyle düşünmese de bir rock'n'roll grubunda yer almayı çok iyi beceriyor. Bütün içgüdülere sahip, ama bana öyle geliyor ki grubun şovmenleri Adam ile ben olduk.

Adam zaten sizin okulun en popüler, en havalı çocuğuydu değil mi? Sizin üçünüzden çok daha modern giyiniyordu, ki belki bu da göze çarpan bir başarı sayılmazdı.
Evet, ama o da, benim gibi, olayı yanlış anlamıştı.

Senden daha fazla mı yanlış anlamıştı?
Hayır, ikimiz de aynıydık. Giyim kuşamda zarafet ve ustalık anlamında, grubun iki şovmeni olarak yıllar içinde beceriksizliğimizi kanıtladık. Tam tersine, rock'n'roll'un utangaç adamları varsayılan diğer ikisi bu işte çok iyiler. Her zaman iyi görünürler, giyim kuşam konusunda yanlış bir adım atmazlar, havalı duruşlarını kaybetmek istemezler. Benim bir tek mazeretim var, ben hiçbir zaman öyle havalı görünmek istemedim, seksi olmak istedim hep... [*gülüyor*]

Galiba sen Adam'dan, onun senden etkilendiğinden daha fazla etkilendin. Katılır mısın buna?
Sanırım bu doğru olabilir. Ben adama hayran olmuştum. Onun gibi biriyle daha önce hiç karşılaşmamıştım.

Niye ki? Nasıl bir adamdı?
İrlanda'da daha üst sınıfın gittiği bir okuldan atılıp, o havalı aksanı ve 16 yaşında yaz tatilinde otostopla gittiği Afganistan'dan aldığı bir kaftanla bizim devlet okuluna gelmişti. Tişörtünün üzerinde "Afganistan '76" yazıyordu, kuzu kıvırcığı afro sarı saçları vardı. Michael Jackson'ın tersi gibi görünüyordu.

Belki de Cream zamanlarında Eric Clapton'un yaptığı gibi, Jimi Hendrix'e benzemeye çalışıyordu.
Doğru, Hendrix İrlanda'da çok büyük bir kahramandı. Bir anlamda Adam'ın onunla benzer yönleri de çoktur. Adam'ın ölçüyü tutturmak konusunda eşsiz bir sezgisi vardır. Zamanlaması da benzersizdir. Rock'n'roll'un büyük kısmı 4/4'ü sevenler tarafından yapılmıştır, ama onun zamanlaması cazcılar gibi daha çok 5/8'dir. Birisinden Jimi Hendrix'in de gitar öğrendiği sırada 4/4'ü tutturamadığını duymuştum; en basit ölçü... Adam artık tutturabiliyor, ama asıl yapmak istediği bu değil. [*gülüyor*] Sanırım Jimi Hendrix'ten ziyade, çok fazla caz dinlediği için böyle. Onun geldiği yer caz.

Seninle tanıştığımdan beri Edge'e Edge diyorsun. Ona Dave dediğin bir zaman hatırlıyor musun?
Galiba sadece ilk sene. Ama '78'de artık o Edge olmuştu.

O sana başta Paul mü diyordu, Bono mu?
Belki '76'ya kadar Paul demiştir. Lypton Village'daki[1] arkadaşlarım sayesinde ben Bono olarak biliniyordum. Edge, Adam ve Larry çok daha sonra Lypton Village'ın parçası oldular.

---

1 Lypton Village, Bono ve arkadaşlarının parçası olduğu sürrealist bir sokak çetesiydi. İsim takmak çetenin ritüellerinden biriydi. (bkz 6. Bölüm)

Seni Bono diye çağırmak onlar açısından kolay oldu mu? Belki bazı insanlar bunu rahatsız edici bulup seni gerçek isminle çağırmaya devam etmiştir.
Bu lakapların özelliği bulaşıcı olmalarıydı. İnsanlardan seni öyle çağırmalarını istemiyordun, kendiliğinden öyle çağırıyorlardı zaten. Ali ne zaman beni Bono diye çağırmaya başlamıştır hatırlamıyorum. On altı diyelim. Edge'in Lypton Village'da başka bir ismi vardı.

Neydi?
"Inchicore." Dublin'in dışında küçük bir kasabanın adı.

Ona Edge (köşe) ismini takmak gibi saçma bir fikri bulan kimdi?
Bu grupta saçmalıkları ben yaparım. Biraz kafasının şekli yüzünden, çenesinden, bir de çok yüksek duvarların, köprülerin ya da binaların köşelerinde yürümek gibi delice bir zevki olmasından. Bono'dan önce ben de "Steinvic von Huyseman"dım, sonra sadece "Huyseman" oldum, sonra "Houseman" (Ev erkeği), sonra "Bon Murray", "Bono Vox of O'Connell Street" (O'Connell Caddesi'nin Bono Vox'u), sonunda da sadece "Bono."

"O'Connell Caddesi'nin Bono Vox'u"- bu bir aristokrat ismi. İçinde bir asalet var.
Tabii, tabii. [*gülüyor*]

Sen bir baron ya da kont değil miydin?
Arkadaşların kafasındaki imajım konta yakındı. [*gülüyor*]

Grubu kurduğunda Larry on beşinde bile değildi, sen ise on altı buçuk. Kendini bu çocuğun cesaretiyle eğlenen bir yetişkin gibi hissetmiyor muydun?
Sonuçta bu onun grubuydu. Hatta sanırım bir an Larry Mullen Band ismini vermeyi bile düşünmüştü.

Ne tarz müzik yapmak istiyordu?
Glam rock seviyordu. Onun olayı buydu. Fakat Larry Mullen Band çok da glam rock tarzı bir isim değildi.

Daha çok yetmişlerin ortalarında jazz-blues yapan bir grubun ismine benziyor.
Yıldız olan oydu. Davulun başına geçtiğinde odanın sıcaklığı değişirdi. Farklı bir şeyler olmaya başlardı. Bütün hayatı ona bağlıymışçasına çalardı davulu. Sanırım, gerçekten de bu doğruydu.

Bu arada neden Larry ve Adam'ın, Edge ve senin gibi takma isimleri olmadı?
Galiba "Junior" [*Larry Mullen, Jr*] bariz bir jazz-blues etkisi katıyordu. Buna ikna etmiştim onu. Adam Clayton her halükârda kara bir isim. Onların ikisinin gayri resmî isimleri vardı: Larry'ninki "Jamjar"dı (Reçel Kavanozu), Adam'ınki "Sparky" (Parlak).

Sizin takımda kendini müziğe en fazla adayanın Larry olduğunu söyleyebilir misin?
Edge de iyiydi- hayır, aslında Edge iyiden de iyiydi. Fakat Larry'nin etkileyici olduğunu düşünüyordum. Davulu çalışı, sesin odayı dolduruşu, zillerin gümüşî ve altın renkleri... Davul seti çok parlak bir vişne rengiydi. Daha önce hiçbirimiz öyle bir şey görmemiştik. Biz bok gibi gitarlarla çalıyorduk.

Ve onun davul seti mükemmeldi.
Yok, ucuz bir taklitti aslında.

Ama mükemmel görünüyordu.
Gerçekten çok iyi görünüyordu. Parlak, gıcır gıcırdı. Davulun arkasında o da çok iyi duruyordu. Adam çok güzel konuşurdu, ne deneceğini bilirdi, jargonu da kapmıştı. [*getto sesiyle*] "havasından geçilmiyordu". Bütün o müzisyen ağızlarını bilirdi. Fakat o sıra bir iki prova yapana kadar

fark edemediğimiz şey, aslında onun tek bir nota bile basamadığıydı. Bir bas gitar ve bas anfisiyle gelmişti ve inanılmaz görünüyordu. Gerekli teçhizatı da vardı, doğru terminoloji de. Müthiş görünüyordu, zaten öyle de davranıyordu. O sıra tek bir nota bile çalamadığını fark etmemiştik. Adam öyle fena blöf yapmış ki, niye o kadar bok gibi çaldığımızı bulmak için onun dışında her yere baktık. Meğer sebep oymuş!

Yani ilk başta siz hiçbir şey anlamadınız mı?
Hem en yaşlımızdı, hem de çok profesyonel görünüyordu.

Kişisel boyutta, yeniyetmelik yıllarınızda zor zamanları birlikte atlatmanızdan, senin en yakın olduğun kişi Larry gibi geliyor bana. O, kız kardeşini kaybetmişti, yine aynı yıllarda annesi öldü. Bunlar birbirinize yakınlaşmanızı sağlayan şeyler miydi?
Aslında her zaman iyiydi aramız. O zaman da öyleydi, şimdi de aynı, Larry çok fazla insanı içine kabul etmez. Ama bir kez oraya girerseniz de, çok sadık ve güvenilir bir dosttur. Ben ise sadık, ama güvenilmez bir arkadaşım. Ama onun senin için yapmayacağı şey yoktur. Bizi birbirimize bağlayan şey içine düştüğüm o yalnızlıktı. Ben annemi kaybettiğimde on dört yaşındaydım, o kendininkini kaybettiğinde on altıydı ve ikimiz de gayet otoriter babalarla baş etmek zorundaydık. Larry'nin hep söylediği gibi, ikimiz de bir sirkin peşine takılıp kaçtık. Avrupa'nın kenar mahallelerinde çadırlar kurulurken, biz dışarıda kalır, fillere bakar ve sürekli konuşurduk. Arada sırada hâlâ yaparız bunu.

Edge ve Adam ile öyle kolay kolay konuşamayacağın ne tür şeylerden konuşurdunuz Larry ile?
O an, kaçırmak istemediğimiz *şimdi* üzerine, ilerde ulaşmak istediğimiz o yeri bildiğimizden yaşadığımız an üzerine... Larry nereye doğru gittiğimizden emin değildi, ben de o an nerede bulunduğumuzdan.

O halde Larry bu kadar yakınlaştığın ilk kişi?
Larry ile çok yakın arkadaştık. Turnelerde aynı odayı paylaşırdık. Tuhaf bir çifttik, gerçekten, çünkü Larry inanılmaz titizdi.

Sen değil miydin?
Yok, değilimdir. Benim bavulumun her tarafından bir şeyler sarkardı, yerde hep bir şeylerim olurdu. Larry kendi uyku tulumunu yanında taşırdı, çünkü o ucuz otellerin çarşaflarında uyumak istemezdi. Sahiden de yatağın üzerinde, ama uyku tulumunda uyurdu.

Bitten, pireden kaçmak için mi?
Bir seferinde o kadar başının etini yemiştim ki, "Tamam" dediğini hatırlıyorum. Uyku tulumunu yatağın yanına yere bıraktı ve o gece çarşaflarda uyudu. Uyandığında tepeden tırnağa her yanı kırmızı döküntülerle kaplıydı. İnsanlar ikimize çok gülmüşlerdi.

Sizi yakından tanıyanlar, grup içinde ta en başından beri var olan konuşulmayan ama varlığı bilinen bir ayrımdan bahseden yazılar yazmışlardı. Bir yanda sen, Edge ve Larry, Hıristiyan İrlandalılar, diğer yanda ticarî zekâları, gösterişli geçmişleri ve asker babalarıyla İngiliz kuşkucuları Adam ve Paul McGuinness. Bu ayrım gerçek mi yoksa uydurma mı?
Adam ve Edge iyi arkadaştılar. Aynı mahalleden geliyorlardı. İkisi de bir anlamda orta sınıf ailelere mensuptular ve Britanya pasaportu taşıyorlardı. Fakat coşup eğlenme, gece dışarı çıkma, şarap içme, sivri görünme ve hayatı yaşama anlamında Paul ile Adam'ın ortak noktası çok fazlaydı. Arkadaş oldular. Ben, Edge ve Larry daha bağnaz tiplerdik. Dünyanın bizi yozlaştıracak, gittiğimiz yerden alıkoyacak hileli oyunlarına kendimizi kaptırmamaya kararlıydık. Bu tabii ki dağa geri geri çıkarak kasabadan kaçmaya çalışan adamın hikâyesine benziyor. Dağın yarısına kadar çıkıyor. Bir mağara buluyor. Dünyanın onu takip etmediğinden emin olmak için bir sağı-

na, bir soluna, bir yukarı, bir aşağı bakıyor. Sonra da mağaraya bir göz atıyor; karanlık ve sessiz. Sonra bir şey duyuyor. O da ne? Dünyanın ta kendisi. [*gülüyor*] Kaçış yok. İşte o zamanlar bunu bilmiyorduk. Sonradan ortaya çıktı ki seksten, uyuşturucudan ve rock'n'roll'dan çok daha kurnaz tehditler var. Kendini beğenmişlik, kendi kendini cezalandırma, bunlar kendine tapınma kadar tehlikeli şeyler. Ama o zamanlar asla değişmeyeceğimiz konusunda çok kararlıydık. Bu müzik sektörü bizi değiştirmeyecekti, başarı değiştirmeyecekti. Ama düşündüğün zaman bu çok kötü. Asıl değişmemek korkunç olurdu. Tabii ki değişmelisin. Paul ve Adam sadece eğlenmek istiyordu, dışarı çıkıp dünyanın neler sunduğuna bakmak. Biz dünyanın ne sunduğunu biliyorduk –bunu almak istemedik. Tamamen başka bir istikamete yöneldik. Ama her zaman onlara saygı duyduk, onlar da bize saygı gösterdi.

Paul ve Adam yıllar içinde bu bağnazlığınız üzerine sizinle konuşmayı denediler mi? Yoksa sessiz ve saygılı durmayı mı tercih ettiler hep?

Hayır, çok saygılıydılar. Hiç rock'n'roll olmayan, bir çeşit dinsel tecrübenin albümü sayılabilecek ikinci albümümüz *October*'ı çıkardığımızda [1981] Paul'ün şöyle dediğini hatırlıyorum: "Bak, bunlar kesinlikle benim sorduğum sorular değil, ama ilgilendiğim sorular. Beyni olan herkes bu sorularla ilgilenmeli. Rock'n'roll'da senin bu albümde olduğun kadar açık davranmaya hazırlıklı çok fazla insan bulamayacaksan da, siyahların müziğine bak, hep böyle şarkılar dolu. Marvin Gaye'e bak, Bob Marley'e bak."

Bunu çok yapıyorsun. U2'nun yaptıklarını ya da senin o an yapmakta olduğun şeyi açıklarken siyahî sanatçılara atıfta bulunuyorsun. İlginç, çünkü Bob Marley ya da Prince dışında rock dinleyicisi üzerinde büyük etki yaratmış siyah sayısı çok az.

Evet, İrlandalı olmaktan geliyor bu, biz de beyaz zencileriz. Paul olayları kuşbakışı görebiliyordu, çünkü bizden birkaç

yaş daha büyüktü. Bizim plak şirketimiz Island Records'ın kurucusu Chris Blackwell, Bob Marley'i de keşfeden kişiydi. O yüzden bizi çok destekliyordu. Yani, beyazların hakim olduğu rock'n'roll dünyasına tamamen aykırı olan bu duruşa sonuna kadar destek veren bir menajerimiz ve plak şirketimiz vardı. Yazarlara, ressamlara, şairlere de bakarsanız, böyle kendinden geçmiş bir dinsel tecrübe travması bulursunuz.

Özel olarak hangi yazarları, ressamları, şairleri kastediyorsun?

Müzikte, Patti Smith, Bob Dylan, Marvin Gaye, Bob Marley, Stevie Wonder, liste bitmez. Şairler: belki Yeats'ten bile daha iyi bir şair olan Kavanagh[1], John Donne, William Blake. Emily Dickinson- üzerimde büyük etkisi vardır. Tanrı, hamileri ve etin arzuları arasında paramparça olmuş bütün Rönesans ressamları.

Blackwell ile Marley üzerine tartıştın mı hiç? Öğrendiklerinin ışığında Marley'in bir "dinsel tecrübe travması"ndan geçtiğini söyleyebilir misin? Eninde sonunda siyah ve beyaz sanatçıları birbirinden ayıran nedir? Bence Bob Dylan ve Johnny Cash de aynı yoldan geçtiler.

Chris Blackwell bu anlamda gerçek bir destekçi olmuştur, hâlâ da öyledir. Hayatlarımızda çok önemli bir yere sahip isimlerden biri daha. Paul McGuinness gibi, o da en güçlü etkinin, hiç etkilemeye çalışmadan bırakılabileceğini kavramış gibiydi. Chris koskoca bir müzik yapımcısıydı, birden stüdyoda müzik üzerine kıstırıcı sorular sormaya başlayıverirdi: "Single nerede burda? Neyin peşindesiniz? Niye bu şarkıda groove'u duyamıyorum?" Kendi yolumuzu bulacağımıza dair bir inancı vardı. Tuhaf bir şekilde bizim inancımıza inanıyordu. Dylan ve Cash'e gelirsek, onlar gerçekten is-

1 Patrick Kavanagh (1904- 1967), Dublin'de National University'de şiir üzerine dersler veriyordu.

tisnai adamlardı. Ruhani anlamda beyazlarınki çok gezgin bir müziktir. Siyahların çoğu zaten kilise çıkışlı.

Sonuç olarak menajeriniz Paul McGuinness'ten kendine dair ne öğrendin?
Ne yapabileceğimi öğrendim.

Neymiş o?
O, hayatımdaki herkesten daha fazla bana inanan, bir sanatçı olarak potansiyelimi fark etmeme yarayacak güveni veren kişidir. İnanılmaz ve keskin bir zekâsı vardır, benimki ise eğitilmemiş, daha gelişigüzel bir zekâdır. Çok defa beni oturtup "Ne gerekiyorsa ondan sende var. Kendine daha fazla güvenmeli, daha da derin kazmalısın. Derinlerden seni rahatsız edecek bir şey çıkarsa da, sakın ha, ne şaşır, ne de üzül" demiştir. [*gülüyor*]

O zaman ilk bakışta gizli tutuyormuşsun gibi görünen bazı şeyleri keşfetmeye başladın. Neydi onlar?
Korkuyla karışık saygının, tapınmanın acemi, güvensiz doğası, etrafındaki dünyanın harikuladeliği. Belki soğukkanlılık dünya üzerindeki insanlarla ilişki kurmana yardımcı olabilir, ama gözünde güneş gözlüğü varken Tanrı'yla karşılaşma ihtimalin yok. Bir şeylerden vazgeçmedikçe, kusurlarını teşhir etmedikçe, olduğun gibi olmayı beceremedikçe Tanrı'yla buluşamazsın. İyi müzikle, iyi sanatla ilişkisi de burada, bu yüzden rahatsız edici, bu yüzden soğukkanlılık onun düşmanı, çünkü bir müzik grubuna katılmanın diğer sebebi de bu: sen de havalı olanı yapmak istiyorsun. Bu işe girdiğinde aklında olan, dinsel tecrübelerini kaydetmek değildi.

Senin güneş gözlüklerine gelirsek... Güneş gözlüklerini, taksi şoförünün tepesindeki ışığı kapatması gibi, Tanrı'ya, bu rock yıldızı kendisiyle çok meşgul, şu an müsait değil mesajı vermek için mi takıyorsun?

Evet, samimiyetsizliğimden... Samimiyetsizliğin, her zaman dürüst olmamanın önemini öğrendim. O gözlüklerin arkasında neler olup bittiğini siz bilmiyorsunuz, ama Tanrı, emin ol biliyor.

Paul McGuinness başka neye teşvik etti seni?
Çok gençken, yirmi yaş civarındayken falan, bana "Sende çok az sanatçıda olan bir şey var" demişti. "Hiç sanmıyorum Paul" dedim. "Hayır, sen bütün denklemi görüyorsun" dedi. Ve bu... bu, hem bir beddua hem de bir takdis... Fakat o sıra ne demek istediğini hiç anlamamış olmam çok ilginç. O zamandan beri bunun üzerine hiç konuşmadık, ama sanırım artık ne demek istediğini biliyorum: kabiliyet çelişkilerin ortasında duruyor, fakat çevresi, o kabiliyeti geliştirmek istersen kurtulman gereken başka bir sürü şeyle kaplı.

Takdis dedin, onu anladım, ama neden bu bir beddua olsun ki?
Çünkü tembelliğin sonu bu, başkasının kullandığı bir trende yolcu olmanın sonu. Sorumlu olan sensin, başka biri değil –plak şirketi değil, menajerin değil. Kabiliyetinin güvenliğini sağlayabilmek için başka kaslar geliştirmek zorundasın.

Edge, Larry ve Adam'ın aileleriyle ilişkin hakkında çok fazla konuştuğumuzu sanmıyorum. Gruptaki müzisyen dostlarının aileleriyle ne kadar yakındın? Babanın sertliğinden kaçmak için, sıcaklık hissettiğin başka yerlere kaçtığını söylemiştin. Mesela Edge'in evine gitmek, Guggi'nin ya da Gavin Friday'in evine gitmek kadar sıcak bir duygu uyandırıyor muydu sende?
Edge'in ailesi özel ötesi insanlardır. Çok geniş ve inanılmaz rahatlardır. Dünyevi meselelerin peşinde değillerdir. İkisi de akademisyen, maddiyata önem vermeyen tipler. Edge'in babası iş dünyasında çok başarılıydı. Eminim çok daha da başarılı olabilirdi, ama bunun için kıçını yırtmadı. [*gülüyor*] Dışarlarda takılmayı, golf oynamayı tercih etti. Arada bir be-

nim babamla onunki birlikte golf oynarlardı. İyi de anlaşıyorlardı, gerçi babam bir defa Garvin'in kurallar konusunda çok inatçı olduğundan yakınmıştı. [*bir kahkaha patlatıyor*] "Herif içine sıçtığımın oyununun kurallarını öyle bir ezberlemiş ki!" demişti. Ama ikisi de opera severdi. Madison Square Garden'da çaldığımız zaman, ikisini de sarhoş, *La Traviata*'dan bir düet söyleyerek Madison Meydanı boyunca yürürken görmek çok güzeldi doğrusu. Evlerine her dakika uğrayabilirdiniz. Bir turneden sabahın köründe dönmüşüz, hatırlıyorum Bayan Edge uykudan uyanmış, gözlerini ovuşturarak aşağı iner, Edge'e aç olup olmadığını sorardı ve bunun... [*şaşkın bir bakışla*] gerçekten başka bir evren olduğunu düşünürdüm. Çünkü ben o sırada içimden, tamam acaba kadın silahları nerede saklıyor diye geçirirdim. [*gülüyor*] Edge "Evet, açım" der demez havan topu çıkacak ortaya! Ama Edge, "Hayır, hayır, sen git yat, ben iyiyim" derdi. Erkek kardeşi Dick bir dâhiydi. Bilgisayar mühendisliğinde okusun diye devlet onlara para veriyordu. Üniversite masraflarını karşılayan burs gibi değil, adam okusun diye devlet para veriyordu. O derece iyiydi yani. Sonra o da gitti Virgin Prunes'a katıldı. Evans ailesinde uğraşılacak iki tane deli müzisyen oldu böylece. Fakat ailece çok... *açıktılar*, doğru kelime bu. Açık bir evde hissediyordunuz kendinizi. Bayan Edge, her zaman sizin ne olduğunuzla ilgilenirdi.

Edge'in annesi çalışıyor muydu?

Aslında öğretmendi, ama o zamanlar, sanırım sadece Garvin'e yardım ediyordu. İsmi Gwenda'ydı, ikisi de Galli olduğundan, onları daha da davetkâr kılan, düz, melodik bir aksanları vardı. Çalmamıza izin verdikleri bu oda kadar bir barakaları vardı bahçede, belki biraz daha küçük, ama çok küçük, belki iki metreye bir metre ya da belki üç metreye iki metre bir yer, ama bize yeterdi. Sadece davul seti sığıyordu içeri, bizim de öyle sadece ayakta durabileceğimiz bir yer kalıyordu, ama bir süreliğine şahaneydi. Yakın zamanda Garvin'le karşılaştım, o baraka şimdi e-Bay'de kaça gider di-

ye dalga geçiyordu. "Zamanı geldi, Bono, o baraka için tam zamanı" dedi, ben de ona e-Bay'de bizim dev limon uzay gemisine (PopMart turnesinden kalma) bir türlü müşteri bulamadığımızı anlattım.

Edge'in odasına girdiğinde ilk izleniminin ne olduğunu merak ediyorum. Benim seveceğim gibi düzenli, tertipli bir oda mıydı mesela?
Ooo, odasını hiç hatırlamıyorum. Adam'ın odasını hatırlıyorum. On altı yaşındayken Adam'ın odası gece kulübü gibiydi. Morötesi ışığı takmıştı, tütsü yanıyor, her taraf albüm dolu ve yumuşak bir koltuk... [*gülüyor*] Hayatımda Adam'ınki gibi bir oda görmemiştim.

Claytonların evinde nasıl bir atmosfer hissediyordun?
Onların çok seçkin, zarif bir evleri vardı. Güzel bir semtte, çok geniş bir bungalov... Sıradan aşağı orta sınıfın yaşadığı bir sokaktan gelen biri olarak hiç böyle bir ev görmemiştim. Çok da iyi bakıyorlardı eve.

Bahçe var mıydı?
Çok güzel bir bahçeleri vardı. Yerlerin beyaz tüylü bir halıfleksle kaplı olduğunu hatırlıyorum. "Uff, bu halı bizim evde olsaydı, üzerinde yürümenc izin verilmezdi" demiştim, Adam da "Zaten sana izin yok, çıkar ayakkabılarını! [*gülüyor*] Hiç kimseye izin yok. Buraya girmemize çok nadiren izin veriliyor" demişti. Annesi çok çekici bir kadındı, babası pilottu, ki o da gayet çekici bir meslek. Adam'ın babası çok dalgacıydı, balığa gitmeyi severdi. Bir gözü hep etrafında olup bitendeydi, hiç kaçırmazdı. Londra'nın doğu sınırındandı ve İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri kadrosuna katılmış olmasına karşın, geldiği yeri hiç unutmamıştı. Annesi, iki çift laf edebileceğin bir kadındı. O yüzden de hayat, ölüm, Tanrı, evren... ve o beyaz tüylü halıfleks üzerinde neden yürüyemediğimize dair bütün gece süren tartışmalarımız olurdu.

Claytonlar nasıl insanlardı, Edge'in ailesi kadar rahat mı?
Kimse Edge'in ailesi kadar rahat olamaz. Galiba Jo Clayton, oğlu için hırsları olan bir kadındı, onun için endişeleniyordu, çünkü oğlu zaten bir okuldan atılmış, üzerine bir de bir rock grubuna katılıp, bizim gibi acayip kılıklı tiplerle takılmaya başlamıştı. Görünüşte bize karşı çok tatlıydı, ama sanırım bunun altında, yanlış insanların arasına düştüğü için oğlu adına duyduğu korku yatıyordu.

Adam, profesyonel müzisyen olmayı uzun süredir mi düşünüyordu? Yoksa o da yanlış insanların arasına düştüğünü mü hissediyordu?
Adam zaten yanlış insanları arıyordu. Basçı olmak dışında başka bir şey istemiyordu. Grupta şöyle bir espri vardır: Edge davul çalmak ister, Bono gitar. Larry şarkı söylemek ister, Adam... o sadece bas çalmak ister! Adam'la erkek kardeşi Sebastian harikaydılar. Sürekli güldüklerini hatırlıyorum. Çok hasta bir İngiliz mizahları vardı. Penislerine çorap takar, kız kardeşleri Cindy'i utandırmak için ortalıkta öyle dolanırlardı. Aslında Adam her zaman çıplaklığı sevdi. Hep böyleydi. Okuldayken bile bazen koridorlarda çırılçıplak koştururdu.

Senden daha teşhirciymiş yani. Çok güzel!
Evet, öyle. İlk seferini hatırlıyorum, ilk gençlik zamanları... Ali, Adam'la konuşurken, bir bacağında hafif bir ıslaklık hissediyor [*gülüyor*], Adam işiyor, Ali'nin bacağına değil, ama bayağı yakınlarına bir yere. Her fırsatta şeyini çıkarıp şöyle bir sallamayı severdi. Çişinin güzel bir muhabbeti bölmesini istemezdi. Ve işte bazen yanındakine sormayı da unuturdu. [*gülüyor*]

Larry'nin evi nasıldı? Daha kasvetli bir yer gibi geliyor bana.
Evet, sanırım. Larry'nin ev hayatı aşağı yukarı benimki gibiydi. Ortada sevdiği birini kaybetmiş bir adam vardı, öyle ya da böyle, ikisi de ne kadar bunu saklamaya çalışırlarsa

çalışsınlar, sen onların mutsuzluklarıyla uğraşmak zorunda kalıyordun.

Larry babasıyla yaşıyordu o zaman.
Evet, babası ve kız kardeşi.

Küçük kız kardeşi de ölmüştü. Tam olarak neler oldu?
Ayrıntıları çok net hatırlamıyorum.

Larry seninkine benzer bir evde yaşıyordu. Aile geçmişleriniz de birbirine benziyor muydu?
Çok.

Onun babası da seninki kadar sert miymiş oğluna karşı?
Larry'nin babası, bir rock'n'roll grubu yüzünden oğlu bütün hayatını heba edecek diye çok tasalanıyordu. Müzikle ilgileniyorsa bile, mesela cazla ilgilense diye düşünüyordu. Çalmayı adam gibi öğrense. Tek fark, o, oğlunun üniversite ve daha bir sürü şey konusunda kendisinden daha fazlasını başarmasını istiyordu. Larry'nin bunlarla uzaktan yakından alâkası yoktu. Benim babam ise üniversiteye gidip gitmememi ancak bu kadar az umursayabilirdi, ki bundan da hoşnuttum. Aramızdaki tek fark buydu.

Adam ya da Edge'in evinde takıldığın kadar sık gider miydin Larrylerin evine?
Arada bir. Ama bizim ilk provamız Larrylerin evinde olmuştu.

Yeteri kadar yeriniz var mıydı?
Mutfaktaydık. Çok da yer yoktu.

Babası bu durumdan hoşnut muydu?
Muhtemelen annesi babasına bizimkinin caz topluluğu olduğunu söylemiş. Şahane bir kadındı annesi. Her anlamda göz alıcıydı. Hiç kibiri yoktu. Oğlunu seviyordu ve davulcu olmasını istiyordu, çünkü oğlunun isteği buydu. O yüzden de ilk

provamız için mutfağını vererek işini kolaylaştırmak istedi. Sahneye çıktığımızda, altı kişiydik sahnede, hatırlıyorum, daha o zaman kızlar Larry için çığlıklar atıyordu. On dört yaşındaydı daha ve "Gidin başımdan! Rahat bırakın beni. Haydi..." diye kızları püskürtürdü. O zamandan beri de böyledir zaten. Ben de çok fazla takılmıyordum. Provalara gidiyorduk. Sonunda bizim de prova yapabileceğimiz bir odamız oldu -tuhaf bir şekilde- annemin yattığı mezarlığın hemen bitişiği. Tamamen bir rastlantı. Mezarlığın hemen yanındaki küçük sarı ev...

Müziğin dışında dördünüzün birlikte yapmaktan hoşlandığı şeyler nelerdi?
Başta hiçbir şey, ama sonra hepimizde aynı gerçeküstü mizah anlayışı olduğunu fark ettik.

Böyle bir şey söyleyeceğini hiç düşünmemiştim. Yani birlikte öyle dalga mı geçerdiniz?
Evet, bokunu çıkarırdık hatta.

Nasıl?
Bir kere Guggi'nin arabasını aldığımda galiba yanımda Edge de vardı. On yedi yaşındaydı ve bir arabası vardı. Babası külüstür arabalar toplardı, hurda arabalar. Bir kez okuldan sıvışıp elimizde kendi yaptığımız bir resim, bir kız okuluna gittik arabayla. Okula girdik, elimizdeki resmi satmak için sınıfların kapılarını çalmaya başladık. Onlar polis çağırana kadar, biz bir sürü kız sınıfının kapısını çalmış oluyorduk: "Affedersiniz. Bir resmimiz var, burada İngilizce C sınıfında bir alıcı bulabileceğimizi söylediler. [*ses tonu değişiyor*] Selam kızlar!" [*gülüyor*] Çok yeniyetme işi, ama gerçeküstü. Ya da saçma sapan teatral işler çevirirdik.

Nasıl "saçma sapan"?
İlk konserlerimizden biriydi diye hatırlıyorum, yaz ortasında Noel konserleri vermiştik. Konserlerin ismi de "Jingle

Balls"du.[1] Konser bir gece kulübündeydi, ortaya da bir Noel ağacı dikmiştik. Yaz ortasında kışmış gibi davranıyorduk. Çocukça işler... Lypton Village'da birbirimize lakaplar uydurmuştuk, başka bir dil konuşuyorduk neredeyse. Sonunda Edge de bunlara uydu, Adam da, çünkü ikisi de gerçeküstü adamlardı. Larry biraz daha kuşkucu yaklaşıyordu, ama onun da hoşuna gidiyordu.

Çok matrak. Yani ilk kurulduğunda U2, çok gergin, ciddi sahne performansıyla konuşuluyordu.
Evet, o yüzden de Zoo TV'yi gören bazı insanların kafaları karıştı –galiba sen de onlardan biriydin- ve insanlar bir şeylerin değiştiğini sanıyordu. Halbuki bizim geldiğimiz yer orasıydı. Sahnede, o haziran ayında yaptığımız Noel konseri gibi şeyler yapmak yani... En başından teatral fikirler bulmayı seviyorduk. Benim oynadığım "The Fool" (Salak) diye bir karakter vardı, ki o da "The Fly"ın (Sinek) öncüsüdür.

Tamam, doksanların başında Zoo TV ile çok erken U2 zamanlarına ait bir geleneği yeniden canlandırdığınızı kabul ediyorum. Ama sanki ilk on yıl boyunca mizah tamamen gündeminizin dışındaydı.
Ben mizah duygumuzu biraz yitirdiğimizi düşünüyorum. Gerçekten böyle hissediyorum. Vurgun yemiş gibiydik. Dublin'in kenar mahallelerinden çıkıp bütün dünyayı dolaşmak ve bunun getirdiği başka bir sürü şey ciddi basınç değişimiydi bizim için. Daha önce konuştuğumuz, değişmemeye inat –bu heves de bence kısmen buna bir tepki olarak doğdu.

Ama bu büyük başarıyla buluşmadan önce de sende böyle bir şey yok muydu? *Boy* gayet trajik bir albümdü, *October*'da ağır bir ciddiyet ve hüzün vardı, *War* öfke doluydu.

---

1 Ünlü Noel şarkısı Jingle Bells'e (Ziller Çalıyor) benzeterek bir harf değişikliğiyle, Jingle Balls'u (Taşaklar Çalıyor) üretmişler. (y.n.)

Boy'u çıkarana kadar, sürrealizmi devredışı bırakmıştık. Kafamızda bir fikir, albüm için bir yapı vardı ve kendimizi o kalıba soktuk. Bizimle ilgili kabul etmen gereken şey, kafamızda bir fikir olduğunda ona göre şekil değiştiriyor olduğumuz. Yönetmen ya da yazarsan bu tuhaf kaçmıyor. Bir temayı araştırmak için, kılık kıyafetini, ayakkabıları değiştirirsin ve komik komik yürümeye başlarsın. Şarkılarımızın temaları, her zaman onları nasıl sunacağımızı da yönlendirdi; giydiğimiz kıyafetleri, yaptığımız klipleri, sahneye koyduğumuz gösterileri...

Gerçekten mi Bono? O yıllarda benim durduğum yerden sen hiç de komik bir adam gibi görünmüyordun sahne üzerinde...

İşimizin büyük kısmı bu değildi, hayır. Fakat hayatlarımız, hayatlarımızın bir bölümü, o mizah duygusunu yitirdi. Sanırım ben, bunu en yoğun yaşayan kişiydim. Şimdi öyle olduğumu düşünmüyorum. Fakat o zaman isteyerek yaptığım bir şeydi. Dürüst olmak gerekirse, her zaman buna çok yakınsak da, yenilgiyi ihtimallerden biri gibi görmüyorduk. Aslında yenilgiyi her dakika ensemde hissediyordum, öyle ki başarısızlığın sesini bastırabilmek için ikincil önemdeki her şeyi bir kenara itmeye kararlıydım. Fazlasıyla azimliydim.

Belki de o zamanlar U2'nun kendini böyle bir amaca adaması lazımdı. Belki dinleyicileriniz adamıştı bile.

Belki de öyleydiler. Herkes kararlıydı, ama benim kadar kararlı olanı yoktu. Bu, kimi zaman bayağı gergin, bayağı keskin bir hale geliyordu, çünkü her gece hayatımızın en iyi konserini vermek zorundaydık sanki, "Sakin ol Bono... Sakin, tamam mı?" demek isterdin görsen. [*gülüyor*] Ama, yok! Her gece böyleydi, abartmıyorum, çünkü kafalarımızda gerçek olmanın tek yolu buydu. Böyle yapmazsan, o şarkıların içine girmezsen, o ânı orada yaşamazsan, yalan söylüyorsun demektir, insanlardan çalıyorsun demektir. Bağnazlaşmıştık, kendi kültümüzün tutsağı haline gelmiştik. [*gülüyor*]

Esir alınmıştık. Paul McGuinness ve yol ekibimiz inanılmazdı. Ses teknisyenimiz Joe O'Herlihy bir efsaneydi! Herkes deliler gibi, bir kayayı o dağın tepesine itmek için çalışıyordu. Dağ yüksekti, işimiz zordu ve aslında yeteneklerimiz bu serüvene yetecek ölçüde değildi. Fakat zaman içinde ortaya çıktı ki, diğerlerinden daha mühim olan başka yeteneklerimiz varmış.

Daha mühim olan "diğer yetenekler" derken neyi kastediyorsun?

Kıvılcım. Çok fazla adı konmasa da, bakışımızda özgün bir şey vardı. Üstüne üstlük insafsızdık. Seni bir yere getirecek olanlar da bu ikisidir zaten. Geçen yirmi yıla şöyle bir baktığımda, çok ağır, hatta neredeyse gözle fark edilemeyecek bir evrim görüyorum: Arka arkaya dizilmiş basamaklar boyunca, sadece küçük, minicik ilerlemeler. Yeteneğimiz çok yavaş açıldı. *The Joshua Tree* ya da *Achtung, Baby* ya da şu anda olduğu gibi bir araştırma dönemindeymişçesine gibi göründüğümüz anlar oldu. Ama gerçekte her şey bana çok yavaş geliyor. Bütün bunları fark etmemiz uzun zaman aldı diye düşünüyorum. Bana sorarsan biz dünyanın en yavaş öğrenen insanlarıyız. Ama diğer yanda Beatles'ın hikâyesini sen de okudun, her şey on senede oldu. [*bir jumbo jet sesi çıkararak*] Biz ise daha yeni *Rubber Soul*'a vardık.

Ciddi misin?

Kesinlikle. Tam böyle düşünüyorum. Tamam, John'u prova odasında "In My Life"ı söylerken duysam, kıskançlıktan hastalanabilirim. Gerçi onların bütün şarkıları kıskançlıktan midemi bulandırıyor ya... Fakat onlara derdim ki: "Şarkılarınızın hiçbir şeyle karşılaştırılamayacak sıradışı melodileri var, fakat bizim şarkılarımızda da sizinkilerde olmayan bir çeşit ağırlık var. Çekim diyebilirsiniz buna..."

Eskiden beklenen, arzu edilen ağırlıktı. Belki şimdi hikâye değişmiştir.

Sadece ağırlık. Bizde de o ağırlık vardı. Ona sahip olmak bayağı bir şey demek aslında. Sana daha önce bundan bahsettim mi hatırlamıyorum, çok inanılmaz bir andı, 11 Eylül'den sonra Madison Square Garden'da New York polisi ve itfaiyecileri için bir konser verildi. The Rolling Stones inanılmaz bir şarkı çaldı, "Miss You", [*şarkıyı söylüyor*] *Du-du-duu-duu / Duu-du-luu / Ne kadar özledim seni...* İşte o anda Jagger inanılmaz görünüyordu sahnede. Sadece ona özgü o hafiflik duygusuyla, gerçekten çok güzel bir performanstı. Ve sonra sahneye onlar çıktı... The Who. Üç kişiydiler. Bitkin haldeki Jagger'la karşılaştırıldığında, bu adamlar rıhtım işçileri gibi görünüyorlardı. Sanki arka ceplerinde demir sopalarla New Jersey'den az önce gelmişler, anlatabildim mi? Gitarlar girdi, "Who Are You?" ile başladılar, sonra "Baba O'Riley", sonra da "Won't Get Fooled Again". O gece, yapmaları gerektiği gibi acılarının tesellisini alkolde bulan ve sürekli "Heyyy Stones! Heeeey şu, heeey bu!" diye bas bas bağıran polisler ve itfaiyeciler bir anda sustu. Ağızları açık kalmıştı. Bunun havalı olmakla, zeki olmakla, seksi olmakla alâkası yok. Otoriteyle ilgili- bir çeşit ağırlıkla ilgili. İşte bizim müziğimizde de bu var. Gerisini öğreniyoruz, hâlâ öğrenmekteyiz: Daha az beklenen melodiler bulabilmeyi, sana belli bir şeyi hissettirirken, bir numarayla aynı anda başka bir şeyler de hissettirebilen sözler yazmayı- bu, işin zanaat kısmı, şarkı yazma kısmı. Yavaş yavaş geliyor, iyi de oluyor. Ama sahip olduğumuz o diğer şey, bu son turnede daha da güçleniyor, çünkü bir yere geliyoruz. Chris Blackwell derdi ki: "U2'nun özel yanı bu. Grup hep bir yerlere varmayı düşünüyor, varmış olduğunu değil".

U2 içinde en fazla tartıştığınız şey nedir? "Aman Tanrım bu çok yanlış, bizim dörtlünün başına böyle bir şey geleceğini asla düşünmezdim" cümlesinin aklından geçtiği ilk anı hatırlayabiliyor musun?

Düşünmem lazım, dürüst olmam gerekirse, grubun her bir elemanını inanılmaz derecede asap bozucu bulduğum dönemler oldu.

Başka bir sözcük kullanmayı tercih etmez misin?
Hayır, ama karşı tarafın da benim için böyle hissettiği dönemler olduğundan eminim. Neyse ki hepsi aynı zamana denk gelmiyordu. [*gülüyor*] Zaten buna solo kariyer deniyor galiba. Fakat sanırım insanlara her daim kendilerini kaybedecekleri bir alan tanımak zorundasın, gruptaki üç kişinin de kendilerini ya da yaptıkları işte yönlerini kaybettikleri zamanları hatırlayabiliyorum ve bunu çok üzücü buluyordum. Bilmiyorum, muhtemelen aynı şeyi benim için de hissettikleri dönem olmuştur, ama ne zaman olduğunu kestiremiyorum.

Diğer grup üyelerinin sana gücendiği özel bir durum hatırlıyor musun?
All That You Can't Leave Behind'ı kaydettiğimiz sırada, Afrika işleri yüzünden telefonda çok fazla vakit geçirerek sabırlarını biraz fazla zorladım galiba.

Seksenlerin başındaki o bağnaz döneminize geri dönelim. Bu dönem nasıl bitti? Adam seni nasıl yakaladı, sen onu nasıl yakaladın?
Galiba ortada bir yerde buluştuk. Adam'la... üçüncü bir yol bulduk. O dünyadan bıkmıştı, ben ise biraz daha meraklıydım.

Hepiniz inançlı mısınız şu an?
Evet. Adam'ın kendine göre bir yolu vardı izlediği ve o yol onu dünyanın daha da göbeğine çekti. Fakat şu an için diyebilirim ki Adam grubun manevi yönü en ağır basan üyesi.

İzlediği yol çok zorlu olduğundan mı?
Evet, galiba şu anda sürüden ayrılan koyunları en yakından gözleyen o. [*gülüyor*] Koyun tasvirini severim ben. İsa'nın hakkını teslim etmek lazım burada. [*gülüyor*] Çok şahane bir hayvan değil mi koyun? Çünkü şöyle bir şey var: domuzlar akıllıdır, pislikte yuvarlandıkları için yararlı çiftlik hayvanlarıdır. Ama koyun! Onlar da kazak yapmaya yararlar, ama elbette ki gayet aptallardır. İnsanlığın çok güzel bir tasviri.

Onlar da sürüler halinde hareket ediyor. Hep birlikte dönüyorlar yanlış yöne. Belli bir lider yok, herkes lider olabilir, panik halde, birden sürüden ayrılmaya herkesin hakkı var. O kadar korkmuşlar ki, yünlü kazaklar için ya da öldüklerinde derilerini kullanan ikinci el araba satıcıları için ne kadar faydalı olduklarını fark edemiyorlar bile. [*gülüyor*]

Bu ne kadar doğru, nereye kadarı uyduruldu bilmiyorum, ama *Achtung, Baby*'nin temel olarak Edge'in o dönemki kişisel bir krizine, boşanma travmasına dayandığı söyleniyor. Bu gerçekten bir grup krizine dönüştü mü, yoksa Edge'in meselesi kendi özel hayatının sınırları dahilinde mi kaldı?

Yok, haklısın. Edge'in hayatındaki yarık ve çatlaklar grupta olup bitene dair mükemmel bir metafor. O albümün yapım aşamasında aramızda çok fazla gerginlik vardı, Edge ile ben *The Joshua Tree*'yi budayıp devirmek istiyorduk, Larry ile Adam onun etrafına camdan bir duvar örüp sanki bizim direncimizi deniyorlardı. Çünkü Larry ve Adam'da tevazu vardı, Edge ile bense bir melodiyi yapanın gitar sesi ya da notaların çarpışması, U2'yu U2 yapanın belli bir bas ve davul yaklaşımı olmadığını hissettiren bir küstahlığa sahiptik. U2'yu oluşturan şeyin bir kıvılcım olduğuna inanıyorduk, harici yüzeyde görünen ne varsa yok edebilirdin, o kıvılcıma bir şey olmazdı. Benim sesimi distorsiyon pedalına koyabilirdin, Edge'in eko pedalını, o parlak notalarını kullanmasını yasaklayabilirdin, özne saydığımız meseleyi değiştirebilirdin... [*gülüyor*] Grubun tanınabilir her şeyini tahrif edebilirdin, ama kıvılcım bir yerden çıkardı. Normal koşullarda grupla bağdaştıramayacağın bir meseleyi özne haline getirebilirdin.

Edge'in hayatında hüküm süren karmaşanın bunları yapabilmek için ona müzikal anlamda güç verdiğini söyleyebilir misin?

Hımmm, hayır. Bunu atlatmak Edge için çok zor oldu. Münakaşa etmesi zor bir insandır. Bu evlilikten kurtulması sa-

nırım fena halde zaman aldı. Aislinn'i çok seviyordu, çocukları onun her şeyiydi. Böylesi bir kopuşa bu kadar isteksiz olan bir insanın bunları yaşadığını görmek çok azap vericiydi. Bütün bunların ortasında, ayakta kalabilmek için sanırım müziğe sarıldı. Grubun içindeki şiddet, diğerinin yanında sönük kalmış olmalı. Kendi hayatındaki çekişmeden bizimkine geçmek ona bir tatil gibi geldi.

Peki kişisel krizi onun gruptan dışlanmasına yol açtı mı?
Birlikte çok fazla çalıştık. Yani bir yön değişimi için en fazla zorlayan bendim, Edge de beni en fazla destekleyendi. Adam ve Larry'nin cidden muhalif olduğu zamanlar yaşandı. Yine tevazu yüzünden, kavradığımız ipin bizi istediğimiz yere çıkarmayacağını düşündüler.

Edge'in o karmaşa ile başa çıkına yöntemi müziğe nasıl yansıdı? "One" gibi bazı şarkıların sözlerine yansıdı mı mesela bu?
Tabii, kesinlikle. Çok yetişkin temaları bunlar. Eğlence için verilen umutsuz bir mücadele var, ki sanırım, sen de biliyorsun, bu bir çelişki. Ağırlıktan kaçındığımız bütün o albümlerin sonunda, *Pop* ve *Achtung, Baby*'de, sanki havanın ağırlığı altında bile eziliyor gibi oluyorduk. [*gülüyor*] Çok komik.

Birkaç ay önce o albümleri arka arkaya dinledim. *Achtung, Baby* içlerinde en güçlü olanı, ama aynı zamanda en karanlık ve de serti. O zaman dinlediğimden daha sert geliyor şimdi. O sıralar eğlenceli bulmuştum, çünkü aletlerle oynuyordunuz, sesin distorsiyonlu kaydedilmişti. Şaşırtıcı şekilde şiddet dolu olduğu sonradan idrak ediliyor.
Evet. "Love Is Blindness" gerçekten eşi benzeri olmayan bir şarkıdır. Edge'in sonundaki solosunu hatırlıyorum. Ben onu zorluyor, zorluyor, zorluyordum, telleri kopana kadar çalıyordu. Gerçekten sonlara doğru solosunda tellerin çatırdamasını duyarsınız. Sanırım o sırada içerden gözyaşı dökülüyordu, dışarda sadece öfkesini çıkarıyordu.

O albümde insanın kendisine karşı hissettiği öfke çok fazla var.
Kara güzellik.

Kara güzelliklerden bahsederken... Adam'ın kendi "zor döneminde" olanları deşmezsek insanlar anlamayacak sanki -yani ben anlamıyorum [*gülüyor*]. Adam, 1993'te Zoo TV turnesindeki Sidney konserini kaçırınca ne hissettin? Galiba senin ağzından hiç dinlemedik bu hikâyeyi. Nasıl öğrendin bunu? Nasıl karşıladın? Sonrasını nasıl yaşadınız? Bir daha Adam'la karşılaştığında neler oldu?
[*şaşkın*] Eee... Adam ile kara güzellik arasındaki bağlantı nedir?

Ben Naomi Campbell'ı düşünmüştüm.
Naomi'den Sidney'e atladın.

Bu soru kafanıda vardı, ne demek istediğimi anladın zaten.
[*hafif utanarak*] Hayır... Naomi'yi Adam'la ben tanıştırdım. Adam'ın ona karşı bir ilgisi hep vardı. İnsanların anlaması gereken şey, Naomi'nin o kedi kılığının içinde üstün bir yetenek ve kocaman bir beyin bulunduğu, vahşi bir kedidir o– hatta bence bir puma. Bir sürü yönden birbirlerine çok iyi gelmişlerdi. Ama Adam'ın çöküşünden ve Sidney'deki son düşüşünden herhangi bir şekilde Naomi'yi sorumlu tutmak haksızlık olur.

Sadece bir çağrışımdı, bunda mantıklı bir bağlantı bulunduğunu iddia etmiyordum.
Ha, tamam. Çünkü bence Adam zaten kendini mahveden bir yola girmişti. [*gülüyor*] Yani onunla tanışmadan çok önce. Dışarıdaki dünyaya dalmıştı ve bulabildiği en büyük pizza dilimini alıyordu. Gençti, çok büyük bir rock grubundaydı ve o grubun tek rock yıldızıydı. [*gülüyor*] Dört porsiyon düşüyordu ona, bu da yemek için bayağı bir pizza eder! [*gülü-*

yor] Kısa bir süre sonra hastalandı. Bel ağrısından bir konsere çıkamamıştı. Sidney'de Adam'ın ihanet ettiği grubun kendisi değildi. Gerçek ihaneti kendisineydi, çünkü grupta ondan daha profesyonel olan başka biri yok. Bununla yaşamak ona çok zor geldi, gerçekten de yaşayamadı zaten. Kendi kendisini hasta ettiğini fark etti ve iyileşmek istedi. Onun birkaç yılını aldı, ama bu gerçek bir kırılma noktası oldu. Dediğim gibi, o gerçek bir profesyonel.

İşe gelmeyen bir profesyonel.

Evet. Konserleri filme çekmemiz işi daha da zorlaştırdı. Zoo TV'nin Sidney'de ilk canlı gecesiydi. Evde yirmi kamera, steadycam'ler, vinçler, ekstra ışıklandırma–ışıklar ve hareket. Daha doğrusu o gece ışıklar vardı ama hareket yoktu. Gelen insanlara saygımızdan ötürü şova başladık, ayrıca kameraları çalıştırmasaydık ödeyeceğimiz faturalar daha da büyüyecekti. Adam'ın bas teknisyeni Stuart Morgan o gece onun yerine çaldı, çok da kahramanca bir performans sergiledi. Özel ışıklandırmayı hak eden bir performanstı, ama öyle olmadı. Gölgede kaldı. [*gülüyor*] Hatta orada bulunan bazı insanlar onun Adam olduğunu sandılar; Adam'ı en fazla yaralayan da bu oldu. Kaldı ki Adam'ın bas çalışıyla ilgili bir şey söyleyeceksem, bu nihayetinde onunkinin yerinin doldurulamaz olduğudur. Bir rock dörtlüsünde enstrümanların en şahsiyetsizi olabilir bas. Gittiğim konserlerin çoğunda, rock bile değil –caz, pop, blues– bası fark etmem bile. Kimse farketmez. Bütün kızları kapan adamın aslında ne yaptığını kimse bilmez. U2'da durum böyle değil. O gece inanılmaz bir manasızlık hissettim, düştüğümü hissettim. Hepimiz düşüyormuşuz gibi geldi bana.

Bunun gelişini sezmiş miydin?

Evet, gelişini görmüştük. Fakat ne yapabilirsin ki? Adam, çok eğlenceli, işin bu kısmında çok iyi. [*gülüyor*] Gerçekten çok, çok iyi. Fakat bütün bunlardan kurtulmak zaman alıyor. Birkaç yıl zembereğin boşalıyor. Sanırım alkol ve uyuş-

turucudan kopmak, eşinden ayrılmaya çok benziyor. Derler ki tamamen atlatabilmek için o ilişkinin yarısı kadar süreye ihtiyaç varmış. Diyelim on yıl evli kaldınız, atlatmak beş yılını alacak. Yirmi yıllık evliysen, gerçekten üstesinden gelebilmen için on yıl gerekecek. Adam böyle sıkı bir on yıl yaşadıysa, onu atlatması da muhtemelen beş yılını aldı.

Bunun grup üzerindeki etkisi ne oldu?
Ne zaman Adam'ın başı belaya girse, biz hep onun yanında olduk. Ne tür bir skandal olduğunun önemi yok, hiç kimse böyle anlarda grubu umursamadı. Herkes sadece onunla ilgiliydi.

Bunun grubu tehlikeye soktuğunu düşündüğün anlar oldu mu?
Tabii, kesinlikle, bu hep vardı aklımda. Çünkü bizim için herkes sayı yapmıyorsa, gerçek bir galibiyet alınmış sayılmazdı. Jim Morrison'ın lafını değiştirirsek, herkes bu yoldan canlı geçmeliydi. Mottomuz: "*Herkes* buradan sağ çıkacak"dı.

Demek ki, Adam, Naomi Campbell ile flört ediyordu ve sen paparazzilerle, magazin sektörüyle yüz yüze gelmek zorundaydın. Zaman zaman içinde nefes aldığını hissettiğin o bağnazlık yüzünden travmatik olmalı bu durum senin için.
Hayır, hayır, hayır. Çünkü hatırlarsan magazin o zamanın listesindeydi. Mevzularımızın bir parçasıydı. O dönemin enerjisi her şeyi akışına bırakmaktı. Christy [Turlington] ile birlikte *Vogue* kapağı yapmayı kabul eden bendim. Asık suratlı U2'culardan bıkmıştım. Bu kızlarla aynı rotalar üzerinden seyahat ediyor, aynı otellerde kalıyorduk, ama onların içine de düşmüyorduk. [*gülüyor*]

Kim bilir? Belki özel hayatınızda.
Bu işin erbabı olarak Adam'ın, ara sıra bir iki ceviz kırdığından eminim. O kızların halk üzerindeki etkisi kesinlikle büyüleyiciydi. Sessiz film yıldızlarına kadar gider bu. Çünkü

otuzlu yıllarda, Hollywood hiçbir zaman sessiz dönemindeki kadar güçlü olamadı. Ağzını açmamanın çok büyük bir gücü var.

Kariyerin boyunca senin pek bel bağlamadığın bir güç.
O yüzden de Christy Turlington gibi, ağzını açmayı tercih ettiğinde söyleyeceği, üzerinde uzun uzun düşünülmüş, zekice lafı olanlara çok saygı duydum.

Rudolph Valentino ve Greta Garbo'dan daha büyük yıldız olmadığı söylenir.
Kimse daha büyük değil onlardan. Bu süper modeller [*Christy, Naomi ve arkadaşları*] bizim çağın sessiz film yıldızları oldular. Bir taraftan o boş ifadeleri ve bakışları hissettirdikleri o erotizmi destekliyordu ama diğer taraftan da kameralara tükürmek gibi şeytani bir rahatsızlık da ima ediyorlardı. [*gülüyor*] Güçlü bir şey vardı yani. O malum ağacın en tepesindekilerle tanıştığında ise, o kızların aslında çok zeki, kendi markalarının akıllı yöneticileri ve Christy, Helena [Christensen], Naomi ve Kate [Moss] vakalarındaki gibi birlikte takılmak isteyeceğin kızlar olduğu ortaya çıkıyor.

Gerçekten mi?
Hımm... Müzisyenlerin çoğundan çok daha ilginçlerdi. Çok eğleniyorduk, çok gülüyorduk. Birlikte geçirdiğimiz yazlar oldu. Şahaneydi, ama hayranlarımızın çoğu tarafından da afaroz edildik.

Bazıları ipin ucunu tamamen kaçırdığınızı, neredeyse kutsal bir davaya ihanet ettiğinizi düşünüyordu. Çünkü tipik bir rock yıldızı hayatı sürüyordunuz.
İşin komik yanı, o kızlar, hepsi müziği birçok müzisyenden daha iyi biliyor ve seviyordu. Kate ve Christy çok şahane DJ'lerdir; müzikal anlamda köşeden neyin çıkmak üzere olduğunu bilirler. Helena da öyle, sohbeti en tatlı insanlardan biri, her zaman yeni fikirlere açık –o gece ne yapalım, o se-

ne neler yapalım... Diğerlerinin kaçırabileceği potansiyeli onlar görebiliyor. Mesela Christy'den hiçbir şey kaçmaz. Doksanların ortalarındaki yazlarımız biraz kafayı bularak geçti, biraz hedonistti, ama Edge'le ben, çoğunlukla da o kızlardan ve Michael Hutchence gibi başka arkadaşlarımızdan ilham aldığımız müziklere kaptırmıştık kendimizi: Büyük ev partileri, dans, Akdeniz'de yüzmek, geceleri denize girmeler –böyle çok güzel bir REM şarkısı vardı- bu arada Michael Stipe gerçek bir şairdir. Tam da ihtiyacımız olduğu zamanda, biraz hoppalık yaptık yani.

Kullanmadığın bir sözcük var: *çöküş*.
Kullanmıyorum, çünkü tam tersi bir durum yaşıyorduk. Çöküşte her şey önündedir, ama sen fark etmezsin. Ben her şeyin farkındaydım ve kıymetini de biliyordum.

Ailenin geri kalanı?
Onlar için de çok güzel bir zamandı. Hepimiz evdeydik, Ali "büyük kızlar" diye bilinen o kızlarla benden ya da Edge'den daha yakındı. Bakmamız gereken küçük çocuklarımız olduğundan, bir şekilde ayaklarımız yere basıyordu, o kadar da uçmadık.

Fakat rock yıldızı hayatı sürmek U2'dan beklenen bir şey değildi. Bu bir klişe değil mi: buradasın, Fransa'nın güneyinde bir villada. 1971'de Rolling Stones'un *Exile On Main Street*'i kaydettiği villa yolun yukarısında değil mi?
Buralarda kalmış olmalılar; o da şahane bir albümdür. Rolling Stones'da daha fazlasının bulunduğuna inananlardan biriyim ben. Müzik bir hayatın içinden çıkmalı. Hayat yoksa, müzik de yok. Fakat yine de her ne kadar klişelerle oynuyor da olsak, aynı zamanda onları kırmaya çalıştığımızı da düşünüyorum. Buradaki çevre ve şartları da hatırlaman lazım, grunge'ın bağlamını, o zaman baskın olan Seattle sound'unu düşünmen lazım. Ben Seattle'ı da, sound'unu da seviyordum, bir nehrin sesi gibiydi, nehrin deltaya inişi gibi,

kendi ağzına... O müzik, endüstriyel bir müzikti, griydi, yağmur yüklü gökyüzleri vardı, ekose desenli bir tişört vardı, yırtık pırtık kot pantolonlar vardı, ikinci el dükkânından alınmış delikleri olan kazaklar vardı, Kurt Cobain'den göbek deliğinden çıkma bir gürleme yükseliyordu. Sonra limana, tepesinde uydu anteni dikili, nehirde ters yöne giden devasa bir yolcu gemisi yanaştı. [*gülüyor*] Zoo TV'de sanırım içtenliğin o bilinen tanımlarına karşıydık. Samimiyetin kalp ile beyin, vücut ile ruh arasındaki dürüst muhabbetle ilgisi var, üzerine giydiğin kıyafetlerle değil. O beyaz rock yıldızları içten olduklarını düşünüyor, onların yanında Prince sanki gösteri dünyasında bir Noel ağacı... Halbuki onun serçe parmağında bile, bütün o limanı dolduran rock gruplarından daha fazla ruh var. Kraftwerk... Onlar da kozmik ruhun başka bir örneği.

Grunge hareketi seksenlere çok karşı bir hareketti. Seksenlerin göz kamaştırıcılığına karşı bir hak aramayı amaçlıyordu.
Ama seksenler göz kamaştırıcı falan değildi. Seksenler çirkindi hatta: kabarık saçlar, vatkalar. Bana kalırsa seksenler çok çok sevimsiz ve ışıltıdan çok uzak. Sanırım U2 seksenlerden tavsiye edebileceğin çok az şeyden biri.

Seksenler eğlencenin, modanın, biçimin özü alt edişinin, para sevgisinin, insanların U2'nun karşı çıktığını düşündüğü bütün o şeylerin saltanatını sürdüğü bir dönemdi.
Yine karşı çıkıyorduk, doksanlarda bile hâlâ meydan okuyorduk, sadece farklı bir rota izlemeye başlamıştık. Doksanlar çok daha seksiydi.

Doksanlar senin için seksiydi, çünkü seksenler boyunca bağnazın biriydin. Diğerleri öyle değildi. Mesela Madonna'ya bak. Bence doksanların en komik yanı popçular daha karanlık, daha kendi içlerine dönük işlere yönelirken, U2 gibilerin poplaşmayı, parti yapabilme hakları

için savaşmayı tercih etmesiydi. Bir şekilde tarafları değiştiniz, herkes karşısındakinin tarafına geçti. Katılıyor musun buna?
Ama *Achtung, Baby* ve *Zooropa*'ya pop demek çok zor. Olabildiğince gergin ve yoğunlar. Hatta albüm çıkmazdan önce bunu bir Alman gazeteciye anlattığımı hatırlıyorum. Fakat adam "kesif" (dense) sözcüğünü "dans" diye anlamış. Remikslerle bu yanlış anlaşmayı hayata geçirdik.

Bu Avrupa'daydı. Amerika'da durum neydi?
Pearl Jam'i seviyordum. Eddie Vedder'ın sesinde bir içtenlik vardı. O zaman da grup olarak bir bağlılıkları vardı, şimdi de var. Seksenlerde çok sık rastlanabilen bir şey değildi bu. Doksanların sonunda PopMart turnesi nihayet Seattle'a vardığında, şehir bize gerçekten iyi davrandı. Chicago dışında grubun en iyi gösterisiydi. Bütün o Seattle müzisyenleri oraya yaptığımız şeyi desteklemeye gelmişlerdi. Biliyorsun, Kurt Cobain bile ölmeden önce gümüş renkli tişörtler giyerdi.

Grupta en fazla *hayır* diyen kim? Bana Larry gibi geliyor.
[*gülüyor*] Bunu tahmin etmek için özel dedektife ihtiyaç olduğunu sanmıyorum. Evet, kesinlikle açık ara grubun en ihtiyatlı kişisi o. Nereye, ne şekilde gideceğimize dair açık bir fikri olmadıkça herhangi bir yolculuğa çıkmak istemez. Ne kadar eski moda! [*gülüyor*] O anlamda grubun en mantıklı adamı.

***The Joshua Tree* albümü piyasaya sürüldüğünde, daha bunun, sizin en başarılı işiniz olduğu ortaya çıkmadan, röportajlarda, U2'nun vazifesinin zamanın sınırlarını aşan pop şarkıları yazmak ve söylemek olduğuna, Larry'nin sizleri ikna ettiğini hatırlıyorum.**
Evet. Larry ve Paul McGuinness, *artist* diye tanımlayabileceğimiz o şeye karşı çevremizdeki en ihtiyatlı yaklaşan iki kişiydi; nasıl desem, sanata karşı kuşkucuydular. [*gülüyor*] Ama bu, tamamen kontrolle ilgili. Bir sanatçı olmasaydım,

reklamcılık işinde olmak isterdim, çünkü yaptığınız işin kalitesine dair hüküm verme işini eleştirmenlere devretmek bana çok zor gelirdi – Larry için bu imkânsız olurdu. Sanatın problemi bu: Neyin sanat olduğuna, neyin olmadığına karar veren çok az sayıda insan var. O zaman da bu insanlar, sayıları az olduğundan, çok güçlü bir hale geliyor. Diğer yanda bir şarkı yapıyorsun, radyoda çalıyorlar, insanlar dinliyor, seviyor, listenin tepesine koyuyorlar. Aynı şekilde işlemiyor yani. Larry her zaman sanata karşı kuşkucuydu, çünkü sanırım o zaman eleştirmenlere bel bağlamamız gerekecekti. Eleştirmenlere bel bağlayan bütün gruplar, genellikle eleştirmenler yüzünden dağılırlar.

Üzerlerinde çok fazla baskı olduğu için mi? Bunu mu demek istiyorsun?
Bu şekilde yaşanmaz diyorum. Bu yüzden Larry hep daha net bir fikrin, olabilecek en az gösterişli, daha net bir melodinin peşindeydi.

Peki *Achtung, Baby*'yi kaydederken halinden memnun muydu?
Hayır. Söylediğim de bu. O yüzden de Larry'nin *Achtung, Baby*'yi sevmesinin tek yolu, şarkıların çok iyi olmasından geçiyordu. Teknolojiyle çalışıyor olmamız gerçeğiyle çok daha az ilgiliydi. Sanatsal proje kısmında, Bono ve Edge kendi kendilerini eğlendiriyorlardı. Şarkılar iyi mi ona bakalım? Değilse evimize dönelim, buranın tadı kaçtı demektir.

Brian Eno hakkında ne düşünüyordu?
Orada da yine mükemmel bir örnek var. Larry, zaruri malzeme olarak üretim sürecine ayrılacak zamanı mümkün olduğunca kısa tutardı. Brian'ın bütün işi üretim süreci. Çalışmak için bir araya gelindiğinde Brian'ın ilk yapacağı şey ortalığı tekrar dekore etmektir –şaka yapmıyorum. Ortalığı temizler, o an için gerekli olmayan fazla enstrümanları, anfileri ve de insanları ayıklar... [*gülüyor*] Sonra yaklaşımımızı,

nasıl bir yol izleyeceğimizi sorar. Yani süreç uzar. Bu esnada Larry öyle havalara bakmaya başlar. Ama günün sonunda güzel bir şarkı ortaya çıkınca da Brian'a gider ve "Bu çok güzel bir gündü" der. Ortaya bir şarkı çıkmazsa, Larry ona para ödememenin yollarını aramaya başlar. [*gülüyor*] O odada grupla birlikte bulunma ayrıcalığına sahip olduğu için Brian'ın çek yazması gerektiğini düşünür. [*gülüyor*] Her şey neticeye bağlı. Sonunda şarkı çıkarsa, buna değermiş diye düşünür; şarkı çıkmazsa evde çocuklarıyla oynamış olmayı tercih eder.

Sabırsızlığını nasıl gösterir?

Sanırım *Achtung, Baby* sırasında, birkaç defa havaalanından döndü. Bir seferinde Doğu Berlin'de her şey kahverengi olduğu için "Kahverengi Otel" dediğimiz yerde bırakmıştık onu. Çok gerilimli bir dönemde, üç haftadır Berlin'deyiz ve doğru dürüst tek bir nota çıkmamış, herkes stüdyoya götürülmüş, ama Larry kazayla otelin lobisinde unutulmuş. Sonunda vaziyetin komikliğini ifade eden de kendisi. Larry sonrasında çok iyi bir şey bulacaksa, arkada bırakılmayı umursamaz. Ama karşısına bizim otelin kahverengisine benzer bir şeyler çıkarsa, geride bırakılmış olmayı kaldıramaz. Ve o albümde, sonradan o fosforlu renge gelene kadar hayli kahverengi şey vardı.

Siyah beyaz renkleri fosforluya çevirme işi Brian Eno, Daniel Lanois ve Flood'ın başına mı patladı?

Ve yaptığımız işe odaklanmamızı sağlayan Steve Lillywhite'a. İtiraf etmeliyim, bu insanlar olmasa biz nerede bir müzik grubu olabilirdik hiç bilmiyorum. Daniel Lanois en mükemmel müzik adamıdır. Onunla bir albüm yapıyorsan, çok iyi bir albüm olmak zorunda, yoksa birisinin ölmesi lazım –ya sen, ya o. Ortalama olmayı beceremiyor. Hakkıyla yapılmamış işlerin etrafında dolanmıyor bile. "Vertigo"da kullandığım bir dizenin tarifi gibi adam: *Bir duygu çok daha güçlüdür bir düşünceden.*

Brian Eno'yla da tam tersiydi değil mi durum?
Hissi konularda çok entel kalacağını düşünebilirsin, ama hiç öyle değil. Gospeller, doo-wop, insanı gözyaşlarına boğan vokal grupları dinler. Hep eski görüşe karşı çok katı olduğu, her zaman yeninin peşinde koştuğu söylenir. Ama moda sayılanlar ruh kadar önemli değildir onun için. Dün de, bugün de U2'nun en iyi işlerinin bazılarında çok iyi katalizör görevi üstlenmiştir: "Bad", "With or Without You", "Grace", "In a Little While". Bunlar, eğer o odada olmasaydı, asla ortaya çıkmayacak duygusal şarkılar.

"In a Little While"ı severim. O şarkıdaki seni tanıyorum.
İşte orada başlama vuruşunu yapan Brian'dır. Birkaç gospel akoruyla oynarken, ben birden şarkıyı söylemeye başladım.

Bu resimde Flood nerede duruyor?
Dünya üzerinde benim gitar çalışıma hayran olan tek adam! Gerçek bir öncü. "Zoo Station"ın başlangıcında, hoparlörlerin havaya uçtuğunu sandığın patlamalar var ya, işte Flood o. Karanlıkların efendisi.

Üzerine daha fazla konuşmamız gerektiğini düşündüğüm bir kelime aklıma geldi. Edge, Adam ve Larry hakkında konuşmaya başladığın sırada ilk kullandığın kelime: *asap bozucu*... Yeni albümünüzün kayıt sürecini ele alalım. Bu duygunun geri geldiği anlar oldu mu?
[*duruyor*] Hımm... *How to Dismantle an Atomic Bomb*'da gayet iyi gittik aslında. [*duruyor*] Bazen bir şey üzerine uzun uzun çalışıp hazırlandıktan sonra gruba sunmak ve sonrasında sağır edici bir sessizlikle karşılaşmak ya da birinin ağzını açıp esnediğini duymak zor oluyor. Fakat Adam ile Larry'nin standartları çok yüksek ve genelde gerçekten iyiyse ilgilenirler. Ama o zaman bile bu inanılmaz bir heyecan olmaz.

Bazen şöyle hissetmiyor musun: "Of Tanrım bu insanları avcumun içi gibi tanıyorum. Onun yapacağı espriyi bi-

liyorum. N'olur koru beni..." Böyle hislere karşı nasıl koruyorsun kendini?
O üçünün -haddinden fazla- sahip oldukları bir şey de dürüstlük. Son derece basit bir şey yapmak uğruna bile, büyük miktarlarda paraya sırtlarını dönebilirler rahatça. [*gülüyor*] Bu her zaman çok hoşuma gidiyor. Bu anlamda bükülmezler - esnerler, ama bükülmezler. Çok şeytani bir espri anlayışları var. Bu da onlara daha çok ilgi duymanı sağlıyor.

Seni bu şekilde ayakta mı tutuyorlar yani?
Evet. Beni ayakta tutuyorlar.

Saçma bir soru, ama... diyelim ben bir şekilde eleman arayan biriyim ve seni arıyorum. Diyelim Edge de ilk başta niyetlendiği gibi doktor çıkmış. Sana soruyorum: Sen bu adamın en iyi arkadaşlarından birisin ve bana dürüstçe söylemeni istiyorum. Bir klinikte müdür olarak iş vermeyi planlıyorum. Senin fikrin ne olur? En iyi nitelikleri nelerdir, kusurları var mıdır, en fazla neye karşı uyarırsın beni?
Baştan söyleyeyim, onu bir kliniğe müdür falan yapma. [*gülüyor*]

Cerrah olarak?
Cerrahiden bahsediyoruz. Dünyanın en küçük yarığını açacaktır, ama bunun için de fazladan etere, anesteziye ihtiyacınız olacak. Hastayı kesene kadar muhtemelen etrafında bir saat dolanacaktır. İlgileneceği alan beyin cerrahisi olabilir.

Duydum ki tuhaf deneyler yapmaktan hazzediyormuş. Bundan endişe etmeli miyim?
Eğer kestiği başka birinin kafasıysa, sen güvendesin. [*gülüyor*] Yaptığı işin sorumluluğunu fazlasıyla duyacaktır, dediğim gibi, sorun yaratırken de, sorunu çözerken de olabilecek en az hasarı verecektir.

Yani kendi kendine zarar verme ihtimaline karşı uyarıyorsun.
Tabii, mesela kendi kafasını açmasına müsaade etmezdim. [*gülüyor*] Ve yedekte acil destek bulundururdum, çünkü uzun sürebilir.

Tamam, şimdi Adam'a gelelim. Bahçe mimarı olarak onu işe almak üzereyim. Doğayı sevdiğini biliyorum. Kendime Fransa'nın güneyinde şahane bir yerde kocaman bir arazi satın almışım. Bağlarımız var, golf sahası yaptıracağız, bir de şelale istiyorum. Bu adamın namını duymuşuz: Adam Clayton. Biliyoruz ki sen onunla birlikte çok çalışmışsın. Sence bu işe uyar mı?
Sana söyleyeceğim ilk şey, çok, çok büyük bir bütçe gerektiği. Araziye, üzerindeki eve verdiğin kadar parayı bahçe için harcamaya hazır ol. Çünkü onun için dört duvarın içi, o duvarların dışının ancak yarısı kadar caziptir. Bahçeyi Tanrı'nın mobilyası olarak görür ve bahçe için kılı kırk yarar. Asla onu bahçede koştururken göremezsin. Çalıları budayışı o kadar zaman alacak ki, diğer personelin işine engel olacak. Ama bir adım geri çekildiğinde, çalılarda hiç beklemediğin, şahane şekiller göreceksin. Çok yavaş hareket edecektir, ama çalıların arasından geçen nehir üzerine bir köprü yapacaktır. Hatta bu iş için normal duvarcı değil, bir heykeltıraş kullanacaktır.

Affedersiniz efendim, ama bu çok can sıkıcı. Diyorsunuz ki hem çok pahalıya patlayacak, hem de zamanında bitirmeyecek. Korkarım, onu işe alamayacağım.
Çok pahalı ve evet zamanında bitirmeyecek. Bütün zanaatkârlar sanatçı olabilir. Fakat bankada hiç paran kalmadığını fark edip mülkünü satmaya karar verdiğinde, değerinin senin verdiğin paranın on katına çıktığı kafana dank edecek. Onun yaptığı hiçbir şey eskimez; saçları dışında...

Son olarak, tabii ki Larry. Bu arada davulcu olmasaydı nasıl bir iş yapardı hiçbir fikrim yok.

Hımm... Ona ne tavsiye edilebilir?.. Oyuncu! Çünkü grupta en iddiasız kişi numarasını en iyi yapan o. Sanırım çok az çabayla, son derece kalıcı, anlaşılması imkânsız ve etkileyici bir karakter yarattı. Galiba kamera, kameradan tiksinen insanları seviyor.

Diyelim ki sen onun menajerisin. Kiminle oynatırdın Larry'i? Hangi yönetmenlerle çalıştırırdın? Nasıl hikâyelerde, kimlerle yer almasını isterdin?
Sanırım bütün büyük oyuncular, oynadıkları rollerin yanı sıra her zaman kendileri olarak da kalabilenlerdir. Bu da o büyük çelişkilerden biri. Daniel Day-Lewis benim favori oyuncularımdan. Başka birinin içinde kaybolduğunda bile, doğru gelen bir ses var, çünkü aynı zamanda kendisi de hep orada. O yüzden de Larry kendisine uyan işlerde yer almalı. Bana en fazla çağrıştırdığı aktör David Carradine. Adamın kalabalığın içinde bile, çok şahsına münhasır bir duruşu var. Böyle olunca da, o güldü mü, bütün salon gülüyor. İşte, o zaman bir şey gerçekten komik demek. [*kahkahalara boğuluyor*]

Onu patlatacak rol ne olurdu?
Amerika'nın ortasında otoban devriyesi. Aimes, Iowa gibi bir yer. Kendi havalisine dirlik düzenliği getiremediği için çok üzgün, çünkü çiftlikler bir bir kapanıyor ve sonunda o da bir gün yoldan çıkıyor ve kasabanın bankasını soyma planları yapıyor.

Larry'de neye karşı tedbirli olmam gerekir?
Bence... Shakespeare oynamasını isteme! [*gülüyor*]

Neden?
Çünkü o bir "AKTÖR" değil. "AKTÖR" kendi ses tonunu seven adama denir. Tiyatrolardaki insanları biliyorsundur, [*sesi taklit ederek*] "Mer-ha-baa ha-yaa-tım.." Öyle havadan öpüşülür... Larry "AKTÖR" değil, o bir "oyuncu".

Ve nihayet sen, Bono, şirketimizin en tepesindeki sigorta satıcısı oldun. Şu anda da seni yeni para yatırdığımız internette sigortacılık işinin başına getirmeyi düşünüyoruz. Bu, müzisyen dostlarına ve Paul McGuinness'e nasıl bir fikir gibi gelir sence? Ne derler?

Derlerdi ki: Hayatında hiç sigorta yaptırmamış birinden neden sigorta yaptıralım?

4. *Buradaki Elvis kim?*

Bir sonraki sohbet de, 2002 yılının Kasım ayında, Killiney'de bir öğleden sonra yaptığımız görüşmeden çıkan üçüncü bölüm. Ruh halinin gittikçe ağırlaştığını siz de fark edeceksiniz. Neyse ki durumu kurtaran MTV Müzik Ödülleri törenimiz, pizza, Christina Aguilera ve birkaç kadeh Chablis'miz vardı.

Yakın zamanda *Time* dergisinin kapağında senin resmin "Bono dünyayı kurtarabilir mi?" başlığıyla yayınlandı. Bobby Shriver ile birlikte kurduğunuz DATA'nın (Borç, AIDS, Ticaret, Afrika ama aynı zamanda Demokrasi, Sorumluluk ve Afrika için Şeffaflık) yarı zamanlı elçisi oldun. Bu insani eylemlerde yer alışının kökenlerine inmeden önce sormak istiyorum: Dünyanın boktan bir yer olduğunu ve yapılabilecek hiçbir şey kalmadığını düşünmüyor musun hiç?

Bazı durumlarda benim de moralim bozuluyor, özellikle bu mücadelenin çetin doğası yüzünden biraz içim kararıyor. Fakat bahsettiğimiz DATA, aslında çok köklü bir gelenekten doğuyor. Eşitlik mücadelesi. Eşitlik, Tanrı kendi gözünde herkesin eşit olduğunu söyledikten sonra Yahudiler'in dile getirdiği bir fikir. O zaman için bile akıl almaz bir fikirdi, hâlâ da öyle. Ayakkabılarına koyun bokları bulaşmış çiftçileri Firavun'un önünde dikilirken gözünün önüne getirebilirsin. Firavun diyecektir ki: "*Sen* mi benimle eşitsin?" Kitaplarını alıp gösterecektir onlar da: "Burada yazan o." Bir süre sonra insanlar bunu kabul etti, ama hiç kolay olmadı. Zengin ve yoksul Tanrı'nın gözünde eşitti. Ama siyahlar değil! Siyahlar eşit olamaz. Kadınlar! Bunu kabul etmemizi isteyemezsin bizden?! Görüyorsun, Yahudi-Hıristiyan geleneğin-

de bunu kabul etmemiz gerekiyor: orada diyor ki hepimiz eşitiz. Bugün birçok insan, kadınların, siyahların, İrlandalıların ve Yahudilerin eşit olduğunu kabul ediyor, ama sadece bu sınırlar dahilinde. Afrikalıları eşit olarak kabul ediyor muyuz emin değilim.

Bu söylediğin şeyden ben de emin değilim.
Şu anda uygarlık tarihinin en yaygın salgını ili yüz yüzeyiz: AIDS. Ortaçağ'da Avrupa'nın üçte birini yok eden Kara Humma'dan daha yaygın. Her gün altı bin beş yüz Afrikalı önlenebilir, tedavi edilebilir bir hastalık yüzünden ölüyor. Ve bu, Batı'nın öncelikleri arasında değil: Günde iki 11 Eylül demek bu, günde on sekiz jumbo jet dolusu anne, baba, aile gökyüzünden aşağı yağıyor. Tek damla gözyaşı yok, başsağlığı dilekleri yok, elli bir tüfek atışıyla askerî selamlama yok. Neden? Çünkü bir Afrikalı'nın hayatına, bir Avrupalı'nın ya da Amerikalı'nınkine verdiğimiz kadar değer vermiyoruz. Tanrı bundan paçamızı kurtarmamıza izin vermeyecek, tarih tabii ki mazeretlerimize kulak asmayacak. Afrika'nın ücra köşelerine HIV ilaçlarını götüremediğimizi söylüyoruz, ama oralara gazozlarımızı yollamayı biliyoruz. Afrika'da en minnacık köyde bile Coca Cola bulabiliyorsun. Bak, eğer bir Afrikalı'nın hayatının bir İngilizinkiyle, bir Fransızınkiyle ya da bir İrlandalınınkiyle eşit olduğunu düşünseydik, dünyanın en aptalca nedeni "para" yüzünden, her yıl iki buçuk milyon Afrikalı'nın ölmesine izin vermezdik. Buna müsaade etmezdik. Çok meşhur bir üstdüzey devlet yöneticisi bana "Doğru. Eğer onlar Afrikalı olmasaydı, bunların yaşanmasına izin vermezdik" dedi. Derinlerde onların eşitliğine gerçekten inanmıyoruz.

Kim söyledi bunu?
İsmini veremem... fakat olanlardan yüzü kızaran üst düzeylerden biriydi. Hatta bu yüzden başına skandallar çıktı. Biz Afrikalıları gözden çıkarmışız. Bu yüzden de eşitlik mücadelesinde bir sonraki adım, komşumuzu seçemediğimiz gerçe-

ğini kabulleneceğimiz noktadır. Bu Küresel Köy'de, komşunun kim olacağına artık mesafeler karar vermiyor. "Komşunu sev" bir tavsiye değil, bir emirdir.

Jonathan Swift ile aynı ülkenin vatandaşısın. Biliyorsun, insan ırkına dair hiçbir ümidi yoktu onun...
"Zenginleri yiyin" bir klasikti. Ne kadar şahane bir dize!

***Güliver'in Seyahatleri*'ni on beş yaşındayken okumuştum ve bana insanlığın şeytanî doğası hakkında çok şey söylüyor gibi gelmişti. Ama o zamanlar, ben senden daha kötümserdim galiba.**
Fakat Afrika kökenli Amerikalıların kölelikten azad edilmeleri de çok imkânsız görünüyordu. Kadınlara oy hakkı verilmesi, şirketlerin başına geçirilmeleri, İngiltere'nin başbakanı olabilmeleri, elli sene önce bile kabullenilmesi zor şeylerdi.

Ne demek istediğini anlıyorum. Kesinlikle birtakım değişimlere şahit olduk ve hatta belki de, bu anlamda dedelerimizden çok daha cömertiz.
Bundan emin değilim. Ama eşitlik anlamında bir sürü ilerleme sağlandığını söyleyebiliriz.

Benim itirazım farklı medeniyetlerin aynı hızda ilerlememesine. Tarihin gösterdiği bu. Biz Batı Avrupa'da, Kuzey Amerika'da postmodern bir hayat sürerken, Afrika Ortaçağ, hatta Ortaçağ öncesinde takılıp kalmış. Biz ne kadar iyi niyetli olursak olalım, arada kapatılamayacak bir boşluk var. O zaman birbirimizi nasıl anlayacağız?
Ama neden Afrika Ortaçağ öncesinde? Bu sorunun çok tarihsel bir cevabı var. Bunu sana başka şeklide izah edeceğim. [*Bono birdenbire kalkıp kızını çağırıyor*] Jojo! Jordan! [*Odadan çıkıp üst kat merdivenlerine tırmanıyor, bir dakika sonra elinde bir okul kitabıyla geliyor. Oturup sayfaları karıştırmaya başlıyor.*] Bu, on beş yaşındaki çocuklara okutulan bir coğrafya kitabı. Bugün gördüm bunu, durumu çok iyi

anlatıyor. [*Sonunda aradığı sayfayı bulup okumaya başlıyor*] "Gelir açığı. İki yüz yıl önce Kuzey Yarımküre'deki hayat standartları ile Güney Yarımküre'deki arasında çok az bir fark olduğu görülüyor. Bugün ise, çok büyük bir gelir açığı mevcut: Kuzey, Güney'e kıyasla çok daha zengin. Bu açığı ne yarattı? Cevap, sömürgecilik, ticaret ve borç kavramlarına dayanıyor." On beş yaşındaki çocuğa Afrika'nın hâlâ Ortaçağ'da yaşamasının sorumlusu olarak bizi gösteriyorlar, Fransız ve İngiliz sömürgeciliği üzerinden yaptığımız istismarı ve günümüzde yapılmakta olan insafsız ticaret anlaşmalarıyla süregelen istismarı, eski borçları anlatıyorlar. Her problemi çözemezsin ama çözebildiklerini çözmelisin. Bizim sorumlu olduğumuz kadarını halletmek zorundayız. Benden medeniyetler arasındaki seviye farkını kabul etmemi istiyorsun, ama öyle olmalarının bir nedeni var. Bu da benim cevabım.

Tamam. Başka bir açıdan deneyelim. Biliyorsun ki Fransa'daki sömürgecilik, on dokuzuncu yüzyılın sonunda bir sol fikir olarak kabul görüyordu. İnsaniyetperverler tarafından müdafaa ediliyordu.
[*gülüyor*] Bunu bir de Afrikalılara sor! Bakalım onlar ne kadar insaniyet hissetmişler?

O dönemin Fransası'nda düşünce tarzının nasıl olduğunu göstermek için söyledim sadece.
Fransa'nın sömürgeleri hangileriydi? Cezayir, Fildişi Sahilleri... Kaç taneydi? Vietnam... Fransa oralardaki bir sürü ülkeye karşı çok cömertti. [*gülüyor*]

Bazı insanlar o halklara para ve refah götürmek istiyordu. Beraberinde gelen ya da gizlenen şeytanî emeller yüzünden, bugünkü modern kafalarımız için kabul edilmez görünebilir bu. Ama o zamanın edebiyatına baktığında sömürgecilerden bir kısmının gerçek idealistler olduğunu da görüyorsun...

Ama bunun o kadar çok mazereti var ki! Kara Kıta'yı Hıristiyanlaştırmak için giden misyonerler...

Elbette, Batı medeniyetinin faydalı kısımlarını götürmek isteyenler... Bugün bunları onaylamamız gerektiğini söylemiyorum.
Fakat onun karşılığında da doğal kaynakları ellerinden çalındı: Altın, gümüş ve nihayetinde de kendi kendilerini yönetme hakları. Dolayısıyla nasıl tanımlanırsa tanımlansın, nasıl uygulanırsa uygulansın, bu hareket kıtayı yüzlerce ve yüzlerce yıl geriye götürdü. Medeniyet, sömürgecilikle gelmemiş. Bu, gün gibi ortada.

Bütün soylu fikirler kaçınılmaz olarak kötülüğün ağırlığını da taşıyor.
Neden?

Komünizme bak mesela. Ya da Birleşik Devletler'in çok iyi bir fikir olduğunu sık sık söylersin, yol açtığı yanlışlara bak. Tarihe siyah-beyaz gözlüklerle bakılabileceğini sanmıyorum. Her iyinin içinde karanlık bir yan da var.
Doğru.

Kimileri de Birleşik Devletler'in yerli halkların katli ve imhası üzerine kurulduğunu söyleyecektir.
Evet. Amerikalıların çoğu Amerika'nın çok kanlı bir kuruluşu olduğunu kabul edecektir, kurucuların dönemi değil belki, ama onlardan sonra yaşananlar. Ve kan hâlâ o topraklardan sızıyor. Bugün bile şiddetin, silahla işlenen suçların oranı akıl alır gibi değil. Şiddet dolu geçmişleriyle bir ilgisi olup olamayacağını merak ediyor insan. Yine de, o soykırımın dışında, Amerika'yı kendi Yeni Dünya'ları yapan o insanlar da herkesin eşit olabileceği fikrine bağlıydılar. Yerli kültürleri ve halkları hor görmelerine neden olacak kötü bir karma miras kalmış olabilir, ama Amerika'nın kıyılarına, limanlarına varır varmaz sıkı sıkıya sarıldıkları fikir eşitlikti. Sanırım bu,

politik olarak aslen Fransa'dan doğan ve diri tutması hâlâ zor olan bir fikir. O noktaya gelene kadar, aşağıda utanç verici bir suistimal katmanının bulunması bu fikri kirletmez. Fikir saf çünkü. Katledildiği yerlerde bu saflık yitirilmiş.

Napolyon da soylu fikirlerin ürünüydü.
[*keserek*] Büyük fikirleri olan küçük adamları severim. [*güldüyor*]

Fakat yaptığı seferler sonunda yüz binlerce insanı öldürdü! Bu, soykırıma denk bir rakam. Yine de fethettiği yerlerde bile kendisine destekçi bulmakta zorlanmıyordu, çünkü Fransız Devrimi'nin tiranlığa karşı özgürlük gibi ideallerini savunuyordu. Büyük fikirlerin genelde kanlı sonuçları oluyor. Çoğunlukla iyi ve kötü birbirine o kadar sarmalanmış ki...
Doğru. Bak, kötülük her büyük fikrin içinden çıkıp minicik adımlarla sokulur insanlara. Ve kötülük büyük fikirlerin çoğunu geride bırakabilir, fakat sonunda, en sonunda dünyada bir ışık vardır. Tanrı'nın fazlasıyla zayıf bir malzemeyle çalışmayı tercih ettiğini kabul ediyorum. İnsanların yapamadıkları değil, yapabildikleri şaşkına çevriyor beni, bir başka deyişle kötülük beni şaşırtmıyor.

Kötülüğü biraz hafife alıyorsun sanırım.
Orman bizden hiç de uzakta değil. Hayır, kötülük beni hiçbir zaman şaşırtmıyor, ama insanların nelere muktedir olduğu beni çok daha fazla heyecanlandırıyor. Eşitlik yolunda girişilen serüvenden bahsediyorduk. İşte, devam ediyor. İnanılmaz ilerlemeler kaydedildi, fakat aynı zamanda berbat bir şekilde geriye doğru büyük adımlar atıldığını da kabul ediyorum. Haklısın. Bilim sayesinde $e=mc^2$'ye ulaştık, bugün füzyona sahibiz. Oppenheimer'in meşhur lafını biliyor musun? 1945 Temmuzunda, New Mexico, Alamogordo çölündeki ilk nükleer deneme esnasında buluşunun ortaya çıkardığı şeyi görünce, Hintlilerin kutsal kitabı Bhagavad Gita'daki şu meş-

hur sözü söylemiş: "Ölümün ta kendisi oldum."[1] Yani... lütfen, lütfen, lütfen, beni sadece insanların içindeki iyiyi gören safın teki gibi görme. Belki sadece şaşıyımdır.

Bu çok önemli bir nokta.
İnsanların içindeki iyiyi görüyorum, ama kötüyü de görüyorum –kendi içimde görüyorum. İyi ya da kötü, neler yapabileceğimi biliyorum. Bunu netleştirmemiz çok önemli. Karanlıkta yol bulabiliyor olmam, karanlığın orada olduğunu bilmediğim anlamına gelmiyor.

Karanlıkta yolunu nasıl buluyorsun? Herhalde sen de herkes gibi ara sıra tökezliyorsundur.
Ben ışığı daha da parlak hale getirmeye çalışıyorum.

Peki bunu sağlayan nedir? Bir örnek versene bana.
Harry Belafonte, benim en büyük kahramanlarımdan biri. Eski tarz solculardandı. Herkes hayata nasıl sarılırsa o da bazı ilkelere öyle sarılıyordu. Bobby Kennedy ile ilgili bu hikâyeyi o anlatmıştı, ki bu hikâye gerçekten hayatımı değiştirmiş, beni şu an politik olarak gittiğim yola sevk etmiştir. Harry, altmışların başında vatandaşlık hakları hareketi duvara tosladığı sırada Martin Luther King'le yaptığı bir görüşmeyi hatırlıyordu: [*Belafonte'nin çatlak sesini taklit ederek*] "Sana söyleyeyim, Bobby Kennedy'i başsavcı yapmaları çok can sıkıcıydı. Vatandaşlık hakları mücadelesi için çok kötü bir gündü." Ben de sordum: "Neden?" Dedi ki: "Aa, gördün mü, sen de unutmuşsun. Bobby Kennedy İrlandalı'ydı. O İrlandalılar çok ırkçı adamlardı; siyahları sevmiyorlardı. Toplumsal hiyerarşide siyahların sadece bir basamak yukarısındaydılar ve bunu bize hissettiriyorlardı. Bütün polisler onlardandı, gündelik hayatta anamızı ağlatanlar on-

1 J. Robert O ppenheimer'in sözü: "Ben Ölüm oldum, dünyaların parçalayıcısı."Bhagavad Gita'da ise şöyle geçiyor: "Ben ölümüm, dünyanın güçlü muhripi."

lardandı. O dönemde Bobby, vatandaşlık hakları hareketine karşı ilgisizliğiyle meşhurdu. Başımızın büyük belada olduğunu biliyorduk. Başımızı öne eğmiş, umutsuzluk içinde Martin'le konuşuyor, olayların gelişimi üzerine sızlanıp yakınıyorduk. O sırada Dr. King elini masaya vurdu ve zırıldamayı kesmemizi söyledi. "Yeter be" dedi, "Bobby Kennedy hakkında iyi bir lafı olan bir kişi bile yok mu?" Biz de dedik ki: "Martin, biz de bunu söylüyoruz. Yok işte. Adam hakkında söylenebilecek tek iyi şey yok. Herif İrlandalı Katolik yobazın teki, tam başbelası." Martin şöyle cevaplamış onları: "İyi, tamam o zaman, toplantıyı bitirelim. Biri Bobby Kennedy hakkında söylenecek iyi bir şey bulana kadar da erteleyelim, çünkü dostlar, mücadelemizin bundan sonra geçeceği kapı budur." Böylece toplantıyı durdurmuş ve herkesi yollamış. Bobby Kennedy hakkında kötü bir şey daha duymak istemiyormuş. Olumlu bir şeyin olması gerektiğini biliyormuş ve eğer varsa da, birinin onu bulup çıkarması gerektiğini düşünüyormuş.

Bobby Kennedy hakkında söylenebilecek iyi bir şey bulmuşlar mı sonra?

Sonradan ortaya çıktı ki, Bobby'nin başpiskoposla arası çok iyiymiş. Onlar da Bobby'nin ruhuna erişebilecek bu tek adamla dostluk kurup, onu Truva atı olarak kullanmışlar. Bir şekilde bu başpiskoposla dindar insanların vatandaşlık hakları üzerine birlikte çalışıp, Bobby ile konuşmasını sağlamışlar. Hikâyenin sonunda Harry çok duygusallaştı: "Los Angeles'ta bir kaldırımda Bobby Kennedy ölü olarak yatarken, vatandaşlık hakları mücadelemizin ondan daha iyi bir dostu yoktu. Gösterdiğimiz ilerleme için, kimseye bu adama olduğumuz kadar borçlu değildik." Bu, hep üzerinde düşündüğüm bir şey oldu. Bobby Kennedy hâlâ bir ilham kaynağıdır benim için. Ne kadar abartıyordu bilmiyorum, ama Dr. King'in söyledikleri bana iyi bir ders oldu: Karikatürlere aldanma – Solcu, Sağcı, İlerici, Gerici. Kulaktan dolma bilgilerle insanları değerlendirme. Onların içindeki ışığı bul, se-

nin davanı ileri götürecek olan budur. Aldığım bu derse sıkı sıkıya bağlı kaldım. Yani benim ne olup bittiğini anlamadığımı sanma. Ben neyin karşısında olduğumu biliyorum. Sadece bazen tam karşısında durmuyorum.

Sanırım senin konumundaki birinin, başkalarının pek yapamayacağı şeyleri yapma kabiliyeti var. Normalde yardım organizasyonları düzenleyenlerin Tony Blair'le konuşma şansı olmaz. Yine de, vaat ettiklerini gerçekleştirsin diye seçilen, çoğunlukla da bunların pek azını beceren politikacılar tarafından kullanılma riskin yok mu?
Kullanılmaya müsaitim, ama pazarlık da burada. Herkesle çıkarım, ama ucuza da gitmem. Kullanıldığımı biliyorum, bunun fiyatını da.

Neymiş fiyat?
Mesela şimdiye kadar, DATA'yla birlikte yürüttüğümüz faaliyet neticesinde, 2002'nin sonu itibarıyla, Amerika Birleşik Devletleri'nden yoksulların en yoksulları için ekstra beş milyar dolar ve önümüzdeki beş yıl için de yolsuzluk batağına saplanmış ülkelere yardım miktarının arttırılması ile tarihî bir AIDS kampanyası için ortaklaşa kullanılacak yirmi milyar dolar sözü aldık. Muhafazakâr bir yönetimden bunun sağlanması bir yardım kuruluşu için tasavvur edilemez bir şeydi. Bir yıl önce bile [2004].

Organizasyonu sen temsil etmeseydin bu mümkün olabilir miydi?
Birçok insan görev aldı, fakat çoğunluk hemfikir olacaktır ki, Sağ'ın ve Sol'un, radikal öğrenci eylemcileriyle, muhafazakâr kilise gruplarının birlikte çalışmasıyla, hayırseverlikten ziyade adalet üzerinde şekillenen yeni bir yöntemin sahneye konmasına yardım ettik. Rock yıldızları, ekonomistler, din adamları ve politikacılar hep birlikte aynı ilahiyi okuyorlardı.

Bütün bunlar "Borçları Silin" kampanyasıyla birlikte mi başladı?

Ben Amerika'daki DATA'dan bahsediyordum, ama haklısın, bu model, Üçüncü Dünya ülkelerinin borçlarının silinmesi için Avrupa'da düzenlenen Jubilee 2000'le şekillenmişti. 1997 yılında, milenyumu vesile ederek, gezegenin en yoksul ülkelerinin kronik borç boyunduruğunu kaldırıp, en zengin ülkelere aktarmayı hedefleyen bir kampanyaya yardım etmek için çağırılmıştım. Politikacılar o ânı hafızalara kazıyacak dramatik bir şeyin peşindeydi. Ekonomik köleliğin lağvedilmesi gerçekleşecekti. Tanzanya, Zambiya gibi ülkelerin Soğuk Savaş zamanından kalma eski kredilere milli gelirlerinden aktardığı miktar, kendi halklarının sağlık ve eğitim giderleri için ayırdıklarının iki katıydı. Çok ahlaksızca.

Peki en başta onları bu kadar borçlandıran nedir tam olarak?

Sorumsuz bir borçlanma diyebilirsin, ama aynı zamanda borç veren de sorumsuz. Altmışlarda ve yetmişlerde Batı, Komünistler'in tarafını tutmayan bütün Afrika ülkelerine para yağdırıyordu. Soğuk Savaş, Afrika'da canlı olarak yaşanıyordu. O zamanki adıyla Zaire'nin diktatörü Mobutu gibi adamlar bu paraları İsviçre'deki banka hesaplarında desteleyip, insanlarının açlıktan ölmelerine izin verdi. Bunun bedelini o kötü kararları alanların torunlarına ödetmek kesinlikle kabul edilemez. Dediğim gibi, hayırseverlikle alâkası yoktu bunun, adaletle ilgiliydi.

Borçların ne kadarının silinmesini sağladınız?

Bu borçların üçte biri, ki toplamda yüz milyar dolar gibi bir şey ediyor.

Ve bu başarıda önemli bir rolün olduğunu düşünüyorsun.

Doğruyu söylemek gerekirse, benim en etkili olduğum yer Amerika'ydı. Hareket Avrupa'da, özellikle de Birleşik Krallık'ta büyük bir ivme kazanmıştı zaten. Ama Amerika'da Ju-

bilee 2000 bunu yakalamakta çok yavaş kalmıştı. Benim doğrudan karar alıcılara gitmem gerekiyordu ya da en azından o karar alıcıları tanıyanlara.

Kimdi onlar?
Şahsi kanaatime göre yaptığım en iyi telefon konuşması dünyanın en sıradışı kadını Eunice Shriver Kennedy ile olandı. Kendisi John F. Kennedy'nin kız kardeşi, kırklı yaşlarındayken, JFK'i başkanlığa öndererek bir kez dünyayı değiştirdikten sonra, Engelliler Olimpiyatlarını başlatarak dünyayı bir kez daha değiştiren kadın. Bir efsane, yurttaşlık görevleri konusunda bir ders... Bütün Kennedyler böyle; bunu İrlanda'nın Kraliyet Ailesi oldukları için değil, ne kadar çok çalıştıklarını gördüğüm için söylüyorum.

Eunice Shriver sana ne tavsiyede bulundu?
Oğlu Bobby'yi aramamı söyledi, ben de aradım. O da derhal ailenin telefon rehberini hizmetime sundu. Filofax rehberleri vardı hatırlıyor musun?

Bundan önceki hayatımdaydı sanki.
Önemli kişilerin numaraları vardı işte. Sadece numaralarını vermekle kalmayıp, onları aradı, randevularımızın çoğunda da bana eşlik etti.

En meşhur Demokrat ailenin bir mensubunun Cumhuriyetçiler üzerinde etkisi var mı?
Aslında, biraz var. Yaptığım görüşmelerin birkaçında, dışarıda, koridorda saklandığı oldu. Ama unutma, kayınbiraderi Arnold Schwarzenegger'in de bir sürü Cumhuriyetçi arkadaşı vardı. Arnie'nin telefonla konuştuğu, Ohio'dan John Kasich diye bir parlamento üyesi, sonraları Senato'nun Cumhuriyetçi tarafında bizim önemli bir rehberimiz oldu.

Yani sen olmasaydın, Borçları Silin kampanyasının Amerika ayağı bu kadar başarılı olmazdı diye düşünüyorsun.

Ben ve Bobby Shriver. Başkan Clinton'a, yirmi üç ülkenin çift taraflı borçlarını yüzde yüz nasıl sildirdiğini sorarsan, DATA'nın öncülük ettiği Jubilee 2000'in yardım etmekten çok daha ötesini becerdiğini söyleyecektir. Bunu Senato'dan nasıl geçirdiğini sorarsan da, "az sayıda insanla çok fazla ayak oyunu sayesinde" diyecektir. Ben kesinlikle o insanlardan biriyim. Bobby Shriver ve ben, Larry Summers, o zamanki maliye bakanı, John Kasich olmasaydı daha baştan çuvallardık. Başkan Clinton bize inanıyordu, ama onu yola getirmek için çok savaşmamız gerekti. Komik, ben Birleşik Devletler Başkanı'nın Büyük Kahuna, Patron olduğunu sanırdım. Öyle değilmiş. Amerika'da suyun başında Senato duruyor. Başkan Clinton borçların topyekûn iptali için kendi taahhütünü verdikten sonra, biz becerdiğimizi düşünüp havalara zıplamaya başladık. Sonra telefonlar gelmeye başladı: Senato'dan geçmeyecek. İşte kendimi siyaset mekanizmasının içinde bulmam da böyle oldu; orada nasıl yaşanır, nasıl nefes alınır, nasıl davranılır anlamaya çalışıyordum – dışarlarda afişleme yapması gerekirken iktidarın koridorlarında dolanan bir rock yıldızı... Tuhaf. Birkaç haftada bir, Amerika'da borçların iptali kararı onaylansın diye, aklına gelmeyecek insanlarla buluşmak için Washington'a gitmem gerekiyordu. Çok çetin bir işti. Bobby Shriver ile birlikte girdiğimiz dünya, sadece ideolog politikacıların değil, bankacıların, ekonomistlerin ve Amerika'nın kumbarasını koruyan belli bir elit kesimin de yer aldığı bir dünyaydı. Borç silmek, bu insanların çoğunun, özellikle de bankacıların kitabında yazmayan bir şeydi. Bobby'nin finans sektöründe bir geçmişi vardı, ama bu beni aşardı.

Senin rolün neydi bu bölümde?
Benim bir cevabım ve iki de sorum vardı.

Bir cevapla başlamana hiç şaşırmadım. Neydi o?
Okula dön. Bobby'nin Harvard'dan Professor Jeffrey ile ayarladığı görüşme hayatımı tamamen değiştirdi. Beni yüreklendirdi. Matematiği müziğe çevirdi. Onunla kampüs

içinde ve dışında çok zaman geçirdim. İyi bir fikrin önünde hiçbir engel tanımayan bir adam.

Bu şekilde düşünmeyen insanlarla da tanıştın ama değil mi?
Evet. Mesala kendi isteğimle Robert J. Barrow gibi gayet muhafazakâr iktisatçılarla da buluştum. Fikre muhalefet edebilecek insanları da tanımak istedim.

Nasıl biriydi?
Onu sevdim. Sonunda *Wall Street Journal* için bir makale yazarak bize "İki kez kadeh kaldırdı."

Peki. Şimdi bana iki sorunu söyle.
Birincisinden az önce bahsettim zaten. "Buna kim engel olabilir?" Onların yolunu kesebilmek için, bizim yolumuzu tıkayanlarla görüşmek istiyordum.

İkincisi?
İkinci soru: "Buradaki Elvis kim?" Ne çeşit bir yerde olursam olayım, oradaki patron kim, *capo di tutti capi*[1] kim bilmek istedim. "Bankacılık sektöründe Elvis kim?" diye sorardım. Onlar da derlerdi ki: "Kalkınma konusunda Dünya Bankası, Jim Wolfensohn, bir de Uluslararası Para Fonu'nu idare edenler." Ben de gidip onlarla konuşurdum. Robert Rubin, Amerika'nın Hazine Bakanı, imzasını her bir doların üzerinde gördüğün adam; Paul Volcker, merkez bankasının efsanevi başkanı, kendi döneminin Alan Greenspan'ı. Beklenmediğim bir dolu yere gittim böyle. İstediğim için gitmedim, Senato'dan geçebilmek için, gitmek zorunda olduğum için gittim. Başkan Clinton'la konuşmak yeterli değildi. Tuhaf bir şekilde, personeli Bill Clinton'ı Elvis diye çağırıyordu bu arada. Lakabı buydu. Genizden konuştuğu güneyli aksanı yüzünden sanırım. Fakat Elvis'in yeterli olmadığı ortaya

1 İtalyanca "babaların babası". (ç.n.)

çıktı. Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkan değil, Senato en büyük güç. Tasarımızın geçebilmesi için bir Colonel Tom'a[1] ihtiyacımız vardı ve Colonel Tom da Senato'ydu.

İktidarın nasıl işlediğine dair hızlandırılmış bir kursa benziyor.
Tam da öyleydi.

O bilgiyi pratiğe nasıl geçirdiniz? Neler becerebildiniz?
Borçların iptali kısmında gün zaferle bitti. Çok yakındık, ama bir iki insanın, özellikle John Kasich'in çok yardımı dokundu. İnanılmaz bir adam. Cumhuriyetçilere konuyu öyle hararetle sundu ki. Temsilciler Meclisi'nde dişe diş bir mücadeleyle, muhalefete öyle bir bağırdı ki, başardık. Bunu elde etmek, onun da, Dublin'den oraya mekik dokuyan benim de aylarımı aldı. Fakat uluslararası ortamda hiç de küçük bir zafer değildi. Eğer Amerika kılını kıpırdatmasaydı, kimse bir şeye yanaşmazdı. Dediğim gibi, oyunda yüz milyar dolar vardı ve miktar ne kadar küçük olursa olsun, bizim bundaki payımızdan dolayı gurur duyuyorum.

Yani politikacılarla çektirdiğin o fotoğraflar işe yaradı.
Şu anda Uganda'da üç kat daha fazla çocuk okula gidiyor, okula giden çocukların sayısının üç kat artması borçların iptal edilmesi sayesinde. Bu sadece bir ülke. Gelişmekte olan bütün ülkelerde o parayla inşa edilmiş hastaneleri, gerçek hayatların değiştiğini, toplumların dönüştüğünü göreceksin. Bu karar Senato'dan geçmeseydi, Avrupalılar işi savsaklayabilirlerdi. Gördüğün gibi, kitleler halinde hareket ediyorlar. Sokaklara dökülerek çöp tenekesi kapaklarını birbirine vurarak hararetı arttıran o insanlar olmasaydı bu noktaya gelebilir miydik? Hayır. İki türlüsüne de ihtiyaç var. Böylelikle o odaya girdiğinde, orayı işgal ediyorsun, savunmanı yapıyor ve tamam işareti alana kadar da çıkmıyorsun.

---

1 "Colonel" (Albay) Tom, Elvis Presley'in menajeriydi.

Bu da başka tür bir iktidar: yıldız iktidarı.
Biliyorsun ki şöhretlerin dünyası çok komik bir yer. Saçma, ama bir çeşit para birimi gibi, onu akıllıca harcaman lazım. Ben de bunu fazlasıyla öğrendim.

Amerika'dayken, Bill Clinton'la arkadaşlıktan, bir fotoğrafta George W. Bush'la birlikte barış işareti yapmaya kadar gittin... Lütfen bunu açıklar mısın, çünkü benim kafam karışıyor...
Başkan Bush'la fotoğraf çektirdim, çünkü Milenyum mücadelesi adı verilen dış yardım hareketi için, önümüzdeki üç yıla yayılmak üzere masaya on milyar dolar koyacaktı. Çok matrak bir fotoğraf. Bunu Inter-American Bankası'nda açıklarken ona eşlik etmiş, oradan da yeni dönmüştüm. Basın mensuplarının önünden geçerken başımı düz tuttum, ama o barış işareti gayet komik oldu. O da öyle olduğunu düşünüyor. Fotoğraf sırasında kafasını düz tutup, belli belirsiz fısıldadı: "İşte şimdi yeni bir manşet geliyor: İrlandalı rock yıldızı Toksik Teksaslı'yla birlikte." [*gülüyor*]

Ne matrak, kendini ne kadar geride tutan bir adam. Buna kanması çok zor, sence de öyle değil mi?
Öyle kasılarak yürümeler, kovboy botları giymeler işe mizah katıyor. Komik bir adam. Bankaya giderken yolda bile dalga geçiyordu. Kurşun geçirmez araba korteji başkentin caddelerinden hızla geçerken insanlar Özgür Dünya'nın liderine el sallıyor, o da onlara. Bir ara ben "Buralarda çok popülersiniz" diyorum, o da [*Teksas aksanıyla*]: "Hep böyle değildi..." diyor. "Gerçekten mi?"- "Tabii. Bu şehre ilk geldiğimde insanlar bana el değil, tek parmaklarını sallarlardı. Şimdi üç parmaklarıyla, başparmaklarını da bulmuşlar." Çok komik değil mi? [*gülüyor*]

Yani sen sevdin bu adamı?
Evet. Bir insan olarak, AIDS salgını ile ilgili bir şeyler yapmak istediğini söylediğinde ona inandım. İnandım ona. Dinle bak, politik olarak, sosyal olarak, coğrafi olarak ona ancak

bu kadar uzak bir kişi olabilirdim. Orada oturabilmem için körlemesine bir atlayış yapmam gerekiyordu. Beni hiç karşısına çağırmayabilirdi de. Ama biliyorsun işte, biriyle anlaşabilmen için tamamen her şeyde uyumlu olmanız gerekmiyor- tek bir şey yeterli.

Zenginlere vergi indirimi, Irak'ta devam eden savaş, bunları aklından çıkartıyor musun?

Tek bir meselenin kahramanı haline geliyorsun. Sen orada, Batı'da hiçbir gücü, hiçbir oy hakkı olmayan, ama senin örgütlenmen sayesinde hayatları inanılmaz şekilde değişecek bir seçmen kitlesini temsil ediyorsun. Senin orada muhatabın sesi Başkan'a ulaşmayan insanlar. O yüzden de benim ağzım, onların ağzı. Bizim muhatabımız, hayatları Batı'nın ilaçlarına bağlı olan, ülkelerine yeni yatırımlar, yeni okullar yapıldığında hayatları kökten değişecek insanlar. Ben bu konumu çok ciddiye alıyorum. Benden onları temsil etmemi istemediler. Jubilee 2000 için istemişlerdi, evet, Jubilee 2000 Kuzey-Güney, bütün Afrika'yı, bütün Avrupa'yı, bütün Amerika'yı kapsayan bir hareketti, ama o insanlar gelip gerçekten bana, "Hey Bono bunu yapar mısın?" demediler. Top sanki benim önüme düştü, hakikat bu ve ben de kaleciyi alt edebileceğim bir yol gördüm. Ne yapabilirim? Ne yapabiliyorsam, onu yaparım. O konuma gelmiş olmam zaten yeterince mantıksız. Ben de savaş bekçiliği görevini başkasına bırakacağım.

Savaş bekçiliğinden bahsediyorken, seni orada çekilen bazı fotoğraflarda gördüklerinde grup içinde bir tepki oluştu mu?

Evet, ama bu stratejinin etkili olduğunu da biliyorlardı. Bilmeselerdi, zaten beni işkenceden geçirirlerdi. Onlar haticeye değil neticeye bakarlar. Hatta argümanlarımı keskinleştirmem için iteklerler beni.

Yani bir müzik grubunun içinde yer almak, şu anda yaptıkların için seni hazırladı.

Bir müzik grubunda bulunmaktan dolayı öğrendiğin bir sürü şeyin, politikaya paralel olduğu sonradan ortaya çıkıyor. Sadece politikada değil, sözde nahoş olan o kadim ticaret dünyasında, mesajını yaymak istediğin her yerde... Sadece U2'nun işlerinin, olabileceğinin en iyisi olmasını sağlamaya çalışarak, tüm bunlar hakkkında hiç ummayacağın kadar fazla şey öğrendim. Çetemizin dört kişi olduğunu söylemeyi seviyoruz, ama aslında beş kişilik bir şirket bu. Markalardan anlarım, şirketleşmiş Amerika'dan anlarım, iktisattan anlarım. O kadar da zor değil. U2 bir sanat okuluydu, bir ticaret okuluydu. O günü galip bitiren hep aynı tavır: korkuyu yenen inanç. Kendi işini iyi bil, karşındakini iyi tanı. Galip gelemeyeceğin münakaşaya girme. Afrika konusunda kaybedemeyiz, çünkü omzumuzu zaten her şeye kadir Tanrı'nın açtığı bir kapıya dayıyoruz. Argümanın ahlakî ağırlığını –bu çok önemlidir– hep yanımızda taşıyoruz. Müzakereleri yürüten şahsiyetlerin ötesinde bir şey bu. Mühim bir ofise girdiğimde, önce insanlar egzotik bir bitkiymişim gibi bakıyorlar bana. Ama birkaç dakika sonra, beni görmemeye başlıyorlar. Tek duydukları argümanımızın kendisi ve argümanımızda da inkar edemeyecekleri bir ahlakî güç var. Bu senden de büyük, onlardan da. Bu yüzden de tarih kadar, Tanrı da o tarafta yer alıyor.

Şimdi sen politika dünyasının gediklisi oldun. Eminim politikacılar hakkında verdiğin peşin hükümler vardı. Bunların ne kadarı doğru, ne kadarı yanlış çıktı?
Yaşlandıkça, iyi adam ve kötü adam laflarından anladığın şey değişiyor. Seksenlerden doksanlara geçerken, iktidarın açık sembollerine ve iktidarın suistimal edilişine taş atmaktan vazgeçtim. Kendi ikiyüzlülüğümü taşlamaya başladım. Yaptığım da bunun bir parçasıydı: Kendi egonu kabullenmek. "The Fly" gibi şarkılardaki karakterler kalbin ikiyüzlülüğünü, bu ikili doğayı itiraf ederler. "Acrobat" diye bir şarkı var, şöyle diyor: *Duyduğuna inanma, gördüğüne inanma / sadece gözünü kapasan / hissedeceksin düşmanı...* Tam ola-

rak hatırlamıyorum, ama konu şu: dünyayı farklı bir şekilde görmeye başlarsan, sadece çözümün değil, problemin de bir parçası olduğunu kavrarsın! [*gülüyor*]

Bir grup kurduğunda da benzer şeyler yaşıyorsun herhalde. Başta çok ortaklı plak şirketlerine, yönetimlere karşı peşin hükümleriniz vardır. Çitin öbür tarafına geçince, belki bazı şeyler farklı görünmeye başlıyordur.
Kesinlikle birbirine benziyor. E, peki burada şeytan kim? Bürokrasi! Kafka hikâyesi gibi. Ataleti mazur gören ağır bürokrasi labirenti. Ama bu bir bahane değil, o labirenti geçmek zorundasın. Çoğunluğu kötü adamlar değilse bile, sadece başı kalabalık adamlarsa bile, sorumlu tutulmak zorundalar, çünkü iktidarda olanlar bu insanlar. Temsilciler Meclisi üyesi Tom Lantos çocukken Macaristan'daki toplama kampına gitmek üzere trene bindirilişini, onların bindirilişini izlemek için kalabalığın nasıl toplandığını, sonra bu sahnenin, ölüm kamplarında uygulanan kötü muamelenin değil de, oradaki insanların boş bakışlarının nasıl aklından çıkmadığını, kendine hep aynı soruyu sorduğunu anlatıyordu: "Hiç kimse bu çocuklar nereye gidiyor diye sormadı mı?" Ben de ona dedim ki: "AIDS'le ilgili olarak şu anda aynısını biz de yapmıyor muyuz? İlaçlar bizde, *ama...*" "Evet, yapıyoruz," dedi- "Tamı tamına aynısını yapıyoruz. Çocukların trenlere bindirilişini izliyoruz."

Verilmesi gereken tepki ne?
Raylara yatacak insanları bulmak istiyorum.

O zaman politikacılar da tren kondüktörleri mi oluyor?
Hayır, asıl değerlendirilmesi gereken bizim aldırışsızlığımız. Hayli fazla sayıda politikacıyla tanışma ve onları tanıma fırsatı buldum; onlara bu kadar saygı duymama ben de şaşırıyorum. Sandığımdan çok daha fazla çalışıyorlar. O kadar da iyi para kazanmıyorlar, en yeteneklileri ticarî dünyada kesinlikle tonlarca para kazanabilir, ama bir tür vatandaşlık görevi dürtüsüyle politikada kalıyorlar. İnsanlar onlara bu-

nu tercih ettiren meretin iktidar olduğunu söylüyor, ama bugün artık iktidar büyükçe bir çok ortaklı şirketin CEO'sunda bulunuyor. Amerika'nın özel menfaatlerinin politikayı zedelediği, gereksiz bir sürü gösteriye neden olduğu doğru, politikanın içindeki yekten kötülüğü bulabileceğin en yakın yer burası. Ulusal Silah Birliği bir tartışmada onların yaklaşımını yutabilir. Kaç Amerikalı bir dükkâna girip silah satın almanın iyi bir şey olduğunu düşünür? Hemen hemen hiçbiri! Zaten bu şekilde düşünenler de Senato'dan kendi tasarılarını geçirebilmek için Ulusal Silah Birliği'ne o kadar fazla para yatırıyorlar ki. İnanılmaz bir şey! Neden yoksulluk içinde perişan bir halde yaşayan insanlara, bir dolu kulisçi kiralayıp Washington'u kuşatan tütün endüstrisininkine benzer bir politik refleksle yaklaşmıyoruz? Gidip de "Sigara içmek temel bir insan hakkıdır. Biz sigara içmek istiyoruz!" demiyorlar. Hayır. Pastanın o payını kapabilmek, müşterilerini kaybetmemek için dişlerini tırnaklarına takıp çalışıyorlar, ki o müşterilerinden biri de bazen ben oluyorum.

DATA kendi müşterileri, yoksulların en yoksulları için "dişini tırnağına takıp" nasıl çalışıyor?

Şu anda yapmaya çalıştığımız şey, gelişmekte olan dünyadaki bu vahşi hayat kayıplarından ve bu eşitsizlikten endişe duyanlarımızı bir şemsiye altında bir araya getirebilmek. Buna *One* kampanyası diyoruz –ama U2 şarkısına bir gönderme yok, sadece kullanışlı geldiği için böyle diyoruz. Şapkalarımızı çıkarıp, utana sıkıla zengin ülkelerin masalarından kırıntı dilenmeye bir son vermemiz gerekiyor. Örgütlenmek zorundayız. Bize zarar veren insanları, işleri doğru yöne çevirecek yasaların önünü tıkayanları yaralamayı becermeliyiz. Yolumuza taş koyan politikacıların seçim bölgelerinde radyo reklamları verip, kestiklerinin sadece para olmadığını anlatabilmek istiyoruz. Para değil, hayatlar söz konusu, anneler, çocukları, hepsi ölüyor, Malawi'de hastanede kendi gözlerimle gördüm –bir yatakta üç kişi, bir kişi altta, iki kişi üstte. O istatistiklerin hepsi canlı, yaşıyorlar ve soluk alıp veriyorlar. Ta ki Washing-

ton'dan, Londra'dan, Paris'ten, Tokyo'dan, Berlin'den aleyhlerine bir karar çıkana kadar, sonra solukları kesiliyor.

Stratejiniz işliyor mu?
Kendi bölgesindeki her kilisede ve lisede, muhalefetin, çocukların ölümüne yol açtığı duyulana kadar, dış yardımları kestirmekle ünlenmek isteyen, ama şu an adının açıklanmasını tercih etmeyen bir Temsilciler Meclisi üyesiyle küçük bir yol katetmiş durumdayız. Bütün radyolara reklamlar verdik. Sonunda, saygınlığını korumak adına, kendisi özür diledi. İşte bahsettiğim politik refleks bu; insanlar birlikte çalışır ve bir harekete gönül verirlerse yapabilecekleri bu. Politikacılar halkın nabzını tutamıyorlar: İnsanların barbekü partilerinde, kilisede konuştuklarını bilmek, kolej çocukları kadar futbol düşkünlerinin dilini anlamaktır önemli olan.

Başlattığın diyalog gerçek bir değişime yol açamazsa ne olacak?
Kazığa bağlı bu kadar fazla hayat olunca, sanırım sivil itaatsizlik üzerinde düşünmek zorunda kalacağız – o kadar sayıda insanı sokaklara dökmek kesinlikle statükoyu şaşırtacak. Yoksulluğu tarihe gömmek için kendilerini bu işe adamaya hazır sıradan insan sayısı sandığından çok fazla.

Konuşmalarımızda kendini daha çok ahlakî bir konuma koyuyorsun, ama davanızı zafere ulaştıracak olanın illâ ahlak olmadığını bilecek kadar da akıllı bir adamsın.
Sonuç olarak ahlakî gücün ağırlığına inanıyorum. Fakat düzen hiç ahlaklı değil. Böyle bir düzenin içinde de alaycı bir rota izleyeceğiz.

Bunun bir labirent olduğunu söylemiştin. O labirentin içinde sen kendi yolunu bulabildin mi?
Örgütlenmenin, zorluk çıkaran insanların etrafını sarmanın çeşitli yöntemleri var. Bir potikacının taş gibi kalbi varsa bile, belki onun programını hazırlayan kişinin yoktur. Böylece

"kurmaylar" müttefik olmaya başladı. Sonuçta şovu götüren onlar. Doğru düzgün politikacılar yaşlıydı, ama ofislerinde onların işlerini yürütenler benim yaşlarımda ya da benden daha gençtiler. Yani kendileri U2 hayranı değillerse bile, etraflarında hayran olan biri vardı. Birçok durumda onların idealizminin hâlâ bozulmamış olduğunu fark ettim.

Bazen bizim yaşlarımızda ama hayatta farklı tercihler yapmış insanlarla karşılaşıyoruz. Diyorlar ki: "Seninle aynı noktada duruyorum, ama tıkanıp kaldığım mesleğimdeki konumum gereği sana yardım edemem." Şizoid eğilimler gösteriyorlar. Bununla nasıl yüzleşiyorsun?
Bir müzik grubu olarak hangi stratejiyi izlediysek aynısını uyguladığımı söylemem lazım. Seksenlerin başında Amerika'ya, Fransa'ya ya da Almanya'ya gittiğimizde, arkalarına bir radyo istasyonunu almış ipek ceketli insanlar görüyordun; hepsinin gözlerinde cam gibi aynı bakış. Onlara bu noktaya nasıl geldiklerini sorardım, plak şirketlerindeki en canından bezmiş, en kaşarlanmış üst düzey yönetici bile "Lise radyosunda çalışıyordum" ya da "Fillmore'da Jimi Hendrix'i izlemeye gitmiştim", "Rolling Stones'u Brian Jones'la izlemiştim" diye başlardı konuşmaya. "Gerçekten mi? Nasıldı?" Onlara bu partiye nereden geldiklerini hatırlatırdım, çünkü çoğunlukla unutmuş olurlardı. Politikacılarla da durum aynı: Birçoğu doğru sebeplerle yola çıkmış, ama sonra onları unutmuş. Tabii politikacılar biraz rahiplere ya da polislere de benziyor. Bulundukları yerde ya çok iyi ya da çok kötü nedenlerle bulunuyorlar: Hizmet etmek ya da ellerindeki gücü suistimal etmek için! [*gülüyor*] Ama sonuncusu o kadar da fazla değil.

Politikada olduğu gibi, insanlar müzik sektörüne de ya en iyi ya da en kötü nedenlerle giriyorlar. Müzik sektöründeki yozlaşmayla da uğraşmak zorunda kaldınız mı?
Müzik sektöründe U2 gayet iyi zamanlar geçirdi. Menajerimiz Paul McGuinness bizi çok iyi korudu, herkese karşı kalkanımız oldu ve bize hep, sanata karşı olduğu gibi, müziğin

iş kısmına karşı da uyanık olmamızı telkin etti. Tabii ki müzik piyasasında şirketler düzeyinde birtakım zorbalıklara maruz kaldık, ama sonuçta, Prince'in doksanların başında yaptığı gibi, alnımda "köle" yazmıyor benim. U2 kendi kaderini kendi yönetiyor. Master kayıtlarımıza sahibiz, telif haklarımıza sahibiz, kendi şovumuzu kendimiz yapıyoruz, müzik piyasası bizim sahibimiz değil.

Her şeyinize sahipsiniz. Bu neredeyse hiç duyulmamış bir şey, değil mi?

Tabii, Prince sorduğunda bunun da bir bedeli var demiştim. Telif hakkı yüzdelerini hep düşük tuttuk ve yaptığımız o büyük albümlerden bile, normalin daha altında para aldık. Fakat işin sahibi biziz. Prince'e "Neden yüzüne 'köle' yazıyorsun?" diye sordum, bana şöyle dedi: "Kendi hiçbir şeyime sahip değilim, hepsi onlara ait. Ben de onlara aitim." Sonra da az önce senin yaptığın gibi sordu: "Siz bundan nasıl yırttınız?" – "E, telifi düşük tuttuk." Biliyorsun insanlar parayı avucunda ister, yolun sonunda değil. Yirminci yüzyılda aklı başında insanların anlamadıkları bir anlaşmaya imza atmalarının hiçbir bahanesi yok. Kaldı ki Prince dünyanın en iyi anlaşmasını hak ediyor, çünkü gerçekten dünyanın en iyisi. O benim için Duke Ellington gibi bir şey!

Bir anlığına politikaya geri dönersek, politikacılardan sık sık "Sana yardım etmeyi çok isterdim, ama maalesef yapamam" gibi cümleler duyuyor musun?

Temsilciler Meclisi'nden bir üye suratıma bile bakmadı. Dış ödeneklerin evet-hayır'lanmasından sorumluydu. Adam hem büyük bir vurgun, hem de büyük bir meseleydi. Neredeyse tercümanı konuşacaktı benimle. Onun gibi meşgul bir adamın, İrlandalı bir rock yıldızıyla konuşmak zorunda kalması sanki keyfini kaçırmıştı. Aslında ben de ona hak vermedim değil. Bana diyordu ki: "Bu parayı alamayacaksın, çünkü paranın nereye gideceğini ben biliyorum. Hepsi bir fare deliğine gidiyor, bu adamlar bizi senelerdir soyuyor. Çünkü Afrika'nın ön-

celikli sorunu bir doğal afet değil, Avrupa'yla, Amerika'yla bozuk ilişkileri de değil. Bunlar ikinci, üçüncü dereceden sorunlar. Öncelikli sorunları kendi yoldan çıkmış liderleri." Nihayetinde paranın iyi harcanacağına onu ikna ettik. Uganda'dan dönerken, bir su deliğinin resimlerini götürdüm ona. "İşte o para. Bir fare deliğine değil, su deliğine gitti, sayın üye!" Şu anda ona çok saygı duyuyorum, sıkı adamdı. Gerçekten sıkı adamdı. Tabii ki sonuçta onu ikna eden ben değildim –arkadan bir koro halinde yükselen seslerdi– hareketin kendisiydi. Papa gibi Kilise liderlerinden, spor camiasının ileri gelenlerine, öğrenci örgütlerine kadar uzanan bu sıradışı görkemli gösteri, Bill Clinton'ın sonradan atıfta bulunacağı gibi koca bir çadır gibiydi. [*gülüyor ve Güneyli aksanıyla konuşmaya başlıyor*] "Papa'nın rock yıldızlarıyla takılmasını sağlayabiliyorsanız, işte ben buna kocaman bir çadır derim." Jubilee 2000, Köln'deki G8 zirvesini kuşatıp el ele tutuşmak üzere kırk bin kişilik bir kalabalık toplamayı başarmıştı. Yani, hadi gidip Bono'yla bir kare bir fotoğraf çektirelim, sonra da odadan sepetleyelim, değil. Sen de biliyorsun ki fonda başka bir güç var.

Kendi kendine "Bu işler benim düşündüğümden çok daha karışıkmış. Belki bu insanlar haklı, ben haksızım" demişliğin var mı?

Olmaz mı? İş büyük meseleleri anlamaya geldiğinde –bir de o şahane söz var "Düşmanımla tanıştım; kısmen haklıymış"– fark ettim ki yıllardır birçok yardım inanılmaz bir şekilde kötü dağıtılmış, bu da bazı durumları hayli kötüleştirmiş. Sadece para istemekle bitmiyor. Bütün o sinik ve kuşkucu insanların haklı bir noktaları bulunduğunu, şartlar öne sürülmedikçe sadece vermenin hiçbir manası olmadığını öğrendim. Bazen o en şirret despotlara, yardımlar kanalıyla destek atıyorsunuz.

Bence en faydalı insanlar, sahada çalışan ve halkı tanıyan insanlar. Kendimi pek kuşkucu ya da sinik saymıyorum, ama...

... Ama kötümsersin!

Birkaç sene önce Tuvalu'da, Güney Pasifik'in ortalarına denk düşen minicik bir takımadadaydım. Her taraf kum, her yer dümdüz. Hiçbir şey yetişmiyor. Bu insanlar Avrupa toplumlarından yardım alıyorlar. Fiji'de yaşayan bir İtalyan memurla konuşmuştum. Muntazam bir şekilde bu küçük adalara gidip, paranın düzgün harcanıp harcanmadığını kontrol ediyordu. Adalıların artık balığa çıkmadıklarını söyledi – bütün gün abur cubur yiyip, televizyon seyredip, uyuyorlarmış. Şimdi söyleyince fark ettim, sanki Paris'in bazı mahallelerindeki hayatı anlatıyormuşum gibi... Bunlara güneş enerjisi elde edebilmeleri için panel parası dağıtmışlar. Onlar da sormuş: Bu bizim bulaşık makinelerimizi çalıştıracak mı? Memur da cevap vermiş: Muhtemelen hayır. Onlar da demiş ki: O zaman biz de takmıyoruz. Sonra da bir nükleer santral istemişler! Ayrıca orada alenen kendi insanları için fazla bir şey yapmayan, bu yardımlardan nemalanan bir dolu memur var. Yani eğitim olmadan, korkarım ki yardım etmenin hiçbir manası yok.
İşte son otuz yılın yardım hikâyesi bu, ama artık aynı değil. O hikâye bitti.

O tür yerlerde tek sorun para değil.
Sorun AIDS ise, evet, tek sorun para. Başka bazı şeyler için de öyle. Fakat çoğunlukla asıl problem kaynakların israfı ve iyi idare eksikliği.

Afrika'nın sorunlarından konuşurken, idealizmin çözüm olduğunu düşünür gibisin.
Ama ben idealizmle uğraşmıyorum! Yaptığım hiçbir iş idealizme dayanmıyor. Sadece pragmatizm. Tamam borçların iptali söz konusu olduğunda, meselenin hayır değil adalet işi olduğunu tartışıyorum. Ama şu anda Afrika'yla uğraşmak anlamında, Afrika için Marshall tipi bir plan arıyorum.[1] İşte bu pragmatizm.

1 Bkz. 15. Bölüm.

Elimde olmadan daha önce söylediğin bir şey aklıma geldi: "Bir zamanlar Afrika kökenli Amerikalılar için kölelikten kurtulmak imkânsız görünüyordu." Fakat köleliğin sorumlusu sadece Batılılar değildi. Araplar ve diğer Afrikalılar da aynı derecede mesul.

Buna cevabım: evet, ama ne Araplardan konuşuyoruz, ne de o diğer Afrikalılardan. Biz kendimizden bahsediyoruz, o sömürü vesilesiyle bize miras kalan zenginlikten.

Peki neden Afrika'nın sorunlarını hâlâ Batılılar çözmeye çalışıyor? Neden Afrikalılar bunu kendi başlarına yapamıyorlar?

Eğer yardımları bir yatırım gibi görürsek, bu ülkelerin borç yüklerinin insafsız olduğunu kabul edersek ve daha adil ticaret koşulları önerirsek, Afrika kendi kaderini çizebilecek hale gelecek. DATA'nın açılımındaki Ticaret'in T'si, dünyanın en yoksul insanlarını ileri götürecek olan yardım değil. Ticaret onları ileri götürecek. Yoksulların yoksulu o insanların bizimle ticaret yapmalarına izin vermemiz lazım. Şu anda insaflı bir şekilde ticaret yapmalarına izin vermiyoruz. "Neden Afrikalılar kendi başlarının çaresine bakamıyor?" diye sorduğun zaman, Afrikalılar'ı ileri götürecek tek bir şey çıkıyor ortaya: Afrikalıların kendi kıtalarının başına geçmesi. Ama şu anda onlara izin vermiyoruz! Yirmi üç ülkenin borçlarının silinmesinin ardından bile, hâlâ her yıl sağlık ya da eğitime harcadıklarından daha fazlasını Dünya Bankası'na ya da IMF'ye ödeyen ülkeler var. Onlar vakur insanlar, dizlerinin üstünden ayağa kalkmak istiyorlar. Ama onları yere zincirleyen de bizleriz!

Peki o zaman neden tek bir Afrikalı lider çıkıp "Kendi sorunlarımızı çözmek için beyaz adamlara ihtiyacımız yok. Biz kendi kendimize yapabiliriz!" demedi?

Ama işte NEPAD (New Economic Partnership and Africa's Development- Yeni Ekonomik Ortaklık ve Afrika'nın Kalkınması) bunun için vardı. Thabo Mbeki'nin, kimse kimseye

hamilik etmeden bütün Afrika liderlerini yeni bir ilişki için toplaması bu yüzdendi. Konuştuğumuz da bu: Yeni bir ilişki biçimi. Ama ticarette ve borçlanmada böylesi bir adaletsizlik varken insanları kendi kaderlerini tayin etmeye bırakamazsın. Şuna ne dersin? Afrika yüzde bir oranında daha fazla ticaret yapabilirse –küresel ticaretin yüzde biri kadarı– kazanacakları, her yıl yardımlar yoluyla aldıkları miktarın üç katına eşit. Afrika her yıl 21 milyar dolar yardım alıyor. Yani ticarette yüzde birlik bir artış 70 milyar dolar nakit demek. Kendi kaderini tayin etme hakkına giden yol bu. Bizim uğraştığımız da bu, bir damla yardıma gerek duyulmamasını sağlamak. Afrikalılar eğilip bükülmekten bıkmış durumdalar. Ortadaki pastaya herkes gibi eşit ve adil yollardan ulaşabilmek istiyorlar. Afrika'ya karşı babacan duygular beslemiyorum. Buna da karşıyım. Fakat bunların gerçekleşebilmesi için belli bir zinciri kırmamız gerekiyor. Sömürgecilik bir anlamıyla hâlâ sürüyor. Kölelik hâlâ var. Ekonomik kölelikten bahsediyoruz, insanlar Batı'daki bizler için ucuz mallar üretiyor, ama paralarını alamıyorlar.

Gerçekten bir değeri olan şeyler, kalıcı huzur ve ilgi, sen de öyle düşünmüyor musun?

Mesela Cenova merkezli Küresel Sağlık Fonu şu anda, AIDS, tüberküloz ve sıtmayla mücadeleye yeni ve gerekli bir yaklaşım sunuyor. Birleşmiş Milletler'in dışında bir yapılanma, ama Kofi Annan yılda on milyar dolar istedi. Sadece yüzde dört gideri var ve bu yüzde dörtlük gider içinden ayırdıkları parayla PriceWaterhouse, Stokes Kennedy Crowley gibi her ülkede bu işi yapan muhasebe şirketleri tutuyorlar. Böylelikle paranın güvenliğini sağlayıp, hesapları kontrol ediyorlar. Bu, dış destek ya da yardım konusunda yeni bir yaklaşım. Geçmişte yardımlar ticarî sözleşmelere bağlı olurdu: Onlar sana beş dolar verirlerdi, ama dört dolarını Fransız, İngiliz ya da Alman ürünlerine, danışmanlarına harcaman gerekirdi. Çürümüş, yozlaşmış bir düzendi. Ama o günler geride kaldı. Suistimaller her daim olacak, ancak dış yardımlar

bundan sonra açık ve şeffaf bir sürecin yaşanacağı, iyi idare edilen ve paranın nereye gittiğini görebileceğimiz yerlere yapılacak. Çevrelerindeki yoksulluğu azaltma programlarını işletmeyen ve paranın nasıl harcanacağına dair iyi fikirleri olmayan ülkeler kaybedecek. Yeni fonlardan yararlanamayacaklar, çünkü temsil ettikleri o insanlar buna izin vermeyecek, buna da hakları var.

5. *Kitabın en kısa bölümü*

Principle Management'tan birinin arayıp adresimi sorduğu 2003 Şubatı'na kadar Bono'dan hiç haber almadım. Ertesi gün motosikletli bir jandarma, "De la part de Monsieur Jacques Chirac" ("Bay Jacques Chirac tarafından") olduğunu beyan ederek, sersemlemiş 12 yaşındaki oğlumun eline bir mektup tutuşturdu. Zarfı açıp kartı okudum:

> *Cumhurbaşkanı Bay Jacques Chirac, 28 Şubat 2003 saat 12.15'te, Élyseé Sarayı'nda gerçekleşecek olan, Bay Paul Hewson, a.k.a Bono'ya Şövalyelik Onur Nişanı'nın takdim edileceği törene, Bay Michka Assayas'ın da katılımını rica eder – Salon kıyafeti giyilmesi gereklidir.*

İlk kez Napolyon tarafından verilen Onur Nişanı genelde Fransız devletine hizmet eden şahıslara verilir. İlk rütbe "Chevalier", ama uzun vadede "Officier", hatta "Grand-Croix" olmanız mümkün. Bakanlıkların her biri, her sene bir liste hazırlıyor. Bono da, geleneksel olarak dünyanın farklı yerlerinden sanatçıları onurlandıran, bu şekilde fahri Fransızlık unvanı vererek, kuşkusuz Fransız olmayan birinin alabileceği en onurlu ödülü sunan Kültür Bakanlığı tarafından önerilmişti.

Bir süreliğine hülyalara daldım. Fakat sonra, muhtemelen bana biraz ağır gelen bir bilgiyle baş etmenin tipik yöntemi olarak, kendimi bir ayrıntıya takılmış buldum. "Salon kıyafeti" de neydi ki? Öğrendiğimde, acı gerçekle yüzleşmem gerekti: Birbirine uyan bir ceketle pantolonum yoktu. Yine de kafayı takmadım. Sonuçta hayatımda ilk ve muhtemelen de son kez, televizyonda birçok kez gördüğüm Élyseé Sarayı'nın ana avlusuna davetliydim. Küçük bir topluluk

vardı: Bay ve Bayan Paul McGuinness ve oğulları Max, İrlanda Büyükelçisi ve eşi, İrlandalı ressam Louis Le Brocquy'ın oğlu ve onun, Chirac'ın Asya uygarlığı hakkındaki bilgisiyle şaşkına dönen Vietnamlı kız arkadaşı, Bono'nun arkadaşı olan bir Fransız avukat hanım ve Universal Records'un başkanını temsilen katılan şaşkın bir görevli. Ve tabii ki, Bayan Hewson, Ali. On beş yaşındaki kız bakışlarıyla ortalığa neşe saçan Bono'nun eski bir okul arkadaşı; Bono'nun asistanı Catriona; DATA için çalışan (Amerika Eski Hazine Bakanı Paul O'Neill ile birlikte Afrika'da Bono'ya eşlik etmişti) ve Cenova'da Birleşmiş Milletler için çalışan, Bono'nun politikacılarla görüşmelerinin çoğu için ortam hazırlayan harika kadın Lucy Matthew.

Chirac fena olmayan bir konuşma yaptı. Görünen o ki, konuşmasını hazırlayan hayalet yazar hayatının bir döneminde U2'dan bayağı hoşlanıyormuş. Buna rağmen cumhurbaşkanının ağzından "Zuh... Edge" lafları dökülürken gülmemek için kendimi zor tuttum. Konuşma bittiğinde Bono "Bayağı iyiydi..." dedi. Alçak herif bana kravat taktırmıştı, ama kendisi kravatsızdı. Tabii beni kendi cumhurbaşkanıma takdim ederken haylazca göz kırpmayı ihmal etmedi; - hayatımda böyle büyük adamlarla her bir araya gelişimde olduğu gibi - bu kadar yakın mesafeden gözlerine bakıldığında cumhurbaşkanı da bir çeşit mekanik yaratık gibi görünüyordu. Hiç kişisel bir durum değil, rakibi Jospin'le karşılaştığımda da aynı intibayı edinmiştim.

Bono basınla görüştü. Chirac'ın genel mevzuya dair bilgisinden etkilenmişti. Cumhurbaşkanının, dertlerini anlayabilmek için Afrika'da, diğer bütün devlet başkanlarından çok daha fazla zaman geçirdiğini söyledi. Daha sonra Élysée'deki bir özel görüşmede Bono'ya cumhurbaşkanının Afrika'ya yardım konusunda söylediği kadar istekli olduğuna inanıp inanmadığı soruldu. "Evet", dedi Bono. "Benim işim de bu isteği nakte çevirmek."

Hepimiz –Chirac hariç- Hôtel de Crillon'da bir kutlama yemeğine davetliydik. Birkaç yıl önce, bir zirve nedeniyle ge-

len Afrika devlet başkanlarının iyiliği düşünülerek, U2 ve ekibinin ortadan toz olması istenmişti bu otelde. Bono bir konuşma yaptı; alelacele gidip kalın kapaklı, büyükçe bir Paris manzaraları kitabı satın alan Paul McGuinness de. Üzerine yazdığım bilgelik dolu sözleri okuduğunda Bono'nun yüzünde beliren gülümsemeyi hatırlıyorum.

"Tebrikler! Chirac tarafından etkilenmemi sağladın, ki bu da hiç azımsanacak bir şey değil." Sonra ortalıktaki ağırbaşlı hava kalktı. Kızlar gece kalıp, Paris'te bir kutlama yapmak için ısrar ediyorlardı. Alışveriş de yapmak istiyorlardı. Bono, ceketinin yakasında sahte, koca bir aksesuar gibi duran Onur Nişanı'yla onların peşine takıldı. Fransız devletinin "Maurice Chevalier"si ilan edilmekten dolayı inanılmaz gurur duyduğunu anlatıyordu ona. Maurice Chevalier'nin "Thank Heaven for Little Girls" (Küçük Kızlar İçin Tanrı'ya Çok Şükür) gibi eski klasiklerin şarkıcısı olduğunu bilip bilmediğini sordum. Cevabı "O zaman şükretmeliyiz, Michka" oldu.

Grup, zamanında Cumhurbaşkanı Mitterand'ın pek tuttuğu, geleneksel bir bistro olan L'Ami Louis'de tekrar toparlandı. Başta kimse geceyi Paris'te geçirmeyi düşünmediğinden, ben Bono'ya kişisel bir ödül olarak bir diş fırçası (diş macunu ile birlikte) verdim. Bono fırçayı bir madalya gibi bütün gece göğüs cebinde taşıdı; naylon beyaz kıllar gururla cepten dışarı çıkmıştı. Bir de külot önerecek kadar işi ileri götürmedim tabii. Gece, plak şirketinden gelen adamın bildiği (genelde kendi şehrindeki bu tür yerleri keşfedebilmek için hep bir yabancı gerekir) bir iki moda gece kulübünde bitti. Orada ne oldu? İçtik, Ali dans etti, Bono tanımadığı insanlarla hararetli hararetli konuştu. İçmeye devam ettik. Çok coştuğumu hatırlıyorum. Bir ara Bono'ya "Kitabımız? Kitap ne olacak?" gibi bir şey söyledim. "Kitaptaki en kısa bölüm olacak" dedi Bono.

Birkaç gün sonra o gece için teşekkür etmek üzere Bono'ya bir mektup yazdım. Ona cep telefonundan ulaşamadığımdan da bahsettim. Sonra bir e-posta aldım:

Michka,
Sana e-posta gönderiyorum, çünkü o geceden beri ağzımda diş fırçası varken konuşamıyorum. Sacrebleu... seni görmek çok güzeldi... Claire[1] ile tanışmak ve Paris'i sek içmeye kalkışmak da. Numaram (+353 +++++++++) değişmedi, sen hâlâ sarhoşsun galiba.

Dostun,
Bono

1 Eşimin ismi aslında Clara, ama yine de iyi deneme.

6. Dövmeci

2003 kışı boyunca, Bono, Amerika'da DATA adına "ayak işi" diyebileceğimiz bir sürü şey yaptı. Bütün bunlar tam da Amerika ve müttefiklerinin Irak'ı işgal etme niyetlerinde kuşkuya yer bırakmadığı zamana denk geliyor. Principle Management karargâhından edindiğim bilgiye göre, Bono'ya iş arkadaşları tarafından usûlünce hâlâ şarkıcı ve söz yazarı olarak U2'da yer aldığı, o yıl içinde bitmesi gereken bir albümün bulunduğu hatırlatılmış. 25 Mayıs 2003'te Bono'nun Pavarotti and Friends (Pavarotti ve Dostlar) konserler dizisinde yer alacağını öğrendim. Bu, ustanın her yıl kendi kasabası Modena'da (Emilia-Romagna'da), kurucusu olduğu hasta çocuklara yardım amaçlı vakıf yararına televizyonda düzenlediği bir hayır işi. Diğer konuklar, Queen'in kalan üç elemanı, Deep Purple, Eric Clapton, Lionel Richie ve kendisi de oralı olan soul şarkıcısı Zucchero'ydu. Bono, tenorla bir de düet planlamıştı. Yani Lollapalooza'yla alâkası yoktu. Ben de konserde bulunmayı önerdim. Bono bunun iyi bir fikir olduğunu düşündü, hem de belki birlikte biraz zaman geçirebilirdik. Neyse, ben uçağa atlayıp gittim. Bono bana koca bir orkestra gibi gelen bir kalabalıkla prova yaptı. Bir sandalyede oturan Pavarotti'yi yakın mesafeden gördüğünüzde, boynundan aşağısının, bana altmışların ortasında çocukken gittiğim berber dükkânlarını anımsatan, ince kumaştan yapılmış parlak kırmızı bir gömlekle kaplı olduğunu fark ediyordunuz. İri cüssesinden bol bol sarkan gömlek, tepesine bıyıklı, gülen bir surat oturtulmuş büyük kırmızı bir balon etkisi bırakıyordu. Bono her zamanki hâkî Castro şapkasını takmıştı. İki şarkının provasını yaptı: İlki akustik gitarlar ve orkestrayla çalınacak olan "One"ın farklı bir yorumuydu. Ama asıl numara, Bono'nun

yeni sözler yazdığı Schubert'in "Ave Maria" (Hey Meryem) düetiydi: *Ey Meryem / Adalet nerede bu dünyada? / Kötüler bu kadar ses çıkarıyor da Meryem / Doğrular tuhaf bir şekilde sessiz / Akıldan yoksun bütün zenginleri dünyanın, fakir bırakıyor hepimizi bu gece / Tevazudan yoksun güç / güçsüzlük demek, tedavisi olmayan bir hastalık / Ve savaş her zaman tercihlerinden biri / Savaşmak zorunda olmayan seçilmişlerin.* Konserin ertesi günü, Bono'nun tekrar yazdığı "Ave Maria"nın sözleri İtalya'nın bütün ulusal gazetelerinde yayınlandı.

Bono ve ekibi kulisten çıkıp yürümeye başladıklarında, İtalya'daki medya mensuplarının tamamı oraya gelmiş gibiydi. Bono birkaç metrede bir durup, bir kameraya konuşuyordu. Sonra bir çadırda basın toplantısı düzenlendi. Toplantıda yaptığı her espriye nazikçe gülünen Bono, meşhur bir kişiden çok kraliyet ailesinin bir mensubu gibi muamele görüyordu. Aynı durum gecenin ilerleyen saatlerinde daha da pekişti. Akşam yemeği, şehrin dışında Pavarotti'nin sahibi olduğu bir restoranda hazırlanmıştı. İşte orada olaylar zamanın Beatles manyaklığına benzer bir hal aldı, tek fark Bono'yla cilveleşenlerin kızlar değil, kadınlar olmasıydı. Yemin ederim, Bono'nun kayıp giden bir bakışını yakalayabilmek için çakıl taşlarıyla kaplı araba yolunda topuklu ayakkabılarıyla koştururken bileklerini burkan kadınlar gördüm.

Bizim için ayrılan restoranın ikinci katında, bilge adamımızın ağzından birkaç laf duymaya aç medya mensupları kuyrukta beklemeye devam etti. Bir anda kendimi Gandi'nin yanında otururken buldum, ki bunun kendi konserlerinde hoparlörlerin üzerine tırmanan bir adam için ilerleme sayılabileceğini düşündüm. İnanılmaz bir tatlılar geçidi ve grappa'nın ardından tekrar aşağı indik. Restoranın kendi müzik grubunun önünden geçtik. "Unchain My Heart"ı söylüyorlardı. Grappa'dan ilham alarak Bono mikrofonu kaptı. Şarkıyı bildiğinden hiç emin değilim. Yemek yiyen insanlar alkışlamaya başladılar. Çıktığımızda yetişkin kadınların takibi hâlâ sürüyordu. Sonrasında da bitmedi. Konvoy, Bolonya'daki otelin önünde durduğunda, Bono'yu kendilerinden

geçmiş bir halde alkışlayan yüzlerce genç karşıladı. Biri akustik gitarını havaya kaldırıyor, diğeri *War*'un afişini sallıyordu. Bono otele girebilmiş ama lobide sıkışıp kalmış gibiydi. Sonra beni kendi otelime bıraktılar. Aniden çöken sessizlik ve yalnızlık tuhaf, neredeyse ürkütücüydü. Kendimi yıldızlararası sefere çıkmış bir uzay gemisinden rastgele bir yerde fırlatılmış gibi hissediyordum.

Ertesi gün başka bir hikâyeydi. Öğle vakti Bono'yla Grand Hotel Baglioni'nin lobisinde buluşup arabayla öğle yemeğine çıkmayı planlamıştık. Ortalıkta hâlâ takılan kalabalık, bariyerler ve her zamanki siyah takım elbiseli adamlar tarafından zaptediliyordu. Beş dakika sonra Bono, Sheila Roche ve turne menajeri Dennis Sheehan ile birlikte aşağı indi. Sheehan bu kalabalığı yarmanın bir yolu olmadığını, diğer çıkışı kullanmamız gerektiğini söyledi. Fakat orada da öndekinin iki katı bir kalabalık... Merdivenlerden inerken Bono kendi kendine söyleniyordu; vaziyetten hoşnut değildi, bunun çok fazla "pop star işi" olduğunu söylüyordu. Tekrar yukarı çıktık. Ana kapıyı denedik. Kötü bir fikir. Alkışlayan kalabalık daha da sıklaşmış, trafik kapanmıştı. Bu durumda adım atacak yer yoktu. Velhasıl Bono'nun "pop star işi"ne alışması ve arka girişi kullanması gerekti.

Kendimizi hemen Bolonya'nın Centro Storico'sunda (Eski Şehir) sessiz ve dar bir sokağa attık. Rezervasyon yaptırdığımız restoran o kadar karanlıktı ki, başta o gün çalışmadıklarını falan sandım. Fakat Bono onun yerine yan taraftaki tam olarak hiçbir yere benzemeyen, en az restoran kadar boş kafenin, dışarıdaki masalarından birine oturmayı tercih etti. Makarna, bir tabak da o bölgenin jambon ve salamlarından ısmarladık. Bono açısından yer seçimi gerçekten cesurcaydı, iki dakikada bir bölünmek zorunda kaldığımızdan aslında bu seçim benim sinirlerimi gerdiyse de hiç belli etmedim. Bisikletli bir kız Bono'nun kolunu çekiştirip heyecanla "Che fortuna" (Ne şans!) diye bağırdı. Sonra iki polis memuru imza istedi. Çevrede oturanlardan biri olabilecek en yüksek seste "Pride (In the Name of Love)" şarkısını çalmayı parlak bir fi-

kir sanmıştı. Bütün bunlar boyunca Bono, kendi evinin bahçesinde oturur gibi sakindi. Bu sükûnet sohbetimize de yansıdı – diyeblirim – özellikle de "ruhani" bölümlerine.

Killiney'de bana ne söylediğini hatırlıyor musun? "Bir ara benden bir ağaç çizmemi istesene." [*Bono kahkahalarla gülüyor*] Bunu söylemeden önce iki kez düşünmen gerekirdi belki de, çünkü senden evden okula giderken izlediğin yolun haritasını çizmeni isteyeceğim.

Uzun bir yoldu, çünkü şehrin merkezine gidip dönüyordum. [*Bir yüzü karalanmış bir kağıdın arkasına haritayı çizmeye başlıyor*] Burası Kuzey tarafı, tamam mı? Ben gökdelenlere bir buçuk iki kilometre uzaktaki Ballymun diye bir yerdeydim. Aslında yedi tane gökdelen var. Koyuyorum onları buraya. [*bariz bir zevkle çiziyor*] İnanılmaz uzun bir yolculuktu: Dublin şehir merkezi sekiz kilometre. Oradan da otobüse binerdim, çünkü Mount Temple'a [*okulu*] başka şekilde ulaşmanın yolu yoktu. Bu kısım çok önemli, çocukların çoğu şehir merkezinden gelmiyordu. Hepsi kenar mahallelerden. On iki, on üç yaşlarında BEN BİR KASABALI'ydım. [*büyük harflerle kağıda yazıyor*] Bu yüzden plakçılarda sürterdim.

O dükkânların isimlerini hatırlıyor musun?

Tabii, Golden Discs (Altın Plaklar). Bir de şahane bir yer vardı: Pat Egan's (Pat Egan'ın Yeri), bodrum katındaydı. Morötesi ışıklar. Sonraları punk rock'ın yaşadığı yer... [*isimleri kağıda karalıyor*]

Orada çok şey olmuşa benziyor.

Gerçekten çok şey oldu. Kumar. [*çizmeye devam ediyor*] Burada çok önemli bir şey var. Hayatımdaki en büyük kurumlardan biri: "Kayıp Eşya Bürosu". CIE, otobüs şirketi. Beni artık ismimle tanımışlardı, çünkü her hafta bir şey kaybediyordum. Bütün kitaplarımı kaybettim. Neyim varsa, sürekli kaybediyordum. Hâlâ da öyleyimdir. Neredeyse haftada bir telefonumu kaybediyorum. Kısa süreli hafızam çok iyi değil galiba. Mese-

la hele şimdi, sürekli dünyayı dolaşmaktan, gittiğim yerlerde taksilerle, şoförlerle falan gezdirilmekten, bu bilgileri kaydetmediğimi biliyorum, çünkü benim kendi şehrim değil. O yüzden de yön bilgim sıfır. Şu anda bile, büyüdüğüm şehirde, nereye gittiğimi unutabiliyorum. [*tekrar çizmeye başlıyor*] Şimdi, o yol boyunca giderken –Glasnevin- Ink Bottle İlkokulu vardı. İlk öpüşme. Botanik bahçeleri. Çok güzel botanik bahçeleri vardı. Tolka Nehri. Tolka Nehri'nin kıyısında çiçeklerin –gelincikler olurdu hep- arasına uzanır, sadece hayal kurardım. Bir Protestan okuluydu. Bölgede çok fazla Protestan yoktu, okula gelebilmek için o bölgeden çıkmam gerekiyordu. Küçücük bir bahçesi olan küçücük bir okul. Müdür bana çok iyi davranırdı, aslında hepimize karşı iyiydi. Futbol topunu parmaklıkların üzerinden nehre atar, böylece okulu paydos edip, parmaklıklardan atlayarak, topu yakalamak için nehir boyunca kilometrelerce koşardım. Yine böyle güneşli bir gün, müdürün bilerek bize sırtını döndüğünü, parmaklıklardan topu fırlatmamızı beklediğini hatırlıyorum, çünkü bu onun da hoşuna gidiyordu. O okulun bende güzel hatıraları var. Yine de o okuldaki ilk günümde biri gelip arkadaşımı ısırmıştı. Ben de çocuğun kafasını parmaklıklara vurmuştum. Hızla insanların beni ısırmayacağı bir yere kaçtığımı hatırlıyorum. [*gülüyor*]

Bu haritaya ilk çizdiğin şey gökdelenler olmuştu.

O döneme ait ayrı bir hassasiyetim var, çünkü ağaçları kesip, arazileri kapatıp, bu toplu konutları yapmaya başlamalarını çok iyi hatırlıyorum. Bu, İrlanda'daki ilk çok katlı deneme olacaktı. Eskiden oralarda oyun oynardık. Sonra içlerinde asansörlerin olduğunu duyduk. Yaşasın, diye düşündük, çok güzel olacak, modernlik böyle bir şey, Dublin de her yer gibi olacak. Avrupa'nın her yanında bu çok katlı binaların işe yaramadığı keşfedildiği esnada, biz İrlanda'da bu işlere yeni girişiyorduk. Şehir merkezinde kendi başlarının çaresine bakarak yaşayan, gerçek toplum ruhuna sahip bu insanları alıp, yüksek binalara tıktılar. Kısa bir süre içinde durum çok tehlikeli bir hal aldı. Asansörler bozuluyordu. İnsanlar merdi-

venleri tırmanmak zorunda kaldıkları için çok mutsuz oluyorlardı. Arkadaşlarımı görmek için merdivenlerden çıktığımı hatırlıyorum, her yer sidik kokuyordu. Bunların hepsi tatlı, iyi ailelerdi ve şimdi sosyopatların, yeni adresleri yüzünden, sapıtmış insanların yan dairesinde yaşıyorlar. Çevrede dolanırken o Yedi Gökdelen'den gelen çetelerle karşılaşırdık, balta girmemiş orman sanki. Dediğim gibi, şiddet, ilkgençlik ve öncesine dair en fazla hatırladığım şey. Bizim yaşadığımız yer bir işçi sınıfı mahallesiydi -bayağı işçi sınıfı, orta sınıfın altı- ama mesela burada yaşayan insanların gelirleriyle, oradakilerin gelirleri arasındaki fark çok küçüktü. Diyelim ki bir araba parası kadar. Pederin arabası vardı, biz zengindik yani. Bu da tartaklanman için bir sebepti.

Orada yaşayan diğer çocuklar sana kızıyor muydu yani?
Tabii. Dublin şiddet dolu bir yerdi. Sonra, 1978 civarı, uyuşturucu başladı. Çok ucuza eroin vardı. Ot içen insanlar, eroine geçiyordu, çünkü karşılıksız veriyorlardı onlara. Bu olay böyle devam ettikçe, inanamayacağın kadar şiddet dolu bir yer haline geldi.

O dönem ilkgençliklerini yaşayanlar eski dünyanın mahvedildiğini hissetmiş gibiydiler. Punk rock'ın buna bir tepki olduğunu düşünmüyor musun?
Bence punk rock'ın bize verdiği, her şeyin yıkılıp yeniden başlanabileceğini, yeni bir isim, yeni bir çift ayakkabı, dünyaya yeni bir bakış açısı ile istediğin kişi olabileceğini göstermesiydi. Her şey mümkündü, seni sınırlayan tek şey kendi hayal gücündü. DJ kültürüyle bu daha da ileri gitti. Bir enstrüman bile çalmana gerek yoktu artık, hayal gücü yeter.

Belki punk rock, nihilizme yakın bir ifadeyi içinde barındıran, yükselmekte olan o yeni, çirkin mimari manzaraya karşı bir tepkiyle oluştu.
Evet, tabii. Kenar mahallelerin şiddeti, çirkinlikleriyle başlıyor. Şehir içinde yaşayanların, benim büyükbabamın yaşadı-

ğı gibi o kırmızı tuğlalı evlerin dokusunda, yapısında çekici bir şey vardı. Bu yeni kurulan mahallelerle karşılaştırıldığında çok daha fazlası vardı onlar için. Biliyorsun, yetmişlerde fırsatçı müteahhitlerin yaptığı bir sürü yer var böyle. Planlarına dükkân ya da hayatı kolaylaştıracak herhangi bir şey koymamışlardı. Plan sadece üst üste dizilmiş kurabiyeler gibi yükselen evlerden ibaretti. Bu müteahhitler Dublin'i tahrif ettiler aslında. Bir nesil sonra da şiddet olarak onlara geri döndü, biz bu şiddetle birlikte yaşamak zorunda kaldık. Tallaght gibi planlanmış yerlerde, yaşları on iki ile on sekiz arasında değişen galiba 27 bin genç her gece sokaklarda dolaşıyordu. Ordu gibi bir şey bu! İnsanların gidebilecekleri hiçbir yer yoktu, hiçbir yer. Kadınlar bebek arabalarını kilometrelerce sürmek zorunda kalırdı. Bu da onların maruz bırakıldığı bir şiddetti. Karşılaştırdığında şu anda şahane bir yer.

Mick Jagger'la yapılmış bir söyleşide okumuştum, diyor ki: "On iki yaşındayken arkadaşlarımın önünde aptalı oynamaya bayılırdım." Tahmin ettiğim kadarıyla sen böyle bir çocuk değildin, sanırım senin haleti ruhiyen daha kasvetliydi. Öyle mi?

Aslında öyle değil. Neşe dolu, haylaz bir çocuktum. Muhtemelen on dört yaşıma kadar. Annem öldüğünde her şey değişti ve evimiz babam, ağabeyim ve benim aramızdaki çatışma dışında bomboş bir yere döndü. Ama o zamana kadar neşe dolu, haylaz bir çocuktum.

Evet, bunu daha önce söylemiştin.

Yani gerçekten öyleydim. Sonra o neşe ve haylazlığı arkadaşlarımda, Village'da (Köy) tekrar yakaladım; biz böyle çağırıyorduk birbirimizi. Kendimize alternatif bir topluluk, bir Köy icat ettik, on altı, on yedi yaşındayız, matkaplar ve portatif merdivenlerle sanatsal enstalasyonlar uydururduk. Bizim mahallede alkol seviyesi çok yüksekti, insanlar sürekli barlara gidiyordu, biz gençtik, burnu havada, muhtemelen de sinir bozucu tiplerdik, ama işte o hatta girmek istemedik.

Barın kapısı, sonu malûm yere açılan bir tuzak gibiydi, biz içmezdik. *Monty Python* seyrederdik. Kendimize bir dil icat etmiştik, birbirimize isimler takıyorduk, herkesten farklı giyiniyorduk. Böyle sanatsal gösteriler yaptıkça sonunda iki tane grup çıkardık, Virgin Prunes ve U2. Ama siz Fransızların *joie de vivre*[1] dedikleri şey bende vardı; komik bir çocuktum. On sene önce Ali bana ne dedi biliyor musun? "Sana âşık oldum, çünkü gözlerinde bir haylazlık vardı. Mangal gibi yüreğin vardı, korkusuzdun ve de beni güldürüyordun. Çok ciddileştin artık." Seksenlerin sonu için söylediği şey doğruydu. Bu noktada ciddiyetimi parçalamaya, kendi... [*durakl*ıyor] kendimi ateşlemeye başladım.

O zamanlar Dublin'de hayran olduğun birileri var mıydı? Seni etkileyen renkli karakterler?

Yok, hiç öyle hissetmedim. Benim üzerimde en büyük etkisi olan insanlardan biri arkadaşım Guggi'dir. Adam bir çeşit dâhiydi. Onu benim okuduğum okula vermemişlerdi. Teknik okula gidiyordu, çünkü çizim kabiliyeti vardı. Ve çok özgün bir bakış açısı vardı, ta çok eski zamanlardan beri. Sonra Gavin Friday –Fionan Hanvey- estetik duygusu çok güçlü biriydi. Karşısındakinin karakterini plak koleksiyonuna göre değerlendirirdi. Brian Eno ve Roxy Music'e meraklıydı. Yanlarında kendimi normal hissettiğim insanlar bunlardı. Başka birini de aradığım yoktu. Çok saf bir dostluk anlamında Reggie Manuel vardı, en derli toplu giyinenimiz. Bana kitap sevgisini aşılayan Maeve O'Regan vardı bir de...

Kim bu Maeve O'Regan?

Etrafımda her zaman, kız arkadaşım olarak değil de arkadaş olarak takıldığım kızlar vardı. Ali'yle çıkmaya başladığımız zaman bile böyleydi. Maeve O'Regan'la çok yakındık. Onun da bir erkek arkadaşı vardı, kendimi çok yetersiz hissetmeme neden olan yakışıklı, zayıf, uzun boylu, uzun saçlı, Amerikan bas-

1 Fransızca yaşama sevinci. (y.n.)

ketbolu oynayan, Neil Young hayranı bir çocuk. Aşırı feminist, buğday tenli bu hippi arkadaşın yanında kendimi çok dangul dungul hissediyordum. Kız benden bariz öndeydi. Aynı yaşlardaki kızlar erkeklere göre hep daha gelişmiş oluyorlar.

Arkadaşların Gavin ve Guggi sonra ciddi sanatçılar oldu: Biri ressam, diğeri avangard kavramsal sanatçı. Ki sen çok daha popüler bir şey yapmayı tercih ettin. Farklı yollar izlemişsiniz sanki.
Onlara da iki ayrı yol izlemişiz gibi geldi. Ama ben buna katılmıyorum. Bence hepsi iletişimle ilgili. Benim yaptığım işin içinde çok insan olması, işin kendi acayipliği. Farklı para birimleri. Şarkı yazmak ve söylemek, bir rock grubunun elemanı olmak sizi popüler kültüre götürüyor. Diğer yanda resmin ya de performans sanatının daha sınırlı bir kitlesi var.

Yapma, bunu o zaman da biliyor olman lazım... Böyle şeyler şans eseri olmaz ki!
Evet. Hiçbir şey şans eseri değildir. Kazayla yirmi bin insanın karşısında sahneye çıkmazsın.

Peki sen nasıl kendini yirmi bin kişinin önünde rezil ederken buldun?
Bende doldurulması gereken daha büyük bir boşluk vardı.

Ne demek istiyorsun?
Kalbinde, aşağı yukarı egosu kadar bir delik bulunan insana rock yıldızı denir.

Dün provadan sonraki bir buçuk saat boyunca bir insan yığını etrafını sardı. Pavarotti'nin restoranında yemek yerken de aynı şey, insanlar etrafından eksilmedi. Neredeyse usandırıcı bir hale geldi. Bu adam acaba ne zaman yalnız başına kalabiliyor diye düşündüm. Senin hayatın kesinlikle arkadaşın Guggi gibi tek başına çalışan bir sanatçınınkinden çok farklı.
Kendi başına çok fazla zaman geçiriyor. Ona imreniyorum.

O ego bazen taşıması çok zor bir yük haline geliyordur. Hiç ondan kurtulmayı denemedin mi?
Zaten güçlükle katlanabiliyorum buna. Güç bela... [*gülüyor*]

Her zaman bir müzik grubunun içinde yer aldın, hep bir şeyler için başkalarına güvendin. Belki sadece tek başınayken keşfedebileceğin bir gerçeği kaçırıyorsun.
Belki onun ne olduğunu biliyorumdur. Belki hikâyenin öbür yarısını arıyorum. Belki içgüdüsel olarak ilk yarısına sahibim, o yüzden de saatler harcamam gerekmiyor. Belki o bahsettiğini çok küçükken kavramıştım. Sanırım ben tek başıma zaman geçirdiğimde çok az şey ortaya çıkıyor. Birkaç saat geçtikten sonra ben yüksek sesle gülmeye başlıyorum. Gerçekten gülüyorum. Birkaç gün geçtikten sonra, çok iyi vakit geçiriyorum. Yürüyüşe çıkıyorum, okuyorum, çünkü bunlar çok yeni şeyler oluyor benim için. Ama sonra bunlar beni dünyaya karşı yeni bir kavrayışa değil, zaten bildiğim şeye götürüyor. Gürültü beni içgüdülerimden kopartıyor. Akla karşı ben hep içgüdüye inandım. İçgüdü zaten hep bildiğin şeydir; akıl ise sonradan farkına vardığın bir şey. Yani benim için oturup da kavramaya çalışma meselesi değil. Ne demek istediğimi anlıyor musun? Bu bana yardım etmeyecektir. Kendi sesimi tekrar bulabilmek için ihtiyaç duyduğum şey sessizlik. Sanki ne demek istediğimi zaten biliyorum, sadece bunu yapmak için zamana ihtiyacım var. "Ne söylemek zorunda olduğumu biliyorum, şimdi de onu yazacağım" gibi bir bilmeden bahsetmiyorum, ama biliyorum ki, yazmaya başladığımda her halükârda o çıkacak, yani benim entelektüel hayatım bir editörünkü kadar basit, sadece bir enkazı ayıklıyorum. Bir şeyi keşfetmeye çalışmıyorum. Fark burada. Bir roman yazarı keşfetmeye çalışır.

Ben hiç de öyle düşünmüyorum... Bence bir romancının da ne yakalayacağına dair bir fikri yoktur. Sık sık andığım harika bir cümle var, Franko-Amerikan yazar Julian Green'e ait: "Kitaplarımı yazıyorum çünkü içlerinden ne

çıkacağını bilmeye ihtiyacım var." Bir harita çizersin, büyük bir plan yaparsın, sonra da boşlukları doldurursun gibi değil. Bence bu kötü yazarların yapacağı bir şey.
Tabii ki. Ama yine de orada bir keşiften, gerçeğin ne olduğunu bulmaya çalışmaktan bahsediyorsun. Ben ise bunun peşinde değilim. Kafa yorduğum bir şey varsa, o da gerçeğin önündeki engeller.

Sanırım sen bu yüzden bir "halk sanatçısı"sın. Neden bu yolu seçtin, hiçbir zaman yalnız kalmayacağın bu yolu? Baksana hiç solo şarkıcı olmayı bile düşünmemişsin.
Hemen hemen her şeyde başıma bunlar geliyor. İnsanların nasıl su aradığını bilir misin, çatal gibi sopaları vardır, ağaç dalı kullanırlar genelde, su arayıcıları derler onlara? Böyle iki dal parçası alıp su aramaya çıkarlar. Suya yaklaştıklarında ağaç dalları titremeye başlar. Duydun mu hiç böyle bir şey? Su ararlar. İşte ben de o şey neyse, onun beni götürdüğü yere gidiyorum. Neredeyse her şeyi böyle yapmayı tercih ediyorum. Yani kendimi nerede daha fazla kendim gibi hissediyorsam, ilhamın nerede olduğunu düşünüyorsam, orada olmak istiyorum. Benim durumumda, bir müzik grubuna bağlı olduğumda kendimi tamamen özgürleşmiş hissediyorum. Kuyuyu o noktaya kazmaya başlıyorum. Her şeyde böyle. Çocukların oynadığı saklambaç gibi. "Sıcak", "çok sıcak", "soğuk" derler, gidersin, sonunda erkek kardeşinin gözünü parmaklarsın! [*gülüyor*] Ama benimki kör bir adamın blöfü. Benim için böyle. Ben doğrudan "oraya" gidiyorum. Yazarken de aynı, çok güçlü bir içgüdü gibi. Kendimi nasıl burada bulduğumun cevabı bu. Hesaplamadım, sadece orada daha iyi iş çıkartabiliyordum. Niye kendi başıma gitmedim? Ben küçükken tek başıma çok fazla zaman geçirdim. Belki bir grup içinde yer almak istememin başka bir nedeni de budur. Çocukken yalnız kalmayı sevmiyordum, çünkü geniş aileler hoşuma gidiyordu. Sokakta gördüğüm ailelere hep imrenirdim. Mesela Guggi'nin büyük bir ailesi vardı. Gavin'in de; benim bütün arkadaşlarımın büyük aileleri var-

dı. Ben de orada oturmayı isterdim, eminim senin için de durum aynı. Senin çocukluğun kalabalık mı geçti?

Aslında çok değil. Paris'in sayfiyelerinde yaşlı bir Macar dadı tarafından büyütüldüm. Gözlüklerim vardı, biçimsizdim, sessizdim. Ağabeyim benden daha yakışıklıydı. Çok popülerdi, sanatkâr bir yanı, bir sürü arkadaşı vardı ve ben ona tapardım. Kendime gerçekten bir numara bulmak zorundayım diye düşünürdüm.
[*gülüyor*] Sevdim bunu; "kendine bir numara bulmak"...

Senin gibi, bir grup içinde yer alan, ortaklaşa iş yapan ve sürekli başkalarına güvenmek durumunda kalan insanlarda en takdir ettiğim şey sabır. Ben mesela, dakikalarca camdan bakmayı tercih ederim ya da onun muadili bir şey: internette vakit harcamak, hiçbir şey yapmamak, gerçekten... nihayetinde beni ateşleyen şey can sıkıntısı. Hep merak ederim, seninki kadar bürokrasiyle uğraşabilmek için ne gerekli?
Bir kere diğerlerine güvenebilmek için çok fazla tevazuya ihtiyacın var. Çoğu zaman kendini ikinci, hatta üçüncü ya da dördüncü sıraya koyman gerekiyor. Bizim bir müzik grubu olarak bu işi yürütme şeklimiz gerçekten bir fenomen, hatta bazı açılardan müziği de aşan bir durum. Bir örgüt değil ama, öyle diyorlar, bir organizma. İşte bu da aile demek. Aile insanları çok güçlü kılar. Ben bir ailem olduğunu hissetmedim. Yani aile ve toplum mefhumu gelişmiş insanlara hep imrendim. Onlar hep çok güçlü olurlar.

Bir rock yıldızı olarak senin hayatında çok sıradışı, alışılmamış bulduğum bir şey var. Yirmi beş yıldır tekeşlisin.
Hiç evlilik planlayan biri değildim. Arkadaşlarımdan birinin bile "Hah, bu tam evlenecek adam" diyeceği bir tip olmadım. Ama işte olabilecek en olağanüstü kadınla tanıştım ve gitmesine izin vermedim. Hayatımda biri var, o kadar zaman geçti, hâlâ onu tanıyamadığımı hissediyorum. Özellik-

le Ali'nin iyi becerdiği, çok yaratıcı bir boşluk var aramızda. İlişkilerin de yönetilmeye ihtiyacı vardır. Onun benim hayatıma inanılmaz bir saygısı var; kendisi de çok özgür ruhlu. Başkaları bu kadar zaman evli kaldıktan sonra ne yaşıyor bilmiyorum, ama benim hayatım böyle. Sen ya da başkaları ne yapıyor, hiçbir fikrim yok, ama bence olması gereken bu. Tabii ki, saygı ve sevgi. Ben hâlâ âşığım.

Ama bir başkasına âşık olmak herkesin başına gelebilir. Eminim sana da olmuştur. Seni bu evliliği bozmaktan alıkoyan iç güç ne?
Evliliğimi bozmak? Buna sebep olabilecek şey ancak bir ölüm kalım meselesi olabilir. Lafı tam hatırlamıyorum, ama Jean Cocteau arkadaşlığın, aşktan daha üstün olduğunu yazmış bir yerde. Bazen daha az göz alıcıdır ya da daha az tutkulu, ama arkadaşlık daha derin ve aslında daha akıllıcadır bence. Benim ilişkimin kalbinde de çok güzel bir arkadaşlık var. Birçok yönden bu, benim hayatımdaki bütün önemli kapıları açan bir anahtar aslında: ister grupta olsun, ister evlilikte, ister içinde yaşadığım toplulukta... Müzik ve arkadaşlık sanki iki dinsel ayin gibi.

Ama sen bir grubun en önünde yer alan şarkıcısın, üstelik bahsettiğimiz de sıradan bir grup değil. Eminim sen de baştan çıkartıldın. Sen ne kararı alırsan al, aşkın cisimleşmeye ihtiyaç duyduğunu düşünmüyor musun?
Çinliler öyle demiyor.

Asyalı köklerinden söz ettiğini hiç duymamıştım.
Evet, ortadan kaybolduğum yıllarda, Çin'deydim, amuda kalkmış, Great Noodle Maker'ın altında çalışıyordum.

Tamam, başka bir şekilde anlatayım. Müzik benim kulağıma hep seksi bir şey gibi gelir. Gördüğüm son U2 konserinde, 2001 Elevation Turnesi sırasında olan da kesinlikle buydu. Özellikle de çıplak ışıkta söylediğin açılış

şarkısı "Elevation"... Bir rock konseri sadece cinsel gerilimin boşaltıldığı bir yer değildir. Aynı zamanda cinsel arzuyu da arttırabilir. *Groupie*'leri düşünsene...

Hiç o türden bir çevre geliştirmedik kendimize. Eğer groupie'yi benim anladığım anlamda kullanıyorsan, yani gruba yakın olabilmek için cinselliği sunmak anlamında, bu beni çok kilitleyen bir şey. Eğer ilişkide eşitsizlik varsa, daha az ilgi çekicidir. Bir hayrandan faydalanmak, cinsel zorbalık kaçınılması gereken şeylerdir. Ama müzik seksidir, özellikle bizimkinin böyle bir yanı vardır. Sevgililerin kavgaları gibi, bir türlü bitmeyen konuşmalar ve kavgalar gibi. Ve şarkıların birinci tekil şahısta olması, bu çok garip. Bazen sonunda kendini kendinle tartışırırken bulursun, ya da o erotik aşk daha ulvî, daha büyük bir aşka, Tanrı ve aile nosyonuna dönüşür. Bende bunlar arasındaki sıçrama çok kolay oluyor.

Peki sahnedeyken, bazı anlarda hayalî bir yüzü düşündüğün ya da hayalî bir bedeni, hayalî bir kızı düşlediğin oluyor mu?

Genelde sadece doğru notayı basmaya çalışırım ya da şarkıya konsantre olmaya. Bir aktörün önereceği gibi bir teknik değil bu, daha çok kendi kendine öğrendiğin bir yöntem. Ama şunu söyleyebilirim, bunu tutturduğun anda, gerçekten şarkının içinde olduğunu hissediyorsun ve şarkıyı o odada duyuyorsun: herkes, kalabalık, şarkıyı söyleyenler, tümü onun içinde kayboluyor. Çok muazzam bir şey. Gerçekten. Bence bir rock konserine giden insanlar, özellikle de bizimkilerden birine gelenler, birden mükemmel bir dinleyici kitlesine dönüşüyorlar. Onların tek tek kim olduğunu bilmiyorum. Demek istediğim, benim için birbirine geçmiş şekilsiz yüzler yığını değiller. Bence sahnedekiler ekseriyetle kalabalık için çalmazlar. İnsanların genelde düşündüğünün aksine, büyük müzisyenler de, kalabalığa onlar kadar büyük olmayan müzisyenler kadar ihtiyaç duyar. Aşağıda yirmi bin ya da yüz elli bin insanın bir önemi yok. Galiba hepsi bir kişi-

ye dönüşüyor, muhtemelen gerçek bu. Benim için, o insanlardan biri babama dönüşüyor ya da sevgilime. Ama dışardan bakıldığında ki gerçek budur, hayatında hiç görmediğin insanlara kendini açıyorsun.

Müziğini dinleyen insanlarda, seni en iyi arkadaşından daha iyi tanıdığı hissi doğuyor. Bunu bir kez sen söylemiştin.
Bu tür konserlerin en büyük ironilerinden biri, şarkılarımızın çok samimi olması; tanımadığın insanlarla inanılmaz bir mahremiyet paylaşılıyor. Ben buna güvenmezdim. Kim güvenir ki? Hayatını yaşamak için çok tuhaf bir yol.

Ne demek istiyorsun?
Daha ilk randevuda çok açık ve samimi olan insanlar vardır, sen buna güvenir miydin? [*gülüyor*] Mesela bir bara gidiyorsun, biriyle tanışıyorsun ve on dakika sonra sana hayat hikâyesini anlatmaya başlıyor. Genelde bundan kaçarım. Bir yerde de bu konserlere bakıp, "Tanrım, bu aynı Hitler'in gece yürüyüşleri gibi" diyebilirsin.

Benim de aklımdan geçer bu ara sıra.
İşte galiba biz bunun üzerine oynadık. Biliyorsun Zoo TV tamamen bu fikrin üzerine kuruluydu: gece yürüyüşleri. Ama sonunda insanların senin sandığından daha bilinçli olduğu ortaya çıkıyor, aslında gerçekten etkileyemiyorsun onları. Sağ taraflarında duran kişinin düşmanları olduğuna inandırmaya çalışsan, inanmazlar. Aslında insanlar çok daha zeki.

Sanırım bir rock konserine giden herkes bunu yaşamıştır. Bir çocuğun televizyonda tehlikeli bir sirk gösterisini izlemesine benziyor. Akrobat ipin üzerinde yürürken, çocuğun içinde bir şey akrobatın düşmesini ister, değil mi? [*Bono gülüyor*] Belki bunu sana söylememem lazım, ama o konser sırasında kalabalıktan birinin silahlı olabileceği gibi korkunç bir şey geldi aklıma. Mark David

Chapman[1] vukuatının orada tekrarlanabileceğini düşündüm. Hiç aklından böyle bir şey geçti mi?

Evet ya, düşünmüştük bunu. Bildiğin gibi, ben korumalarla gezmiyorum. Düşük, ama kayda değer miktarda bir şiddet içinde büyüdüm. İrlanda'da ya da Fransa'da bir münakaşa, bir gerginlik, bir atışma kafanda patlayan bir şişeyle nihayetlenebilir diye düşünürsün. Silah o kadar yaygın değildir. Amerika'da her çatlak gidip eline bir silah alabiliyor, ki son yıllarda mebzul miktarda çatlak da gördük. Seksenlerin sonunda Martin Luther King için bir kampanya yapıyorduk. Arizona'da başımızın belaya girdiğini hatırlıyorum, ölüm tehditleri alıyorduk. Normalde böyle şeyler zaten hep olur. Ama işte bazen içlerinden bir tanesini polis ya da FBI ciddiye alır. Çok net bir tehditti: "Konsere çıkmayın, çıkarsanız da "Pride" (In the Name of Love) söylemeyin, çünkü söylerseniz kellenizi uçuracağım ve siz buna engel olamayacaksınız." Tabii ki sahneye çıktık ve bunu kafamızdan attık. Fakat "Pride"ın ortasında bir anlığına şunu düşünüğümü hatırlıyorum: "Aman Tanrım! Ya şu binalardan birinin çatısında hazırlanmış biri varsa ya da biri, orada ya da burada, silahlıysa?" Sadece gözlerimi kapadım ve ikinci kıtayı söylemeye başladım, gözlerimi hep kapalı tutarak, konsantre olmaya ve bu çirkinliği unutmaya çalışarak, kendimi sadece şarkıdaki güzelliğe hapsederek... O kıtanın sonunda başımı kaldırdım ve Adam benim önümde duruyordu. Bir grupta olmanın ne demek olduğunu çözdüğün anlardan biriydi.

U2'da yer almaktan emin olmadığın zamanlar olduğunu mu ima ediyorsun?
Yirmili yaşlarımın başında grubu tepetaklak ettiğimiz bir dönem vardı. Neredeyse buraya kadarmış dedik.

Ne zamandı bu?
1982.

---

1 John Lennon'u vuran adam.

Ha, şu Shalom Christianity[1] hikâyesi?
Öyle bir "hikâye" falan değildi! Bazı marazlarıyla ve kötülükleriyle uğraşarak dünyanın sırtını yere getirmeyi amaçlayan, gerçekten üzerine çok düşünülmüş ve sonunda yarım kalmış bir denemeydi. Yarı zamanlı bir eylemciyken, birden tam mesaiye dönmüştüm. [*gülüyor*] O noktada çok öfkeliydik. Dünyadaki eşitsizlik ve ruhani hayatın eksikliği bizi kışkırtmıştı. Sadece ben değil, Edge de böyleydi.

Edge'in de seninkine benzer bir inancı mı var?
Edge benden daha bilge, daha derin düşünceli bir adamdır. Onun hislerini, egosunu, vesaireyi kontrol altında tutabilme becerisine kesinlikle hayranım, ama yine de bu onun bende en çok endişe uyandıran yanı.

Fransızca'da "içini kemirmek" deriz.
Hayır. Çaldığı o tatlı notaların altında biriken hiddet derecesini küçümsemek istemem. Bir gece beni neredeyse nakavt ediyordu.

Gerçekten mi? Ne oldu?
Seksenlerin başıydı. Seyirciden ziyade, sahnede kavga eden grup elemanları yüzünden her şey korkunç kötü gitmişti. Ben davul setini seyircilerin arasına attım. Galiba Newhave'ndaydı, Edge de bir dirsek attı.

Tartışmaya neden olan neydi?
Uzun bir nedenler dizisinin sonuydu. Aynı otobüste gidilen çok fazla kilometre, ağrıyan boğazlar, ev hasretiyle daha da fazla ağrıyan kalpler. Ben şarkıyı anons ettiğimde, geri saydım, son, bir, iki, üç, dört, grup beni yok saydı. Sorma.

---

1 Bono, Edge ve Larry Mullen'in 1981 yılında bir araya geldiği, amacı kutsal metinleri çalışmak olan Hıristiyan grup.

Yani ta o zaman bile, dünyanın kötülükleriyle mücadele etmek zorunda olduğunu düşündün. Bunun köklerinin çocukken İncil okumaya dayandığını düşünüyor musun?
Görüyorsun, en dipte yatanın hayırseverlikten çok adalet duygusu olduğunu bulmam gerekiyordu. Tamam hayırseverlik iyidir, ben de ilgileniyorum hayır işleriyle. Elbette, hepimiz, özellikle de ayrıcalıklı olanlarımız ilgilenmeli. Ama ben adalatle çok daha fazla ilgileniyorum. Borçları Silin kampanyası bir adalet meselesiydi. Büyükbabalarının, büyükannelerinin borçları yüzünden çocukları rehin tutup fidye istemek bir adalet meselesidir. Ya da serbest pazarın reklamını yaparken, yoksulların en yoksullarının ürettiği ürünleri raflarımıza koymalarına izin vermemek, bu da bir adalet meselesi benim için. Bunların hepsinin kökü benim kutsal kitap okumalarımdan. Pek çok insanda olduğu gibi, dünya, bir şeyin değişebileceğine ya da iyiye gideceğine dair insanların beklentilerini yok ederek eziyor. Bir sürü albüm sattığın zaman, [*gülüyor*] bazı şeyleri *değiştirebileceğine* inanacak kadar megaloman olman çok kolay. Kapıya bir omuz atarsan, açılabilir. Özellikle de kendinden daha büyük bir otoriteyi temsil ediyorsan. Buna aşk de, adalet de, ne dersen de. Politikacılarla tanıştığımda hiç sinirlenmeme nedenim bu. Bence *onlar* sinirlenmeli, çünkü ben bu dünyanın yoksulunu, sefilini temsil ediyorum. Ve sana söz veriyorum zamanı geldiğinde tarih hoş görmeyecek. Tanrı hakkında ne düşünürsen düşün, kimdir, gerçekten var mıdır, yok mudur; pek çok insan, eğer bir Tanrı varsa, onun yoksullar için özel bir yeri olduğuna inanır. Yoksullar Tanrı'nın yaşadığı yerlerdedir. O yüzden de o politikacıların sinirleri bozulmalı, benim değil.

Soru ne olursa olsun, dinin birdenbire cevaplarında belirmesine şaşırıyorum. Nasıl böyle sürekli İncil'den alıntılarla konuşur hale geldin? Okulda öğretildiği için mi böyle? Yoksa annen ya da baban mı İncil'i okumanı istedi.
Garip, ama bilmiyorum. Ne zaman insanları İncil'den konuşurken duysam, her seferinde onların geçmiş kişiliklerini,

onları dinlediğim çevrede daha önce yaşanmış olan zorlukları görebiliyorum. Her zaman özü kavrayabiliyorum.

İlk ne zaman İncil'den bir satır aklına geldi ve bir şey olduğunu hissettin? İlk defa ne zaman kendine: "evet, bunun ötesini de görebilirim ve bazı durumlara nasıl uygulanabileceğini öğrenebilirim", dedin?

Bütün bu konuştuklarımızı daha anlamlı kılacağını umduğum bir şey anlatayım sana. Ama biraz iyimser bir hikâye. [*gülüyor*] Bu ilk seferi değildi, ama uzun bir turneden yeni döndüğümüzü hatırlıyorum. Uzun zamandır evde değildim. Noel için eve gelmişim, Dublin'de olduğum için nasıl heyecanlıyım. Noel'de Dublin soğuktur, ama her taraf ışıl ışıl, soğukta Karnaval gibidir. Noel arifesinde St. Patrick Kilisesi'ne gittim. Bir sene boyunca orada okula gitmiştim. Jonathan Swift'in başpapaz olduğu kilise. Neyse, İrlanda Kilisesi'nden bazı arkadaşlarım oraya gidiyordu. Noel arifesinde oraya gitmek bir gelenek gibiydi, ama ben daha önce hiç gitmemiştim. Gittim, bir yere oturdum. Bir sütunun tam arkasında, gerçekten kötü bir yer vermişlerdi bana. Hiçbir şey göremiyordum. Orada öylece oturuyordum, Tokyo'dan mı, bir yerden daha yeni gelmişim. Şarkı söylemeye başladım, çünkü koroyla söylemeyi çok severim. Halk sanatları, bir uzmanlıktır! Fakat bana uyku bastırmaya başladı, günlerdir ayaktayım, seyahat ediyorum, biraz sıkıcıydı da vaaz ve ben uyuklamaya başladım, zaten hiçbir şey de görmüyorum. Sonra yine kendimi uyanık tutmaya çalıştım, sayfada yazanı okumayı denedim. O sırada birden aydınlandım, gerçekten. Daha önce de böyle aydınlanmıştım, ama bu kez Noel hikâyesiyle gerçekten aydınlığa gömüldüm. Eğer evrende Sevgi ve Mantık gücü varsa, Tanrı kendini açıklamanın yollarını ne kadar inanılmaz bir şekilde buluyordu. Pislik ve çöp içinde doğan bir çocuğa dönüşerek, kendini anlatmanın, tanıtmanın yollarını arıyordu. "Vay be" diye düşündüm. Sade bir şiir... Bilinemeyen sevgi, bilinemeyen güç kendini en savunmasız olarak tanımlıyor. İşte oradaydı. Ben öylece oturuyordum, daha önce hiç bu kadar çar-

pılmamıştım, gözümden yaş geldi ve oradaki dehayı gördüm, zamanda belli bir nokta seçip ona bağlanmanın mutlak dehasını. Çünkü bu daha önceden bahsettiklerimizle aynı kapıya çıkıyor: sevginin bürüneceği bir şekle ihtiyacı var, samimiyetin fısıldanmaya... Bana bu çok anlamlı geliyor. Aslında mantıklı da. Saf mantık bu. Öz kendini ortaya koymak zorunda. Bu kaçınılmaz. Sevgi harekete ya da somut bir şeye dönüşmek zorunda. Bu şart. Vücut bulmalı. Sevgi etten olmalı. Senin daha önce demek istediğin de bu değil miydi?

Kesinlikle. Fakat sen de fark ediyor musun, bazen hiç bilmeden dindar olduğumu düşünüyorum.

[*gülüyor*] Çok ilginç. Sen "üç bilge adam"dan birine, aklında dinsel hiçbir şey olmadan yıldızlar üzerine çalışan Magi'ye benziyorsun! Haritalarına bakıyorsun. [*komik bir tonla*] "İşte burada... Tamam, burada olmalı... Orada komik bir şeyler oluyor... Kuzey ışıkları mı bunlar? Hayır, tek bir yıldızmış. Koordinatlarıma göre şu taraftan gitmemiz lazım. Tamam da, olağandışı bir şeyler oluyor ... [*dramatik bir etki yaratmak için bir an duruyor*] oralarda. Kahretsin, bu da ne? Küçük bir bebek! Ben astroloji çalıştığımı sanıyordum, birden kendimizi Noel hikâyesinde bulduk."

Sana çok masum bir soru soracağım. Neden bir sürü insan dindar olduğu halde bunu kendisine itiraf etmiyor? Bunun bir açıklaması var mı sence?

Bilmiyorum. Ama dinsel içgüdü kumar oynarken de karşına çıkar, burcunu okurken de, yoga yaparken de; her yerdedir. Yaşadığımızın laik bir toplum olması gerekiyor, ama etrafıma bakıyorum, herkes dindar. Batıl inançları var; kanser olduklarını sandıklarında dua ediyorlar. Çok da derinlerde değil bu kişiler. Aydınlanma'dan bu yana iki yüzyıl geçti, fakat bilim yine baş eğmeye başlıyor.

Evet, ama bazı insanlar Tanrı sözcüğünü kullanmaktan imtina ediyor.

Tabii. Çünkü başından beri bir şey kanıtlamak zorundaydın ya da o şeyin olmadığını. Bu tür fikirler Aydınlanma sonrasında düşünen, insanlar tarafından yasaklanmıştı. Bir kere söylemiştim sana, Dublin'de çok şahane bir duvar yazısı görmüştüm. "Tanrı öldü. İmza Nietzche" yazıyordu, tam altında da "Nietzche öldü. İmza Tanrı." [*kahkahalarla gülüyor*] acayip iyi. Yani, bence yirmi birinci yüzyılın başında insanlar bu maceraya tekrar başlıyor. Bizde Havva'nın genleri var, Büyük Patlama'dan söz eden bir bilim var, eskiden, Tanrı'nın var olduğu fikriyle ne kadar çelişse de gittikçe bu fikre daha çok yaklaşan bir bilim. Farklı disiplinler bu yapbozun farklı parçaları üzerinde çalışıyor. Ben bir bilim insanı değilim, hatırlatırım, bir müzik grubunda çalan bir müzisyenim. Bir keşiş değilim, bu çok açık, ben bir sanatçıyım. Müziğim yoluyla ipuçlarına ulaşmaya çalışıyorum. Konudan sapıyor muyum yine?

Evet. Konuyu başka bir yere taşımak üzereydim, ama çok da uzaklaşmayacağını. "Samimiyetin fısıldanmaya ihtiyacı vardır!" dedin. Roy Orbison için yazdığın "She's a Mystery To Me"deki fısıltı ne? Neden ilham aldın o şarkıda? Fısıldayan sen misin, yoksa başka biri mi sana fısıldıyor? Benim için o, sanki Tanrı'nın cisimleştiği bir şarkı –böyle olduğuna inandığım çok az şarkıdan biri. Benim için dinî, mistik bir şarkı o. Melodisi katedrallerde kafanın içinde duyduğun melodilere benziyor. Başka birçok U2 şarkısı için böyle bir şey söyleyemeszsin.
Muhtemelen bunu yaratan teknik sebepler var. Mesela biz sus. akorların beşlisini çok severdik. Edge'in gitar çalışında vardır bu. Dinî müziklerde çok duyarsın; Bach'ta duyarsın. O mutlu-mutsuz his. Acı ve esrime. Benim en sevdiğim pop şarkıları bu ikililikten doğanlardır.

Bugün benim burada oturma nedenlerimden biri, Edge'le birlikte o şarkıyı yazmış olmanız. U2'yu "anlayamadığını" söyleyen insanların suratına fırlattığım bir şarkı

bu. Duyduklarında ağızları açık kalıyor. Benim için Beach Boys'un "God Only Knows"u ile birlikte en iyi şarkılar mabedinde durur. Yani o şarkının nasıl ortaya çıktığını anlatmadıkça buradan gitmiyorum.

Aslında komik bir hikâye. Edge'in karısı Aislinn, hiç ummadığın anda nezaketiyle seni şaşırtabilecek, görebileceğin en acayip kızdı. Bana David Lynch'in *Blue Velvet* filminin müziklerini vermişti. Londra'ya bir konser için gitmiştik. Albümü dinlerken "tekrar" tuşuna basıp uyuyakalmışım. Uyandığımda kafamın içinde melodi ve sözler vardı. Filmin müziklerinden birini söylediğimi sandım, ama değildi. Kafamdakileri yazdım. O gün, konser öncesi prova sırasında şarkıyı herkese çaldım ve Roy Orbison üzerine ne kadar iyiydi, bir dahiydi diye bir muhabbet başladı. Bu şarkının Roy Orbison için olabileceğini, onun için bitirmemiz gerektiğini söyledim. Prova sonrasında çalışmaya devam ettim. Konser sonrasında da şarkıdaki Roy Orbison hakkında bağıra çağıra konuşmaya devam ediyordum ki, çok garip bir şey oldu. Kapı çalındı. Güvenlikçimiz John o gece gelecek konukların isimlerini saymaya başladı. "Roy Orbison burada" dedi. "Size birkaç şey söylemek istiyor."

Ne? Yani geleceğine dair hiçbir fikrin yok muydu?

Orada olduğuna dair de hiçbir fikrim yoktu, geleceğine dair de. Gruptan kimse bilmiyordu. Hepsi dönüp bana sanki iki kafam varmış gibi baktı. Nitekim kafamın büyüdüğünü de hissediyordum, [*gülüyor*] Tanrı, Roy Orbison konusunda benimle aynı fikirdeymiş gibi bir his vardı içimde! İçeri girdi, ne kadar güzel mütevazı bir adam. Dedi ki: "Konseri çok, ama çok sevdim. Ne kadar sevdiğimi tam olarak size anlatmam mümkün değil, ama konser beni çok duygulandırdı. Merak ediyorum da, acaba benim için bir şarkı yapar mısınız?"

Kendim uydurmaya kalksam bu kadarını beceremezdim.

Sonra şarkıyı onunla birlikte bitirdim, eşi Barbara ve ailesiyle tanıştım ve o şarkı son albümünün ismi oldu. Onunla birlikte kayda girmek çok olağanüstü bir şeydi. Mikrofon ba-

şında, onun yanında ayakta duruyor, şarkıya girmesine yardımcı oluyordum. Onun şarkı söylediğini duyamıyordum, çünkü ağzını zar zor açıyordu. Sonra kontrol odasına döndük ve kaydı dinledik. Sadece meleksi bir ses kullanmakla kalmamış, tamamen kendi tarzını da eklemişti.

Sözler de çok olağanüstü.

[*Sözleri hatırlamaya çalışıyor, unuttuğu bir duayı bulmaya çalışırcasına kısık sesle fısıldıyor*] Tam olarak nasıl çıktığını sana anlatamam. Huzursuz bir uykuydu. Sanırım, şarkının konusu kafama musallat olan bir şeydi. Tam olarak cevap bulamadığım konular beni hep çeker; seks gibi, Tanrı gibi. [*bir an derin düşüncelere dalıyor*] Sanırım bazen ikisini de birbirine karıştırıyorum!

"She's a Mystery to Me" sadece "iyi bir şarkı" değil. Sanki başka bir yerden geliyormuş gibi.

Bu iyi bir soru. İyi bir şarkıyla, çok iyi bir şarkı arasında ne fark vardır? Cevap: Bence iyi şarkılardan kendine pay çıkarabilirsin, ama çok iyi şarkılarda bunu yapamazsın. Onlar birden karşına çıkarlar. Tabii ki bir de kötü şarkılar var. Kimsenin kötü bir şarkının sorumluluğunu üstlenmek zorunda kaldığını görmek istemem. Ne kadar sinir bozucu bir şey ki, bazı şeyleri ancak bu yolla öğrenebiliyorsun. Biliyorsun, ilham perisi çok inatçıdır. Ama sanırım geleceği yerlerde hazır bulunabilirsin. Mesela bazı insanlar için bu kaostur. Bazıları için âşık olmaktır. Bazıları için ise öfkedir. Bazıları için dünyaya dil uzatmaktır. Ya da bazıları için dünyaya teslim olmaktır.

Senin için hangisi?

Az önce saydıklarımın hepsi. [*gülüyor*]

Hayatının farklı evreleri için değişiyor sanırım.

Evet. Başka bir yerde söyledim mi emin değilim, ama sanırım ilham perisini sana getiren bir şey var, o da, kendine karşı mutlak dürüstlük. Bundan bahsettik mi daha önce?

Hayır. Sanırım üstü kapalı geçti.
İşte seni özgürleştirecek olan budur. Ne halde olduğunu anlat. Söyleyecek hiçbir şeyin yoksa da, bırak ilk dizen bu olsun.

Eminim Roy Orbison'u o şarkıyı söylerken duyduğunda bir mucize gibi hissetmişsindir.
İnanamadım. Bizden şarkı istemesine de inanamadım, çünkü onunkiler pop'un kitabındaki en iyi şarkılardır. "In Dreams" herhalde yazılmış en harika pop şarkısıdır; başka hiçbir şarkıya benzemeyen bir yapısı vardır. Pop şarkılarının çoğunda A-B-A-B-C-D yapısı kullanılır – bir kıta, nakarat, ikinci kıta, nakarat, orta sekizlik, vesaire. Ama o şarkının yapısına dikkat edersen, bölümler birbirini tekrarlamaz. A-B-C-D-E-F-G diye gider. Bütün kuralları bozar. Bir gün söylemeyi dene.

Allah korusun! Sözlerini en beğendiğin şarkı hangisi?
Kris Kristofferson, "Help Me Make It Through the Night." (Geceyi Çıkarmama Yardım Et).

Nasıldı sözleri?
[*şarkıyı söylüyor*] *Kim haklıymış, kim haksız karışmam / Anlamaya uğraşmam / Bırak şeytan yarını kapsın / Tanrım bu gece bir dosta ihtiyacım var.* Biliyor musun bunu? *Dün öldü, bitti / (Bom / Bo-bo-bom) / Ve ufukta görünmüyor yarın / (Bom / Bo-bo-bom) / Ve ne hazindir yalnız olmak / Geceyi çıkarmama yardım et.* Bunun en sevdiğim country şarkısı olduğunu söyleyebilirim.

En sevdiğin dini şarkı?
"Amazing Grace."

En sevdiğin U2 şarkısı?
Onu daha yazmadık.

"One" gibi çok popüler bir şarkı değil mi?
"Stay (Faraway, So Close)" favorilerimden biridir. *Pop* albümünden "Please"i de severim.

Çok komik, gidip gidip en opera tarzı şarkıları seçiyorsun, insanı..

... daha önce hiç ummadığı bir yere doğru seyahate çıkaran şarkılar.

Bu sohbet ansızın bitiverdi. Bono gitmeden önce garson özel bir ricada bulundu: "Bay Bono, bir şey sorabilir miyim? İsminizi, o şahane isminizi tişörtüme yazar mısınız?" – "Tanrım, emin misin?"- "Paolo'ya!" [*Bono ricayı yerine getiriyor*] "Teşekkürler, Çok iyisiniz! Siz en iyisiniz!" Sonra hınzırca ekledi Bono: "Biliyorsun, dövme de yapıyorum..."

7. *Bardağın dibinde*

Bono'dan haber almayalı dört ay olmuştu. Onca kişiden ulaşarak bana gelen bilgi "çok meşgul" olduğuydu, ki bu da benim için yeni bir haber sayılmazdı. O süre içinde Bono, DATA'nın yürüttüğü Amerika'nın Afrika'ya Verdiği Sözü Tutalım kampanyası için Amerikan Senatosu'ndan 289 milyon dolarlık katkı sağladı; Dublin'de bulunan Trinity College tarafından Hukuk Doktoru ilan edildi; eski arkadaşı Gavin Friday'in prodüktörlüğünü üstlenerek metinlerini okuduğu Prokofiev'in *Peter and the Wolf*'unun modern versiyonu için hazırlanan kitapçığa illüstrasyonlar çizdi. Babasına (onun simasından esinlenerek Peter'in büyükbabasını çizmiş) çok iyi baktıkları için kitapçığın tüm gelirini bir şükran ifadesi olarak İrlanda Düşkünler Evi Vakfı'nın çalışanlarına bağışladı. Aynı zamanda hazırladıkları yeni U2 albümü için heyecanlanmaktaydı: "Canavar gibi olmalı, ejder gibi; oldu da!" iddiasındaydı.

Aslında bahsettiği canavarın doğum süreci nedense acılı geçmiş gibi görünüyordu. Grubun diğer elemanları, DATA'yla yürüttüğü ikinci mesleği yüzünden yaptığı bitip tükenmeyen seyahatlerinden bıktıkları için Bono'yu, işleri hızlandırsın diye rehin almışlar gibi bir izlenim edindim. Eylül ayının sonlarında bir dergi beni bir gezi yazısı yazmam için Dublin'e yolladı. O esnada Bono Nice yakınlarındaki evindeydi. Catriona, U2'nun Hanover Quay Stüdyoları'nın tam karşısındaki Ocean Bar'da (dendiğine göre grup ve ekibi küçük bir tekneyle buraya sık sık bir şeyler atıştırmaya gelirmiş) bir randevu ayarladı. Bir ara Catriona'nın telefonu çaldı.

"Patronum," dedi.

Akdeniz'de günbatımını lirik bir tonlamayla tarif ettikten sonra "Bir sonraki görüşmemiz telefonda olacak" diye buyurdu Baba.

Birkaç hafta sonrası için bir telefon randevusu almıştım. Bir pazar sabahıydı. Paris'in dışında, çocukluğumun geçtiği evdeydim. Çocukluk hatıralarımın hâlâ dolandığı, dünyanın bana çok küçük göründüğü bu evden onunla konuşmak çok tuhaftı. Aşağıdaki yolda oğlum bir arkadaşıyla oynuyordu; ikisi de, eskiden odun taşımak için kullanılan bir el arabasının içine çömelmişlerdi. Onların çığlıkları ara ara kaydı bölüyor, coşku dolu bağırışları lafa karışıyordu. Bu sefer de Bono'nun sesindeki dinginlikle afallamıştım.

Bolonya'dan hemen sonra yolladığım mektubu hatırlıyorsundur belki. Eline geçti mi bilmiyorum.
Tabii, tabii geçti.

Ne düşündüğünü merak ediyorum, dur sana ne yazdığımı hatırlatayım. "Seninle İtalya'da bir gün geçirdikten sonra, karakterinin başka bir boyutunu daha gördüm. İnsanlar sana ne mana verirse sen o'sun: sen oradasın, dediğin gibi, kullanılmaya açıksın. Bana göre sen onların içindeki en iyiyi temsil etmeye çalışıyorsun. Tam da orada önemli bir soru yatıyor. Sen kendini kullandırmaya hazır, esnek bir insan oldukça, başka gayeleri olan biri bundan faydalanmak isteyebilir. Şiddet yanlısı ya da fanatik biri belki. Kendini bu tür insanlara karşı gayet güzel koruduğunu hissediyorum. Fakat yine de bu ilginç bir durum. Neden bilmiyorum ama, seni öfkeyle dolmuş görmek istemediğim hissine kapılıyorum. Neden senin gibi bir barış adamı için böyle şeyler düşünüyorum ki? Eminim hayatın boyunca bir canavara dönüşebileceğin durumlar da yaşamışsındır." E, şimdi ne diyorsun bütün bunlara?
Şiddetten nefret ediyorum, ama şiddet az biraz bildiğim bir şeydir. [*uzunca bir ara*] Kusura bakma, bu son sorun beni geçmişe bir yerlere götürdü bir an, ama çok da uzağında de-

ğilsin. İnsanlarda en nefret ettiğim şeyleri benim de yapabiliyor olduğumu anladığım an, çok tuhaf ama, en mutlu anlarımdan biriydi: ilk çocuğumuzun doğduğu an. Bu kırılgan, narin küçük kıza öyle bir sevgi duyuyordum ki... İşte o hafta içinde bir ara neden savaşların yapıldığını anlamaya başladım. İnsanların kendilerini ve sahip olduklarını koruyabilmek adına neden acımasızlaşabildiklerini anlamaya başladım. Bunu fark edince kendimi çok âciz hissettim.

Tam olarak ne yaşamıştın?
Hatırlayamıyorum. Bu benim için en önemli, en sersemletici şeylerden biri: sevgiyi ne kadar tecrübe edersen, daha fazlasına ihtiyaç duyuyorsun. Ama bunun tersi de yaşanabiliyor bazen, çünkü hayatın son bulmasından korkuyorsun. O iyiliği alıp götürebilecek savunmasızlıktan korkuyorsun. Belki de böyle düşünmemin sebebi çocukken, aileden birinin ölümüyle bütün hayatın değişebileceğine dair o histir. Denir ya –en azından ben derim- seni parayı sevmeye yönelten daha önce para kaybetmiş olmandır. Sen de bilirsin, parayı çok önemseyen insanlar, asla çok parası olanlar değildir. Çok kaybetmiş insanlardır önemseyenler. Galiba bu dediğim ilişkiler için de geçerli, daha önceden senin için önemli birini kaybettiysen, ömrün boyunca o korkuyla yaşıyorsun. Sanırım bu benim de en fazla korktuğum şeylerden biri; senin bahsettiğin öfkeyi de açıklayabilir bu; içimde bir yerlerde gerçek bir korku var. İtiraf etmesi garip bir şey bu, ama doğru olduğunu biliyorum.

Gözlerinden okuyabiliyorum bunu.
Bunları bilinçli olarak analiz etmedim hiç kafamda. Kendimi yeterince sorgulamadım.

Böyle bir analiz yapmayı ya da terapiye gitmeyi istediğin oldu mu hiç?
Belki de şu anda bunu yapmamın nedeni bu. Cidden, güvendiğin biriyle, hayattaki amaçlarını dürüstçe açabileceğin bi-

riyle konuşmaya başlıyorsun. [*gülüyor*] Yapmadan önce, bunun da yaratıcı işimin bir parçası olduğunu düşünmek zorunda hissediyorum kendimi. Çünkü eğer burada oturup bir psikiyatristle ya da başka biriyle konuşuyor olsaydım, içimden "Tanrım bu vakitte başka şeyler yapabilirdim. Çocuklarımı yürüyüşe çıkartabilirdim" diye geçirirdim. Ama oturup seninle, eski bir arkadaşımla bir gün çocuklarımın okuyabileceği bir şey yapıyorsam, bunu hoşgörebilirim. İşte buradayız Michka. Bütün bu sordukların büyük lokma; hepsine bir cevabım yok. O öfke nereden geliyor? Kısmen hayatın elinden alınabilirliği yüzünden diyebilirim, çabucak, aptal bir anda, en aptal nedenle. Bu beni delirtiyor, savunmacı ve korumacı yapıyor.

Aslında bu beni başka bir soruya götürüyor. Şarkı sözlerinde çok defa ihtihar fikrini işledin. U2'yla kaydettiğin ilk şarkılardan biri, "A Day Without Me" (Bensiz Bir Gün) bir arkadaşının intiharı üzerineydi. Yakın zamanlardaki en popüler şarkılarınızdan biri "Stuck in a Moment You Can't Get Out Of" (Kurtulamadığın Bir Ana Takılı Kalmak) dostun Michael Hutchence'in intiharıyla ilgili. Kendi hayatını almak, Joy Division'dan Ian Curtis'in ya da Kurt Cobain'in yaptığı gibi o şiddeti kendine yöneltmek, hayatının bir döneminde aklından geçmiş bir şey mi?

Sanırım herkes ilk gençlik zamanlarında bu düşünceyle oynaşır, ben de yaptım. Ama o sıralar çok kederliydim. Bir sürü şey olmaya çalışıyordum ama aslında kim ya da nerede olduğumu bilmiyordum. Fakat yaşlandıkça bu tür düşüncelere karşı hoşgörümü yitirdim. Artık bunu sadece kendi rahatını düşünmek olarak görmeyi tercih ediyorum. Michael kendi hayatına son verdiğinde çok zor oldu, çünkü insanların kara bir deliğe girip, bir türlü oradan dışarı çıkmayabileceklerini gösteriyordu. Halbuki -derler ya çukurdaysan eşelenmeyi bırak- onlar ne kadar çıkmaya çalışırlarsa, bu süreci ne kadar sorgular ve hayatlarında kaybolurlarsa, o delik o

kadar büyüyor. Ve Michael. Sık sık düşünüyorum: Tanrım, yarım saatliğine uzak tutabilseydi o düşünceyi kafasından, o umutsuzluk terk edecekti onu ve hâlâ burada olacaktı. Fakat nihayetinde benim bazı şeyleri gittikçe daha az hoş görmem, gidip bir sürü çalışmalar yaptığım Afrika'da, sadece nefes alabilmek, hayatta kalabilmek için mücadele eden onca insanı görmem yüzünden. İnsanları hayatları için yalvarırken gördükçe, diğer yandan hayatlarını bir köşeye fırlatanları görmek beni çok sinirlendiriyor.

Tabii ki, ama kendini çok mutsuz ve umutsuz hisseden birine "Evet, ama bir de Afrika'da gerçek acılar, eziyetler çeken insanların açısından bak" dediğinde, bir işe... [*keserek*] Ben o bakış açısının bir tedavi olduğuna inanıyorum. [*gülüyor*]

Ama çoğunlukla bu hiçbir işe yaramaz. İnsanlar medya yoluyla bilgi sahibi olabilir, durumu kavrayabilir, ama Afrika'da insanların açlıktan ya da AIDS yüzünden kıvrandığını bilmek, onların dertlerine derman olmayacaktır.

Bu gerçek bir hastalık, depresyon. Kimyasal dengesizliği, bütün bunları anlayabilirim. Fakat bu kadar yaygın oluşu hayatta kendininkinden farklı bir bakış açısına sahip olmamayla, başkalarının hayatlarına karşı empati duygusunun eksikliğiyle çok bağlantılı diye düşünüyorum. Bu çok sert gelebilir, ama yanan bir okulun bitişiğindeki bir akıl hastanesiyle ilgili bir hikâye okumuştum. Okulun müdürü hastaneyi ziyaret etmiş ve olaydan sonra, iyileşmekte olan bazı hastalar bir toplumsal proje içinde yer alsınlar diye onlara iş yaratmaya karar vermiş; yan tarafı temizlemek için gönüllüler aramaya başlamış. Ve kimse el kaldırmamış. Utangaçlık mı bu? Adamın kafası karışmış. Doktorlardan bir tanesi de demiş ki: bir sürü insanın burada olma sebebi bu, *sanki turşularını kuruyorlar*. O hikâyeden bu lafı unutamıyorum, kafama kazındı.

Çok iyi lafmış.
Öyle. Ve tabii ki eğer sen de böyle bir sorgulama sürecinden geçiyorsan, dikkatli olacaksın, dostum Michka. [*gülüyor*] Kendi suyumuzda boğulmamaya dikkat etmeliyiz. Görüyorsun depresyona başka bir açıdan bakarsam, daha pozitif olabiliyorum. Sadece sinir ucu olarak görebilirsen eğer. Cüzzamlı biri elini kapıya sıkıştırdığında ya da yandığında elinde acı duymaktan hoşlanacaktır. Yani belki biz de depresyonu, bize her şeyin yolunda olmadığını hatırlatan bir sinir ucu gibi görmeliyiz. Çünkü gerçekten de her şey yolunda gitmiyor. Bu dünyada rahatının kaçması için çok fazla sebep var, ama günün 24 saati, yılın her günü bunu çekemeyiz. Arada bir kendine, içinde yaşadığın dünyaya, onun eşitsizliklerine dair sert sorular sormaya değer. Depresyonu, bir sinir ucu, yolunda gitmeyenlerin hatırlatıcısı olarak ele alıp, terslikleri düzeltmeye uğraşmak, bence onu işe yarar hale getirmenin bir yolu. Bu sorgulama süreci ile ilgili, duyduğum başka bir benzetme daha var. Görüntü şu: "Bir bardak suyun dibine oturmuş bir tane paslı çivi." Sorgulama sayesinde o çiviyi bardaktan çıkarıyorsun, eline alıp bakıyorsun: "Tanrım, bilinçaltımda -ya da bilinçdışımda- bulduğum şeye bak, paslı, yamuk bir çivi..." Çiviye bakıyorsun, bakıyorsun ve "Vay be bunun orada durduğunu hiç bilmiyordum" deyip çiviyi tekrar bardağın içine atıyorsun. [*gülüyor*] Tek fark, artık çivinin orada durduğunu biliyorsun, su bulanmış, rengi değişmiş durumda. Ama çiviyi oradan çıkartıp kurtulmadın ki! Velhasıl bence, eğer kendini dinleyeceksen, kendinde hoşuna gitmeyen şeyleri keşfedeceksen, onları düzeltme vazifesi de senin. Çünkü bunu yapmazsan az önce bahsettiğim şey ortaya çıkıyor, turşu kurma durumu, sadece kendi kendinle meşgul oluyorsun ya da suları bulandırdığınla kalıyorsun, ki bu da seni bir yere götürmüyor. Bu konuşmanın da beni bir yere götürmesini istiyorum, [*bir an duruyor*] bara!

[*gülüyor*] Pozitif bir yere yani.
Tabii ki.

Az önce kullandığın bir cümleyi düşünüyordum: "Kendi suyumuzda boğulmamaya dikkat etmeliyiz." Bunun hayatımda bir noktaya denk düştüğünü hissediyorum. Üç yıl boyunca ben de terapiye gittim, çünkü çok benmerkezci olduğumu düşünüyordum, bu da hiç hoş değildi. Genel geçer fikrin aksine, aslında kendi suyunda boğulmaya *son vermek* için gidiyorsun terapiye.
Ve bu terapi seni kendinden kurtardı. Öyle oldu mu sonunda gerçekten?

Sonunda evet. Aynı zamanda bunalımın, hayatının bir döneminde başarısızlığa uğrama duygusunun aslında gayet pozitif olduğunu anlamama yardım etti. Gerçekten çok iyi. [*gülüyor*]
Tabii, ama bu eğer seni bir yere götürecekse. Görüldüğü kadarıyla seni bir yerlere götürmüş. Evet. İşte bu pozitif. O bahsettiğin yoldan geçmiş birkaç arkadaşım var, onlara çok şaşırıyorum. Özellikle bir tanesi, çok boktan bir çocukluk, sonra insanlarla sürekli hırgür yaşadığı ve bütün bunlarla hiç ilgilenmemiş olduğu gerçeklerini öyle iyi biliyordu ki. Neyse o da gitti terapiye, sanki arabasını servise götürüyor gibi...

Tam da öyle. Ben de o kadar farkındaydım ki her şeyin.. Sanki lastiğim patlamış, onu yaptırmam lazım gibi. Çünkü patlak lastikle hiçbir yere gideceğim yoktu. [*gülüyor*]
Tabii, böyle işte. Zamanım olsa ben de karşı değilim. Düşünce sürecini kontrol etmenin iyi bir şey olduğunu düşünüyorum. Çekülün yoksa duvarı yamuk yapma ihtimalin var. Sanırım benim hayatımda, dualar ve hayatımın her döneminde Tanrı'ya şükretmenin bir yolu olarak gördüğüm müzik, çekül görevi görüyor.

Ne komik, ta 1980'de sizin müziğinizi ilk keşfettiğimde, müzikten sızan inancı sezebilmiştim. Yine de müziğiniz hayata kasvetli bir bakışın üzerine kurulmuştu. Sound'unuz

ağır ve iç karartıcıydı. Baksana, ilk single'ınızı Joy Division'ın prodüktörü olan Martin Hannett ile kaydetmeyi bir ilke meselesi yapmıştınız.

O dönemin rengi konusunda kesinlikle haklısın; mor siyaha dönüşüyordu. O endüstriyel şeyler sadece griydi. Ama sanırım bizim müziğimiz, Martin Hannett ile çalışmış olmamıza rağmen bir ışıkla aydınlatılmıştı. Bazı mevzular çok karanlıksa da, müzik içinde o mevzuların panzehirini de barındırıyordu. Garipti. Ama anlaşılmayacak şey değil. İlk gençlik zamanlarındasın ya da işte yeniyetmelikten çıkıyorsun. İnsanlar, önemli ahlaki meselelerden bahseden o büyük zamanı okumak istiyor, çünkü hayatı ve seni sen yapan güçleri kavramak istiyorsun. O zaman da kaçınılmaz olarak, yeniyetme usulüyle kancayı kocaman sorulara takıyorsun. Gençliğin bu yönünü seviyorum. Bilmiyorum sana bahsetmiş miydim –kendimi methetmek gibi olacak- ama Anton Corbijn ülkesi Hollanda'nın çok önemli bir müzesinde bir sergi açacaktı ve benden açılışı yapmamı istedi. Bir odanın da sadece benim resimlerimle dolu olduğu konusunda uyardı beni. "Dev Bono'lar" diyerek gülüyordu. "Zaten sen de kendini böyle görmüyor musun? Ha! Ha!" Ben onun çok büyük bir hayranıyım, fiziksel büyüklüğüne de ayrıca hayranım –çok uzun boylu bir adamdır. Neyse ben de çağımızın en büyük fotoğrafçılarından birini takdim etmek üzere gittim oraya ve sonunda kendimi son yirmi yılın farklı Bono'larının durduğu o odada buldum. Bir tanesine gözüm takıldı. 22 yaşlarında olmalıydım, bir klip çekimi için helikoptere biniyordum. "New Year's Day"in klibi olmalı. O yüzü gördüm, kendi yüzümün ilk halini. Gözler nasıl berrak, korkusuzdu; resmi inceliyordum. Bir gazeteci yanıma gelip "O kişiye ne demek isterdiniz şu anda. Söyleyecek bir lafınız olsa, bu ne olurdu?" diye sordu. İlk önce komiklik yapacaktım, ama sonra yapmamam gerektiğini düşündüm. "Genç halime derdim ki: 'Doğru yoldasın, iki defa düşünme' " diye cevap verdim gazeteciye. Bunu çok güçlü bir şekilde hissediyordum. Keşke o zaman da ne kadar haklı olduğumu bilseydim. Yanılmıyor-

dum. Aslında, "Ah, o zamanlar çok salaktım. Artık büyüdüm, o halime gülüyorum" falan demen lazım. Yaptığımız müziklerin bir kısmına, söylediğim bazı şeylere gülüyorum. Bazı imaj meseleleri bugün biraz utandırabiliyor beni, yüzümü kızartabiliyor. Ama o saflıkta bir güç var. Dünya hakkında yanılmamıştım. Dünya sandığından daha uysal. Onu daha düzgün bir şekle sokmak elimizde. Büyük sorular sor, büyük cevaplar iste.

Aslında insanların genelde kendi gençliklerine dair söylediği şey "Keşke o zamanlar daha cesur olsaydım"dır. Senin için de durum böyle mi?
Ben cesurdum. Hepimiz cesurduk, ama o zaman ne kadar cesur olduğumuzun farkında değildik. Çünkü ortada aslında iyi çalamayan, başkalarının şarkılarını iyi çalamadığı için kendi müziklerini şekillendirmeye çalışan, üzerine bir de "çok satmadan da çok başarılı olabiliriz. Hırsımızdan utanmak zorunda değiliz" küstahlığı olan bir grup var. O zamanların müzik basınında büyük bir grupla, büyük müzik yapmanın kabahat sayıldığını hatırlamakta fayda var. "Çok satan" sıkça aşağılayıcı bir sıfat olarak kullanılıyordu. Bütün tartışmaların merkezinde "sokakta ne kadar geçerli" olunduğu vardı. Bunların çoğunun zırvalık olduğunu biliyorduk. Bahsettikleri hangi sokaktı ve kimlerin güvenini kazanmaktan bahsediyordu? Bizim kafamızdaki soru "Söyleyecek özgün bir lafın var mı" idi. "Akorlar iyi mi?" Yani birçok şeyde haklıydık. O saflık ya da, ama çok güçlü bir şey.

Ama o saflığı geride bıraktığınızda, bir anlamda hayalden uyandığınızda, alaycı bir söyleme yöneldiğiniz olmadı mı hiç?
Bence alaycılık çoğunlukla mizah kılığında dolaşır.

İroni.
Evet, ama sonuçta Zoo TV alaycı değildi. Eğlenceliydi ve bu da bir stratejiydi. Judo stratejisiydi kullandığımız: saldırga-

nın gücünü kullanarak kendini savunmak. Biz de dört bir yandan saldırı alıyorduk, çünkü buna çok açıktık. Az önce sana bahsettiğim yüz açık bir yüzdü. Sonuna kadar açık. Tokata da hazır, dalga geçilmeye de. Medyanın etrafımızı sardığını hissediyorduk. Çok inanılmazdı olanlar. Medyanın gücünü *The Joshua Tree*'nin sonunda anladım. Büyük bir albüm yapmıştık ve doğal olarak bizden beklenen turnenin o noktasında canlı konser kayıtlarından bir albüm yapmamız, parayı vurup, tatile çıkmamızdı. Ama biz "Hayır, bunu yapamayız" dedik. Albüm için şarkılar yazdık. Yeni şarkılarımız olacaktı. Amerika seyahatimiz üzerine bir film yapacaktık. Daha da ilginç olsun diye, çifte albüm yapacak, yarı fiyatına satacak, kendini dünyanın merkezi sanan bir grup olmaktansa, kendi dünyamızın ve sanatsal işimizin merkezine hayranı olduğumuz müzisyenleri koyacaktık. Johnny Cash resimleri olacaktı. Şarkıları yazdık –hepsi çok iyi değildi– kendimizi bir şekilde birilerinin hayranı olarak ilan ediyorduk. Ve sonra *Rattle and Hum* çıktı. Fakat beklediğimizin tam tersi oldu. Şöyle şeyler deniyordu: "Ama bu ego manyaklığı, kendilerini büyük sanatçılar sınıfına soktular ve bizim müziğimizden alıntı yapabileceklerini zannediyorlar." Bu bizim yapmaya çalıştığımızın tam tersi, diye düşündüğümü hatırlıyorum. Fakat bu duyguyu değiştiremedik. Öyle bir hava yaratıldı ki, herkes, kendilerini birilerinin hayranı ilan eden bu adamların, aslında kendilerini kaybettiğini düşünmeye başladı. "Egosantrik", "Mesihsel." Bize atılan laflar böyle şeylerdi. O zaman ben de şöyle düşündüm: "Tamam. Eğer insanlar megalomani istiyorsa, onlara megalomani gösterelim! Hadi bununla eğlenelim!" [*gülüyor*] U2'yu, gerçek bir rock yıldızı olmadığı için sevmeyen insanlarla ilişki kurmaya çalışalım. Bunun alaycılık olduğunu sanmıyorum, daha çok eğlenceydi. Bu arada, içimde o rock yıldızı gibi olmak isteyen bir yanım da vardır.

Kötü ya da tembel içgüdülerini izlemiş olsaydın nasıl biri olurdun hiç düşündün mü? Bir örnek vereyim. Sa-

na bir kez, Adam'ın U2'da başçı olmasaydı, ortalama bir bahçe mimarı olacağını söylediğini hatırlatmıştım. [*bkz 3. Bölüm*] [*Bono kahkahalara boğuluyor*] Sen hiç kendini sıradan bir iş yaparken ya da diyelim daha temel içgüdülerini izlediğin bir hayat yaşarken kurguladın mı?

[*Uzun uzun düşünüyor*] Suç dolu bir hayat mı? Böyle bir hayatının olabilmesi için daha sağlam bir hafızaya ihtiyaç var. Ben muhtemelen [*emin bir şeklide*] komisyoncu olurdum. Uzmanlığım sahil manzaralılar olurdu. "Mevki, mevki..."

Bundan bahsetmen çok komik, çünkü bir ara böyle bir soru soracaktım ben de. Senin dışında rock yıldızları hakkında fazla bir bilgim yok. Rock yıldızları ne yaparlar genelde? Otomobiller satın alırlar, uyuşturucu müptelası olurlar. Madem bu konuya geldik, uyuşturucular konusunda ne demek istersin? Yakın zamanda Paul McCartney kokain ve eroinden temizlendi. Senin hakkında bilgi sahibi olabilmek için belki de altmış yaşına gelmeni beklemek zorunda kalacağız.

O kadar joint içmiş olsaydım, hiç bu konuda konuşmazdım, çünkü "Bono joint içtiğini inkar ediyor" ya da "Bono joint içtiğini itiraf etti" gibi başlıklar atmaları çok kolay olurdu. Hiç ilgimi çekmeyen bir tartışmaya davetiye çıkarmak olur bu.

Peki. Ama sarhoşluk maceralarını açığa çıkarmaktan utanmazsın herhalde, değil mi?

Hayır, ama bir İrlandalı için de buradan manşet çıkmaz. Özet: Bence uyuşturucular aptalcadır. Özet: Bence alkolü kötüye kullanmak aptalcadır. Özet: Bence sigara içmek aptalcadır. Böyledir, gerçekten. Alkol konusunda üzerinde durduğum nokta, sen eğer bir şeyi sömürürsen, o da seni sömürür. Gerçekten böyle. Bu ister joint olsun, ister başka bir şey, bumerang gibi.

Tamam. Bir rock yıldızının gayri menkul bağımlısı olmasına ne diyeceksin?
[*gülüyor*] Seni çok şaşırtacak bir iki insan var. Wu Tang Clan'dan RZA bütün olayının arazi satın almak olduğunu söylemişti. Arazi üzerinde ev istemiyordu. Sadece arazi. Çünkü para değer kaybediyordu. Bunu seviyorum. Biliyorum, Bob Dylan da arazi sever. Hayatlarını soyutta sürdürenler, tatillerini somutta yapmayı yeğlerler. [*gülüyor*] Ben binaları severim. Yerleşim yerlerini severim.

Yarı-zamanlı çalışan bir psikanalist gibi görünmek istemiyorum, ama bir kez çocukken tatillerinizi ailece deniz kenarında metruk bir arazide, bir römorkta geçirdiğinizi okumuştum. Sonra o arazi satılınca, oraya gitmenize izin verilmemiş. Bir yerlerden bir bağlantı olabilir mi?
O büyükbabama ait bir tren vagonuydu, Dublin'in kuzeyinde bir sahilde, bir kum tepesinin üzerinde dururdu. Oraya vardığımız bir gün çocukluğumun en acayip anlarından birini yaşadım. O araziyi büyükbabama satan çiftçi ölmüştü. Adamın oğlu da dedemden tapuyu göstermesini istedi ki, dedemde böyle bir şey yoktu –sadece nakit para üzerinden bir muamele yapmışlardı. Bunu duyan adam, dedemden çekip gitmesini istedi. Dedem gitmeyince de, adam buldozerle bu tren vagonunu ezdi, yerle bir etti. Çocukluğumdan hatırladığım çok olağandışı bir andır. Adamın serasını taşladığımı hatırlıyorum. Çok kızgındım.

Satın aldığın ilk ev neredeydi? Sanırım Dublin'de.
Bir kule satın aldım, Fransız tarzı olduğunu sandığım bir Martello kulesi. Fransızlar kendilerini İngilizler'e karşı koruyabilmek için kullanmışlardı Martello kulelerini. Sonra da İngilizler aldı, Fransızlar'a karşı kendilerini korumak için kullandılar. Şahane bir askeri fikirdi. İki metre kalınlığında granit duvarları vardı ve benim satın aldığım bir fenere benziyordu. Tepesi camla kaplıydı, Ali'yle bizim yatak odamız, ortada bir oturma odası ve en altta da bir köşesi

mutfak olan yemek odası.[1] Orayı çok seviyorduk. Şu anda birkaç tane güzel evim var: itiraf etmem lazım ki hayattaki en büyük korkularımdan biri, sokaklarda uyuyanlar varken bir sürü ev satın alıp, onları öylece bırakan, kullanmaya bile tenezzül etmeyen, kıymetini bilmeyen o iğrenç insanlardan birine dönüşmek. İlk gençlik yıllarımda nefret ettiğim tiplerdi onlar. Öyle birine dönüşmek benim için büyük bir ceza olurdu. Şu anda biraz kendi rahatıma fazla düşkün olduğumu biliyorum, ama hoşuma da gidiyor. Galiba daha önce de söylemiştim, dekadans çevrendekileri farketmediğin zaman başlar.

Yani en fazla gayri menkule yatırım yapıyorsun.
Hiçbir zaman bir şeyler yapmaktansa, yastık altında para saklamayı tercih eden bir tip olmadım. Sanatı seviyorum, bazı dostlarım var sanatçı, arada sırada bir şeyler alıyorum. Yeni bir yer inşa etmeyi seviyorum, ki böyle mekân alıp satarak para kazandığımı da itiraf etmem lazım. Yine de almakta değil, satmakta zorlanıyorum daha çok.

Yani spekülasyon için mi yapıyorsun bunu?
Çoğunlukla gaye spekülasyon değil, ama onun varlığını da inkar edemem.

Paris'te bir yer satın aldın. Dünyanın her büyük şehrinden bir yer alacak mısın?
Bir yere, bir şehre âşık olduğumda, insanları nasıl, nerelerde yaşar diye merak ediyorum. Otel odalarından kurtulup, bir şehirde, bir kasabada gerçek hayatı tecrübe etmeye çok

---

1 Dublin'in yirmi beş kilometre güneyindeki Bray'de yer alan Bono'nun satın aldığı kule, Napolyon Savaşları sırasında İngiltere Savunma Bakanlığı tarafından İrlanda sahillerine dikilen yetmiş dört kuleden biri. İsimlerini, Korsika'da Mortella diye bir yerde bulunan, 1794'te İngilizlerin boşu boşuna kuşattığı yuvarlak kuleden alıyorlar. Napolyon'un İrlanda kıyılarını İngiltere'ye saldırmak için "arka kapı" olarak kullandığına inanılıyor. 12 metre yüksekliğinde ve iki buçuk metre kalınlığında olan bu yuvarlak kulelerin çatıları, gözcülerin tırmanıp istila gemisinin varışını işaret etmek için ateş yakabilsinler diye düz olarak yapılmış.

hevesliyim. Bir daire isteyebiliyorum, turist gibi hissetmek istemiyorum, gezgin farenin yuvası diyebilirsin onlara.

Telefonu kapamadan az önce Bono bir sonraki hafta için beni Londra'ya davet etti; böylelikle konuşmamıza devam edebilecektik. U2'nun yeni albümlerinin işleri için Air Stüdyosu'nu ayarladığından bahsetti bir de.

8. *Bazen bir bacağını kaybetmiş gibi hissediyorsun*

Londra'daki Air Stüdyosu'na vardım. Gittiğimde çok gergin bir hava vardı içeride. O gün grup "Crumbs from Your Table"ın eski bir versiyonunu prova yapıyor, Bono şarkı söylemesinin ve gruba direktifler vermesinin yanı sıra gitarını tıngırdatıyordu. Bir iki kameraman pusuya yatmıştı. Çalışmaya bir süreliğine ara verilince, Bono beni acilinden özet geçeceği kafeteryaya götürdü. Birkaç gün öncesinde Britanya'nın en iyi klasik müzisyenlerinden kırk kişi civarındaki bir heycte yol verilmişti. Neden? Bono'nun dediğine göre tipik bir U2 durumuymuş: "Farkettik ki dinleyicinin karşısında çaldığımızda şarkılar iyi olmuyor. Orkestra sıkılmış görünüyordu. Grup da bunu hissedebiliyordu: onlar da sıkılmıştı. Sonuç: birlikte çalmak için içine sıçtığımın orkestrasını getirmeden önce şarkıları bitir." Bono, Chris Thomas'ın günün sonunda, o gün için, kariyeri boyunca stüdyoda geçirdiği en kötü gün dediğini de ekledi. (Thomas işe, Beatles'ın *White Album* isimli albümü sırasında George Martin'e asistanlık yaparak başlamış. Çalıştığı müzisyenler arasında Roxy Music, Sex Pistols ve Pretenders da var) Sonrasında da başka bir sorun çıkmış. Grubu kayıt sırasında görüntülemek üzere bir kamera ekibine giriş izni verilmiş, fakat kameramanlar bir iki insanın sinirine dokunmaya başlamış. Bu durum bana Beatles'ın *Let It Be*'yi kaydettikleri sırada filme alınışları üzerine okuduklarımı hatırlattı. Bono da aynı şeyi görmüştü: "Bu durumlar böyledir," dedi ruhsuz bir sesle, "bir grubu dağılmaya bile zorlayabilir, ki bu da filmi ilginçleştirecek tek şey. Yoksa boyanın kurumasını beklemek gibi bir iş. Sıkıntıdan ölüyorlardır herhalde."

Öğle saatleri için Bono beni otel odasına çağırdı. Keyfi yerindeydi. Konuşmaya başlamadan önce ona, bir gün önce küçük bir kitapçıda bulduğum *The Onion*[1] ("Amerika'nın En İyi Haber Kaynağı") adlı hiciv gazetesini gösterdim. Bono'nun omuzlarında Amerikan bayrağı olan fotoğrafına, "Bono Dünyayı Kurtarabilir mi?" başlığı attıkları *Time* dergisi kapağını kullanıp, başlığı değiştirmişlerdi: "Bono yardıma". Yazı şöyle devam ediyordu:

> *"Rock'ın vicdanı" olarak anılan, U2'nun öndeki adamı ve politik savaşçı Bono, Kofi Annan'dan Colin Powell'a kadar herkesle bir araya geldi. Acaba son zamanlarda neler yapıyor?*
> - *Süreç içinde kaç dergiye kapak olması gerekirse gereksin, kendini, yorulmak nedir bilmeden, Üçüncü Dünya'nın borçlarını bitirmeye adıyor*
> - *İnsanlığın, rock'n roll'un gücüne, vaadettiklerine ve sunabileceği imkânlara dair inançlarını tazeliyor*
> - *Ekmeği parçalara bölerek, açlıktan ölen Somaliler'i besliyor*
> - *Bruce Springsteen'i yeniyor*
> - *Afrika'ya yardım konusunda talepler karşılanıncaya kadar, büyük dijital ekranlardan Senato'ya lobi faaliyeti yapmaya and içiyor*
> - *11 Eylül sonrası dünyanın yükünü omuzluyor / Yüzünü saran mavi renkli gözlüklerden bir tane daha satın alıyor*
> - *Horozlar ötmeden Edge'in kendisine üç defa ihanet edeceğini ortaya çıkarıyor*
> - *Kurtuluş üzerine şarkılar yazmayı düşünüyor; belki bir tane de aşkınlık üzerine*

Bono özellikle Bruce Springsteen'li olanı sevdi.

Sonra beni suit'inin terasına çıkardı; ikimiz için bir fo-

1 İngilizce "soğan" anlamına gelmektedir. (y.n.)

toğraf çekimi ayarlamıştı. Orada benim Londra'ya gelişimi kutlayan doğaçlama bir sarhoş konuşması yaptı; olmayan bir kalabalık için yüksek perdeden attırdığı bir tirattı bu. Sonra odasına döndü ve koltuğa uzandı.

Belki biraz kaba kaçacak, ama *The Onion*'dan sana gösterdiğim parçayı okuduktan sonra, sen de görmüşsündür ki aslında gayet tutarlılar. Son görüşmemizde Anton Corbijn'in sergi açılışında yaptığın konuşmadan bahsetmiştin, "Bonolar'la dolu bir odada" yirmi yıl öncesine ait dev bir portreni görmüştün, bir klip çekimi için helikopterden iniyordun fotoğrafta. Onu kendi "ilk yüzün" olarak tanımlamıştın. Bir gazeteci sana "O fotoğraftaki kişiye bugün ne demek istersiniz?" diye sormuştu, sen de genç haline "Doğru yoldasın!" demiştin. Peki tersten bakarsak ne olur? Kendini 1981'deki uzun ceketli, ateşli ve masum bakışlı genç adam olarak düşün. O halin 2003 yılında kapağında mavi gözlüklü multimilyoner bir savaşçının resmi olan Time dergisine bakıyor. *O genç adam*, kapaktaki adama ne derdi?

"Yanlış yoldasın. [*gülüyor*] İlk olarak gözlükler yanlış. Mavi senin rengin değil. Yeşil. Yeşili dene!" Neyse... Bir anlamda, bazı meselelere karşı bir duruşun olduğu için suratına pasta yemek, tamı tamına genç halimin gerçekliğiydi. Sanırım, bunu o da onaylardı. Tabii bunu yirmi yaşındaki Bono'ya söyleseydin, yani bir gün Time dergisinin kapağında olacağını [*dramatik etki yaratmak için bir an duruyor*] muhtemelen sana inanırdı. [*gülüyor*] Bu rüştünü ispatlamak çünkü. Benim açımdan geç oldu. Hayatımdaki diğer şeylere gelirsek... [*duruyor*] Aileyi, onaylardı. Fakat karşılaşılan zorluklar, tereddütler, böyle içmeler, bu hali vakti yerinde hayat tarzı –işte bu gibi konularda biraz sert çıkabilirdi. Çünkü kendisi biraz tutucudur.

Madonna olsaydın bu soruyu sana sormazdım. Görünen o ki, "Ta en başından beri böyle bir insan olmak için

can attım" diye cevap verirdi. Ama senin öyle olmadığını biliyorum.

Madonna adına cevap veremem, ama benim açımdan doğru. O masum fotoğrafın çekildiği zamanlarda kendime karşı çok katıydım. Watchman Nee gibi insanları okuyordum. Toplumsal sorumlulukla, nefsin ve yüzeyde görünür olanın öldürülmesiyle yakından ilgilenen, mülkiyete karşı, Çinli Hıristiyan bir felsefeciydi. O zamanlar ben de öyle yaşıyordum. Hiçbir şeye sahip olmadan yaşıyordum. Bir topluluğun parçasıydık. Herkes azıcık parasıyla birbirine yardım ediyordu. Ben çok fazla para kazanmıyordum. Neyim varsa da paylaşıyordum. Kendini dünyayı değiştirmeye adamış bir kilise gibiydi, gerçekten. Devasa boyutlarda bir şey değil, ama kitle halinde, mütevazı yöntemlerle: bireyler üzerinden. Chris Rowe diye bir adam ve güzel eşi Lilian'dan çok fazla etkilenmiştim. Sanırım Çin'de çok zamanı geçmişti; bir misyonerin oğluymuş, Komünistler ailesini yollayana kadar oradaymış. Yaşlıca bir adamdı. İhtiyaçları olan her şeyi sağlayacağı için Tanrı'ya güveniyordu. Bu topluluk kıt kanaat yaşıyordu. Kilisede papaz olabilecek bir adamdı sanırım, ama o kuşağı takmayacak, öyle şeyler giymeyecek kadar radikaldi. Tam anlamıyla böylelerdi: radikal bir grup. Ve ben dedim ki: "Bak, para için endişelenmene gerek yok. Çok para kazanacağız. Ben bir müzik grubundayım ve size yardım edebileceğimizi biliyorum. Bunu başaracağız." Sadece yüzüme baktı ve güldü. Bana "o şekilde kazanılmış parayı istemiyorum" dediğini hatırlıyorum. "Ne demek istiyorsun?" diye sormuştum. Sonra müzisyen olmak niyetimizin ciddiyetini bildiğini ama bir rock grubunu ancak hoşgörebileceğini açıkladı. Misyonerlik amacıyla kullanmadığımız sürece, müziğin bizim gibi dindar insanların önemli bir parçası olabileceğine gerçekten inanmıyordu. O zaman bizi gerçekten anlamadığını fark ettim, yardım şansını geri çeviriyordu. Öylesine tutucuydu ki, ve öylesine dindar, bu rock'n roll hadisesinin bir parçası olmak istemiyordu. Belki de onun için iltifattır: altın yumurtlayan tavuk olabilirdik.

Maharishi değildi, değil mi o?

Kesinlikle Maharishi[1] değildi. Çok iyi bir Eski Ahit öğretmeniydi. Birkaç yıl boyunca, birkaç günde bir onu dinlemeye giderdim. Çok şey öğrendim. Eğer onları yorumlayabilecek, entelektüel ve ruhani kapasiteye sahip, birini bulursanız, bu eski metinlerden çok şey öğrenebilirsiniz. Çünkü nihayetinde sıradan kitapların ötesinde şeyler. Onlardan ayrılmak zordu. Edge ile birlikte oturup şöyle şeyler dediğimiz anlar oldu: "Tamam, belki de bu grubu dağıtmalıyız. Belki çok hoppa bir şey, belki bu insanlar haklı, bir müzik grubunda yer almak belki sadece zırvalık. Belki grubu bir yana bırakıp asıl yapmamız gereken şeye dönmeli, kendi hayatlarımızı değiştirmeye başlamalı ve gerçek dünyaya dalmalıyız. Orada yapacak çok şeyimiz var." Birkaç hafta bu fikir etrafında dolandık. Sonra kendimize geldik: "Bir saniye, bir saniye. Bu yeteneklerimiz nereden geliyor? Dini şarkılar yazmasak da, bizim Tanrı'ya ibadet etme şeklimiz de bu, çünkü Tanrı'nın reklama ihtiyacı yoktur." [*gülüyor*] Gerçekten de "Müzik zırvalık değildir, asıl zırvalık bu türden aşırı düşünce tarzıdır" noktasına vardık.

İnsanların seksenlerin başında U2 ile özdeşleştirdiği bağnaz Hıristiyan geçmişinden söz ettin az önce. Bazı insanların senin eylemci yönünü eleştirmesinin gerçek nedeni bu gibi geliyor bana. Şeytanın avukatlığını yapıyorum burada, ama Üçüncü Dünya adına savaşımlarına tanık olan insanlar diyebilir ki: yüreği kesinlikle doğru yerde atıyor, ama Mahatma Gandi'den Martin Luther King'e kendini özdeşleştirdiği bütün rol modellerinden çok uzak bir ses onunki. Onun kahramanları hiçbir şeye sahip olmadan yaşayan sıradan insanlardı. Her şeyin ötesinde şu anda bir yabancı o, gösteri dünyasından geliyor. Ne biliyor ki? O insanlarla birlikte yaşamıyor. Senin az önce işaret ettiğin, kendine bir çözüm bulduğun bu çelişki, Hıristiyan

1 Transandantal meditasyon hareketinin kurucusudur. Bu hareketi batı dünyasına tanıtmış ve pek çok ünlü isme öğretmenlik yapmıştır. (y.n.)

anlayışında çok önemli bir mevzu. Bu senin yüz yüze geldiğin ve hâlâ da gelmekte olduğun bir çelişki.
Evet.

[*keserek*] Çağımıza bir peygamber inecek olsa, meçhul bir kalabalığın içinden gelmesi ve beşeriyetle ilişkilerini koruyan biri olması daha muhtemel. Sen değilsin yani o. O yüzden de insanlar senin için şöyle diyor: Bu rock yıldızı da kim olduğunu sanıyor? Rahibe Teresa değil! Oralarda çalışmıyor; sadece vaaz veriyor.
Şimdi sana o rock yıldızının olduğunu sanmadığı kişiyi söyleyeyim: Rahibe Teresa olmadığından emin. [*gülüyor*]

Bunu tahmin edebiliyorum.
...ayrıca senin saydığın rol modellerinden birine benzemediğini de biliyor. Ben sonunda olduğum kişiyim, ki başta bana esin kaynağı olan insanlardan çok uzaktayım o anlamda. Ama işte buradayım ve "Zengin rock yıldızı yoksullar ve savunmasızlar için çalışıyor" laflarıyla bana verilmek istenen acıyı, utancı da anlıyorum. Yani aslında çok utanç verici bir fotoğraf. Yine de kim olduğunu inkar edemezsin. Bütün paramı dağıtırsam, sadece daha büyük bir yıldız olurum. [*gülüyor*] Öyle değil mi?

Bu mümkün.
Ne demek istediğimi anlıyor musun? İbadet etmek için diz çökme konusunda zaten problemimiz var. Sonra bir de insanlar üzerine oturayım diye bana eşek bulmaya kalkarlar. Aslında peygambervari davranmakla itham etmelerine karşı kendimi korumanın en iyi yolunun *The Life of Brian*'daki Monthy Pyton'u izlemek olduğunu keşfettim.

Yani?
Brian terasa çıkıp da insanlar adını bağırmaya başladıklarında, annesi öne doğru gelir ve: [*orta sınıf bir İngiliz kadınının cırtlak sesiyle*] "Brian mı? Mesih değil ki o! Sadece ya-

ramaz bir çocuk!" [*gülüyor ve normal sesine dönüyor*] Yani aslında çok güzel yaşıyor olmaktan, sorumsuz bir tarafımın olmasından hoşnutum; saçmalık benim iltifatla sarıldığım bir şeydir. Çünkü insanların kafalarında geliştirdiği, olmam gereken kişi gibi yaşamak zorunda olmadığımı öğrendim. Araba kazası geçiren bir kişiye yardım edebilmen için gereken şart nedir? Sadece bir şart gerekiyor: orada bulunman ve ambulansı çağırabiliyor olman. Kendi rolümü tam da böyle görüyorum: alarmın çalmasını sağlamak. Benim çok çok güçlü bir hoparlörüm var. Megafonum bir Marshall amfiye bağlı ve ben şöhret denilen gülünç şeyin avantajlarını bu konularda kullanmak istiyorum. Bu da bana gereken tek şart. Hoparlörüm var; onu kullanacağım. Bütün olay bu. Yere yığılmış, güçlükle nefes alırken bana: "Afedersiniz, gerekli niteliklere sahip misiniz? Doktor musunuz? İnsanları gerçekten umursuyor musunuz yoksa bunu sadece sonunda gazete haberi olmak için mi yapıyorsunuz?" diye sormazsın. Bunları umursamazsın. Sadece o işi yapmamı istersin.

Birkaç yıl önce *Q* dergisi müzik piyasasındaki en güçlü insanların bir listesini yayınladı. Madonna'dan ya da Sony Music'in yönetim kurulu başkanından bile üst sırada Bono vardı. Sen bugün kendini dünyanın en güçlü adamlarından biri olarak görüyor musun?

Benim hiçbir gücüm yok, ama temsil ettiğim insanların var. Politikacıların beni odalarına buyur etmelerinin, çağrılarıma cevap vermelerinin nedeni benim çok geniş bir seçmen kitlesini temsil ediyor olmam. Şimdi, o seçmenleri ben kontrol etmiyorum, ama belli bir anlamda onların temsilcisiyim, benden bunu yapmamı istemiyorlar bile, kapılarını çaldığım insanların kafasında bu böyle. Bu çok büyük bir güç, çünkü yaşları onsekizle otuz arasında değişen bu seçmen kitlesi oyları konusunda kararsız. Ne tarafa oy vereceklerine dair kafaları net değil henüz. En açık fikirli kitle de onlar, bu yüzden de politikacılar çağdaş kültürde neler

olup bittiğine, bir rock yıldızının bütün bunlarla ne işi olduğuna dikkat ediyorlar; hepsi temsil ettiğim insanlar yüzünden. Bunun dışında, sesleri asla duyulmayan bir sürü insanı da temsil ediyorum. Dünyanın öncelikleri listesinde, en altta yer alanlar onlar. Afrika'da her gün 6.500 kişi geçerli hiçbir sebebi bulunmaksızın AIDS'ten ölüyor. Bu önlenebilir, tedavi edilebilir bir hastalık. Şimdi onları temsil ediyorum. Onlar da benden bunu yapmamı istemediler. Küstahça gelebilir belki ama, umarım yaptıklarımdan hoşnutturlar; Tanrı'nın öncelikleri sıralamasında onlar en üstte yer alıyor. Sanırım bu, bir pop grubunda yer almakla sahip olduğun insanları etkileme gücünün ötesinde, başka bir güçle dolduruyor insanı. Kendi hayatının ve yeteneklerinin çok ötesinde bir ahlaki otorite bu. Attığın yumruk senin yumruğun değil. O yumruk çok daha geniş çaplı bir mevzudan alıyor gücünü.

Peki daha gerçekçi bir örnek vermeme izin ver. Hayatta çok az paramın olduğu zamanlardan geçtim. O zamanları hatırlıyorum, büyük fikirlerin dünyasında yaşamak benim için çok zordu. Belki senin dediğin gibi "kendi turşumu kuruyordum", ama gerisi için zamanım yoktu. Sahip olduğun para seni dünya hakkında gerçekdışı düşünceler geliştirmeye itebilir. Sıradan insanların sıradan hayatlarında yaşadığı sorunları unutmaya meyilli bulmuyor musun kendini? Çoğunlukla insanlar ev kredisi ödemekle, çocuklarını büyütmekle, vesaireyle meşgul. Gerçeklikle bağların zayıflamadı mı sence?

Peki hangi gerçeklikle bağlarım zayıfladı? Günde bir dolardan daha az kazanan bir milyar insanın adına çalışıyorsun. Tarif ettiğin normal Batılı hayatların ihtiyaçlarındansa, onlarınkiyle yakın olmam önemli değil mi? Bu arada, onlara göre sen, yazar ve gazeteci Michka Assayas ile ben, iğrenç rock yıldızı Bono tıpa tıp aynı. Senin hayat şeklinle benimki arasında hiçbir fark yok.

Sana bunu söyleten ne?
Çünkü günde bir öğün yemek ya da tedavi için yalvarmak zorundaysan, senin için bir fark yoktur.

Ne demek istediğini anlıyorum. Hindistan'a gittiğimde, bir televizyon reklamından fırlamışım gibi algılandığımı hissetmiştim ben de.
İşte onlar da ikimize birden şunu diyeceklerdir: Sizin gerçeklikle bağınız nedir? İkiniz de görkemli bir varoluş içinde yaşamaktasınız! Sen Paris'te dairende yaşıyorsun, kafelere gidiyorsun, güzel bir hayatın var. Bir de Bono var; kendi krallığında yaşıyor. İkimiz de onların yaşadıklarından çok uzağız. Dünyaya bir bakarsan, gezegenin üçte ikisi kıt kanaat geçiniyor. Biz de -Batı- o üçte birlik hayatı yaşıyoruz, onun da en tepesindeyiz. Tamam, o üçte bir içinde, ben senden biraz daha üst basamaklarda yer alabilirim, ama oralarda yaşayan insanlarla karşılaştırdığında, arada hiçbir fark yok. Güzel yemekler yiyoruz, ilaçlarımızın parasını karşılayabiliyoruz, boş zamanımız var ve çocuklarımız için endişelenmek zorunda değiliz.

Doğru, ama galiba benim demek istediğim bu kadar genel bir şey değildi. Sadece, senin hayatında bazı şeyler kolaylaştığında, insanların gerçekten ne hissettiğini unutmaya meyilli olabiliyorsun. Onlar hakkında çok idealistçe düşünüyorsun ve meselelere çok üst seviyeden bakıyorsun. O insanların içlerinde ne olup bittiğiyle, özlerinde yatanla iletişim kurmuyorsun. Belki müziğinle kuruyorsundur.
Bilmiyorum. Bence evrensel olarak geçerli olan şeyler, mizah, merhamet ve güçlü bir karakter. İnsanların farkına vardıkları şeyler bunlar; kuzey Etiyopya'da ya da Londra'da farketmez. İnsanlar senin kim olduğunu anlayabilir. İnsanların, kim olduğuma dair hiçbir fikirlerinin bulunmadığı, ama zengin bir rock yıldızı olduğumu duyunca bile konuşma şekillerinin hiç değişmediği Afrika'da kaybolmayı, ortalıkta ra-

hatça dolanmayı çok sevdiğimi söylemeliyim. Bence burada değişebilir, ama orada değil. Dediğin gibi, ben daha çok hayatta kalmak için en fazla gereken şeylerle ilgiliyim. Tekrar ilk soruna dönecek olursak, paranın çok önemli bir şey olduğunu düşünürdüm eskiden. Şimdi farkediyorum ki, para ancak ona sahip değilsen önemli bir şey oluyor.

Dün bahsettiğin stüdyodaki şu kötü tecrübeye dönelim. Bana sürekli gücünü, bir organizasyona, bir gruba bağlı olmandan aldığını söylüyorsun. Ve eminim ki dün yaşadığınız o çatışmaya benzer şey U2 ile ilk defa olmuyor. Burada bir sır olduğunu düşündüm kendi kendime. Nasıl oldu da birbirlerini ilk gençlik zamanlarından beri tanıyan, birlikte çok fazla şey yaşamış bu insanlar, – ultra-meşhur olmalar, evlilikler, bazı durumlarda boşanmalar, aşırı müsamahalar, vesaire- bugünlere kadar gelebildi? Neden grup hiç dağılmadı? Hatta dağılma tehlikesi bile yaşamadı?
[*uzun uzun düşünüyor*] Sanırım bazen grup çok ciddi tehlikeler yaşıyor. Bu, her zaman cepte görebileceğin bir şey değil. Bence insanlar, bir arada durmaktansa, birbirinden uzaklaşmayı tercih eder oluyorlar gittikçe. Çünkü ekonomik olarak herkes özgür, kimsenin çalışmaya ihtiyacı yok. Bu her zaman bir tehlikedir. Sanırım birbirimizin yolunu tıkamama kısmını çok iyi çözdük biz. İnsanların diğerlerinin sabırlarını zorladıkları zamanlar yaşanabiliyor, eminim benim de onların sabırlarını zorladığım zamanlar olmuştur, mesela onlar albümü bitirmeye çalışırken ortalıklarda görünmediğimde. İnsanların kendileri, kendi hayatlarının talepleri içinde kayboldukları zamanlar yaşanıyor, o zaman bir grupta yer almak çok zor bir hal alıyor. Ama insanlar o evreleri atlatıyor, ben de atlattım, onlar da. Ama şunu dinle: her gün bu gerçeğe biraz daha şaşırıyorum, çünkü insanlar yaşlandıkça işler zorlaşıyor, çünkü insanlar kendi ülkelerinin efendisi olmak istiyor. Yani insanlar yaşlandıkça –sanırım bundan bahsettik- tartışmaya tahammülleri azalıyor. Ailende görürsün bunu, arkadaşlarında da, etraflarında, onlarla hemfikir insan

sayısı gittikçe azalır... Ve hayat sıkıcı bir tatlılık içinde sona erer. Aslında söyleyince, kulağa hoş geldiğini farkettim.

Bana grubun bir aile olmasını istediğini, çünkü doğduğun ailenin pek iyi bir örnek olmadığını söylemiştin, hatırla. Ama insanların çoğu bir yerden sonra ailelerinden kurtulmak ister. Bazen aileler, dostlar insanı daraltabilir.

Bence klostrofobik olabilir, ama asla daraltıcı değil, çünkü farklı bakış açılarının ihtilafı seni daha iyi yapar. Kendi potansiyelinin farkına en az varacağın yer, tartışma geçmeyen boş bir odadır. Ben tek başıma solo bir şarkıcı olmaktan, tartışacağım bir grubun olmamasından korkardım. Yani kendi etrafımı tartışmalarla kuşatıyorum, bir grup, cesur çocuklardan oluşan bir aile ve herkesten daha zeki bir eş. Bir sürü çok zeki arkadaşım var, onlar da geniş ailenin parçası.

Farkettim ki, hayatta güçlüklerle karşılaşıp, bunları aşmaktan hoşlanıyorsun.

Dublin'de yaşamak başlı başına koca bir problem zaten. Bu şehir tartışmaları sever, tartışma patırtısını, gevezelik edilen sınıflarda şangırdayan camları, küçük akıllardan çıkan büyük sesleri, işini sevmeyen gazetecilerin ona buna çamur atan yazıları, başarıya hürmetsizlik... Özledim bunları, cidden. Zorlanmaktan hoşlanıyorum. Karşılaştığın güçlükler ölçüsünde geliştirebilirsin kendini. Yani grubun dağılmamasının sebebi insanların bunu anlaması olabilir: U2'nun dörtte biri olmalarına rağmen, başka bir şeyin tamamı olmalarından daha fazlasılar. Ben kesinlikle böyle hissediyorum.

Bunun tersini kanıtlayacak bir sürü örnek var. Mesela Beatles'ı ele al. Bir süre sonra grubun kendilerini kısıtladığını hissettiler.

Bu parlak, olağanüstü yetenekler tek başlarına daha iyi bir iş çıkartabildiler mi? O gerilimi kaybettikten sonra, yapabildiler mi? Aslında John Lennon neredeyse yaptı. Ama sonuç-

ta baş düşmanı Paul McCartney ile birlikte yaptığı işlerle hatırlanıyor. Paul McCartney çok saygı duyduğum birisidir. Muazzam bir yetenek.

Sihirbaz gibi. Biliyorsun, gençken aşağıladığım bir grup olan Wings'i hayatımda ilk defa gerçekten dinledim. New-wave zamanlarımdan bahsetmiyorum bile. [*gülüyor*] Bütün yaz boyunca Wingspan toplama albümünü dinledim. Öyle yeni gibi ki! McCartney'in "etkisinde" kalmış olabileceği şeyler gidiyor aklından bir an için.
Fakat zaman çoğu kez bağışlayıcıdır, böyle etki altında kalmaları hafife alır, çünkü o etkiler zaman içinde geri çekilir. *Sgt Pepper*'a bakıp "Vay be! Böyle bir şeyi nasıl düşünebildiler?" diyoruz. Paul McCartney'in yatak odasına girip, zamanında plak koleksiyonunu bulmuş olsaydın, anlardın. Ama artık ipuçları gitti. [*gülüyor*] Evrim gibi: bazı olayların varlığı daha uzun sürüyor, ama onların gerçekleşmesine neden olanlar geride bir iz bırakmaya bile fırsat bulamıyor. Etrafımızda zürafalar var, bir de atlar var. Peki uzun boyunlu atlar nerede? Aradaki türler yok oluyor.

Ayrıldıktan sonra Beatles'ın neler yaptığına dönersek...
İyi iş çıkardılar. Onun açısından bakarsak, bazen çok iyi işler çıkardı. Ama bu Beatles değildi.

George Harrison'a ne diyorsun? Beatles'tan ayrıldıktan sonra, şarkı sözü yazarlığıyla kendisini buldu...
Belki, olabilir. Fakat bakalım eskisi kadar eğlenmiş mi?

Peki ilk baştan beri solo çalışan sanatçılar hakkında ne düşünüyorsun? Mesela senin kahramanların kimler?
Bob Marley.

Kesinlikle! Peki ya Bob Dylan ya da Bruce Springsteen?
Tabii, tabii. İnanılmaz takdir ettiğim insanlar. Sanırım bazı açılardan kendi kafanda tekil bir vizyon kurabilmek daha

kolay, fakat tartışma olmaksızın o vizyonu korumak zor. Prince'e bak. Yirminci yüzyılın en sevdiğim bestecilerinden biri. Ona gerçekten çok inanıyorum. Ama onun da bir editöre ihtiyacı var. Yönlendirilmeye ihtiyacı var. Ona stüdyoda "siktir git" diyecek birine ihtiyacı var. "Biliyor musun, altı tane şahane şarkı var, ki onlardan dördü gayet sıradan. Üzgünüm beyefendi. Bugün dehanız için iyi bir gün değilmiş." Böyle bir şeye sahip mi? Hiç sanmıyorum.

Bunu mesela Dylan gibi biriyle tartıştın mı?
Evet. Tartıştık. Bob Dylan bir anlamda hep benim hayatımda oldu. Müziğiyle, arada bir de varlığıyla. Hayatta ya da ölü, başka hiçbir sanatçı benim için onun kadar önemli olmadı. Bir defasında bana bir gruba sahip olmakla ne kadar şanslı olduğumu söylediğini hatırlıyorum. Neden böyle söylediğini sordum ona. *Joshua Tree* çılgınlığının zirvede olduğu zamanlardı. *Time* dergisinin kapağındaydık ve single'larımız, albümlerimiz bir numaradaydı. Çok, çok heyecan vericiydi, ama aynı zamanda zihinsel bir yolculuktu da. Üzerimize gelen çok şey vardı; yolumuzu şaşırtacak bir sürü şey. Dedi ki: "Şimdi bütün bunlardan tek başına geçtiğini bir düşün." Başıma olağanüstü, gülünç ya da şaşaalı bir şey geldiğinde, ağız ucuyla komik bir şey söyleyip kendimizle dalga geçmek için yanımda Edge ve Larry'nin olmadığını düşünemiyorum.

Peki Dylan bütün bunları kendisinin nasıl aşabildiğini anlattı mı sana?
Sanırım şunu ima etti: zar zor. Öyle değil mi? Zar zor. Ama yara bere almadan da değil.

Ama bir grupta bile yara bere alıyorsun, değil mi?
Evet, bereler alıyorsun, arada bir açık yaraların da oluyor. [*gülüyor*] Bazen bacağını kaybetmiş gibi hissediyorsun. Yani, kimi zaman kendime Monty Python filmindan başka bir sahneyi hatırlatıyorum. O ilk filminden; *The Holy Grail*. Şö-

valyelerin [*cırtlak bir sesle*] "Ni!" dediği film. Şövalye diyor ki [*gürleyen bir sese geçiyor*] "Kolla kendini! Yiğitliğim ve cesaretim eşsizdir!" Herkese meydan okuyor. Sonra rakibi kolunu kesiyor, her tarafa kan fışkırıyor. [*gülüyor*] "Dert değil... Dert değil..." diyor. Bunun üzerine [*diğer kolu kesen kılıç sesi*] diğer kol da gidiyor. Diyor ki: "Hiçbir şey olmadı! Bu hiçbir şey değil!" [*yine aynı ses*] Bacakları gidiyor. Nihayetinde kafası da kesiliyor, yerde miğferin içinde duran tek bir kafa bağırıyor: "Hadi gel bakalım, seni ödlek!" Düşmanı kafanın yanında dikilip kesik kollara bacaklara bakıyor, bir taraftan öbürü dalga geçmeye devam ediyor: "Hayır, bu hiçbir şey değildi... sadece bir yara..." Muharebe meydanında sağ kalışını, gereğinden fazla olumlu tarif etmek gibi bir tehlike var.

Eminim delilik nöbetleri geçirdiğin anlar olmuştur.
Bu hafta da bir tane geçirmiş olabilirim.

Her şeyi bir yana bırakıp yok olmak istediğin anlar yaşamıyor musun?
Bu sene beş haftalığına yok oldum, aslında inanılmazdı. On yıldır hiç beş hafta tatil yapmamıştım. Tek başıma değildim, ailemle ve sevdiklerimle birlikteydim, ama çalışmıyordum. Sen bir haftalığına tamamen yok olmayı mı kastediyorsun? O da nadiren oluyor...

Solo bir sanatçı olsaydın, bu delilikten sağ çıkar mıydın?
Hayır, Bob Dylan kadar güçlü olduğumu sanmıyorum. Bence o çok inatçı bir tip. Sanırım o tuhaflık diye tarif edilen şeyin altında, ki bu da bence sadece bir maske, son derece gerçek bir insan var. Çok iyi bir baba –çocuklarıyla birlikteyken gördüm onu- ahlakî bir pusulası var ve herkes gibi denizde kaybolabilecek biri. Ama bence çok güçlü. Galiba benim eşlik edilmeye ihtiyacım var, çünkü ben daha duygusalım. Sadece gülmek için bile etrafımın birileriyle sarılmasına ihtiyaç duyarım, çünkü eğer gülemez hale gelirsem, başım dertte demektir.

Yani bir çeşit güçsüzlüğü itiraf ediyorsun.
Galiba. Sanırım bu gayet dürüstçe olur.

Bunu hiç Mick Jagger gibileriyle tartıştın mı?
Tabii ki; Mick ve Keith'in ilişkisi her zaman ilgimi çekmiştir; daha çok "aman bu benim başıma gelmesin" tarzında bir ilgiydi bu. [*gülüyor*] İkisi de hâlâ birlikte çalışan, ama çocukken olduğu gibi tartışarak ya da kavga ederek birbirlerine teslim olamayan olağanüstü adamlar. Bir ilişkide asıl sorun tartışmanın sona erdiği zaman başlar.

İşte ben de tam bunu düşünüyordum.
Üzerine bir de o saçma sessizlik var. Belki de iyilerdir, hâlâ birbirlerine isimler takıyorlar. Birlikte çok güzel şarkılar yazdılar. Hatta yakın zamanda yaptıkları, *Voodoo Lounge*'dan "Out of Tears" diye bir şarkı var. *[şarkıyı söylüyor] Hoşçakal dediğinde ağlamayacağım / Gözyaşım bitti, gözyaşım bitti.* Ellilerde yapılmış bir şarkı gibi. Aslında iki tane şarkı var. Keith'in "The Worst" diye bir şarkısı var, taş kalpliyi bile çatlatır. Yani o kadar güzel. "Mixed Emotions" yeni albümlerinden başka bir şarkı, "Anybody Seen My Baby"- şahane akorlar... Bir keresinde ikisiyle birlikte zaman geçirmiştim. O ara konuşmuyorlardı. Grup için hakikaten çok tuhaf zamanlardı. Rivayet o ki, Keith prodüktör Steve Lillywhite'a silah doğrultmuş [*gülüyor*], adamı korkutmak için stüdyonun camından silahını göstermiş. Ben de bunun üzerine stüdyoya uğramıştım. İşin ilginci ikisi de aşırı derecede eski kafalı.

Nasıl yani?
Mick çok tutucu bir adam. Çocuklarının hal, hareketleri o kadar kusursuz ki. Sahne haricindeki kıyafetleri bile, o yat kulübü havası vardır ya, öyle. Kesinlikle anlık zevklerin adamı değil. Etrafındaki dünyaya karşı doymak bilmeyen bir merakı var ve insanın neden bahsettiğini bilmesi gerektiğini ve bunun için kafa yormaya değdiğini düşünüyor. Hatırlıyo-

rum, küçük kızlarından biri bana gelip [*fısıltı şeklinde, şık bir İngiliz aksanıyla*] "İnsanlar babamın şeytan olduğunu düşünüyor, babam da buna izin veriyor!" demişti. [*gülüyor*] Ne kadar şahane bir cümle. Şahane cümleler yazmış bir adamın kızı işte. Bence o başka bir karaktere bürünüyor. Şarkı söylemeye başladığında gerçek manasıyla görebiliyorsun bunu, R&B şarkıcısı olan, Mick Jagger adındaki o bambaşka şahsiyetin içine giriyor. Ama çok fazla Britanyalı, çok fazla İngiliz, çok eski moda, kriket seviyor, daha ne...! Keith de aynı. Keith sigaranı yakar, kadınların önünde saygılı konuşur, kadınlar hakkında asla bayağı bir yorumda bulunmaz, insan ilişkilerinde asaletini korur ve bu adam eskiden herkesten daha sert bir adamdı. Ama kimse uyuşturucu ve alkolden daha sert değildir. Muhtemelen ikisinden de bir iki darbe almıştır, hem de çenesinin tam ortasına. Ama hâlâ ayakta, hâlâ komik ve hâlâ karşılık olarak bir iki darbe de o vuruyordur. Adam Hemingway tarzı bir karakter gibi, *Yaşlı Adam ve Deniz* ya da bir başkası. Aslında o bir korsan. Ama Dylan'ın dediği gibi, kanundışı yaşamak için dürüst olması gereken bir adam.

Bu görüşmeyi üç kısa soru ve cevapla bitirmek istiyorum. Gösteri dünyasında aldığın en iyi tavsiye neydi?
Gösteri yaparız, işimizi yaparız. Ama biz gösteri dünyasının içinde değiliz.

İlerde rock yıldızı olmak isteyenlere ne tavsiye edersin?
O şarkıyı yazmaya çalış: o seni idare edecek, seni giydirecek, çocuklarının karnını doyuracak, klipte seni yönlendirecek. Sızlanmayı bırak, o şarkıyı şu anda yazıyor olabilirdin!

Şu kendi kendini geliştirme programlarında kullanılan ağızlara benzedi bu. Peki rock yıldızı olmak isteyenleri en çok neye karşı uyarmak istersin?
[*düşünüyor*] Diğer rock yıldızlarına karşı.

9. *Amerika'ya gitmeyeceksin*

Noel ve yılbaşı gecesi geçti. Yeni U2 albümü zor ilerliyordu. Çıkış tarihi 2004'ün ilkbaharından sonbaharına atılmıştı. Albümün prodüktörü de değişmişti: U2'nun ilk üç albümünü yapan ve o zamandan beri de gruba hep yakın duran Steve Lillywhite geri çağrılmıştı. Bu çerçevede Bono'nun vakti olabileceğini hiç ummuyordum. O yüzden de ocak ayının sonunda Bono'dan ani bir telefon alınca, açık söyleyeyim şaşırdım. Amerika'dan yeni gelmiş, bir sonraki olağan telefon görüşmeleri serisine başlamadan önce bir iki hafta olduğu yerde durmaya karar vermişti.

Bir sonraki görüşme o sürpriz telefon konuşmasından bir hafta sonra gerçekleşti. Bono'nun beni öğlen 12'de araması gerekiyordu. Koltuğuma oturmuş, telefonun çalmasını beklerken üzerime bir rehavet çökmüştü. 12.30'da daha hâlâ bir hayat belirtisi yoktu. Sonra telefon çaldı, su altından geliyormuş gibi bir ses özür diliyordu...

Erken kalkmıştım, kitap okuyordum. Okurken, bir anda uyuyakalmışım. Şimdi uyandım.

Sesin yorgun geliyor.

Hayır, hayır. Hiç yorgun değilim. İnanılmaz, derin bir uykuydu. Tuhaf çünkü artık gece yarısı ne zaman bilmiyorum. Şu anda da gecenin bir yarısı olmalı. [*gülüyor*]

Bu kayıt işleri yüzünden gece geç saatlere kadar çalışıyorsundur herhalde. Ne zaman bir U2 şarkısının hikâyesini okusam, sanki gecenin bir vakti ya da şafak saatlerine yakın zamanlarda ortaya çıkmış gibi geliyor bana.

Genelde gece geç saatlerde çalışmayı sevmem. [*esniyor*] Sabahın erken saatlerini severim, uyandığımda, o gün ve o günün getirecekleri için heyecan duyarım. Ondan sonra da yokuş aşağı azalır enerjim. [*gülüyor*] Yani aslında enerji doluyum. Uyanırım, okumalarımı, yazışmalarımı sabah yaparım. Öğleden sonra stüdyoda sıkı bir çalışma yaparım. Sekizde bir şeyler yemek için ara veririz. Döndüğümüzde ya eğlence zamanıdır ya da bazen kendiliğinden gece oturumu yapılabilir. Ama Edge ne kadar geç olursa o kadar havaya giren bir kişidir. Bir söz vardır, gece yarısından sonra mühendislere, bir de bir şeyler yaratan insanlara Tanrı korkusu gelir. İşte öyle anlarda Edge: "Denemek istediğim küçük bir fikrim var" der. [*gülüyor*] Bu da sabahın altısına kadar ayakta olunacağı anlamına gelir.

Senin için de öyle mi bilmiyorum, ama bana en iyi fikirler uyumak üzereyken gelir, ya da bütün günü zaman harcayarak geçirdiğimi hissediyorsam ya da bütün gün hiç düşünmeden çalıştıysam, ki bu son ikisi aynı anlama geliyor. Aşağı bir kağıt almaya inerim ve birden aradığım fikir aklıma gelir.

Evet, bilinçaltı. Bu kolektif bir durum ya da değil, o fikirlerin kaynağı her ne ise... Tam da bu yüzden kazara yazdığın şarkılar çok önemlidir ve de sana onu yazdıracak noktaya gelmiş olman, ya da çok zaman söylendiği gibi, Tanrı'yı odaya davet edecek o noktaya gelmek. Çünkü neyin çok iyi olduğunu bilirsen, ondan ne kadar uzakta olduğunu da bilirsin. [*gülüyor*]

Benim yaşadığım, işte tam da bu.

Neyin çok iyi olduğunu bilirsen, onun sende olmadığını da bilirsin. O yüzden de ona rastlayabilme olanaklarını yaratmak zorundasındır. Garip bir şey, ama gerçekten bir ozmosa neden olabilir. Yapılabilecek en romantik tanım bu değil tabii ki, ama en doğrusu bu olsa gerek. Bu tartışmayı aklımızı uçuran sanatçıları anarak destekleyebilirim.

Michka, biz büyürken birden yeteneklerini kaybedip, saçmasapan müzikler yapmaya başladı onlar. İsim vermek zorunda değiliz, ama ne tür müzisyenlerden bahsettiğimi sen anlarsın. İnsan düşünüyor: Bu nasıl oldu? Zamanında benim hayal gücümü ateşleyen bu insan nasıl yeni bir fikir üretemez, hatta kendi eskilerinin benzerlerini bile üretemez hale geldi? Benim teorim şu: İnsanlar yaşadıkları kültürün parçası olduklarında, dışarı çıkıyorlar, müzik dinliyorlar, kulüplere gidiyorlar, müzik uyanık oldukları her anın bir parçası oluyor, sonunda bu uyku zamanlarına, rüyalarına da sıçrıyor. Hayat başka sevgililer için boş hale geliyor. Eğer müziğe âşık değilsen ya da uyurken bilinçaltında onunla mücadele etmekten vasgeçtiysen, başka rüyalar da görebilirsin. Rüyanda evinden taşındığını görürsün ya da başka ne tür işlerle meşgulsen onlar kaplar gecelerini. Fakat burası aynı zamanda en iyi işlerini çıkardığın yerdir: en iyi işlerini sen... [*cümleyi yarıda kesip, doğru kelimeyi arıyor*]

...kaybolmuşken...
Evet. Bilinçaltında yaparsın.

Bu seni endişelendiren bir şey mi? Yani şu anda önündeki tabak çok dolu. Senin kendi rüyalarının başka rüyaları kemirdiğini hissettiğin olmuyor mu?
Yaptığım diğer bütün işlerin garip yanı, müziği benim için tekrar zevke dönüştürmeleri. İşten kaçış yolum bu. Hayal kurma lüksümün olduğu bir yer.

Aslında benim açmayı istediğim konuya çok yaklaştın. Son görüşmemizde "Amerika boyunca yaptığın seyahatten" söz etmiştin. Sanırım bu laf senden çıktığında zannedildiğinden çok daha fazla çağrışımlar uyandırıyor. Dostun Wim Wenders'in yunurtladığı deyimi biliyorsundur kesin.
"Bilinçaltının sömürgeleştirilmesi."

Çok doğru. "Amerikalılar bilinçaltımızı sömürgeleştirdi." Bakalım nasıl toparlayacağım? Amerikalı yazar Paul Theroux'nun bir fikrini ödünç alıyorum. Beatles'ın Amerika'daki başarısını o böyle analiz etmişti. 1964'ün başlarında, Amerikalıların ülkelerini ve ideallerini yitiriş şekillerini derinden sorguladıklarını yazmıştı. JFK vurulmuştu, Martin Luther King'in önderliğini yaptığı bir vatandaşlık hakları mücadelesi vardı, ülke bölünmüştü, aynı zamanda Vietnam'daki askeri varlığın başlangıç zamanlarıydı bu. İnsanların kendilerinden şüphe duydukları, kafalarının karışık olduğu bir dönemdi. Theroux, genç Amerikalıların Beatles'ı ve müzikte diğer Britanyalıların istilasını böyle heyecanla bağırlarına basmalarının nedeninin bu olduğunu söylüyor. Eski Dünya'dan gelen bu grupların yansıttığı Amerika imajını sevmişlerdi. Beatles diyordu ki: sizinki dünyanın en güzel müziği, film yıldızlarınız dünyanın en iyileri, Amerikalı kızlar dünyanın en güzelleri, arabalarınız, hep bizim sahip olmak istediklerimiz. Süreç içinde, Amerikalıların kendi ülkelerine ve ülkelerinin başarabileceklerine dair inançlarını tazelediler. Aşağı yukarı yirmi sene sonra, *Joshua Tree* ile U2 Amerika'da bir numaraya yükseldi. O da sizin Amerika'dan nasıl büyülendiğiniz üzerine bir albümdü. O zamanlar, genç Amerikalıların sizi kurtarıcı gibi gördüğünü düşünmüyor musun? Çünkü siz, seksenlerin sonunda başka hiçbir yerde bulamayacakları bir şekilde, materyalizmin tek seçenek gibi göründüğü bir dönemde Amerikalıların kendi ülkelerine inanç tazelemelerini sağladınız. Kendi tarihlerinin o özel döneminde U2'nun Amerikan rüyasını, Amerikalılara geri sattığını düşünmüyor musun?

Seksenlerin başında Avrupa'dan Amerika hiç havalı bir yer gibi görünmüyordu. Amerikan modası kötü bir noktadaydı. Vatkalar, kabarık saçlar dönemi. Bize yetmişlerde umut veren ama sonra sönen punk rock vardı ve Bruce Springsteen hariç Amerikan müziği için gerçekten donuk bir dönemdi. Dylan

uykuda gibiydi. Rap patlamaya hazırdı. Başlamıştı, ama MTV'de görünmelerine izin verilmiyordu. Madonna "Material Girl"ü söylüyordu. *Wall Street* filminde görüldüğü kadarıyla hırs iyi bir şeydi. Borsa uçuyordu, ama para yapmanın dışında, müzik haritasında çok parlak fikirler görünmüyordu. Sanatta Jean-Michel Basquiat ve Ketih Haring bir şeyler yapıyordu. İlerde bir şeyler olabileceğinin işaretleri vardı.

Ama orası New York...

Kesinlikle, orası New York. O zaman Birleşik Krallık'ta inanılmaz bir ruh hali vardı; neredeyse bir kültür devrimi gibiydi. Korkunç. Müzik basını Clash üzerinden parçalanmıştı, punk rock'tan kalma uyduruk fikirler hâlâ dolanmaktaydı; daha önceden konuştuğumuz "sokaktakilere hitap etmek" gibi şeyler... Mao'nun Küçük Kırmızı Kitap'ından çıkmışa benzer düşünceler vardı: "Amerika'ya gitmeyeceksin." Ve bunun önünde eğilmen gerekiyordu. Ama biz İrlandalı'ydık. Bizim Amerika'yla çok farklı bir ilişkimiz vardı, Amerika İrlandalılar için Vadedilmiş Toprak'tı. Posta gemisine atlayıp Liverpool'a ya da Holyhead'e gitmenin, Londra'ya ya da ülkenin diğer yerlerine yapılacak seyahatin alternatifiydi. Daha çok romantik de bir seyahatti bu. Amerika'da da İrlandalıların başka türlü bir anlamı vardı. Altmışlar ve yetmişler boyunca, yoksulluk, kıtlık ve ümitsiz mücadelelerin Kennedyler sayesinde unutulmuş, yerlerine yenileri yaşatılmıştı.

İrlandalı ve Katolik.

İrlandalı ve Katolik evet. Yani İrlandalıların tamamen farklı bir tavrı vardı. Bunun ötesinde, İrlanda'da hâlâ canlı olan o balad geleneği, Bob Dylan'ın babası olduğu folk müzik kaynaklarına, Amerikan müziğine, country'e akan yollardan biriydi. Geleneksel İrlanda müziğinin ikinci dereceden kuzeniydi bunlar. Yani biz İralandalılar Amerika üzerinde daha fazla mülkiyet hakkı hissediyorduk. Bir anlamda, İrlanda, Britanya tacına karşı haysiyetini ve bir sürü toprağını kaybetmiş olsa da, Amerika'da İrlandalılar tuhaf bir şeklide bunu

tersine çeviriyordu. Biliyorsun Amerika bir İngiliz kolonisiydi ve Bağımsızlık'tan sonra bile Protestanlığın önemli bir burcuydu. Amerika'nın kurucuları Katolikliğe karşı İngiliz monarşisi kadar şüpheciydi. Protestanlar, kıtlıktan çıkmış gemilerinden inip mesele yaratmaya başlayan kaba İrlandalılardan oluşan Katoliklere kıyasla arzuları, bedensel ve dünyevi alâkalarını kontrol etmeyi daha iyi beceriyor gibiydi. Amerika katı ahlakçılığın ileri karakolu olarak tasarlanmıştı.

Bu, bizim genç Avrupalılar olarak kafamızda canlandırdığımız Amerika resmine hiç uymuyor. Benim için Amerika, on altı yaşındaki bir çocuğun üstü açık araba kullanabildiği, her şeyin mümkün olduğu bir ülkeydi.
[*gülüyor*] Tabii! Ama senin bahsettiğin elliler, hadi diyelim altmışlar. Ben 1850'lerden, 1860'lardan bahsediyorum.

O tarafları bilmiyorum. Aslında ben kendi gençlik yıllarımdan bahsediyorum, 1970'lerden. O dönemde Amerika'daki hayat çok kolay ve ışıltılı görünüyordu. O yüzden bahsettiğin tezatı kabullenmek çok zor.
Evet. On dokuzuncu yüzyılda bile insanlar o kadar katı kurallar içinde yaşamıyordu. Bazı insanların tek derdi bira içip pis sokaklarda kadın peşinde koşmaktı. Sana İrlandalı gibi gelen bu aslında! İngilizlerin elinde açlıktan sağ kurtulduktan sonra, bir grup Protestan'ın ne yapıp, ne yapamayacaklarını söylemesine müsaade etmeyeceklerdi.

Büyüme çağında senin kafanda nasıl bir Amerika fikri vardı? Kendi ailenden Amerika'ya gidenlerin hikâyelerini duymuş muydun?
Tabii ki, televizyonda Amerika'yı sürekli izliyorduk: polis dizilerinde görebileceğin tarzda bir cesaretin göz kamaştırdığı bir yer, hatta göründüğünden çok daha seksi bir yer gibiydi. Çok değişik insanlar vardı. İrlanda'daki herkes birbirine benziyordu. Söyleyeceğim şu ki, bir grup olarak bizi Amerika'ya gitmememiz gerektiğine inandıracak hiçbir şey yoktu.

Birleşik Kralığın müzikal anlamda manzarasını seviyorduk, ama buradaki müzik basınının katı kurallarına da uymuyorduk. Daha önce söylediğim gibi, biz havalı değil seksi olmak istiyorduk. Seksenlerde Londra'daki müzik atmosferi daha çok modayla bağlantılıydı.

Seninle ilk tanıştığımda da buna verip veriştiriyordun.
Punk rock'ı doğuran modadır, felsefe değil. İnsanlar gerçek devrim üzerine konuşmuyordu. Tişörtünün üzerine giydiğin Durumculuk'tur. İnsanlar nerede dinlemek istiyorlarsa, biz müziğimizi oraya götürmek istiyorduk. Amerika'daki insanları daha az alaycı bulduk. Paul McGuinness'in, sahil şeridi Amerika'sından kurtulup onun "gerçek Amerika" diye tabir ettiği yerlerde çalarsak, bizim için iyi olacağına dair bir önsezisi vardı. Orta Amerika'ya aşkım böyle başladı. Bizimle rekabet eden diğer gruplar bunu yapmazdı. Bir kere Chicago, bir kere de Teksas'ta çalarlardı, o kadar.

İlk kez Amerikan toprağına ayak bastığın zamanı hatırlıyor musun? Uçaktan indin, gümrükten geçtin, havaalanından çıktın. Ne gördün? Kimle konuştun? Duyduğun kokuyu hatırlıyor musun?
Tabii, hatırlıyorum. Hatta bunun üzerine bir şarkı da yazdık. "Angel of Harlem"di (Harlem'in Meleği) adı. Aralık ayıydı. JFK Havaalanı'na indik. İlk hatırladığım şey gümrükten geçişimiz ve Amerikalıların herkesten daha yüksek sesle konuşuyor olmasıydı. Durmaksızın birbirlerine bağırıyorlardı sanki. Ama bu bahsettiklerim, bavulları bagaj teslim edilen yere yerleştiren adamlardı. Tam sokak ağzıydı kullandıkları, ilginçti. Sonra havaalanının duvarlarının rengini farkettim, Avrupa havaalanlarında görebileceğin bir renk değildi. Tuhaf eflatunlar, yeşilin, sarının acayip tonları vardı. Şimdi düşündükçe anlıyorum ki, siyahın ve Çin'in çok az etkisi vardı. Çok farklıydı. Paul McGuinnes zevk için bir *limuzin* ayarlamıştı. İşte oradaydık, cebimizde beş kuruş yoktu, ama adam plak şirketine bir *limuzin* ayarlatmıştı! Şimdi olsa limuzine binmezdik, New

York'a gitmezdik, hatta Amerika'ya gitmezdik. İnsanın aklını başından alan bir tecrübeydi. Hepimiz bu komik arabaya atladık, pencerelerden Noel ışıkları görünüyordu, biz oturmuş, habire gülüp kıkırdıyorduk. Sonra çevreyoluna çıktık, radyoda kanalları arıyorduk, farklı istasyonlara bakıyorduk, BLS diye bir kanala rastladık. New York'un çok meşhur bir soul müzik kanalı BLS ve o an Billie Holiday var radyoda. Sonra 59'uncu sokağın sonundaki köprüye geldik ve *o* malum Manhattan manzarasını gördük. Nasıl desem, bizim için, on dokuzuna, yirmisine giren çocuklar için o manzara Oz gibi bir şey! [*gülüyor*] Limo'yu ayarlayan Paul McGuinness de Büyücü. [*gülüyor*] Sonra tur çok güzel geçti. Gramercy Park Otel'de kaldığımızı hatırlıyorum. Clash de orada kalıyordu, Slits de. Amerikan bohemyası gibi. Strips'in gitar kayışlarının olmadığını hatırlıyorum. O kadar punk'lar yani. Gitarlarını boyunlarına iple bağlıyorlardı. Galiba Edge tokalaşmak için içlerinden bir tanesine elini uzatmıştı da, solistleri, Ari Up vurmuştu eline. "Biz böyle şeyler yapmıyoruz" demişti.

Slits'den bahsetmen çok komik, çünkü benim ilk söyleşi yaptığım grup onlardı, sizden bile önceydi. Benimle birlikte olan fotoğrafçı, gitarist Viv'in fotoğrafını çekmeye hazırlanırken Viv bir mendile burnunu temizledi. Fotoğrafçı tam deklanşöre basarken de objektife dönüp mendildeki sümükleri gösterdi. Fotoğraf da bu oldu.

Lobide Clash'i gördük. O kadar havalı duruyorlardı ki, mesela biz hiç öyle görünmediğimizi biliyorduk. Benim komik bir kürk paltom vardı. Caddeye doğru yürüdüğümü hatırlıyorum. Amerika'da kar yağıyordu. Üzerimde kürk paltom ve saçmasapan saç modelimle bir köşede dikilmiş, bütün her şeyi içime çekmek istiyordum. Sonra çok garip görünümlü bir adam bisikletiyle yanıma yanaşıyor ve "Hey, tatlım nereye gidiyorsun? Nasılsın canım?" diyor. Ben tabiii "Hıaaaa!" şeklindeyim. [*gülüyor*] Bohemlikten kesinlikle çok uzak. Annemi istiyorum! Ama bir dakika, benim annem yok ki. Sonra İrlandalı çocuk sessizce lobiye tüyüyor. Çok komikti.

Komikmiş gerçekten, arkadaşların Gavin ve Guggi'yle birlikte kurduğunuz gurubu, Virgin Prunes'ü düşünüyordum. İkisi de çok teatral adamlardı, kadınsı yönlerini ortaya çıkarıyorlardı, kadın kıyafetleri falan giyiyorlardı.
...ki benim kürk palto giymemin sebebi de muhtemelen bu.

Yetmişlerin başında glam-rock'ın bir parçası olan Brian Eno'yla birlikte çalıştınız. Bilmiyorum hatırlıyor musun, Roxy Music'in ikinci albümlerinin kapağını açtığında poster gibi oluyordu.
Evet, hatırlıyorum. Brian da devekuşu tüyünden bir şeyler giymişti.

Hah, ondan bahsediyorum işte. Sen ne ona benziyordun, ne de Guggi'ye, ama Bruce Springsteen'e de benzemiyordun...
Bu sanat manat işleri hanım evlatlarına göre değil, değil mi? Aslında öyle gözükmesekte, biz bir sanat grubuyduk. Hep yaptığımız espridir: biz sanat okuluna gitmedik, Brian Eno'ya gittik. Çünkü Britanya istilası sırasında diğer grupların hepsi "sanat okulu"ndan çıkmaydı. Brian Jones, Keith Richards, John Lennon, Pete Townshend, the Clash, hepsi okulluydu. Sex Pistols değildi, ama menajerleri öyleydi. Yani görüyorsun, Brian'a gitmeden önce kendimizce avangard gençlik yıllarımız, sürrealist performans sanatımız ve mizah anlayışımız vardı: birbirimize isimler takmalar, Andy Warhol'un sanatı ve filmleri üzerine tartışmalar, özellikle *Bad* filmi üzerine çok büyük bir ağız dalaşımız olmuştu. Guggi'nin çiğ et, sinek ve daha bir sürü şeyle yarattığı, vajina heykelini sergilediği Trinity College'daki serginin bir köşesini de Virgin Prunes işgal etmişti. Arkadaşlarımızdan biri, üzerinde keçi yününden bir süveterle, milleti altına işetircesine dört ayak üzerinde yerlerde dolanırken, Gavin o köşeyi ve bu performansı "Koyun" olarak adlandırmıştı. Herkes aklını kaçırmıştı. Fakat o eski fotoğraflara baktığında görüyorsun, Virgin Prunes çok sıradışı bir yol izliyordu. Düşün Marilyn

Manson'dan yirmi sene önce bu... Kadın kıyafeti giymek glam'de çok baskındı. Tuhaf bir şey yani. Guggi'yle çocukken ikimizin de takıntılı olduğu albüm Lou Reed'in *Transformer*'ıydı (Şekil Değiştiren).

Ne iyi bir albüm ismi! Şimdi şimdi anlıyorum.
[*gülüyor*] On üç yaşındayken bu ismin ne anlama geldiğinin pek de farkında değildik: transeksüellerdi! Biz fazlasıyla heteroseksüeldik, ama bu ayrı bir konu değil mi? Glam rock gruplarının çoğu da öyleydi. Guggi'nin sonra kendini Prunes'ün bir parçası olarak kadın kılığında bulması çok komik. Anlıyorum ki, yaratıcılığın insanın feminen tarafından geldiğini bilecek kadar maçoyum ben; işte bak!

Amerika'ya ilk gidişinize dönelim. Tam da Reagan döneminin başladığı sıra gitmiştiniz.
Doğru. Daha önce konuştuğumuz şeye geri dönecek olursak, U2 Amerikan kıyılarının o anlamda Katolik yanı için caziptı, ama orta Amerika'nın Protestan yanı için de caziptik.

Hem Katolik hem Protestan'dınız yani. Kafayı dinle bozmuş bir ülke sizi bu hale getirdi herhalde.
Evet doğru. İncil'den bahsedip duran tele-misyonerler –Tanrı adına fiyat kırarak satıcılık yapanlar– birden otel televizyonunda karşına çıkabiliyordu; aklı başında pek çok insan hemen kanalı değiştirir, ama ben büyülenip kalıyordum bu adamlara.

Televizyonda gördüğün ilk tele-misyoner kimdi?
İyileşebilmek için izleyicilerden ellerini televizyon ekranına dayamalarını isteyen bir vaizdi. Bronşitli yaşlı teyzeler, kalçası kırık ihtiyar kadınlar, muhtemelen kanserli insanlar, Amerika'nın dört bir yanında bir sürü insan koltuklarından kalkıp ellerini televizyona dayıyorlardı. İçim acıdı. Ama benim inançlı biri olduğumu unutma. Alıntılar yaptıkları Kutsal Metinlerin gücünü ve de inancın iyileştirici kuvvetini bil-

sem de, dinin itibarının zedelendiğini, küçük düşürüldüğünü de görebiliyordum. Fakat birçok insanın aksine, ben o dili anlayabiliyordum. Köktendincilerde beni en çok rahatsız eden şey zihinlerinin en aşikâr günahlarla çoktan işgal edilmiş olması. Eğer o günahlar, cinsel ahlaksızlık, uyuşturucu müptelalığı mutsuzluktan doğuyorsa, o zaman eminim ki Tanrı insanları o mutsuzluktan kurtarmak isteyecektir. Ama insanların neden kendini beğenmişlik, peşin hükümlülük, artık bir gelenek haline gelen açgözlülük, kolektif açgözlülük gibi, insan ruhunun çok daha derin ve şeytani meselelerini sorgulamadıklarını hiçbir zaman anlayamadım. Bahsettiğim ikiyüzlülüğü görebilmek için gelişmekte olan ülkeleri Ortaçağ'da tutmayı hedefleyen adaletsiz ticaret anlaşmalarına bakman yeterli. Bu insanlar kültürlerin itibarlarının zedelenmesinden bahsediyorlar. Yüzbinlerce gerçek hayatın itibarı ne olacak?

Doğru. Bir de bu insanlar her pazar kiliseye gidiyor. Sanırım kilise yardımlarına gelince sıra gayet cömert davranıyordular. Peki o kötendincilere kızgın mıydın?
En değerli şeyi, Tanrı'nın sevgi olduğu anlayışını ayakları altında çiğnediklerini düşünüyorduk. Bu tele-misyonerler tapınaktaki tüccarlardı, İsa'nın masalarını alaşağı ettiği hikâye. İnsanları Tanrı'dan soğutuyorlardı, özellikle de artık Hıristiyan olduklarını açıklamak istemeyen gençleri. Çünkü kulüplerde, kampüslerde, her yerde, insanlar "Ha sen de mi onlardansın? Onlar kafayı yemiş!" diyorlardı. Yani o dönemde Amerika'da olmak çok ilginçti. Hem hayranları, hem eleştirmenleriydik, *Joshua Tree*'de hem en iyisini, hem en kötüsünü söylemeye hazırlanıyorduk.

Zannediyorum daha çok, en iyi taraflarını anlattığınız kısımları hoşlarına gitti. *Joshua Tree* ve *Rattle and Hum*'da Amerikalılara, müziğin kökleri olan blues, gospel, country dinlemenin iyi bir şey olduğunu söylediniz. O sırada kendi kendinize de sordunuz mu: "Neden biz? Onlara

ülkelerinin ne kadar şahane olduğunu hatırlatmak için neden bizi seçtiler?" Yani zaten Bruce Springsteen vardı.
Sanırım seksenlerde Bruce Springsteen'den fazlasıyla etkilendik. Müziğinin kalbinde benzer bir mitolojisi vardı. Bu arada öyle onların arena ya da basketbol arenası dedikleri büyük salonlarda çalmak "kanunlara aykırı" şeylerden biriydi. Biz Springsteen'i böyle bir arenada dinlemeye gittik ve adam hayatımızı değiştirdi. Gerçekten iletişime geçti bizimle. Orada U2 ilk defa, daha büyük mekânların müziğin gücünü sulandırmayacağını farketti. Hatta farkettik ki daha büyük bir kalabalık, daha büyük bir elektrik şarjıyla o tecrübeye çok fazlasını katabilirdi. Fakat o derece kendini kaptırmış bir kalabalık hiç görmemiştik. Yirmi bin insan vardı salonda, ama isterse yere düşen iğnenin sesinin duyulabileceği sessizliği sağlıyordu. Aynı dönemde Madison Square Garden'da Rolling Stones'u dinlemeye de gittim, içim geçmiş. Ses o kadar kötüydü ki...

Kısa bir süre öncesine kadar genişçe bir müzik ansiklopedisi üzerinde çalışıyordum. Bir sürü grubun ve şarkıcının hikâyelerini okurken, çok da kesin olmayan bir sonuca ulaştım. Bence rock müziğin gizeminin büyük kısmı kendini tamamen yeni baştan yaratan şarkıcılardan kaynaklanıyor. Mesela Robert Zimmerman'a bak, Minesota dağlarında elektrikli alet edevat satan bir adamın oğlu, kendini Bob Dylan olarak baştan yaratıyor, insanlara bir blues müzisyeninin kendi gitarını ona verdiğini ya da damarlarında Siyu kanı aktığını söylüyor. Kendi efsanesini kendisi yaratıyor. Sanırım bizim kuşağın kafasında da, sen kendini Bono olarak yeniden yaratarak bizleri aynı şekilde etkiledin. Bono'nun kim olduğunu biliyor musun?
Deniyorum. Hayatta en zor şey... kendin olabilmek. Belki de çekip çıkaramadım onu [*gülüyor*] ... henüz.

Birçok isan buna izin vermeyecektir?
Neden?

Bence senin kişilik bunalımından onlar hoşnutlar. Bu da izleyicilerin performansı, bütün bunları keşfetmeni ve kendini sürekli yeniden yaratmanı seyretmek...

Amerika'nın en güzel yanı da bu. Yeniden yaratım ülkesi... Önemli olan hiçbir zaman nereden geldiğin değildir, nereye gitmekte olduğundur. İnsanlar bu yeniden başlayabilme olayını Amerikan Rüyası'nın kalbi olarak kabul ediyor. İrlandalılar bir ölüm kültüründen geliyorlardı, kıtlıktan, sömürgecilikten, ki bunların her biri hadım eder insanı. Amerika'ya geldiklerinde yeniden erkekliklerine sahip oldular. Yeni bir hayata başladılar. Ve tabii ki kurtuluş fikrinin özünde yatan yeniden doğuştu. Köktendinciliğin özünde yatan da aynı şey: yeniden doğmak. Günlük esasta ben de yeniden başlamayı istiyorum. Her gün yeniden doğmak, becermeye uğraştığım bir şey. Çok ciddiyim bu konuda.

Amerika'da yaptığınız en önemli şeylerden biri –kıta olarak Amerika'dan bahsediyorum, sadece Amerika Birleşik Devletleri'nden değil–, Nikaragua'daki Sandinista hareketi tarafını tutmanızdı. Bu, ABD iç politikasıyla ilk tanışmanız mıydı?

Bir düşüneyim... Amerika'da politik nitelikli ilk şey, evimizdeki kargaşaya mali destek sağlayan Amerika'daki IRA sempatizanlarıyla uğraşmaktı. Biz İrlandalı olduğumuzu, bunun ne manaya geldiğini, Amerika'ya gittiğimizde anladık. Bobby Sands[1], Kuzey İrlanda'da Maze Hapishanesi'nde açlık grevinde ölüyordu. Bu hem insanın içini burkan, hem de insanı kışkırtan bir şeydi. Amerika'da her gece haberlerde bu vardı. Onun fedakarlığından bazıları bir servet kazanacaktı. Unutma, Amerika'da kendini İrlandalı sayan 45 milyon insan var. Genç kuşak bizi dinlemeye gelirdi. İkinci, üçüncü kuşak İrlandalılar ise hayatlarından vazgeçmeye hazır devrimciler için sahneye para atıyordu. Ama daha sonrasında bu insanlarla buluştuğunda görüyordun ki aslında ne olup bittiğinden haberleri yok.

---

1 Bobby Sands (1954-1981) Belfastlı bir İrlanda Cumhuriyetçisiydi.

İrlanda'da taraftarları çok muydu?
Devrimcilerin kayda değer bir çoğunluğu temsil etmediğini fark eden çok azdı. İrlanda'yı ne şekilde çizersen çiz, ister sınırı koy, ister koyma, onlar azınlıktı. Kuzey İrlanda'daki Katoliklerin arasında bile azınlıktılar. Buna rağmen, bu insanlar bir ordu kurup can alma hakkını kendilerinde buldular. Yani bize göre onlar düşmandı. Faşistler, kahverengi tişörtlüler – bu durumda, yeşil tişörtlüler. Daha iyi bir yolu olmalıydı.

Senin iyi bir fikrin var mıydı?
Tahmin edileceği gibi bu bizim şiddet karşıtlığına olan ilgimizi arttırdı. Bu noktada da Amerika önemli bir rol oynadı. Altmışlarda, Amerika'da ırklar arası ilişkiler konusunda bazı sorunlar yaşanıyordu. Biz de bu vatandaşlık hakları mücadelesiyle aralarındaki benzerlikleri görmeye başladık. Pasif direnişin, Martin Luther King öğretisinin talebeleri olduk. Bu da aynı zamanlara denk geliyordu. Silahlı mücadelenin yanlış olduğunu kanıtlamak için "Sunday Bloody Sunday"i yazdık sonra. Bizi o noktaya getiren Amerika olmuştu. İrlandalılığı sorgulamamızı sağlamıştı. İşin ironik yanı, birçok insan "Sunday Bloody Sunday"i silahlara çağrı, birleşik bir İrlanda için bir isyan şarkısı olduğunu sandı. Birlikten yanaydı, ama coğrafi anlamda değil.

Sen birleşik İrlanda'ya inanmıyor musun?
Sadece oybirliğiyle olursa. Sınır, savaş tehdidiyle çizilmişti, ama kaldırılmasının da güç kullanılarak gerçekleşmeyeceğini kabullenmeliyiz. Gerçek bölünme, John Hume'un dediği gibi, insanların kalplerinde ve beyinlerindedir.

IRA'nın sizi tehdit etmişliği var mı?
Amerika'dayken sürekli IRA'nın parasal kaynaklarını kurutmaya çalışıyorduk. Onları kızdırdığımızı biliyorum, ama organize bir çirkin hareketle karşılık vermediler. Tepelerinin tasını attırmışızdır. Amerika'daki İrlandalı kitleyle biz çok

kalabalıktık. Asıl suçlular, şapkalarını halkın arasında dolaştırıp İrlanda davası için para toplayan - yaptıkları da İngiliz barlarına bomba koyup suçsuz insanları öldürmek olan bir avuç örgütlenmiş insandı. Velhasıl Provolar arasında çok popüler değildik. İrlanda'ya döndüğümüzde bu, nazikçe bildirildi bize.

Ne kadar nazikçe?

Aslında hiç nazik değildi. Seksenlerin başında bir kez sahneden IRA'yı ihbar ettikten sonra birkaç olay yaşadığımızı hatırlıyorum. Bir defasında arabamız bir grup Provo tarafından sarılmıştı. Bir tanesi yumruğuna üç rekli bayrağı sarmış çıplak elleriyle arabanın camına vuruyor, "Sizi Britanyalılar! Vatan hainleri!" diye bağırıyordu. Ne kadar gerçekti bilmiyorum ama Özel Birim'in çok ciddiye aldığı bir kaçırılma tehdidi de vardı. Parmak izlerimizle birlikte, ayak baş parmaklarımızdan da iz aldıklarını hatırlıyorum. Bu tabii insanın hayal gücünü çalıştırıyor... [*gülüyor*] Ne yani, bacaklarımızı kesip postalayacaklar mıydı? Bütün bunların hayatımızdaki etkisini abartmak istemiyorum. Fakat yine de seksenlerin geri kalanında, daha önce çok iyi ağırlandığımız bazı bölgelerde istenmeyen adam ilan edildik. Bazı barlarda ya da belli yerlerde insanlar yüzüne bakıp onları hayal kırıklığına uğrattığını hissetiriyordu. Ama bir süre sonra insanlar bunların milliyetçi olmadığımızdan ya da sıkıntılarını paylaşmadığımızdan yaşanmadığını anladı.

Gerçekten dertliydiler değil mi?

Evet. Katolik azınlık çok fazla kötü muameleye maruz kalmıştı, ama biz Kuzey İrlanda Katolikleri barışçı bir çözümden yanaydık. İrlandalıların şiddete karşı tutarsızlığından nefret ediyorduk. Sen de biliyorsun, bir yerde bir bombalama olurdu, İngiltere'nin göbeğinde bir süpermarkette bir vahşet yaşanırdı. Kadınlar, çocuklar katledilirdi. Herkes haberi duyunca şoke olurdu, herkes. İrlanda'da insanlar birkaç

gün o ölenlerin ayakkabılarına bakardı. "Of, bu sefer çok ileri gittiler, bu kadarı yeter" derlerdi. Ama sonra, birkaç ay geçince biri bir barda halk şarkısı söylemeye başlar; "Yeniden Bir Ulus" gibi bir savaş şarkısı ya da onun gibi bir şey; ortalıkta şapkalar dolaşır, herkes de gider Provolar için para atardı içine. Biz İrlandalılarda nefret ettiğim bir şey bu, bu ikiyüzlülük. Ben ise bir taraf tutmamız gerektiğini hissediyordum, açık ve net olarak -bu şiddet dolu yol kimsenin hayatını iyileştirmeyecekti. Umutsuzluktan başka bir yere sürüklemeyecekti bizi, üstelik bütünleşmeyi iki toplum için de güçleştirecekti.

Yani hiç doğrudan tehdit almadın?
Hayır. Sadece onları çok kızdırdığımızı hissettim. Gerry Adams'ın Sinn Fein bürosunda duvarda asılı duran bir U2 posterini aşağı indirdiğini duydum. Bir keresinde çok büyük bir basın toplantısında benden "küçük bok" diye bahsetti. Bütün işçi sınıfı mahallelerinin desteklediği, etrafında bir sürü manyak olan bir silahlı mücadele liderinin, senin için "küçük bok" demesi çok da iyi bir şey değil. Hayatını daha kolay kılmıyor.

Şimdi, ortamda barış havası hakimken, içinizden harhangi birinin içinde kin var mı?
Kesinlikle yok. Gerry Adams bana elini uzattı. Borçları Silin kampanyası hakkında bilgi almak için Jubilee 2000'in ofisine gitmiş. Çok zeki bir adamdır. Yaptığımız işlerden ucu ona dokunanlarını çok iyi biliyordu zaten. Eğer o ve partisi paramiliterlere silah bıraktırırlarsa, politikada bir güç haline gelecekler. Umarım silahlı mücadelenin İrlanda'ya verdiği zarar yüzünden vicdan azabı duyuyordur. O bütün o yaşananların bizi İrlanda barış anlaşmasına getirdiğine inanacaktır. Ben buna inanmıyorum. Ama bana elini uzattı, buna saygı duydum, elini sıktım. İrlanda'da bir deyim vardır: "Bu insanlarla konuşurken ellerini cebinde tut." Ben elimi cebimden çıkardım, o da elini uzattı.

Yani "Dertler"in bitmesi konusunda iyimsersin?

Evet. Yıllar sonra 1998'de, U2, Belfast Waterfront Hall'da Hayırlı Cuma Barış Anlaşması'na destek vermek için çaldığında hayatımın en büyük onurunu duydum. John Hume ve David Trimble'ın, çatışmanın iki karşıt liderini, sahnede U2'nun ve Ash'in dinleyicilerinin önünde el sıkışmalarını sağlamak için çağırmıştık. O rock konserinin ve sahnedeki o fotoğrafın insanları barış anlaşmasını onaylamaya ittiğini söyleyenler oldu. Bunun gerçek olduğuna inanmak isterim. Aşırı Birlikçiler'in ve aşırı Cumhuriyetçiler'in artık silahlarını bırakma cesareti gösterdiklerine inanmak istiyorum. Çünkü barış sürecine güvenmek ve sivil hayata dönmek cesaret ister. İki taraf da çok acı çekti. Benim açımdan fikirlerimi iletmek kolay. Acıklı bir hatıranın bitişiğinde ya da hemen karşısında yaşamıyorum. Ben Dublin'de deniz kenarında bir evde yaşıyorum.

10. *Felaket hayranı olarak hayatım*

Bu konuşma bir öncekinden sadece on gün sonra, şubat ortasında, telefonda gerçekleşti. Adamımız hâlâ güney Fransa'da ailesiyle birlikteydi; ailenin çoğu yatak odasında toplanmıştı.

[*şaka yollu*] Michka!

Qui, c'est moi! - (Evet, benim)
[*özenli bir Fransızcayla*] Comment allez-vous? (Nasıl gidiyor?)

Fort bien et vous-même? (Çok iyi, ya sen?) İlk ders. [*gülüyor*]
Çok iyi...

Geçen seferkine göre sesin daha iyi geliyor.
Gerçekten mi?

Dün gece iyi uyudun mu? Şimdi de doktorculuk oynuyorum...
[*gülüyor*] Ben de sabah *Rolling Stone* dergisi için Elvis Presley üzerine bir şeyler yazdım. Galiba pop yıldızları üzerine özel bir sayı hazırlıyorlar. Benimkinin adı "Amerika Elvis'i Yemeden Önce Elvis Amerika'yı Yedi." Kalkmıştım yani çoktan, ama şimdi yatakta yanımda yatan şu iki punk rock'çı ve annelerinden kurtulmaya çalışıyorum. Kalkmak üzereler. Jojo [*büyük kızı Jordan*] sınavlarına hazırlanıyor, Eve de hasta taklidi yapıp yatmaya devam ediyor.

İşlevsiz bir aile gibi görünüyor.
Evet. Hollywood and Holly-weird.[1]

---

1 Sözcük oyunu yapıyor. İngilizce'de "holly" kutsal, "weird" ise garip anlamına gelmektedir. (y.n.)

Osbournelar gibi mi demek istiyorsun?
Bizimki de tam bir Osbourne evi. Çok yorgunsam, çok geç yattıysam falan, kızlar beni öyle ayaklarımı sürüyerek görünce: "Ozzy gibi yürüyorsun" diyorlar. Ben de [*Ozzy'nin sesiyle*]: "Siktirin gidin, siktirin!" diye bağırıyorum. Yok aslında çocuklarıma kendi sesimle asla küfretmem, sadece Ozzy sesiyle. Ozzy'nin güzelliği de bu. Çocuklarıma onun sesiyle küfredebiliyorum.

Güzel bahaneymiş.
Osbournelar'ı seviyorum. Çok nadir bulunan bir şey var onlarda: birbirini seven bir aile onlar. Ayrıca "Iron Man"i söylerkenki sesini çok seviyorum, orada sesi sanki bir makine gibi. Hiç insan sesi gibi gelmiyor.

Tanıştınız mı?
Bir kere asansörde karşılaştık. Çok muhabbet ettik sayılmaz. "Yukarı mı?", sanırım ettiğim tek laf buydu. [*gülüyor*] O beşinci kata çıkıyordu, ben yedi. *Paranoid* albümünü aldığımı söylemeye vaktim olmadı. Bence gelmiş geçmiş en iyi rock albümlerinden biri. Adam heavy metal'i icat etti. Tanrısal bir dehası var. *Paranoid* nükleer manada ağır bir albüm.

Black Sabbath tarzının Nirvana'yla tekrar geri gelmesi çok komik. Seksenlerde heavy metal'in haritadan bir seferde tamamen temizlendiğini sanmıştım. Fakat o grunge gruplarıyla, intikamını alarak geri döndü.
Çok hissi bir müzik aslında heavy metal. Tam oğlan müziği, ama tam da genç bir erkek olmanın o kadar da kolay bir şey olmadığını keşfettiğin dönemlerde dinlenecek bir müzik. İlk gençlik yıllarında müziğin, kim olmak istediğin ve hormonlarının onu nasıl tarif ettiğiyle çok alakası var. Zaten bence bu yüzden de hip hop - [*birden bölünüyor*] Tanrım, bak şimdi de Elijah geliyor. Dışarı, seni küçük cüce! Hayır, o benim.

Şimdi asıl kişiliğin çıkıyor ortaya. Benim bildiğim o hoş adam değil bu.
Hip-hop ve hard rock'ın çok erkek müziği olduğu doğru değil mi? Sen bugünlerde neler dinliyorsun Michka?

Şu sıralar? Sizi... O yüzden de bu telefon konuşmaları şahane geliyor, çünkü benim için bir tefrika gibi. [*Bono şeytani kahkahasıyla gülmeye devam ediyor*] Şimdi, geçen sefer söylediğin bir şeye dönmeme izin ver. Buradan okuyorum: "İrlandalı olduğumuzu Amerika'ya gidince keşfettik." İlk politik duruşunuz IRA ve silahlı mücadeleye karşıydı. Sonrasında El Salvador ve Nikaragua'daki iç savaşlarla ilgilenmeye başlamanız garip değil mi? Bir sürü insan için bir tişört ya da bir Clash albümünden[1] fazlasını ifade etmeyen bu ülkelerde ne olup bittiğini nasıl keşfettiniz?
Sandinistalar ve IRA arasındaki fark, Sandinista hareketinin ülkelerinde çoğunluğu temsil etmesiydi. Her silahlı mücadele kadar çirkindi, ama en azından arkasında bu vardı. Sandinistaları Clash'ten duyduğum doğru. Fakat onlara dair daha fazla şey okudukça, çalışma yöntemlerine hayranlığım gittikçe arttı, çünkü burada eyleme geçmiş bir özgürlük teolojisi vardı. Nikaragua'ya gittiğimde, dinin, insanların isyanlarına ne kadar ilham verdiğini görünce çok şaşırdım. Burada devrim, materyalizmden daha başka bir şeyden kaynaklanıyordu. Ruhani bir boyutu vardı. Nikaragua devrimini bastırma gerekliliği, sonradan ateş almasından çıktı ortaya. Amerikalılar için korkutucuydu bu. Oradan bütün Meksika'ya, sonra daha da kuzeye sıçrayabilirdi. Gittiğim bir kiliseyi hatırlıyorum, bütün duvarları "İsrail'in Çocukları Firavun'dan kaçıyor" gibi kutsal kitap sahnelerinin canlandırıldığı fresklerle doluydu. Fakat Firavun'un kafası yerine Ronald Reagan'ınki konmuştu! [*gülüyor*]

1 *Sandinista!*, 1980

Gerçekten mi? Nerede gördün bunu?
Managua'da. Halkın, İncil hikâyeleri yoluyla devrim konusunda nasıl eğitildiklerini görünce çok şaşırdığımı hatırlıyorum. Her tarafta İncil'in, İsa'nın yoksullara vaazı olduğu anlatılıyordu, ki bu da doğruydu. Fakat İsa hiçbir zaman silahlanmamıştı.

Kesinlikle, benim de demek istediğim bu. Yani, daha yeni İrlanda'da silahlı mücadeleyi desteklemek istemediğini açıkça söyledin.
Ben de silahlı mücadele için aşk şarkısı yazmıyordum. Kutsal kitap okumalarının hayal kırıklığı yaratan bir neticesi gibi görüyordum. Fakat yine de bu dini metinlerin insanların gerçek hayatlarına adapte ediliş biçiminden de etkilenmiştim. Kültür Bakanı Ernesto Cardenal ile buluştuğumuzu hatırlıyorum. Devrimlerinin şiirselliğinin –aslında birçok Sandinista idcolojisinin- 1916 İrlanda İsyanı ve Patrick Pearse gibi şairlerden esinlendiğini söylemişti. Zaten kendisi de, isyan tohumları ekmekte uzman olan İrlandalı Cizvit rahipleri tarafından eğitilmiş. Bu gerçek. Sana söylüyorum: gelişmekte olan ülkelerden hangi birine gitsen, çalıların arkasından sıçrayan İrlandalı rahip ve rahibeleri görürsün! İnanılmaz bir şey bu: ruhban sınıfı üzerinden devrim ihraç ettik. Biz bu işte çok başarılıydık ve ihraç ettiğimiz yerde de başarılı oldu. Bakana "Ama insanların hayatlarını kaybetmesinde, bu şekilde kan dökülmesinde hiç şanlı bir durum yok" dediğimi hatırlıyorum. Başka hiçbir çıkış yolunun kalmadığında, bunun üzerine tartışabilirsin, ama şanlı bir yanı yoktur. İrlanda halk biliminde vardır bu; hatta Yeats bile "şehitlerin toprağa damlayan kanından kırmızısını alan gül"den bahsetmiştir. Nefret ediyorum böyle şeylerden.

Sanırım aslında bu on dokuzuncu yüzyıl Avrupasının gerçeği. Yetmişli yıllarda Fransa'da ilkgençliğini yaşayan biri olarak, bana da bu mitoloji kazınmıştı. Bizde de Mayıs 1968 isyanı ve sonradan "sol hareket" olarak ta-

nımladıkları, kendilerini devrim fikrine adamış, çoğunlukla kendi kuşaklarının en cesur ve hırslılarından oluşan bir grup fanatik genç vardı. Bu kesinlikle görkemli bir şeydi. Kökleri, şanlı Fransız Devrim ordusuna, on dokuzuncu yüzyıl isyanlarına ve sonra tabii ki Bolşeviklere, Troçkist isyana, Maoist gerillalara, Küba ve Vietnam'daki gerillalara kadar uzanıyordu. Romantizm ve Devrim arasında bir çeşit kavşak oluşmuştu. Sözde kahraman Halkın Gerillaları'nın daha çok estetik ve idealist bir temelde yüceltildiklerini, taraftarlarının Rusya ve Çin'deki planlı açlığa ve toplama kamplarına kasten göz yumduklarını, Kamboçya'daki Pol Pot katliamlarının adını anmadıklarını fark ettim. Bütün olay Amerikan karşıtlığıydı, ki bu da Avrupa için çok mantıklıydı. Çünkü bütün o ileri sürülen nedenler bahaneydi, fantaziydi. Umutsuz fantazilerdi aslına bakarsan.

Geçici Ordu'nun nereden çıktığını ya da şiddeti anlamıyor değilim şahsen. Sadece anlamaya çalışıyordum: silahlara sarılmanın bir nedeni var mıydı? Bir tarafta "Asla" diyen Martin Luther King var, Gandi var, İsa var. Bir diğer tarafta da "Yoksulları gözetip korumalıyız" diyen Sandinistalar var. Şahsen kabul etmesem de, bu, üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdu. Kurtuluş teolojisi ve Sandinistalar hakkında daha fazla şey öğrenmek istedim. Oradayken bayağı etkilenmiştim. Çok acı çektiler. Devrimleri çok pahalıya mal oldu ve nihayetinde onların istediği yöne dönmedi. Fransız Devrimi'nde olduğu gibi. İronik bir şekilde Amerika'yı uyandıran Fransız Devrimi oldu.

O korkunç lafı hepimiz duyduk zamanında: "Yumurtaları kırmadan omlet yapamazsın."

Biliyorum. Sonuçta fikirler insanlar kadar değerli değil. Bunun geçerli olmadığı bir felsefe ya da fikirlerin insanlardan daha değerli olduğu bir yer gördüğünde derhal kendini kollayacaksın. İnsanlara zar zor bir şeyler ifade eden tehlikeli fikirler kimi zaman zorlayıcı olabilir. Yani şeytan haklı çık-

tığında, genellikle bu, doğruyla yanlışın yaptığı bir savaşın sonucu olmaz; iki yarı-doğrunun birbiriyle çarpışmasıdır sözkonusu olan. En büyük zararı da bu verecektir. Marksizm-Leninizm insanoğlunu sefaletten kurtarmaya yönelik çok sıradışı bir fikirdi. Zar zor bir anlam ifade eden tehlikeli bir fikirdi. Bunun gibi çok var.

Son görüşmemizin hemen ardından, kısa bir süre önce Afrikadaki AIDS'i tartışmak üzere Senatör Jesse Helms ile bir araya geldiğinden bahsetmiştin. Buluşmanın sonunda ona çok saygı duyuyordun. Seksenlerin başında Senato'da Dış İlişkiler Komitesi'nin başkanı vasfıyla, Sandinistaları bastırmak için elinden gelen her şeyi yapmış biri olduğundan, senin için alt üst edici bir deneyim olduğundan söz etmiştin.

İşte sen de biliyorsun. Nikaragua'da dolanırken, rafları bomboş süpermarketleri görüyorsun, Amerika Birleşik Devletleri'nin koyduğu ambargo yüzünden açlıkla mücadele eden insanları görüyorsun, toprak sahiplerinin tiranlığından kaçmaya çalışırken hayatlarından olan insanları görüyorsun. Devrimden önce toprak sahiplerinin yüzde biri, bütün toprağın yüzde kırkına sahipti. Çok dokunaklı bir Ayin hatırlıyorum. Ayin'in sonunda rahip ölenlerin isimlerinin yazıldığı bir liste çıkardı. Ve tek tek isimleri okumaya başladı: "Rodrigo Omares!"; bütün cemaat bağırıyordu: *"Presente!"* [*boğuk bir kükremeye benzer bir sesle*] "Maria Gonzalez! – *Presente*!" Böyle bir rulo halindeki listeden ölülerin isimleri okundu ve cemaat cevapladı: *"Presente*!" – burada, bizimle birlikteler. Bunu etrafdaki bütün gözlerde görebilirdin. Ödenen bedeli görebiliyordum. O sıralar ilgilendiğim kadarıyla, bu da Amerika'nın diğer yüzüydü: mahallenin kabadayısı Amerika. İşte o dönem Sağ'ın mimarlarından bir tanesi de Senatör Jesse Helms'di, ki sonra bize destek vererek bana ve Küresel Acil AIDS planı üzerinde çalışan herkese büyük bir iyilik yapmıştır. Yirmi sene sonra kendimi bu yaşlı Soğuk Savaşçı için böyle sevgi dolu hisler beslerken bulmak, benim için büyük bir ironi oldu.

Konuşurken geçmişe dair düşündüklerinden hiç bahsettin mi?

Yok, konuyu hiç açmadım. Zamanımı Acil AIDS'teki işlerimiz için baskı yapmaya kullandım. İnanılmaz bir şey yaptı: Halkın önünde HIV / AIDS hakkında eskiden düşündükleri için pişman olduğunu açıkladı. Politikacılar bunu nadiren yaparlar. Sağ'da yer alan insanların bu hastalığa dair düşünce şekillerini gerçekten değiştirdi. İnsanlar bana şeytanın ta kendisiyle buluşacağımı, politikalarının sadece Hun İmparatoru Attila'ya göre olduğunu falan söylemişlerdi. Amerika'daki Ulusal Sanata Destek Programı'nı (National Endowment for ARTS) kaldıran bizzat kendisidir. Todd Rundgern onun için bir şarkı bile yazmıştı: "Siktir Jesse Helms." Kesinlikle katılmadığım düşüncelere sahip, ama onlara tutkuyla bağlı olduğunu kabul etmem gereken güzel bir adamdı. Bu benim başıma çok sık geliyor. Çoğunluk tarafından destek görmese de, düşüncelerinin arkasında dimdik duran insanlara karşı ne kadar saygı duyduğumu fark ediyorum.

Peki, şimdi senin Orta Amerika'daki maceraların üzerine bir senaryo yazmaya çalıştığımızı düşün. Şimdi jenerik aktı ve kamera ormanlık, tepelik bir manzaraya kuşbakışı pan yapıyor. Bundan sonra nasıl bir sahne gelir?

Şimdi... tepelerde yürüyoruz, Salvador'un şehir merkezinden yaklaşık yüz elli kilometre uzağız.

Öncelikle, orada ne yapıyorsun?

Hayatları tehlikede olan insanları düşman bölgesinden kaçırıp, bir çeşit göçmen olarak Amerika'ya götüren "Sığınak" adlı gruptan bir arkadaşımla yürüyorum. El Salvador'daki yoksullara yardım maksatlı birkaç programı var ve ben -Ali'yle birlikte- köylü çiftçiler campesino'lara yardımcı olan bir tanesinde çalışıyoruz. İşte o sırada, projeyi görmeye gidiyoruz, ama isyancıların kontrol ettiği bölgedeyiz.

Kimlerle yürüyorsun? Nasıl insanlar bunlar?
Bir tane Amerikalı arkadaş var. İsmi Dave Bedstone, *Raiders of the Lost Ark*'taki Harrison Ford tipi bir karakter: entelektüel ve ruhsal olarak, arazinin bu ağır, fiziksel yapısında bile maceracı biri. Bir de kız arkadaşı var, Wendy, San Francisco'lu: kıvırcık saçlı, herkesin moralini yüksek tutabilen bir kız. Bir de Howard Jules Hoyle var, arabasının tepesinde bir surf tahtasıyla San Fransisco'dan El Salvador'a gelmiş. "Sörfler hazır, Albay'ım"- *Kıyamet*'i gördüysen, oradaki Robert Duvall karakteri. Sörfü seviyor. Çok komik bir adam, beden dilinin her bir unsurunda komedi var. Gözlerini dikmiş bana bakan Ali "Tam olarak neden buradayız yine?" diye sorar gibi.

Peki sizi oraya götüren proje ne?
Küçük bir çiftlik bu, bir kooperatif, ben de finansal olarak onlara yardım ediyorum. Sonra bir tane de yerli rehber var. Bu çok sıradışı bir durum, çünkü bu yemyeşil sık yağmur ormanlarıyla kaplı bölgede yürürken, yoldan bazı isyancılar geçiyor. On beş yaşında güzel kızlar bunlar, ellerinde tüfek ve onlara, saygı haricinde bir hisle bakmaya cesaret edemiyorsun. [*gülüyor*] Sonra İSA'YI SİKEYİM yazan bir duvarın yanından geçiyoruz. Tabii ben biraz afallıyorum: "Vay be! Ben buranın kurtuluş teolojisinin anavatanı olduğunu sanıyordum. Bu ne şimdi?" diyorum. Rehberimiz cevaplıyor: "Hayır hayır, bildiğin İsa değil, *Hay-zoos* o. Buralarda oturuyor. Kimse sevmez onu. Öbür taraf için çalışır." [*gülüyor*] Biz de patika boyunca yürümeye devam ediyoruz, tam yolu geçerken, devlete ait ordunun birliklerini görüyoruz. Biraz huzursuz görünüyorlar, ama tam biz yolu geçerken, boğuk bir pop-pop-pop sesi, donuk bir ses –filmlerdeki silah seslerine benziyor daha çok- duyuluyor, kurşunlar tepemizde uçuyor. Biz öylece donakalıyoruz. Ne olacağını bilmiyoruz, saklanmalı mıyız, yoksa öyle durmalı mıyız? Bir sessizlik var, çok derin bir sessizlik... Birbirimizin kalp atışlarını duyabiliyoruz, sonra, bizden hiç hoşlanmadıklarını, ama isteseler canımızı o an alabileceklerini bu yolla anlatmaya çalışan o birlikten kahkahalar yükseliyor.

Nasıl bir dram var burada?
Bazı kısımları komedi olabilir. Bizi donakalmış halde görseydin, kara-komedide sahnenin donduğu anlarından biri olduğunu anlardın: "Rock yıldızı donuna sıçar."

Filmin müziği ne? Ya da müzik var mı?
Yok, soğuk bir sessizlik. Belki de amfilerden gelen beş kalp atışının sesi olabilir.

Hayatlarınız gerçekten tehlikede miydi?
Bunun ne kadar yüksek bir ihtimal olduğunu sana şöyle anlatayım, bir gün önce havaalanından çıkmış otobanda giderken, yol kenarında bir kamyonetten atılmış bir ceset gördük. Buralarda insanlar sürekli kayboluyor, yakın zamanda birkaç rahibe hayatlarını kaybetmişti. Demek istediğim çok tehlikeli zamanlar olduğu ve doğrusu aslında orada bulunmamamız gerektiği. Dürüst olmam gerekirse, o anda ciddi ciddi Los Angeles'ta Sunset Marquis'de kalıp, plaja gitseydik keşke diye düşünüyordum. [*gülüyor*] Bu noktada hiçbir kahramanlık yok, sadece "hay içine sıçayım, Ali'yi niye buraya getirdim ki?" diye aklımdan geçiyor. Ama biliyorsun ki bir şey olmuyor, yanımızdan geçiyorlar. Şimdi Kaliforniya, Oakland'da bir üniversitede ders veren arkadaşım ifadesiz bir suratla korkusuzca: "Sadece bizi korkutmaya çalışıyorlar. Yürümeye devam edin. Mesele yok." diyor. "Mesele yok mu?", diye düşünüyorum. Mesele ne ki? El bombaları mı? Neyse, *Kıyamet*'teki Albay Kurtz gibi hissederek, proje mekânına doğru yürüyoruz. Köylere alev bombaları atıldıkça bastığımız toprak sallanıyor. Bu kulağa büyük bir sorumsuzluk gibi gelebilir, ama bir yandan da arkadaşım etrafı kuşatılmış bu çiftçilere para ulaştırmak zorundaydı. Devlet bir sağlık uyarısı yapar gibi bir tür etnik temizlik uyguluyordu aslında. İnsanlara "Köylerinizi boşaltın, bu boku bombalamak üzereyiz", diyorlardı. Özgürler Ülkesi (Land of Free) sponsorluğundaki ordu, köylü çiftçileri kasıp kavuruyordu. İnanılmazdı. Çünkü insanlar köylerini terk etmeyecekti;

orası onların yuvasıydı. Resmen bir katliam, gerçekten korkunç bir şey. İşte bu da Amerika'nın diğer yüzüydü. Artık üzerinden çok zaman geçti, ama olanları hatırlayabilmek için, "Bullet the Blue Sky" şarkısında hepsini müziğe dökmeye çalıştım.

O şarkı yaşananların karmaşıklığını hakkıyla anlatabiliyor mu?
Hayır, ama en azından denedim.

Yani oradaki gringo[1] sensin. Politik rock şarkıcısı, tehlikeli bir bölgeyi ziyaret ediyor ve burnunu oraya buraya sokuyor, diye tarif edeceğim.
Daha da kabaca turist olarak tarif edebilirsin.

[*gülüyor*] Ben de tam bunu söyleyecektim! Tabii ya, sen politik bir turistsin. Jared Diamond'un "Tüfek, Mikrop ve Çelik" isimli kitabını duydun mu? Altbaşlığı da "İnsan Topluluklarının Yazgıları."
Ha biliyorum, bir antropoloji kitabı. Kitap bende var, okumaya da başladım. Hayat hikâyem!

Önsözünde, neden böyle bir kitap yazdığını anlatmak istemiş. Dediğine göre, Yeni Gine'de yerli birkaç politikacıyla kumsal boyunca yürürken birden aydınlanmış. Diamond beyaz bir adam, ona eşlik edenler ise siyah. İki ülkenin tarihlerini ve kaderlerini tartışırken, içlerinden biri "Neden acaba siz beyazlar tarafından Yeni Gine'ye bu kadar çok kargo gönderiliyor da, biz siyahların dışarı gönderdiği kargo sayısı bu kadar az?" diye sormuş. Diamond da aslında kitabı bu soruyu yanıtlayabilmek için yazdığını söylüyor. Bana çok etkileyici geldi. Sen de, Orta Amerika'dayken o insanların senin için neler düşündüğünü göz önüne aldın mı? "Burada ne yapmak istiyor-

1 İspanyolca'da yabancı. (ç.n.)

sun?", "Neden bize yardım etmek istiyorsun?" gibi sana sormak istedikleri sorular ne kadar ilgini çekiyordu?
Ben sadece para için bir değer arıyordum. [*gülüyor*] Bu gerçekten ilgilendiğim bir şeydi. Entelektüel bir merak işte. Ben bir yazarım.

Tamam da, oraya bir gazeteci olarak gitmedin ki.
Her yazar, eğer birazcık iyiyse, gazetecidir de. Gazeteler ya da televizyon aracılığıyla değil, bazı şeyleri ben kendi gözümle görmek istiyorum. Klimaların altında, refahın etrafına ördüğü bir cam fanus içinde yaşayabilirsin, ya da onu kırar, dışarı çıkarsın. Ben olayları kendi gözümle görmek istiyorum; ikinci elden görmekten hoşlanmıyorum.

Yani bir muhabir olduğunu iddia ediyorsun.
Sadece meraklıyım. Etrafta dolanıp teker teker taşları kaldırır altlarına bakarsın, ta ki altından enteresan bir şey çıkıncaya kadar.

Tabii ki, ama geleneksel anlamda bir muhabir olarak benim yaşadığım, insanlarla konuşurken bir noktada seni hayatın hakkında sorgulamaya başlarlar. Hep şöyle başlar: "Evli misin? Çocuğun var mı? Orada hayat nasıl? Şunun, bunun fiyatı ne?" Futbol hakkında sorarlar, film yıldızları hakkında, kültürüne dair ne kadar yüzeysel şey varsa sorarlar. El Salvador'da sen de bunu yaşadın mı, yoksa seninki bambaşka bir tecrübe miydi?
Elbette, ben de aynısı yaşadım. Tahmin edebileceğin gibi ben iki taraflı olarak algılanabilecek, çok sıradışı tecrübeler yaşadım. O seyahat boyunca tanıştığım insanların hayatlarına dair bütün detayları şu anda hatırlayamıyorum –çok fazla vardı çünkü: bakışlar, yüzler, niyetler ve mizah. Böyle şeyleri hatırlıyorum. Fakat dürüst olmak gerekirse benim orada asıl bulunma nedenim Salvador'da olup bitenleri anlamak değildi. Benim mevzum El Salvador değildi; Amerika'ydı.

Nasıl yani?

Amerikan dış politikasının ne tür etkileri olduğunu yerinde görmek istiyordum, çünkü bir Amerika hayranıydım. Bildiğim birçok insandan daha fazla bu ülkeye inanıyordum ve müziği, edebiyatı içinde kendimi kaybetmiştim. Yine de bilmek istiyordum: Amerika'ne demek? Oraya çok açık bir kafayla gittim. Çok komik, bundan Sean Penn'e bahsettiğimde, o da Bağdat'a aynı nedenle gittiğinden bahsetti. Bir iki defa gitti. İnsanlar Bağdat'ın bir film yıldızına göre olmadığını söydi. Ama o çıktı ve "Ne olduğunu bilmek istiyorum" dedi. İkinci gidişinde, arabulucuydu, çünkü orada kat edilen ilerlemeyi görmüştü. İşgale gelirsek, bunu onaylamıyordu, ama bu sayede yeterince olmasa da birçok hayatın iyi yönde değiştiğini de görmüştü. Böyle dedi kendisi. Yani yazarlar da bir çeşit muhabirdirler, bizler her şeyi aslında kendimiz için görmek istiyoruz. Muhalif olmak, Amerikan psikolojisinin çok değerli bir parçası. Bu yönü için de ona ayrıca saygı duyuyorum. Neyse, sadece anlatmaya çalışıyorum. Eğer, Salvador'un insanlarını ve yardım etmeye çalıştığım insanların bazılarını gerçekten anlamak isteseydim, orada bir haftadan daha uzun kalırdım. Ben sadece şipşak fotoğraflar çektim.

Senaryoya devam edelim. Bir açılış sahnemiz vardı, küçük bir grupla birlikte tepelik alanda bir patika boyunca yürüyordunuz. O gruptan, "campesino"lardan biriyle aranda ne gibi önemli bir diyalog geçebilirdi? Seni sarsan bir karakter var mıydı? Ya da senin için özellikle anlamlı olan bir tartışma?

Eğer illâ ki diyalog olacaksa, daha Monty Python tarzı bir şey koyar, John Cleese aksanı ekleyerek [*Eton aksanıyla dalga geçerek*]: "Merhabaaa! Ha siz devrimcisiniz değil mi? Pek güzel. Ben de rock yıldızıyım." [*gülüyor*] "Sizinle tanışmak çok güzel. Tam olarak ne yapıyorsunuz? İnsanları vuruyorsunuz. Anladım. Peki, son yıllarda yaşanan baskının miktarı neydi acaba? Hımmmm, hayli fazlaymış, bunu anlayabiliyorum. Yani kaç aile ülkeyi yönetiyor? Anlıyorum. Buralarda

hiç Gandi'yi duyan var mı? Ah, pardon, çok üzgünüm. Hayır, hayır şiddet karşıtlığından bahsetmenin hiç sırası değil. Haydi bakalım, gidiyoruz." Demek istediğim, yirmi dört, yirmi beş yaşlarında bir devrimci kendisine bir dünya görüşü oluşturmaya çalışıyor: silahlı mücadelenin haklı olduğu haller var mıdır? Şiddet karşıtı düşüncelerimi sınamaya çalışıyor ve anlamaya çalışıyorum: neden iyi adamlar, kötü adamların tarafında?

Peki iyi adamlar neden kötü adamların tarafındaymış? Bu konuda ne öğrendin?

Komünizm, kimseye özgürlük ve refah getirmedi. Yaklaşık yüzyıl süren, insanoğlunun birbirine karşı işlediği en utanç verici suçlardan birini yarattı sadece. O yüzden, Amerika'nın, Orta Amerika'da komünizmden bu derece korkmasını şu an anlayabiliyorum. Benim ilgilendiğim sosyalizm o eski Marksist-Leninist düzen değildi. Ondan türemiş, nasıl desem, insanların inançlarını bastırmaya kalkışmayan, dini, insanları hakları konusunda bilinçlendirmek için kullanan yeni bir yorum. Bence eşitliğin o yeni ifadesinin doğuşu, yirminci yüzyılın en önemli anlarından biriydi. Sonradan bozulduğunu biliyorum, ama dini kurumların bu fikri kucaklayıp, başka bazı fikirleri desteklemek için bunu kullanmamasının utanç verici olduğunu düşünüyorum. Biliyorsun Başpiskopos Romero vurulmuştu, zamanın Papa'sı onu tanımıyordu. Bu tarz fikirlere inanılmaz katkıları olan bir sürü insan vardı; "Yoksullar için Gospel" diyorlardı buna. Ve bildiğim kadarıyla bu insanlar kendi dinlerini yaşıyordu. Onlar, kendi denkleri ya da üstlerindense halkla birlikte olmayı tercih ederlerdi. Kutsal kitapta inanılmaz bir bölüm var, sana anlatmam lazım hemen, çünkü bu duruma çok uygun düşüyor. İsrailoğulları'nın çölde dolandığı sırada oluyor. Musa az önce onları esaretten kurtarmış, ama onlar kaldıkları yerden zenginliğe tapmaya devam ediyorlar. Her zamanki hikâye, aslında onları kurtaranın Tanrı olduğunu unutuyorlar. Çeşitli uyarılar alıyorlar ve sonunda Tanrı'nın

canına tak ediyor ve Musa'ya "Çekil yolumdan, insanlarımı yok edeceğim," diyor, "sonra tekrar başlayacağım. Bu deneyin gazı kaçtı, bu özgürlük olayı yürümüyor. [*gülüyor*] O insanların arasından çık, çünkü onları buharlaştıracağım. Bunu yapabilirim, sonuçta onları da yaratan benim." Tabii ki burada kendi kelimelerimle anlattım olayı. Sonra kitapta şöyle deniyor, "Tanrı'nın yüreğini bilen Musa" –bu inanılmaz bir satırdır- "oradan uzaklaşmak yerine, insanların tam ortasına geçiyor ve 'Onları alacaksan, beni de al' " diyor. Muhtemelen Tanrı gülümsüyor. İnsanlar hayatlarını dostları için işte böyle hiçe sayabiliyordu. Kutsal Kitap'ta şöyle geçer -ya sabah sabah başını dini durumlarla bu kadar ağrıttığım için kusura bakma: "Hayatını, bir dostu için hiçe sayan adamın sahip olduğundan daha büyük bir sevgi yoktur." Orta Amerika'da gördüğüm buydu.

Ama El Salvador'a yaptığın o geziden önce, Nikaragua'ya gitmiştin. O sırada devrimciler iktidardaydı. Orası sende nasıl bir izlenim bırakmıştı?

O sırada devrimden bayağı etkilenmiştim. Belki de hükümetten tanıştığım insanların, orada tanıma şansı bulduğum şairlerin, müzisyenlerin bana karşı gerçekten hoş davranışlarına kandım. Aynı zamanda Devrim Günü, Daniel Ortega'yı dört saat boyunca [*iç geçiriyor*] dinlediğimi hatırlıyorum. Yanımda çevirmen duruyor, ben içimden "çüş" diye geçiriyorum. Bu devrimcilerin dertleri ne? Benden daha uzun konuşabiliyorlar, ki ben bayağı konuşurum. Ben de konuşurken paragraf paragraf ayırmam ama bu adamlar bölümleri bile ayırmıyor.

Fidel Castro'nun konuşmaları da maraton gibidir.

Biliyorum. Bu adamlar politik hitabetin Grateful Dead'leri.[1] Devam ediyorlar da ediyorlar, üstelik asit falan da almadan.

1 1965'de San Francisco'da kurulmuş rock grubu. Uzun performanslarıyla ünlüler. (y.n.)

Daha çok hipnoz seanslarına benziyor.
Konuşmalardaki bazı zırvalıkları görebiliyordum. Aslında bir defasında Salman Rüşdi'yle bunun üzerine konuşmuştuk. Çünkü benim bulunduğum Devrim Günü konuşmasında onun da olduğu ortaya çıktı. Birbirimiz etrafında dolanıyormuşuz. O sıralar birbirimizi tanımıyorduk. O günden çıkanlarla *Jaguar Gülüşü*'nü yazmış – o günün yorumlarını.

Peki Sandinistalar ve Orta Amerika konusunda *senin* yorumun neydi?
Bugüne dek hep gurur duyduğum birkaç beste yaptım. Bunlardan bir tanesi de Şili'de yaşananlara karşı bir meydan okuma olarak bütün Orta ve Güney Amerika'da çalınan "Mothers of the Disappeared"dır (Kayıp Anneleri). Bu kadınlar, gizli polis tarafından kaçırılan ve öldürülen çocuklarının nereye gömüldüklerini bile bilmiyorlardı. Gidecek bir yerleri, yaslarını tutacakları bir mezar yoktu. Bu kadınları, bu anneleri, onların hikâyelerini her daim hatırlayacağım. Bu seyahatlerde, ziyaretlerde çok şey öğrendim. Dediğim gibi ben bir kenar mahallede doğdum. Dünya hakkında ne biliyordum? Hep kendi kendimden sıkılırdım. [*iç çekiyor*] Büyüdüğüm yerde bile hep başkalarında kalırdım. Öyle bir yerinde duramama hali hep vardı bende. Ben böyle biriyim. O yüzden bilmiyorum. Belli bir noktaya kadar bahanem bu olsa da, belki de öğrenmek için ya da nihayetinde birkaç şarkı, birkaç makale yazmak için gitmiyorum. Muhtemelen daha bencilce bir şey. Bunu entelektüel merak olarak tarif etmeyi seviyorum, ama belki de sadece turizm, bilmiyorum. Ben böyle biriyim. Gözlerim çok obur.

Fransız yayıncım bir kez senin gibi tüm dünyayı dolaşarak hayır işlerinde bulunan insanlar hakkında tuhaf hissettiğinden bahsetmişti. O, insanları bu işleri yapmaya itenin, bir yerde bir haftadan fazla kaldıklarında canlarının sıkılması olduğunu şiddetle iddia ediyordu. Besbelli yaptıkları da faydalı işler, bunu inkar eden yok.

Ama ona göre, bu insanları asıl motive eden neden, her akşam evlerine, eşlerinin ve çocuklarının yanına ya da başka günlük rutinlere dönmeye katlanamaları.

Savaş bölgelerindeki medyaya çok büyük bir hayranlık duyuyorum. Gerçeğin peşinde kendi hayatlarını tehlikeye atıyorlar. Hangi nedenle o işe girdikleri umrumda değil. Bize çok büyük bir hizmette bulunuyorlar. Bak, hayatın bütün meselesi negatifleri, pozitife dönüştürmek. Yani bu şunu demeye benziyor: "Bütün bu sahne sanatçıları kendilerini gerçekten çok güvensiz hissediyorlar. Normal hissedebilmeleri için her gece yirmi bin kişinin 'seni seviyorum' diye bağırması gerekiyor..." [*ayağa kalkıp hayali bir eleştirmene dönüyor, af dileme niyetinden çok uzak bir ses tonuyla*] "TABİİ, TABİİ." [*gülüyor*] Demek istediğim, hiç kimse doğru şeyi doğru sebeple yapmıyor. İskeleti kuran da bu çatlaklar. Git büyük fotoğrafçıların herhangi birine sor. Kalbinde bir delik yoksa şarkı yazamazsın. Bu dünyanın en büyük keşiflerinden biri sayılmaz, değil mi? Sadece savaş muhabirleriyle bir tanışmalısın. Ben sürekli karşılaşıyorum onlarla. Ve onların yüzünde, aynada gördüğüm aynı çılgın gözleri görüyorum. [*gülüyor*] "Bunlar benim çılgın gözlerim, ne yapıyorsun onlarla?" Onlar eşlerini de, çocuklarını da seviyorlar, ama o çok uzak yerlerde olup bitenleri görmeye mecburlar. Onlar şahit, onlar binlerce kilometre ötede dağıtılan iskambil destesinin bambaşka toplumları nasıl pembe bir toz bulutu içinde bırakabildiğini görüyorlar. Bundan uzaklaşmak zor. Çünkü hayatlarımızın bir anlamı var, oylarımız asla tanışmayacağımız insanların hayatlarını etkiliyor. Politika önemli bir şey. Biz önemli olmadığı söylenen bir kuşakta yetiştik ve o kadar canımız sıkılıyordu ki: "Kime oy verirsen ver, bir hükümet kuruluyor" diyorduk. Bu çok yanlış. Bunu onarmamız gerekiyor. Bir savaş muhabirinin orada olma sebebinin çok farklı olduğunu fark edebilirsin. Mesela, oradalar çünkü...

...adrenalini seviyordur.

Belki de. Belki arabayla bir çocuk ezmiştir de, şimdi çocukların hayatını kurtarmak istiyordur. İnsanların orada bulun-

mak için bir dizi nedeni ve bahanesi olabilir, ama bunun hiç önemi yok. Orada inanılmaz bir iş yapıyorlar. Bu bölüme "Felaket hayranı olarak hayatım" başlığını koyabilirsin. Evet, cephenin ön safları ve orada tanıştığım insanlar beni cezbediyor.

Ön saflarda özel biriyle tanıştın mı?
Don McCullen ile tanıştım, meşhur fotoğrafçı. Barış zamanı U2'nun fotoğraflarını da çekti. [*gülüyor*] Tahmin edebileceğin gibi, onun gördüğü şeyleri görenler, normalde üzerlerine çok konuşmazlar, çünkü yaşadıkları çok fazla. Afrika'dan döndükten sonra ben de gördüklerim hakkında konuşmuyorum. Mutfak masasına oturup gözümün önünde yitirilen hayatlardan ya da o duygulardan bahsetmiyorum.

Belki de bahsetmelisin. Çünkü insanlar bu şekilde bir tepki veriyor. Soyut fikirlere değil, belli fotoğraflara, belli tanıklıklara tepki veriyorlar.
Evet, öyle oluyor. Biliyorsun, bunu yapmaya çalışıyorum. McCullen'ı da yapmaya ben zorladım. Ve bana öyle bir şey söyledi ki, kendime bile tekrar edemeyeceğim, çok rahatsızlık verici bir şey. Keşke ona hiç sormasaydım. Çünkü bazı görüntüler gözü eziyor. Beyninde bir fırtına gibi esip, sonra onu esir alıyor. Benim böyle tecrübem çok oldu. Bazen onları paylaşmak istemiyorum.

Elbette, bunu anlayabilirim. Ama yine de bir örnek vermeme müsade et. II. Dünya Savaşı'ndan on yıl sonra Fransız yönetmen Alain Resnais *Nuit et brouillard*- "Gece ve Sis" isimli bir belgesel yaptı. İnsanlara, toplama kamplarının nasıl yerler olduğunu gösterebilmek için Fransız ve Alman ordu arşivlerinden faydalandı. İnsanlar bu kampları biliyordu, ama gerçekten neye benzediklerinden habersizdiler. İyi yapılmışlarsa belgesellerin ya da belli tanıklıkların asıl gayesi de budur. Bu seninki olur, başkasınınki olur. Birçok insan ancak Resnais'nin

filmi vesilesiyle toplu imhanın nasıl bir şey olduğunu tamamen anladı, hatta bazıları: "Hiç bilmiyorduk, hiçbir fikrimiz yoktu" dedi. Filmden sonra bu cümleyi bir daha kuramadılar. Gerçek hikâyelerin amacı bu. Bilmiyorum seni doğru anlayabildim mi, ama sanırın çok açık ve somut olmamak da bir hata sayılabilir.

Hayır. Kendileri ne zaman çıkarsa, o zaman çıkar. Ben sadece bunun, üzerinde çok fazla konuşmadığım bir şey olduğunu söylüyorum. Konuşmak istediğim bir şey değil. Gerçekten, hiç ummadığın anlarda seni birden yenip, ele geçirebiliyor. Kendini, sokakta yürürken, gözlerinden yaşlar süzülür halde buluyorsun; gözünün önünde hiçbir zaman senden kopamayacak, ama kopmalarını dilediğin görüntüler akmaya başlıyor.

Görünen o ki, konuşmaktan kaçındığın tecrübelerin, El Salvador ve Nikaragua'dan çok, Afrika seyahatlerinden kalma.

O başka bir şeydi. Afrika'da olup bitenler, bizim doğru diye sarıldığımız her kavrama meydan okuyacak cinsten: komşuluk anlayışımız, medeniyet anlayışımız, eşitlik ve sevgi anlayışımız. Bunların hepsini unutabilirsin demek istiyorum. Afrika'nın Avrupa ve Amerika'ya dair söylediği şeyler utanç verici. Afrika diyor ki, biz parlamentolarımızı, hükümetlerimizi kum üzerine kurmuşuz, çünkü gerçekten söylediğimiz şeylere inanıyor olsaydık, 23 milyon Afrikalı'nın AIDS'ten ölmesine izin vermezdik. Onun sorumluluklarını da üstlenmeden küreselleşmedan çıkar sağlayamazsın. Televizyondaki görüntülerle, radyoyla, internetle biz artık onların bitişik komşularıyız *aslında*... [*gülüyor*] Unuttuğumuz bir şey var: parmağımızla Amerika'yı işaret ediyoruz, ama onların asıl komşuları *biziz*; Amerika değil.

Afrika'da Avrupa merkezli birçok STK (Sivil Toplum Kuruluşu) olduğunu inkar edemezsin.

Evet, Fransız, İrlandalı. Hatta Sınır Tanımayan Doktorlar (STD) benim favorilerimden biri. Soweto'da bir adamla

tanışmıştım- Lawrence Ndou. Onu sağ tutan STD'ydi. Adam kendi başına bütün Afrikalılar'dan esirgenen o ilaçlar için bir ilan panosu gibiydi; bunlar maliyeti hiçbir şey olan ilaçlar. Araştırma ve geliştirme sürecinden sonra, maliyetleri hiçbir şey. Ya da çok düşük bir miktar. Neden o ilaçları yollamadığımıza dair bir sürü mazaret dinledik; çok karmaşıkmış. İşte bu ilaç yönetimi. Afrikalılar'ın kol saatleri yoktur, onlar ilaçlarını ne zaman almaları gerektiğini bilmez. Bunun gibi bir sürü propaganda, hepsi zırvalık. İşte ben bu adamla tanıştım – bir pop yıldızına benziyordu. Çok yakışıklı, yirmi yedi yaşında bir adam. Altı ay önce ölmesine ramak kalmıştı. HIV- pozitif ve çok ilerlemiş AIDS hastası olduğunu anlatan tek şey, kaşınmaktan dolayı bütün vücudunu kaplayan çizikler ve izler. Ona "Bu harika" dedim. "Ben karımı kaybettim. İlaçları zamanında alamadı, ben ilaçlara başlamadan evvel o ölmüştü. İki çocuğum var, şimdi onlara bakıyorum" dedi. "Hayatta kalabilmen çok güzel" diye karşılık verdim. "İşte o kadar da güzel değil, çünkü şu anda hayatımda sevdiğim başka biri var, çocuklarıma kendi çocukları gibi bakıyor" dedi. Bunun müthiş bir şey olduğunu söyledim, şöyle bir cevap verdi: "Şu anda o da HIV-pozitif ve o ilaç alamıyor. Ne yapayım şimdi ben? İlaçlarımı ona versem, çocuklarım hayatta kalan tek ebeveynlerini kaybedecek. İlaçları paylaşsak, ikimiz de yavaş yavaş öleceğiz. Ya da ilaçları kendime saklayacağım ve hayatımın aşkının gözlerimin önünde ölmesine izin vereceğim." Afrika'da çok fazla mevzu var. Çok karışık. Ahlakî çöküntü var, kendi yarattıkları problemler var, ama bir de bizim onlar için yarattığımız ve aslında onlar için kolaylıkla çözebileceğimiz problemler var.

Peki. Yakın bir zamanda, çok kişisel bir düzeyde, hikâyeler ve insanlar eşliğinde Afrika'yı senden dinleyebilmeyi umut ediyorum. Çünkü bazen çok soyuta kaçma gibi bir eğilimin var. [*gülüyor*]
Evet, haklısın.

Ama ben seni tekrar gerçek hislere, insanlara, renklere, kokulara, bireysel hikâyelere çekeceğim, çünkü söylemek istediklerine bizi ancak bu ulaştıracak.

Tamam. Tabii ki somuta nazaran soyutla cebelleşmek çok daha kolay. Ama deneyeceğim. O zaman bak doktor, başka bir randevu ayarlayalım, ben de elimden geleni yapacağım. O zamana kadar: "Bizden ayrılmayın!"

11. *Ona bir de ölümsüzlük ekle*

Bir sonraki telefon görüşmemiz, 11 Mart 2004'te, evlerinden işlerine gitmekte olan 191 kişinin ölümüne, 1.800'den fazla insanın yaralanmasına yol açan Madrid tren bombalamalarından bir hafta sonra gerçekleşti. Herkes şoktaydı; bu, Avrupa'da meydana gelen en büyük terör saldırısıydı. Fransız dergisi *VSD*'deki haftalık köşemde bunu yazmıştım. Olay karşısında bizzat kendi hissettiklerimi nakletmek istemiştim. Bir şarkı yazarı olmayı içimden geçirdiğim anlardan biridir.

Habere, Bono'nun nasıl bir tepki verdiğini öğrenmek istiyordum- DATA'nın sözcüsü ya da elçisi olarak değil de, bir insan olarak. Yani idealizm ve iyi niyet bunun karşısında nasıl durabilirdi? Bana şöyle bir metin yolladı:

> *Şarkı sözleri aptalca gelebilir, ama gerçeği anlatıyorlar. Paris Olympia Theatre'da, Beach Boys'un eski şarkı yazarı Brian Wilson "Love and Mercy"i (Sevgi ve Merhamet) İspanya'daki insanlara adamamız için ısrar etti.*
>
> Odamda uzanmıştım ve televizyonda haberi yayınladılar / Çok insan acı çekiyor, bu gerçekten korkutuyor beni / Sevgi ve merhamet, bu akşam bunlara ihtiyacın var / Sevgi ve merhamet senin ve arkadaşların için bu akşam...
>
> *Sözler için gayet sıkıcı diyebilirsin, hiçbir özgün yanları yok. Fakat maalesef, televizyonda canlı olarak izlediğimiz Masumların Katledilişi'nde de hiç özgün bir yan yok. Bu sözleri komik ve gereksiz bulabilirsin, ama merhamet gösterisi bana iyi geldi.*

Haber televizyonlarda belirdiğinde, ben de herkes gibi bastırılmış bir öfke ile ağlama ihtiyacı arasında kaldım. Bir spor salonunu her tarafı sedyelerle kaplı geçici bir morg haline getirmeyi zekice bulmanın bir yolu var mı? Bir sabah, bir avuç insan herkesi işine taşıyan bir trene biniyor; ellerinde, bütün o civatalar, çiviler ve ne gerekiyorsa, bir yük taşıyorlar. Ben bu durumu tahlil etmeyi reddediyorum. Kendini deli bir adamın kafasının içine koymayı dene, kısa bir süre sonra sen de kendini deli bir adam gibi hissetmeye başlarsın. Üstelik hezeyan halindeki politik ve dinî tarikatların tam da amacı bu: dünyayı kolektif bir deliliğe taşımak, ki bunun sonunda, sadece onların destekçilerinin mani olmaya çalıştığı gerçek galip gelecek.

Yani, sevgi ve merhamet, sonrası... Courier Internaitonal isimli bir dergide yakın zamanda, yirmi üç yaşındaki Çeçen Zarema'nın hikâyesini okudum. Patlayıcı maddeleri kuşanmış, Moskova'da bir barda kendini parçalara ayırmaya giderken, son dakikada fikrini değiştirip, polise gitmiş. Bir Rus gazeteci hücrede onunla söyleşi yapma şansı bulmuş. Orada gazeteciye korkunç hayat hikâyesini anlatmış. Annesi onu on aylık bir bebekken terketmiş. Sonra babası Sibirya'da bir inşaatta öldürülmüş. Hayata çok iyi bir başlangıç yapmış gibi gelmiyor kulağa. Zaten yapamamış da. Büyükanne ve babası tarafından büyütüldükten sonra, dediği gibi "örf ve ananelerine göre" oralı bir tüccarla evlenmeye zorlanmış. Kısa bir süre sonra da adam rakip ekip tarafından vurulmuş. O sırada da bir bebek bekliyormuş. Parasızlık yüzünden kızını kendi başına büyütecek güçte değilmiş. Böylece kocasının sülalesi bebeği elinden alarak başka bir aileye vermiş. Çocuğundan ayrıldığı için de Zarema tekrar büyükannesiyle büyükbabasının evine yollanmış. Onlar da ülkenin öbür ucunda yaşıyorlar. Oraya gidiyor, fakat Zarema üzüntüsünden çıldıracak gibi oluyor. Şimdi ne yap-

sın? Ailenin mücevherlerini çalıyor, onları satıp bir uçağa atlayacak ve kızını kaçıracak. Fakat tam bunu yapacakken halaları yakalıyor. Ailenin utanç vesilesi olduğundan, onu sürekli aşağılamaya, tartaklamaya başlıyorlar.

O zaman Zarema tek bir çözüm görüyor. Ahlaklı bir insan olabilmek için –onun laflarıyla söylüyorum- kendisini Allah ve Cihad uğruna kurban etmeye karar veriyor. Böylelikle utancı temizlenecek ve direnişçiler şehitlerin ailelerine bin dolar verdiği için borcu da ödenecek. Direnişçilerin gizlendikleri yerlerde, intihar için başvuran başka insanlarla da tanışıyor. Bir tanesi, on dokuz yaşında bir kız, kendisini Moskova'da bir rock konserinde havaya uçuruyor: on dört ölü. Zarema televizyonda cesetleri görüyor. O sırada kafasında bir şimşek çakıyor. Her şeyden öte, operasyonda ölen o genç kıza, her gün gördüğü yoldaşına acıyor. "En çok ona üzüldüm" diyor. Böylece gözlerini açıyor ve hezeyanına bir son veriyor. Bir mucizenin gerçekleştiğini de söyleyebiliriz.

Sevgi ve merhamet: bu kelimeler sadece hayatta kalanlar için anlamlı değil. Muhtemelen bu kelimeler, terörist cinnetle etkin bir şekilde mücadele edebilmek için birilerini hücrelere toplamaktan, bazı köyleri bombalamaktan, teröre karşı sözde bir savaş yürütmekten daha faydalı silahlar. Çünkü terörün doğası politik olduğu kadar ahlaki ve dinî, bazen aradığımız cevapların da aynı doğada olmaları gerekiyor. Bir vakada, sevgi ve merhamet işe yaramış.

[*bir çeşit hırlamayla*] Bono-jour!

Üzgünüm, ama "Bono-jour" değil, "bonjour"!
"Bono-jour!"

Günaydın! Sesini duyduğuma çok sevindim.
[*mutsuz bi sesle*] Bunda güzel olan ne var ki?

Uzun zaman oldu.
Bugün pek havamda değilim, işine yarayacak mıyım bilmem. Ama başlayalım bakalım. Sen nasılsın?

Ben iyiyim, ama biraz da Madrid bombalamalarının şokundayım. Sana dün yazdığım yazıyı okumak istedim. Basit bir soru: "haber televizyonda yayınlandığında" neredeydin?
[*iç çekiyor*] Haber artık günün her saati televizyonda gibi. Ben ilk önce radyodan duydum, sonra öğle yemeğinden stüdyoya döndüğüm sırada ilk kez görüntüleri gördüm. İçler acısıydı.

"Love and Mercy" isimli o şarkıyı biliyor musun?
"Love and Mercy" şimdiye kadar yazılmış en iyi şarkılardan bir tanesi. Bu şarkının sözlerinde şöyle bir şey var: o ritm ve melodi sayesinde, sözler sadece yazılı ifadeler olmaktan kurtuluyor ve hissedilenlerin çok güzel bir ifadesi halini alıyor. İngilizce konuşmayan birinin bile anlayabileceği bir şey bu. Komik, U2 şarkıları yazılırken, İngilizce yazmam onları. Grubun "Bongelese" dediği bir dille yazıyorum. [*gülüyor*] Ben melodiyi söylerken sözcükler oluşuyor ağzımda ve bunlar daha sonra deşifre edilip kağıda dökülüyor. Brian Eno'nun "Bono niye bunları İngilizce'ye çeviriyorsun ki? Bu halleriyle çok iyiler" dediğini hatırlıyorum. Bir noktada haklıydı. Çünkü pop şarkı sözleri, bir anlamda dinleyicinin o tarafa doğru düşünmesini istediğin kaba istikametlerdir. Bütün olay bu, gerisi sana kalmış. Bu da pop müziğin önümüzdeki devrin folk müziği haline gelişinin nedenidir. Hisler, fikirlerden daha hızlı yayılır. Brian Wilson'un söylediği "Love and Mercy"den daha iyi bir şarkı düşünemiyorum. Çünkü teröristlerin yok etmeye çabaladığı iki duygu da bu.

O gün sahnede olsaydın hangi şarkıyı söylerdin?
Three Degrees'den "When Will I See You Again?" (Seni Tekrar Ne Zaman Göreceğim?)

Sözleri nasıl?

[*şarkıyı söylüyor*] *Seni tekrar ne zaman göreceğim? De-de-de-de-de.../ Ne zaman değerli anlar paylaşacağız?* Kaybetmek üzerine bir şarkı. Bu şarkı gözünden yaş getirebilir. Olaylar çok garip gelişti. 1997'nin Ağustosu'nda PopMart turnesi sırasında Nuremberg'de çaldık. Orada Hitler ve generallerinin gömülmesi planlanan bir mekân var. O alanı öyle planlamışlar. Bir de Üçüncü Reich ile özdeşleştirilen bir stadyum var, Zeppelinfeld. Bir Albert Speer binası. Bizim orada çalmamızda bir çelişki vardı. *Hayır, o binadan korkmamalıyız. Ve eğer insanlar korkuyorsa, pembeye boyasınlar, bir şey yapsınlar*, diye düşündüğümü hatırlıyorum. Çok yakın arkadaşım, Howie B, DJ'lik yapacaktı. U2'yu sahneye koyan oydu ve turnede bizimle birlikteydi. Kendisi Yahudi. Orada çalıyor olmamız onu rahatsız etmişti. Bana "Bunu yapmak istediğimden emin değilim" dedi. Ben de "İstemiyorsan, yapmak zorunda değilsin" dedim. Ama geldi ve programına Three Degrees'ten "When Will I See You Again?" ile başladı. Bu neşeli adamı, on yıllar sonra, kendi etnik kökeninden hiç karşılaşmadığı, ama hissettiği insanlar için yas tutarak, gözünden yaşlar süzülürken görmek çok dokunaklıydı. Bu şarkının şeytanı kovaladığını gerçekten hissettim. [*iç çekiyor*] Çünkü böyle şeyleri asla büyük ölçekte düşünmemen gerekiyor; hepsi aileler, kız kardeşler, erkek kardeşler, amcalar.

İşte ben de dün böyle hissettim.

Son turnemizde Amerika'da çaldığımızda, 11 Eylül'den sonra New York'a giden ve doğru düzgün bir konser veren ilk gruplardan biriydik.

Bunu hiç bilmiyordum.

Evet. Aynı noktanın altını çizmeyi önemsiyorduk. Bu insanlar istatistikten ibaret değildi. Hayatlarını kaybeden insanların isimlerini vermek için dev ekranlar kullandık. Kafamı çevirip baktığımda isimleri görüyordum, "Elvin Romero," "Efrain Romero," "Monica Hoffman," "Stephen Hoffman"- ba-

ba oğul ya da her ne ise... Madison Square Garden'daki herkes yazan isimler arasında tanıdıklarına, ya da tanıdıkları insanların tanıdıklarına rastlıyordu ve herkes ağlıyordu. Sadece kendi kederleri değildi- diğer insanların kederleri için de ağlıyorlardı. Herkes zıplaya zıplaya dans ederken, çok derin bir ortak üzüntü kaynağı vardı, çünkü herkes birbirine kenetlenmişti.

11 Eylül ve Madison Square Garden'daki konser bahsini aynı anda açman garip oldu. Büyük şehir sakinlerini birbirine kenetleyen iki türlü olay olduğunu gösteriyor bu: ya korkunç bir felaket hali ya da bir rock konseri. Sanki en eğlenceli olay da, en korkunç olay da benzer bir garip etki yaratıyor gibi: insanlar kendilerini yalnız hissediyor. O gece besbelli ikisinin tuhaf bir karışımı gibiymiş.

[*kıkırdar gibi gülüyor*] Evet, iyi bir rock konseri de duygu yüklü bir olay haline gelebilir. Diğer taraftan boktan bir konser de cenazeye benzer –kendi cenazene! Fakat yetmiş bin ya da yedi bin insanın herhangi bir konuda aynı şeyi düşünmesi çok olağanüstü. Tabii hepimiz köpek ısırmış gibi deneyimlerden de geçtik. [*gülüyor*] Böyleleri gelip kıçını ısırıverirler, dünyanın en kötü şeyine bilet almışsın gibi hissedersin, o ses sanki dünyanın her tarafına uçuyordur da sana gelmiyordur ve birileri rüzgara karşı işiyordur. Kapalı mekânda da durum aynı. Mesela bir kulüpte, şarkıcının zihniyetine bağlı olarak sahnedekileri bir stadyum uzaklığında hissedebilirsin. Fiziksel yakınlıkla bunun bir ilgisi yok. Ama taşlar yerine otururwhile da, en olağanüstü şey haline gelebilir.

Senin toplum tarifin ne?

Bu, şu sıralar kafalarımızın üstünde, havada asılı duran bir soru. Medya vasıtasıyla arka bahçemizde, yakın bir zamana kadar aileden saymadığımız, hâlâ da saymak istemediğimiz, yabancı yüzler edindik. Ama gelişmekte olan ülkelerde üretilen spor ayakkabılarının ve kot pantolonunun tadını çıka-

racaksan, zaten o insanlarla bağlısın demektir. Bu yüzden onların pazarlığını ettiği bazı sorunları görmezden gelemezsin. Onlar senin sokağında oturuyor. Cömertliğin eskiden tanımı, zenginin en azından kendi sokağındaki yoksulu kollamasıydı. Tahmin et şimdi ne oldu? [*gülüyor*] Şimdi o sokak bütün dünyaya uzanıyor.

Yani görünmezlik sokağın iki ucunda da işlemiyor diyorsun.
Doksanlarda New York'un, Los Angeles gibi ırkçı arbedelerle uğraşmak zorunda kalmamasının nedeni bu. Zengin ve yoksul birbirini her gün görüyor, aynı sokakta birbirinin yanından geçiyor, metroda birlikte gidiyor. Göz teması kaçınılmaz. Los Angeles'ta ekonomik ve kültürel olarak birbirinden ayrılmış bir semt mozaiği var. Eğer birbirlerinin yanından geçerlerse de bu sekiz şeritli bir otoyolda oluyor. Rodney King gibi olayların ardından ortaya çıkabilecek, güvensizlik ve nefret üreten bir ortam bu.

Yirmi sene önce Paris'e yaptığın ilk ziyaretlerden birinde, bana bir teröristin gözünden bir senaryo yazmak istediğini söylemiştin. Hatırlıyor musun?
Tabii, çok iyi hatırlıyorum, evet. Bir İrlandalı'nın başka bir İrlandalı'nın hayatını böylesi bir soğukanlılıkla alabiliyor oluşunu anlamak istiyordum. Bu insanların birbirine çok benzer günlük hayatları olduğu düşüncesine kafayı takmıştım. Onlar sütçüydü, taksi şoförüydü, öğretmendi. Bunun üzerine bazı insanlarla çalıştım da. Beni şaşırtan şey, Hannah Arendt'in [Adolf] Eichmann'ın yargı sürecini tarif ederken kullandığı "kötülüğün bayalığı" lafı ve köpeğini Auschwitz etrafında nasıl gezdirdiği olmuştu. Bir yandan çok sevimli bir adamdı –köpeğini gezdirirken karşılaşabileceğin en tatlı adam- ve aynı zamanda böylesi kötülüklerden mesul bir kişi. Burada da aynısını yaşadık. Bilmiyorum sana hiç güney İrlanda'daki en kötü bombalamalardan birinde yaşadıklarımı anlattım mı. Ucu ucuna kurtuldum.

Bundan bahsettiğini hiç hatırlamıyorum.
Çok küçük bir iz bıraktı. Eve gitmek için şehir merkezinden geçtiğimi sana söylemiştim. Okula gitmek için iki otobüs yolculuğu yapıyordum. Müzik dükkânlarına bakındığımı da anlatmıştım. Otobüs durağının hemen yanında, hep gittiğim Graham Southern's adında kahve satan bir dükkân vardı. Param varsa, orada bir müzik dergisi okur ya da bir fincan kahve içerdim. Bir gün, ben oradan çıktıktan on beş dakika sonra, bütün cadde havaya uçtu. Dışarıda bir bomba varmış. Paçamı zor kurtardım -Marlborough Caddesi[1] diye küçük bir cadde.

Bir teröristin gözünden yazacağın hikâyenin neden aklından çıkmadığını şimdi anladım.
Ama o yakınlarda yaşayan kimsenin aklından çıkmıyor ki bu fikir. Teröristlerin yapmaya çalıştığı da bu zaten.

İki çeşit terörist arasında bir fark görüyorum. Bir tarafta, sizdeki IRA ve Kraliyetçiler var ya da Bask bölgesinde ETA var: onlar şehitlik peşinde değil, bir savaşları var. Diğer tarafta o kız, Zarema gibi şehit olmak isteyen intihar bombacıları var. Modern dünyada teröristler önce kendilerinin ölmesi gerektiğini düşünen insanlar; böylece kendi insanları ve hatta dünyanın tamamı daha iyi bir yer olacak ve kurtarılmış olacak; çünkü başkaları da onunla beraber ölecek. *Fareli Köyün Kavalcısı* gibi; anafikir uçurumdan atlarken mümkün olduğunca fazla insanın gelmesini sağlamak. Modern terör nefretle olduğu kadar kendinden nefret etmeyle de ilgili gibi. Temelde bir intihar meyli söz konusu.
Evet. Sanırım kendini sevmeden başkalarını sevemez olmak psikolojik bir gerçek. Yine sanıyorum ki, kendinden nefret et-

1 Kraliyetçi paramiliterler tarafından 17 Mayıs 1974'te Dublin Şehir Merkezi'nde üç arabaya konan bombadan biri olabilir. Sonuç olarak otuz üç sivil ve doğmamış bir bebek ölmüştü.

meden başkalarından da nefret edemezsin. Aklını kaçırma ve sapkınlığın dışında, içlerini irinle doldurarak makul insanları, hiç de makul olmayan şeyler yapmaya iten asıl sorunların çaresine bakmalıyız. İrlanda'da, İsrail'de, Ortadoğu'da üzerlerine gidilmemiş bazı sorunlar var demek istiyorum. Bunlar sürekli yinelediğimiz bu hastalıklı hasadının bir mazereti olamaz, ama yine de ele alınmaları gerekiyor. Sevgi ve merhamet... Sevginin işlemesini sağlayan merhamettir, ama sevgi de başka birisinin gözlerinden bakabilmeyi ister.

Teröristler büyük fikirlere odaklanmış durumdalar. Gayet iyi farkındasın ki teröristlerden daha idealisti yok. Çoğu, Tanrı'nın fikirlerine ve ilahi adalete çok saygı duyuyor. Sanırım senin gibi koyu dindar ve idealist bir kişi için bütün bunlar çok rahatsız edici olmalı.
Dindarlığım ve idealistliğim dışında, başka bir sürü şey olarak daha tanımlanabilirim. Ama Michka, ruhani konuda açık insanlar, kolayca manipüle edilmeye de açık oluyor, anlıyor musun? Benim fikrime göre dinsel içgüdü çok saf bir içgüdü. Fakat insafsızlıkla birleştiğinde de, kontrol etmesi çok zor.

Doğru. Ama aynı zamanda mümkün olduğunca daha fazla insan öldürebilmek için kendini parçalara ayıran bir şüpheci ya da ateist tanımadın hiç. Yani ateistler toplama kampları hazırlayabilir ya da kitlesel açlık planlayabilirdi, ama bizim şu an yüz yüze olduğumuz terör çeşidinin ruhani bir doğası var. Bundan kaçamazsın.
Bu doğru. Evet, diğer insanları parçalara ayırmak aynı tür inancı gerektirmiyor. Teröristlerin çoğu maddi dünyayı değiştirmek ister. Tamam, buna bir de ölümsüzlük ekle, insanlar kendi sonlarının peşine düşmek için çok ileri gidebilir. Çok büyük bir ödül değil mi, ölümsüzlük? İki ya da üç dönem başkanlık yapmaya benzemiyor. [*gülüyor*] Ama elbette ister Kuran olsun, ister İncil, ilahi tezlerde her zaman bir yozlaşma söz konusu. Benim kutsal kitabı anlayabilmemi sağlayan, İsa'nın kişiliğidir. İsa, Tanrı'nın sevgi olduğunu öğ-

retir. Bu ne demek? Benim için anlamı: İsa'nın hayatını öğrenmek. Burada sevgi kendini büyük bir yoksulluk içine doğmuş bir çocuk olarak tanımlıyor, bulunabileceğin en savunmasız halde, onurdan yoksun. Ben, kendi dinsel dünyamın çok karışmasına izin vermiyorum. Sadece, tamam sanırım Tanrı'nın ne olduğunu biliyorum diyorum. Tanrı sevgidir, benim için din, yorumladığım kadarıyla, [*iç çekiyor*] o sevgiyle dönüşmeye ve o sevgiyle hareket etmeye izin vermektir. İşlerin benim için karışmaya başladığı zamanlar, bu sevgiyi yaşamaya çalıştığım zamanlardır. Artık o kadar kolay olmuyor.

Eski Ahit'teki Tanrı'ya ne diyeceksin? Çok da "barış ve sevgi"den yana değildi.

Benim İsa'yı görüş şeklimde hiç hippi bir yan yok. Gospeller çok talepkâr, bazen bölücü bir sevgiyi resmediyor, ama sevgi sevgidir. Eski Ahit'i ben de daha çok bir aksiyon filmi gibi ele alıyorum: kan, araba takipleri, tahliyeler, bir sürü özel efekt, denizler bölünüyor, kitle katılamları, zina. Tanrı'nın çocukları bir o yana bir bu yana deliler gibi koşturuyor. Belki bu yüzden tekrar tekrar anlatılabiliyorlar. Ama görmemiz gereken, Hıristiyanlık bilmecesini çözmeye çalışan bizlerin yani, Eski Ahit'teki Tanrı'nın katı bir baba figüründen arkadaşa dönüş yolculuğu olmalı. Çocukken çok net yönlendirmelere, bazı katı kurallara ihtiyaç duyuyorsun. Ama İsa sayesinde, Eski Ahit'teki gibi, daha çok tapınma ve korkuya dayanan dikey ilişkinin yerine, bire bir ilişkiye geçebiliyoruz. Diğer tarafta, Yeni Ahit'le, bize tanıdık gelen, yatay bir ilişki kurabileceğimiz bir İsa'yla karşılaşıyoruz. Bu ikisinin karışımından da Haç doğuyor.

Eski Ahit'teki şu bölümü biliyor musun? Tanrı Musa'yla konuşuyor. Yahudiler'i eğitmeye çalıştığını, ama onların bunu istemeyeceğini söylüyor. Yahudiler sürekli eski kötü alışkanlıklarına dönüyor. Çok komik bir laf ediyor burada: "Bu halkın ne inatçı olduğunu biliyorum" (Mısır'dan Çıkış, 32:9). Düşündüm de, bu benim çocuklarım-

la her gün yaşadığımın aynısı! Bazen çocuklarına o kadar kızıyorsun ki, onları camdan aşağı atmak istiyorsun. [*kahkahalarla gülüyor*] Evet. Öyle anlar var. Onların da benim için aynı şeyi düşündüğü anlar da var ama.

Kanlı aksiyon filmlerinden laf açılmışken, son defasında Orta ve Güney Amerika'dan bahsediyorduk. Bir elinde gospel, diğer elinde tüfek bulunan Cizvit rahipleri gelmişti.
Biliyorum, biliyorum. Din, Tanrı'nın düşmanı olabiliyor. Daha çok da, Elvis'de olduğu gibi, Tanrı binayı terkettikten sonra oluyor bu. [*gülüyor*] Eskiden inanç varken, şimdi bir talimatlar listesi var; eskiden insanlar içlerinden geleni yaparken şimdi dogmalar var; insanlar eskiden Kutsal Ruh'a göre hareket ederken, şimdi bir adam tarafından yönlendirilen cemaatler var. Havariliğin yerini disiplin alıyor. Niye kırkırdıyorsun?

Buluştuğunuzda Papa'ya bunlardan bahsettin mi diye merak ediyordum.
Biliyorsun, futbol oynamayı çok severdi.

Lütfen bir kereliğine şu Monty Python tarzı konu saptırmalarından kurtarır mısın beni?
Görünüşe göre iyi golcüydü. E, onun konumundaysan da golcü olmak zorundasın.

Bu söylediklerinden biriyle yaklaşabildin mi ona?
Kutsal Roma Kilisesi'ne o kadar da yüklenmeyelim. Kilise'nin kendi problemleri var, ama ben yaşlandıkça orada daha fazla huzur buluyorum. Fiziksel olarak fazlasıyla mütevazı insanların arasında bulunmak, başlar öne eğilmiş, dualar mırıldanılıyor, vitraylarda hikâyeler anlatılmış, Katolikliğin renkleri –mor, eflatun, sarı, kırmızı- yanan tütsüler... [*cümleyi yarıda kesiyor*] Arkadaşım Gavin Friday, Katolikliğin, din dünyasının glam-rock'ı olduğunu söyler.

Yani eleştirel yaklaşmayacaksın.
Hayır eleştirebilirim, özellikle de doğum kontrolü konusunda. Ama ne zaman Rahibe Benedicta gibi biriyle karşılaşsam, onun Adis Ababa'da AIDS yetimleri için yaptıklarını görsem ya da Rahibe Ann'in aynısını Malawi'de yapışını ya da Peder Jack Fenukan ve tüm Afrika'ya yayılmış grubu Concern'ü; rahip ve rahibelerin hasta ve yoksullara eğildiğini ve bunu yapabilmek için de çok daha kolay olabilecek hayatlarından vazgeçişlerini gördüğümde, daha kolay teslim oluyorum.

Ama Papa'nın kendisiyle tanıştın sen. Senin için önemli bir tecrübe miydi?
Benimle birlikte bir iki önemli insan daha vardı. Büyük ekonomist Jeff Sachs, Bob Geldof ve bana her daim akıl hocalığı yapan Quincy Jones; ölümüne ciddi bir adamdır, ama o gün Papa'nın ayakkabılarına bakmam için kulağıma fısıldayıp duruyordu: ateş kırmızısıydı da. "Bunlar ne kadar müthiş terlikler böyle" diyordu. Sinir bozukluğundan biraz kikirdemeler de oldu, ama hepimiz neden orada bulunduğumuzu biliyorduk. Papa, yoksul ülkelerin milli gelirlerinin büyük kısmını zengin ülkelere, eski borçları karşılığı ödemelerinin ne kadar adaletsiz ve insanlıkdışı olduğuna dair konuşacaktı. Ciddi iş. Parkinsona karşı ağır bir savaş veriyordu. Kendi arzusuyla orada bulunduğu çok açıktı. Tuhaf bir şekilde, önce tevazusundan, sonra da fısıldayarak da olsa yaptığı inanılmaz konuşmadan çok etkilenmiştim. Giriş konuşması sırasında gözlerini sürekli bana dikmiş gibiydi. Merak ettim. Mavi gözlüklerimi taktığım için miydi? Kabalık ediyor olabilirim diye gözlüklerimi çıkardım. Onunla tanıştırılırken gözü hâlâ gözlüklerdeydi. Elimdeki gözlüklere bakmaya devam edince, bana hediye olarak verdiği tesbihe karşılık ben de gözlüklerimi önerdim.

Taktı mı?
Sadece takmakla kalmadı, bir de tahmin edebileceğin en hınzır haliyle gülümsedi. Bir komedyendi. Hiç bozulmamış

bir mizah anlayışı vardı. Flaşlar patladı, ben de "Vay be! Borçları Silin kampanyası yarın bütün gazetelerin birinci sayfasında benim gözlüklerimi takmış Papa ile birlikte verilecek" diye düşündüm.

Ama o fotoğrafı bir yerde gördüğümü hiç hatırlamıyorum.
Biz de görmedik. Demek ki etraftakilerin mizah anlayışı aynı değilmiş. Anlaşılabilir bir şey. Sanırım tişörtleri görebiliyorlardı.

Neticede size yardım etti mi?
Onun desteği ve bu gibi konularda sağ kolu olan İrlandalı başpiskopos Diurmuid Martin olmasaydı böyle bir sonuç alamazdık. O gün Gandolfo Şatosu'nda duyduklarımız basmakalıp laflar değildi. Sonrasında harekete de geçildi. Gayet düzenli ve stratejiktiler; Kilise'nin omzunu, daha önce yüzümüze kapanmış birkaç kapıya dayadılar.

Son defa dinin karanlık tarafına yaptığımız geziye geri dönmek istiyorum. Asıl korkunç şeyler insanlar çok küçük yaşta ya da hayat tecrübeleri yokken dindar olduğunda yaşanıyor. Sence de öyle değil mi?
Bağnaz kişilerin çoğunlukla dünyaya karşı bir sevgileri yoktur. Sadece bir sonrakine gitmeden önce, bu dünyanın içinden geçiyor gibidirler. Çok popüler bir mevzu. Eski klişe laftır: "Şimdi bok ye, öldüğünde gökyüzünde çörek." Ama ben İsa'nın sözünü temel alıyorum: "Dünya'da da Cennet'teymiş gibi". Sorunun ilk kısmına dair, benim tecrübelerimde, ne kadar yaşlanırsan, hayatını dönüştürme şansın o kadar azalıyor sorgulayarak sevmeye o kadar az açık oluyorsun. Huzur ve güven veren sevgilere yöneliyorsun.

Sana daha önce de söylediğim gibi, dini anlamaya başlıyorum, çünkü bir baba gibi düşünmeye ve davranmaya başladım. Buna ne dersin?
Evet, bence bu çok normal. Evren'i yaratan Tanrı'nın eşlik edilmeye, insanlarla gerçek bir ilişki kurmaya can attığını

düşünmek akılalmazca bir şey olurdu, ama beni dizlerimin üzerinde tutan şey Merhamet ve Karma arasındaki fark.

Bundan bahsettiğini hiç duymamıştın.
Ben gerçekten Karma ülkesinden, Merhamet ülkesine taşındığımızı düşünüyorum.

Benim için pek açıklayıcı olmadı.
Biliyorsun, bütün dinlerin özünde Karma fikri var. Ne koyarsan onu alırsın: göze göz, dişe diş ya da fizikte -fizik yasalarında- olduğu gibi her hareket ya eşiti ya da zıddı tarafından karşılanır. Benim için Evren'in merkezinde Karma'nın durduğu çok açık. Bundan kesinlikle eminim. Yine de bununla birlikte Merhamet fikri gelir ve "Ne ekersen onu biçersin" zımbırtısını baş aşağı eder. Merhamet nedene ve mantığa karşıdır. Sevgi, eylemlerin sonuçlanmadan araya girer, ki benim şahsımda bu gerçekten iyi bir şey, çünkü bir sürü aptalca şey yaptım.

Bunları duymak isterim.
Onlar benimle Tanrı arasında. Ama eğer nihayetinde beni Karma yargılasaydı, başım büyük belada demekti. Gerçekten boka batmış olurdum. Hatalarımı bağışlamıyor, ama Merhamete güveniyorum. İsa'nın benim günahlarımı Çarmıh'a götürdüğüne güveniyorum, çünkü kim olduğumu biliyorum ve kendi dindarlığıma bel bağlamak zorunda kalmamayı ümit ediyorum.

Dünyanın günahlarını yüklenen Tanrı'nın oğlu. Buna inanabilmeyi isterdim.
Ama Kurbanlık Kuzu fikrini seviyorum. Tanrı'nın: *Bakın, siz geri zekalılar, var oluş biçimimizin, bencilliğin belli sonuçları var, günahkâr doğanızın bir parçası olan ölümlülük var, haydi bununla yüzleşelim, çok iyi bir hayat sürmüyorsun, değil mi? Yaptıklarının sonuçları var* demesini seviyorum. İsa'nın ölümünün amacı, insanlığın günahlarını üstlenmekti; böylece yaptıklarımızın sonuçları bize dönmedi ve günahkar do-

ğamız kaçınılmaz ölümü yok sayamadı. Önemli olan bu nokta. Bunun karşısında ezilmemiz lazım. Bizi Cennet'in kapılarına götüren kendi iyi işlerimiz değil.

Bu mükemmel bir fikir, inkar etmiyorum. Benim bakış açıma göre deliliğe çok yakın dursa da, böylesi bir umut harika. Dünyanın en büyük düşünürleri arasında İsa'nın üst sıralarda yeri var. Ama Tanrı'nın Oğlu, bu zorlama bir şey değil mi?

Hayır, benim için hiç de zorlama değil. Bak, İsa'nın hikâyesine verilecek laik karşılık şöyle olacaktı: İsa çok büyük bir peygamberdi, ilginç bir adam olduğu çok açıktı, İlyas olsun, Muhammed, Buda ya da Konfüçyus, büyük peygamberler dizisi içinde söyleyecek çok lafı vardı. Fakat aslında İsa bunu yapmana izin vermiyor. Seni o kancadan kurtarmıyor. İsa diyor ki: *Bir öğretmen olduğumu söylemiyorum, bana öğretmen demeyin. Ben bir peygamber olduğumu da söylemiyorum. Diyorum ki "Ben Mesih'im." Diyorum ki: "Ben Tanrı'nın cisimleşmiş haliyim."* Ama insanlar diyor ki: *Hayır, hayır, sadece bir peygamber ol. Bir peygamberi kabul edebiliriz. Sen biraz tuhafsın. Çekirge ve yabani bal yiyen John the Babtist'imiz vardı, bununla başa çıkabiliriz. Ama "M"yle başlayan o kelimeyi anma! Çünkü biliyorsun ki, seni çarmıha germek zorundayız.* O da diyor ki: *Hayır, hayır, biliyorum ki bir orduyla geri gelmemi ve sizi bu sürüngenlerden kurtarmamı bekliyorsunuz, ama aslında ben Mesih'im.* Bu noktada, herkes kendi ayakkabılarına bakmaya başlıyor ve *Aman Tanrım, böyle şeyler söylemeye devam edecek.* O zaman sana kalan ya dediği gibi Mesih olduğuna ya da tamamen zırdeli olduğuna inanmak. Tarif ettiğim Charles Manson düzeyinde bir zırdelilik. Bu adam, daha önce bahsettiğimiz o insanlar gibiydi. Bu adam, beline bir bomba bağlıyor, kafasında "Yahudilerin Kralı" asılı, ve biz onu Çarmıh'a gererken, *Tamam, işte şehit oluyorum* diyordu. *Bana acı getirin! Bunu kaldırabilirim.* Hiç şaka yapmıyorum. Dünyanın yarısından fazlası için bütün uygarlığın gi-

dişatı hakkındaki düşünceler, bir zırdeli tarafından değiştirilebilir, başaşağı edilebilir; benim için, asıl zorlama olan bu...

Ama bazen dünyanın bir grup zırdeli tarafından şekillendirildiğini ya da tek bir büyük zırdelinin hayalî, görünmez bir deniz fenerinde saklandığını düşünmeden edemiyorum. [*Bono gülüyor*] Şimdi senin olayları karikatürize edişin beynimi ele geçirmiş durumda. Bu tarz iddiaları olan sadece İsa değildi demek istiyorum. Başka peygamberler de vardı.
Bu doğru. Ama onlar hiçbir şey; değiştirmedi...

Aslında dinler tarihine rock tarihi gibi bakabilirsin. Aynı piyasa için rekabet eden farklı müzik grupları...
Ağır ol! [*gülüyor*]

Bunu söylerken yarı ciddiyim de. Sanki havada öyle bir şey var. Böyle bir şey söylemenin çizmeyi aşmak olduğunu pek sanmıyorum. John Lennon'un o meşhur lafını alıp- Amerika'nın güneyinde ve güneybatısında Beatles'ı neredeyse topun ağzına koyan laf- tersten okuyabilirsin. Kendi zamanında İsa'nın Beatles kadar popüler olduğunu söyleyebilirsin.
Bu çok komik Michka. Burada remiks yapmaktan kaçınmak istiyorum, ama sanırım bunu söyleyebiliriz. Biliyorsun İsa'da ... gerçekten bir mesihlik kompleksi vardı. [*gülüyor*]

Biraz senin gibiymiş, değil mi?
Hayır, sadece O, Bono olduğunu düşünüyordu! [*uzun süre gülüyor*] Hayır, ama cidden birazcık O'nun gibi olabilseydik, dünya bambaşka bir yere dönüşürdü. Benim bütün yaptığım kendimi Ego'nun Çarmıhı'na germek: akşamdan kalma hali, kötü bir eleştiri. İsa'nın Çarmıh'ına baktığım zaman, orada gördüğüm benim ve diğerlerinin boku. O zaman birçok insanın sorduğu soruyu kendime

soruyorum: Kim bu adam? Olduğunu söylediği kişi miydi, yoksa sadece dindar kaçığın teki miydi? Ve işte bu, asıl soru bu. Kimse seni bu sorunun cevabına ikna edemez, kimse aklını çelemez.

Bana "Kimse kiliseye gitmiyor, kimse artık dindar değil" demiştin. Ama aynı zamanda dinin her yerde olduğunu söylüyorsun...
Her yerde olan dinsel içgüdü.

Benim her gün gördüğüm insanların sihir peşinde koştuğu.
Sihir aramakta haklılar.

Ben pek emin değilim. Bizim için şöhret sihirli bir şey ve kesinlikle yeni bir kült. Yani insanlar ünlülerin yakınında bulunmaya çalışıyorlar, çünkü bunun, o büyüden onlara da bulaştıracağını, aslında onlara şans getireceğini düşünüyorlar. Neyse şöyle toparlayalım, bir terörist ile U2 konserine giden birinin ortak bir noktası var. İkisi de materyalist, monoton günlük hayattan kaçmak istiyor. Ne demek istediğimi anlatabildim mi? İkisi de aşkınlığın peşinde.
Fakat kasabadan dışarı iki yol uzanıyor. Hep böyleydi, böyle de olacak. Bir aşkınlık var, bir de onun kılıflı versiyonu ya da donuk kopyası diyelim: uyuşturucuların verdiği bir abur cubur aşkınlığı onunki, "hazmı kolay, ama sonunda seni kalp hastası yapacak" dini. Fakat ben, hayatlarından kurtulmanın ucuz bir yolunu arayanların, bağnazlığı bir sürü yerde bulabileceklerine inanırım. Gerçekten inançlı birinin hayatı çok daha uzun, rizikoludur, yokuş yukarı bir hac yolculuğudur; bir sonraki adımın için gereken aydınlık için kendini yavaş yavaş açtığın bir hayattır. Genelde dindar insanlar bana çok acayip gelir. Açıkçası, onların etrafındayken birden seğirmeye başlarım. Ama işte bazen, gerçekten Tanrı'ya ihtiyaç duyduğunu bilenler sadece antika tipler çıkıyor.

Peki ya diğerleri? Onlar ne için Tanrı'ya ihtiyaç duyarlar?
Yirminci yüzyıla şöyle bir bakıyorum: inançsızlık için çok da iyi bir reklam değil gördüklerim. Komünizm Rusya'yı nereye götürdü? Daha fazla açıklığın Çin'e neler getirdiğine bir bak. Bunu Yahudi-Hıristiyan geleneği için söylüyorum: en azından DNA'larımızda Tanrı'nın bütün insanları eşit yarattığı ve sevginin Evren'in merkezi olduğu fikri yazılı. Demek istediğim bu çok yavaş. Yunanlılar demokrasi fikriyle ortaya çıkmış olabilirler, ama herkesin demokrasiyi benimsemesine niyetlenmemişlerdi. Şunu söylememiz lazım, dünyada eşitliğe açılan en geniş yol, bu antik dinsel düşüncelerden geliyor. [*bir an duruyor*] Michka, hâlâ orada mısın?

Buradayım. Bu çok ilginç. Biraz geç kaldım ama, fark ettim ki, Tanrı ve din mevzularında konuşmaya başlayan İrlandalı bir adamı yönetmek oldukça güç.
Gerçekten diğer insanların bu konuştuklarımızla ilgileneceklerini düşünüyor musun?

Hiçbir fikrim yok.
Doğru. Beklenmedik bir şekilde yeraltı mezarlıklarına saptık. Benim hoşuma gitti, ama başkasının da gidecek mi bilmiyoruz. Çok kendime düştüysem durdur beni. Ama biliyor musun? Karşımda not tutan ya da söylediklerimi teybe kaydeden hiç kimseyle bu uzunlukta konuşmamıştım. Beni dinleyenler genelde bir yandan da içmekte olurlar.

Ya da uyur. Ama sorun yok. Sanırım bazen kim olduğunu unutuyorsun.
Bu iyi.

Bazen ben de senin kişiliğini unutuyor ve kafamdaki sorulardan uzaklaşıyorum.
Tabii, ben de. Bu iyi. Peki. Chat Baker'ın deyişiyle, haydi kaybolalım. Yine de son bir şey... Bu bölümün başlığını "Tanrıyla ilgilenmeyenler, lütfen bu bölümü geçiniz" koyabilir miyiz?

12. Sakallı kız

Düzenimizi oturtmuş gibiydik: her üç ya da dört haftada bir, telefonda bir saat ile lafı kısa ve öz tutmak. Şimdi baktığımda bu görüşmelerin Bono'nun hakiki performansları olduğunu düşünüyorum. Onu bir kere yakaladınız mı, anında gösteriye başlıyordu.

Nice'teki villasındaydı; yüzmekten ve "taşlı kumsalda uzanmaktan" yeni geldiğini söylüyordu. Benimkinden daha kalın bir derisi olmalı. Bir gece önce Paris'te sıcaklık sıfırın altına düşmüştü.

Paskalya'dan bir gün öncesinde olmamıza rağmen, geçen seferki gibi sana konferans vermeyeceğime yemin ederim.

Hayır, belki de konferans dinlemeye ihtiyacım vardır.

Yok, her zaman değil. [*gülüyor*] Afrika'daki hayırseverlik eylemlerine ilk nasıl başladığını düşününce, aklıma 1985 yazında, Live Aid konserindeki o meşhur an geliyor. Çoğu insan hatırlar, hatta artık internetten indirebiliyorsun da: şarkılarınızdan bir tanesini bitirirken, kalabalık içinde parmaklıklara sıkışmış bir kıza işaret ediyorsun. Kızı sahneye çağırıyorsunuz, sonra kızın güvenlikten geçemediğini görünce, sen sahneden aşağı atlayıp, kızı çekiyorsun ve birlikte kendinizi çok yavaş, bitkin bir dansa bırakıyorsunuz. Muhtemelen bir milyardan fazla insan bu samimiyet şovunun görüntülerine şahit oldu. On dokuz yıl sonra sorabilir miyim: o anda kahrolası kafandan ne geçiyordu?

[*boğazını temizliyor*] Sahnedeki adama asla tam olarak güvenmemelisin.

Evet, bunu daha önce de söyledin.

Sana dediğim gibi, sahne sanatçıları kısmen düzenbaz, biraz iyilerse de şamandırlar. Yani mesleğini yapmak için, tamamen spontan ve tamamen bilinçli olman gerekir. Çok yüksek ve seyirciden hayli uzak o sahneyi terk etmek spontan bir hareket olsa da ve kalabalığın içinde geçirdiğimiz vakit, bir hit şarkıyı –"Pride (In the Name of Love)"/ "Gurur (Aşk Adına)- söyleyemememize yol açtıysa da, diğer tarafım ne yaptığını biliyordu. O gün için hatırlanacak bir görüntü bulmaya çalışıyordum.

Yani sonunda korkunç gerçeği açıklıyorsun: hepsi tezgâhlanmıştı.

Kısmen, kafamda. Ama bu süreci tarif etmek zor, çünkü yazı yazmaya benziyor: sürekli doğru görüntüyü arıyorsun. Ya da sahnedeyken de o görüntüleri kovalıyorsun. Daha önce de konuşmuştuk, bir sahne sanatçısı olarak, seyirciyle sanatçı arasındaki uzaklıktan hoşnut değilim. Daima o uzaklığı kırmak istiyorum. Bunu duygusal olarak yapıyorum, ruhsal olarak yapıyorum ve yapabildiğim yerde fiziksel olarak yapıyorum. Yani orada yaşanan, kızı kalabalıktan kurtarmam değildi, çünkü kızın kurtarılmaya ihtiyacı olduğunu sanmıyorum, ben sadece o gün hepimizin neler hissettiğini iletecek bir görüntü bulmaya çalışıyordum. Duygusal açıdan çok ağır bir gündü. Tek tek herkesin o şeyin içinde olduğunu hissettiren bir gündü; mesele sahnedeki herkesten çok daha büyüktü. Şarkılarımızı çalıp çalıp oradan gitme fikrinden memnun değildim. O anı bulmak istiyordum. Tabii ki, sonra gruptakiler canıma okudu. Neredeyse gruptan atılıyordum. Daha önce de çatılara tırmanmıştım, sahneyi terk etmiştim, amfilerin üzerine çıkmıştım, kalabalığın içine atlamıştım, ama belli ki saatler gibi gelen o süre boyunca onları yalnız bırakmam şimdiye kadarkilerin en kötüsüydü.

Larry neredeyse çalmayı bırakacağını söyledi. Bu grubumuz için çok büyük bir gösteriydi, bir milyar insan izliyordu ve biz hit şarkımızı çalmadık. Herkes çok kızdı bana, ama cidden *çok* kızdı.

Ama sen o anda, doğru görüntü için yapılması gerekenin bu olduğuna inanıyordun ve sonradan haklılığın da ortaya çıktı.
Sonradan çıktı, ama bir hafta geçene kadar öyle olacağını bilmiyordum. Günüm mahvoldu. Grubun bütün performansını mahvettim diye düşünüyordum. Otele dönüp, Bob Dylan'ın konuk olarak Keith Richards ve Ronnie Wood'la sahneye çıktığı konserin sonunu izledim. Sadece, olanları kafamdan çıkardım. Bir hafta sonra insanlar gelip bunun, konserden hatırladıkları iyi anlardan biri olduğunu söylediler. Bense o ara Ali'nin ailesinin yaşadığı, İrlanda'nın küçük bir köyünde saklanıyordum. Ailesinin arkadaşı olan bir heykeltraşa uğramıştık. Biz içeri girdiğimizde bir bronz parçayı fırından çıkarıyordu. Gözleri neredeyse yuvalarından fırlayacaktı. "Bu sensin" dedi, "Ateşten şimdi aldım, geçen hafta Live Aid'de yaptığından esinlenerek yaptım bunu, ismi 'Sıçrama'. Görüyor musun, sen o gün inancın sıçramasını gerçekleştirdin."

Onu izleyen herkes senin performansının "kontrol ötesi" yanını keşfetti. O sırada sen bunu farketmiş miydin?
Aynı muhabbete dönüyoruz, ama güvenmediğim bir şey de sahnede halinden, seyirciyle arasındaki uzaklıktan hoşnut olan sahne sanatçısıdır. İster bir aktör, ister bir şarkıcı, sahnedeki kişi rolünü her an kesebilir gibi hissetmeyi seviyorum, aşağı atlayabilir, dizlerimin üzerine oturabilir, benimle eve gelebilir, bana sarılabilir, bana saldırıp paramı çalabilir, benden borç para alabilir, sabah bana kahvaltı hazırlayabilir... Ben sahnedeyken böyle hissediyorum. İnsanların var olan ilişki biçimiyle rahat olmasını istemiyorum. Bunun kırılabileceğini hissetmek istiyorum.

O kızın ismini hatırlıyor musun? Sonrasında hiç konuştunuz mu? Şimde ne yaptığını biliyor musun?
Yok, hiç bilmiyorum. İkimiz de kendimizi o ana ve televizyon kameralarına bıraktık, sonra...

... sonrası yok.
"Ne aradım, ne sordum." [*gülüyor*] Bir yandan da onu öyle çekip çıkardığıma mutlu mu onu bile bilmiyorum.

O kollarındayken sen ne hissetmiştin?
Ah, kesinlikle çok şahane bir kız olduğunu hissetmiştim. Kollarımda hafiften titrediğini duyabiliyordum. Fakat o sırada o da "Keşke şu rock yıldızı terini orama burama sürmeyi bıraksa. Keşke bir yıkansaydı." diyor olabilir.

Belki de o günden sonra bir daha yıkanmayan *odur*...
Oraya Rolling Stones'u ya da başka kim geldiyse, mesela David Bowie'yi izlemeye gelmiş olabilir.

Dinleyicilerin arasındayken, bu türden anların yegâne, büyülü ve tekrarlanamaz olmasını diliyorsun. Kendine soruyorsun: Bu önceden tezgâhlanmış mıydı? Yoksa bir sonraki konserlerinde, Amsterdam'da ya da Houston, Texas'ta aynısı mı yaşanacak?
Bazen aynısı yaşanıyor. Çünkü bir sahne sanatçısı olarak mutlu anları genelde hatırlarım.

Ve onları tekrarlamaya çalışırsın.
Her gece değil, ama öyle bir an yakalamayı yine deneyeceğim. Bizim gösterilerimizde hep aynı hikâye oluyor. Mesela Zoo TV'de, bir keresinde kalabalıktan birilerinin kamerasını kapıp, onları da sahneye çıkardığımı hatırlıyorum. Sonra da gözlerinden başlayarak aşağı doğru, önce üst kısım, göbek deliği, kemerleri, tişörtleri, kot pantolonları, ayak parmaklarına kadar çekmiştim. Kendi kamerasıyla çektiğim bir kızın çok erotik bir hali vardı. Ben de düşündüm: "Vay! Bir de bu-

nu dev ekranlardan insanlara gösterebildiğimizi hayal et..." Böylece Zoo TV'de bunu yaptık. Kalabalıktan birisini sahneye alıp, tepeden tırnağa onları gösteriyordum. Çok inanılmaz anlardı.

Bu aynı zamanda bir çeşit gazetecilik yorumu, çünkü televizyonun bugünlerde geldiği nokta da bu.
Bu bir reality TV projesiydi: insanların bir hayvanat bahçesini oluşturdukları Hayvanat Bahçesi Televizyonu. Viktorya döneminde İngilizlerin gittiği akıl hastanesinin adı neydi? Bedlam. Zekâ özürlüleri bastonlarıyla dürtüp, delirmelerini izleyebilmek için insanlar para ödeyip içeri giriyordu. Andy Warhol'un on beş dakikasının da yaptığı bu diye düşünüyorum.

O anları düşündüğünde, pişmanlık duyduğun herhangi bir şey var mı? Şunu niye yaptım hiç bilmiyorum ya da o zamanlar nasıl bir adammışım diye düşündüğün oldu mu?
War turnesi sırasında, elimde beyaz bir bayrakla kalabalığın içine girdiğimi hatırlıyorum. Kalabalık aralarına girmeme izin vermiyordu, ben de kalabalıkla kavga etmeye başladım. İri kıyım sporcu kılıklı bir tip yolumu kesiyordu, izdihamda onu kaybettim, kendimi korumak için tekmeler savuruyor, bir yandan da pasifizm ve şiddet karşıtlığı üzerine sloganlar atıyordum. [*gülüyor*] O sırada kafamdan ne geçiyordu bilmiyorum. Sanırım yine aynı turneden başka görüntüler var kafamda, Los Angeles olabilir, bir balkondan kalabalığın üzerine atlamıştım. Büyük Amerikalı eleştirmen Robert Hilburn, bunun bir rock'n'roll konserinde yaşadığı en heyecanlı ve de en aptalca an olduğunu söylemişti. [*gülüyor*]

E, zaten genelde ikisi bir arada gider. Aslında bu balkondan atlama işini ellili yıllarda James Brown'un başlattığını biliyor muydun?
Yok, bilmiyordum. Ben daha çok Iggy Pop'tan aldım. Iggy Pop benim için müzikte sahne sanatçısının tanımıydı.

Dublin şehir merkezindeki, sana bahsettiğim müzik dükkânlarında Stooges'ın albüm kapaklarında onu keşfettiğimde on altı yaşındaydım. Hayal gücümün fitilini ateşlediler. Hırçın, fiziğini iyi kullanan, manik biriydi. Hiç onun gibisini görmemiştim. Halbuki sahneyi terkedecek gibi görünen punk sanatçıları aslında bir yere gitmez. Ama *o* giderdi.

Punk'ın sahne sanatına getirdiği devrimi özetleyen bir hikâye duymuştum. Ta 1976'da Londra'da, Sex Pistols'ın az sayıdaki gösterilerinden birinde yaşanmış. Bir ara Johnny Rotten sahneden aşağı inmiş ve sessizce salonda bir yere oturarak grubunun çalmasını seyretmiş. Dinleyicilerden biri olmuş. Iggy Pop'tan daha az ham ve vahşi olduğunu söyleyebilirim, ama çok da düşündürücü.

Evet, oradaki sadece ham zeka değil, incelikli bir akıl. Benim Sex Pistols'dan edindiğim ahlakî rezilliktir. Seyircinin bir parçası olma kısmına gelirsek, ilk Amerika turnemizi hatırlıyorum. Kulüpte altmış, yetmiş, en fazla yüz kişi oluyordu. Pist boş. Ben sahneden iner, masalarına oturur, içkilerini içer, kız arkadaşlarını öperdim. Komik hikâye. Seviyordum bunu. Seyirci olmayı seviyordum. U2 seyirciden geliyor. Oraya tekrar geri dönebilme fikri hoşuma gidiyor. Son turnemizde, "The Fly" sırasında, sahneyi terkettim, seyircinin arasına indim, sahanın arka kapısından çıkıp, bir taksiye atlayarak eve gittim.

Yani gösteriyi bitirmedin mi?

O zaten son şarkıydı. Belki bir tane daha çalardık, ama yaptım işte. Yapabileceğim için yaptım. Böyle konserlerde hep o görüntüyü bulmaya çalışıyorum. Son turnede "Until the End of the World" sırasında, elimi uzatır, bir tane el tutar ve ısırırdım. Sevgili kavgası gibi, seni besleyen eli ısırmak gibi. Ertesi sabah gazetelerde o görüntüyü görmek şahaneydi; "U2 hâlâ aç." [*gülüyor*]

İlk dönemlerdeki U2 konserlerinde, izleyenlerle aynı sandalyeye gerçekten oturuyormuşsun. Şimdi ise sadece oturur gibi yapıyorsun. Artık gerçek değil yani.
Bu doğru. Artık ortalıkta dolanmak daha zor. Şu anda daha yüksek bir basamaktayız, ki bunu söylemekten mutluluk duyuyorum. [*gülüyor*]

Başkalarının biralarına salyalarını akıtmıyorsun artık.
O manzarayı özlüyorum, ama çok da değil. Eskiden kaç kişi gelecek diye endişelenmekten hastalanırdım. Gerçekten, fiziksel olarak hastalanırdım, çünkü sahne öncesi zaten normal koşullarda da çok zor bir zaman dilimi. Birilerinin dinlemeye geleceğinden emin olmayınca daha da zorlaşıyordu. [*gülüyor*]

1985'e, Live Aid konserine geri dönmeme izin ver. Sanırım her şey Bob Geldof'un 1984'te BBC'de Etiyopya'daki açlık üzerine izlediği bir haberle başladı. Peki sen nasıl dahil oldun buna?
Biliyorsun ki, Katolik misyonerler, rahipler ve rahibeler yüzünden İrlanda'nın Afrika'yla çok sıkı bağları var. İrlanda Afrika konusunda çok bilinçlidir, sanırım bu, ülke olarak kendi kıtlık döneminin çok da uzun bir süre önce yaşanmamış olmasından kaynaklanıyor. On dokuzuncu yüzyılın ortalarında, İrlanda'nın nüfusu sekiz milyondan dört milyona indi. İki milyonu öldü, kalan iki milyonu da polis olmaya New York'a gitti. [*gülüyor*] Yok tamam, Boston, Londra, San Francisco, Birmingham ve Sidney'e de gittiler. Ama oralarda çok güçlü bağlar var. Belki halkların hafızası, belki de sadece paylaşılan sömürgecilik tarihi yüzünden. BBC'nin o haberleri gerçekten olağanüstüydü. Eminim Fransa'da siz de benzerlerini gördünüz. Olanlara inanmak çok güçtü. Gerçekten çok zordu. Açlıktan ölmek üzere olan o çocuğun nasıl ayağa kalkmaya uğraştığını izledik. Tahmin edebilirsin, hâlâ kafama kazılıdır. Her şeyin çok, her şeyin çoktan da fazla olduğu bir dünyada, sınırları tahmin edilemez bu refah dünyasında bir çocuk açlıktan ölebiliyordu! İnanması zor. Daha sonra, Live Aid'in ardından,

Ali'yle birlikte oraya gittiğimizde –gerçek görüntüler resimler gibi olmuyor, benim önümde ayakta duran, en azından ayakta durmaya çalışan çocuklar vardı. Böyle şeylerin gerçek olduğu bir dünyada yaşamak istemediğime ve yaşamayacağıma karar verdiğimi hatırlıyorum. Şu anda DATA'dan gelen bilgilere göre, biliyorum ki bizler aşırı yoksulluğu sonlandıracak kuşak olabiliriz; bahsettiğim basit aşıların eksikliği ya da midelerine girmeyen iki lokma yüzünden çocukların öldüğü bir yoksulluk. Buna son verebiliriz, vermeliyiz de. Evet, yoksulluk her daim olacak, evet her zaman insanlar hastalıklardan ölecek, ama hayır, aptal bir yoksulluk yüzünden değil.

Doğru. Ama Afrika için bir şeyler yapan müzisyenlerin çoğu aynı zamanda Afrika müziği konusunda da çok tutkulular. Mesela Peter Gabriel. Paul Simon *Graceland*'i kaydetmek için Güney Afrika'ya gidip meşhur Zulu korosu Ladysmith Black Mambazo ile çalıştı. Ama sen Afrika'ya Edge, Larry ve Adam ile birlikte gitmedin. Oraya hep ayrı bir birey olarak gittin, müzisyen olarak değil.
Hatırlıyor musun Güney Afrika'da kültürel bir boykot olmuştu. İnsanlar çok defa Sun City'e gitmemizi teklif etti. Biz geri çevirdik. Kültürel ambargo kaldırıldıktan sonra oraya davet edilen ilk grup bizdik.[1] ANC'nin (Afrika Ulusal Kongresi) davet ettiği ilk grup U2'ydu, çünkü İrlanda'da ve Avrupa'da ırkçılık karşıtı hareketin bir parçasıydık. Ama Sahra'nın güneyindeki Afrika'ya hiç gitmemiştik. O zamana kadar, bir müzik grubunun kalabaliceği yeteri kadar Holiday Inn oteli yoktu.

Ama eminim ki senin en büyük akıl hocan Brian Eno, Live Aid zamanlarında seni Afrika müziğiyle tanıştırmıştır.
Of, sürekli konuşurdu. Talking Heads ile *Remain in Light*'ı (Işıkta Kal) yeni bitirmişti, hatta 1984'ün başında *The Unforgettable Fire* (Unutulmaz Ateş) için U2 seanslarına geldiğinde kafası tamamen Afrika'yla doluydu.

---

1 Nelson Mandela 1990 yılında cezaevinden çıkmıştı.

Senin Afrika tutkunun derecesini bildiğimden, bunun U2'nun müziğine hiç sıçramamış olmasına çok şaşırıyorum. Sizin müziğiniz her zaman...
...gayet beyazdı.

Aslında evet.
Daha da ileri gidelim. İrlandalılar beyaz değildir. Biz daha çok gülpembeyizdir. [*gülüyor*]

Peter Gabriel de öyleydi. Ama Afrikalı müzisyenlerle birlikte çalışmaya çok daha önce başladı.
Evet. Yetmişlerde İrlanda'da sadece üç tane siyah vardı: bir tanesi Thin Lizzy için şarkı söylüyordu; diğeri çok yakın bir arkadaş, Sharon Blankson, şimdi U2'nun gardrobu ondan soruluyor; sonuncusu da birkaç insan yemişti. Cerrahlık okuyan bir tıp öğrencisinin bir iki insan yemesi, yetmişlerin en çok konuşulan olayıydı.

Gerçekten mi?
Dalga geçmiyorum. Galiba adı Mohangi'ydi. Kız arkadaşını yedi ve çalıştığı restoranda da kızı bir güzel servis etti. O sıralar *Mohangi* ismi dilimize fena yapışmıştı.

Beni kafaya mı alıyorsun?
Kendi başına yemekten daha iyi! Ama biliyorsun, o sıralar İrlanda'ya gelmek isteyen çok az göçmen vardı.

Afrika müziğinin neden İrlanda radyolarında çalınmadığını anlayabiliyorum, ama eğer istiyorsan bu neden sana engel olsun ki?
Müziklerini dinlerdik, ama aslında çok da ilgi duyduğumuz bir şey değildi. Kendi sesini bulmaya çalışıyorsun. Afrika müziğini severim, yeri geldiğinde acayip severim hem de. Ama dünya müziği konsepti tam bana göre değildi. Youssou n'Dour ve Angélique Kidjo dinlediğimde çarpılmıştım. En sevdiğim Afrikalı şarkıcı Mısırlı Oum Kalthoum'dur. Sonra

Salif Keita, King Sunny Ade: bunların hepsi bizimle aynı plak şirketinden çıktı: Island Records. Hepsini çok sevdim. Ama görünen o ki, groove temelli müzik bizim harcımız değil. Benim sesim bir groove üzerine söyleyince çok iyi durmuyor. Benimki, daha çok Batılı anlamda akor değişikliklerini seven bir ses. Sonunda böyle oldu yani. Bayağı iyi groove'lar bulduğumuz oluyordu, ama şarkılar çok iyi değildi. Brian Eno dümen başına geçtiğinde, bir sürü groove deniyorduk, ama Edge'e "Galiba benim sesim bir iki akor değişimi istiyor" dediğimi hatırlıyorum. Ben siyah değilim. Beyazım. Bunu da kabul etmek lazım. [*gülüyor*]

Ama Afrika'ya sadece büyük bir felaket yaşandığında giden, müziğine ya da insanlarına karşı büyük heyecanlar duymayan bir rock yıldızı fikri biraz insanın keyfini kaçırıyor.
Sana söylemeye çalıştığım şey, bir İrlandalı olarak, Afrika'ya olan ilgim kültürel güç etkisiyle çıkmadı ortaya, daha çok, ahlaki bir ikilem kaynaklıydı. Evet, biliyorum utanç verici bir durum. Çünkü Afrika, Avrupa'nın kapı komşusu. Şu anda Fransa'da bulunduğum yerden Afrika'ya gitmek, Toronto'dan Jameika'ya gitmek kadar kısa.

Bu sabah oralarda yüzebilirdin.
Sanırım ben... senden kurtulmaya çalışıyordum. [*gülüyor*] Havasız kaldım, gerçekten. Gerçek şu ki, Afrika, Avrupa'da kimseye kapı komşusu gibi gelmiyordu. Bizler Afrika'yı Avustralya'dan daha uzak bir yer olarak düşünerek büyüdük, çok yazık, çünkü oralara turist olarak gitmeyi isterdim, Afrika'nın bizim turizmimize ihtiyacı var. Şimdi çocuklarımı götürmeye çalışıyorum. Ben oraya bir yardım teşkilatının parçası, bir yardım çalışanı olarak gittim ve bu da Afrika'yı görmek için en iyi yöntem değil.

Yine de oralara gittin ve eminim ki ilk gidişin bir şoktu. New York'a ilk gidişini anlattığın gibi Afrika'daki dene-

yimlerini duymayı çok isterim. Diyelim ilk defa Afrika'ya gittin. Havaalanına indin, gümrükten geçtin. İlk izlenimin ne? Neler görüyorsun? Ne kokusu alıyorsun? Ne hissediyorsun? Ve tam olarak neredesin?
Adis Ababa'dayım. Sıcak, yoğun bir sıcak ve işlek bir havaalanının gürültüsü...

Ali seninle birlikte.
Sadece ben ve Ali. Biriyle buluşmaya çalışıyoruz. İsmi Steve Reynolds; bizi bu iş için bir araya getiren adam. Sanırım hissettiğim tatlı korkudan zevk alıyorum.

Korkutucu gelen ne?
Köşeyi dönünce neyle karşılaşacağımızı ya da nereye gittiğimizi bilmemekten kaynaklanan bir korku. Bilmiyorum. Havalanında bizimle buluşacak insanlar var mı? Becerebilecek miyiz? New York'tan çok farklı değil aslında. Etrafta aynı yüksek perdeden laf kalabalığı, insanlar oradan oraya birbirine bağırıyor. Afrika'da, anında sana da geçen bir moleküler heyecan var. Moleküllerin biraz daha hızlı titreştiğini hissediyorsun. Sonra dışarı caddeye çıkıyoruz, karşımızda Adis Ababa'nın kaosu.

Ben hiç gitmedim oraya. Şehir ne kadar büyük?
Büyük bir şehir. Şimdiye kadar birkaç defa gittim. Nerede kaldığımızı hatırlamıyorum, o kısım kafamdan gitmiş. Ama gitmeden önce birisi Adis Ababa'yı görmek ister miyiz diye sordu. Bunun en iyi yolu atla dolaşmakmış. "Atla mı?" dedim, "Tabii" dediler.

Sen ata binebilir misin?
Hayır, onlara binemediğimi söylemedim. Senin bunu biliyor olman gerekirdi.

Doğru. [*gülüyor*]
Hayır, ata binmemekle ilgili hiçbir şey söylemedim. Ali ata binebiliyor. "Haile Selasiye'nin atlarını alabiliriz" dediler.

"Şaka yapıyorsunuz!" dedim. "Tabii. Artık Haile Selasiye yok, sarayı da Komünistler'in elinde" dediler.

Mengistu.
Doğru. Ama ortaya çıktı ki kendisi Haile Selasiye'nin atlarıyla pek ilgilenmiyormuş. Bu yüzden de biri almış bunları, sen de bir günlüğüne atları kullanabiliyorsun. Hepsi dev aygırlar.

Ne renk? Siyah mı?
Siyah. Ve benim atın üzerine çıkmam gerekiyor. Ben çocukken Dublin'in kuzeyinde, kışları, çingeneler atlarını dışarı çıkarırlardı. Bunlar bizim mahalleye gelir, biz de eyersiz binerdik. Ama bu çok farklı bir şey. Bir kere iki katı büyüklüğündeler.

Çift-katlı.
[*gülüyor*] Evet çift-katlı. Güzel söyledin. Ev sahiplerimize ata binemediğimi çaktırmamak için elimden geleni yapmaya çalışıyorum. Onlara binebilirim demişim. Neyse arka sokaklara giriyoruz. World Vision'da, Amerikalı bir yardım kuruluşu bu, çalışan insanlara dair çok net bir resim hatırlıyorum. Kadınlardan bir tanesi bir atın üzerinde çocuğunu emziriyor. [*gülüyor*] O kadar rahat ki. Duygusuzca davranmak istememiş. Ama Müslüman kadınlar durumdan hiç hoşlanmadılar, gelip kadına taş atmaya başladılar, çünkü kadının göğüsleri meydandaydı. Başkaları böyle gaflar yaptığında mutlu oluyorum. Genelde gaf yapan benimdir. Fakat bu antik başkentin arka sokaklarını atla gezmek inanılmazdı.

Peki sokaktaki insanlar dev bir atın üzerinde bu hafiften komik, beyaz adamı görünce [*Bono gülüyor*] nasıl bir tepki veriyorlardı? Sana el mi salladılar, taş mı attılar?
El salladılar ve güldüler. İnci gibi dişleriyle kocaman kocaman sırıtan oğlan çocukları bu İrlandalılara katılarak gülüyordu.

Şehri turladınız, ama bir iki sene önce bana şehir dışında bir yere gittiğinizden, kutsal bir mekânda bir hazine gördüğünden bahsetmiştin. Hatırladın mı?
Evet. Etiyopya'da bizim çalıştığımız alan kuzey kısımdaydı: Wollo yakınlarında Ajibar diye bir yer. Oralı Komünist komutan ben ve Ali'yle ilgilendi, sanırım sadece can sıkıntısından. Bizimle arkadaşlık kurdu, yaşadığımız yerle ilgili sorular soruyordu; adresimizi bile sordu. Ben yakında tabanları yağlayacak gibi bir izlenim edindim. İlerde başka tepeleri görebildiğin tepelik bir alandaydık. Bunlardan bir tanesinin tepesinde, hayal meyal bir manastırı seçebildiğin geniş, düz bir kayalık vardı. "Comrade Gorma"ya ne olduğunu sorduk, o da bir gün bizi oraya götürdü.

Atla mı?
Yok, jiple gittik. Sonra jipten inip, sanırım eşeklere bindik. Belki de attı. Oraya nasıl çıktığımızı tam hatırlamıyorum. Fakat manastıra vardığımızda, olağanüstü bir şey yaşandı. Bütün keşişler birden panikleyip, bu askerin önünde dizlerinin üzerine çöktüler; sanki ona dua ediyor gibilerdi.

...onlara zarar vermesin diye.
...onlara zarar vermesin diye. Ama bu sahneyi görmek çok şaşırtıcıydı. Sonra da hep birden onu içeri buyur etmeye, etrafı göstermeye başladılar. Çok ürkütücü bir adam değildi, ama devrim hatıralarının bu keşişleri ne kadar terörize ettiğini göstermeye yetecektir sana. Keşişler onu ve beraberindekileri bir siloya götürdüler –sanırım tahıl için ya da başka bir şey. Bir merdiven vardı. Merdiveni tırmandık, sonra başka bir tanesinden silonun ortasına indik. İşte orada çuvallara sarıp sakladıkları bir hazine vardı. Taçlar, altın taçlar, tarihi eşyalar... gözlerime inanamamıştım. Fotoğraflarını çektim. Hâlâ duruyor o fotoğraflar. Bir keşiş, tacı "Comrade Gorma"ya sundu. O da Ali'nin kafasına taktı, ben de fotoğraflarını çektim. Ne kadar paha biçilmezlerdi gerçekten hiç bilmiyorum. On dokuzuncu mu yoksa on birinci yüzyıldan

mı kalma olduklarını söyleyecek kadar donanımlı değilim. Fakat oradan ayrıldıktan sonra o kadar üzgündük ki, çünkü o güzel hazinenin ertesi gün orada olmayacağını hissediyorduk. Bu adam nereye gitti bilmiyorum. Belki de şimdi bir antikacı olmuştur. Belki de yanılıyorumdur. Belki de gerekli yerlere verdi ve bir yerlerde, bir müzede sergileniyorlar. Ama o İmparator Menelik'in sığınağıydı. Menelik'in Kral David ile doğrudan bağı var. Etiyopya... mistik bir ülke. İnsanların çok soylu bir görünüşü var. Süleyman'ın gelişi ve Saba melikesine fena âşık oluşunu okumuştun. Neredeyse her köşede Bob Marley var sanki. Cennet Bahçesi'nin burada olduğunu söylüyorlar. Ahit Sandığı'nın bulunduğu yerdeymiş. Dikkate değer, güzel bir ülke. İnsan şu anda orada yaşanan yoksulluğu görünce şaşırıyor.

Oranın güzelliğine şaşırmanda beklenmeyen bir şey var. Özellikle aktardığın bu tecrübe hiç de üzücü değil. Bir dram öğesi var, ama yine de bir güzellik duygusunu da ifade ediyorsun. Daha önce ne zaman Afrika hakkında konuştuğunu duysam, hep insanlara Afrika'nın ne kadar trajik ve korkunç bir yer olduğunu hatırlatmak içindi.

Bunu kabul edemem. Oranın ve insanlarının potansiyeli üzerine konuşmaya çalışıyorum hep. Dediğim gibi, çok nadir bir güzelliğe sahip bir yer. Aslında, ben oradayken çekilen fotoğraflardan oluşan fotoğraf kitabım, A String Of Pearls'te (Bir Dizi İnci) sadece hasta ve aç görüntüleri yok. Onlar iyileşmekte olan ya da iyi durumdakilerin fotoğraflarıydı. Çünkü bu insanların ne kadar güzel ve soylu olduğunu ifade etmek istedim. Evet, Afrika'yı trajedi dışında başka kavramlarla tarif etmeyi önemli buluyorum. Burayı sunabileceği sayısız imkânlarıyla, sık ormanlarıyla ve dağlık arazileriyle tanımlamanın yolunu bulmak zorundasın. Serengeti, ışıldayan tapınaklar, ezan sesleri... Araba kornalarını müzik enstrümanı gibi kullandıkları kutsal şehirleri... Koskocaman bir güneş; orada başka bir güneş var. Günbatımını izlerken, bakamıyorsun, başını eğmek zorunda kalıyorsun.

Ben ne zaman gelişmekte olan ülkeleri ziyaret etsem, beni en çok çarpan şey sefaletin ortasında yaşanan mutluluk oluyor. Yani oradaki savaş ve iç karartıcı yoksulluk üzerine bir şeyler okuyorsun, sonra oraya gittiğinde, gülümsemeler, kahkahalar duyuyorsun, şefkat, hatta sevinç hissediyorsun.

Ah, evet kendi kendine acıma duygusunun eksikliği sahip olmayı dilediğim bir nitelik. İnsanlarda en çok takdir ettiğim vasıf: kendi kendine acımamak. En sevdiğim birkaç insanın da en önemli yanlarından biridir bu. Tabii ya, hoppalık ve kahkaha... İkimizin kısa bir süreliğine bir yetimhaneden sorumlu olduğumuz dönemde benim küpelerim vardı. Traş olamadığım için beni "Sakallı Kız" diye çağırıyorlardı.

Sanırını kazayla bu bölümün başlığını buldun.

Ama gerçek buydu, bana "Sakallı Kız" diyorlardı. Ali'yle birlikte, çocukları şarkılar ve tek perdelik oyunlar yoluyla eğitebildiğin bir programda çalışıyorduk. Bana söylenene göre program hâlâ da devam ediyor. Biz hasta olmamaları için bilmeleri gerekenleri öğretiyorduk. Ben şarkılar yazdım, sonra onlar Habeş diline çevrildi. Bu şarkılar bir yerlerde duruyor. Oyunlardan bir tanesi doğum yapmak üzerineydi. Oralı bir hemşireyle birlikte çalışmıştık. Göbek bağını nasıl kesersin gibi şeyler. Çok kötü uygulamalar vardı. Mesela inek pisliği ya da bunun gibi enfeksiyona yol açabilecek şeyler kullanıyorlardı. Onlar tutsak durumda bir dinleyici kitlesi. Ama çocuklar şarkıları öğrendikten sonra gidip annelerine babalarına öğretiyorlardı. Bir şarkı, bir oyun ve bir hikâye vardı ve bunların tekrarıyla üç hafta süren bir programdı. Bizim orada yaptığımız tam olarak buydu.

Yani aslında sizin işiniz insanların ruhlarıyla ilgiliydi. Sadece yemek dağıtımı işi değilmiş.

Kamp, karınlarını doyurmak için kurulmuştu, ama Ali'yle ben yetimhaneden sorumluyduk. Bir çadırda kalıyorduk. Sabahları sis kalktığında, çok uzaklardan buraya kadar, yanla-

rında bir iki eşyayla, merhamet bulmak umuduyla gece boyunca yürümüş- kadın, erkek, çocuk, aile, binlerce insanı sıralar halinde kampa doğru yürürken görürdük. Bazıları kampa varır varmaz yığılırdı. Bazıları çocuklarını kapının girişinde bırakırdı, bazıları da ölmüş çocuklarını gömülmesi için çitin yanına. Kampın etrafı dikenli tellerle çevrilmişti. Bu dikenli tellerin çok sinir bozucu olduğunu düşündüm hep. Bu haliyle bir toplama kampına benziyordu.

Neden dikenli tel koymuşlardı?
Toplama kamplarının tersine, burada neden insanları dışarıda tutabilmekti. Gerçekten büyük sorun yaratıyordu. Yeterince yer yoktu. Sen ailen için yiyecek çalmaz mıydın? Ben çalardım. Ama yine de bu insanlar o kadar soylu, seçkin, o kadınlar, erkekler o kadar iffetli ki. İtibarlarının böylesine ellerinden alınması, bir nevi tersine–Auschwitz olan bu yemek merkezinde bulunmak...

Kampı yağmalamakla tehdit eden birileri var mıydı?
Hayır, herhangi bir saldırganlık hatırlamıyorum. Dikenli tel bir tedbir olarak yapılmıştı. Bir adam çocuğuyla birlikte yanıma geldi bir keresinde. Oğluyla gurur duyduğu çok açıktı. Bana oğlunu verip "Lütfen oğlumu alın, eğer benimle kalırsa kesinlikle ölecek. Sizinle giderse yaşayacak" dedi. Hayır demek, kafanı başka tarafa çevirmek zorunda kalmak çok... çok, çok zor bir şey. Bir tarafım bunu yaptı, diğer tarafım yapamadı. Oraya hâlâ giden tarafım o zaten. Tedirginlikten daha fazlası hissettiğin. Şöyle bir kendi hayatını düşün, kendi çocuğunu düşün; o adama bunları söyleten şey çok... sarsıcı.

Live Aid'den sonra bunu yaptınız değil mi?
Evet. Live Aid'le bu kadar haşır neşir olduktan sonra Ali'ye "Televizyonda gördüğüm bu insanları ben kafamdan atamıyorum" dedim. Bir şey denemeli ve yapmalıyız. Çok sessiz bir şekilde. Gideceğimizi hiç kimseye söylemedik. Sadece gittik.

Bu tecrübelerin hayatının akışını değiştirdiği çok açık. Şimdiye kadar bana anlattığın bir sürü şey, bütün o devlet başkanları, Papa, bütün tartışmalar, sonunda anlıyorum ki hepsi buraya dayanıyor.

Bu konu hakkında daha fazla konuşabileceğimi sanmıyorum. Konuyu değiştirelim.

Tamam, tamam. Müziğe dönersek. Afrika müziğini algılayışın bundan sonra değişti mi?

Birkaç yıl sonra, bir çeşit aydınlanma yaşadım, *Rattle and Hum* için çalıştığımız sırada, Los Angeles'ta Sunset Ses Stüdyoları'nın önünde oturuyordum. Stüdyo, Sunset Strip'in aşağısında, doğu tarafındaydı. Bir cumartesi gecesi Meksikalıların yarış arabaları, zıplayan kamyonetler ve dolanan insanların geçit töreniyle Amerika'da patlayan rap müziğine tanık oldum. 1988 inanılmazdı: Müthiş ses sistemleri, derin sublow baslar, bir ritim kakafonisi, sözler geliyor, birbiriyle bağlantılı sesler, her yönden hip-hop geliyor. İnanılmaz derecede incelikli bir pop müzik. [*birden human beat box ve kesik kesik ritimleri taklit ediyor*] Ben de düşünüyorum: "Bu müziği biliyorum. Bu Afrika müziği." Benim aydınlanmam, teknolojinin Afrika müziğini, Afrika kökenli Amerikalıların torunlarına getirdiğini fark etmemle oldu. Kendi kıtalarının geçmişine dair hiçbir hatırası ve Afrika'nın kendisi demek olan karşılıklı atışmalarla bezenmiş bu müzikle doğrudan tecrübesi olmayan insanlar... Yine de teknoloji sayesinde, dijital sample'lar sayesinde, eski plakları cızırdatarak, müzikleri swing, rock'n'roll, soul ve elektronikayla birlikte nehrin yukarısına, doğduğu yere yüzüyordu, ki bütün bunlar da benim kulağıma hip-hop gibi geliyordu. Neydi bu? Saf Afrika müziği, DNA'lar yani o insanların genleri üzerinden geri geliyordu. Bu beni çok etkiledi. Çünkü bu bir çeşit folk hafızasına, atalarımızdan alıp belki hepimizin taşıdığı şeye işaret ediyor. Sadece müzik de değil, yetenekler, hatta belki de önyargılar.

Senin atalarına gelirsek?

Çok garip bir şeklide, İrlanda müziğinin Afrika ya da Ortadoğu müziğiyle ortak yanı o kadar da az değil. Avrupa, ya da Kuzey Avrupa müziğinin diyelim, geldiği yerden tamamen farklı bir kaynaktan doğuyor. Ölçüsü pentatoniktir, kromatik değildir; yani çeyrek notalar, bent notalar vardır. Mesela Shanos şarkıcılarının tek başına söyledikleri melodilerin izleri Kuzeybatı Afrika'da sürülebilir. Bir defasında Kahire'de, University College Galway'den Bob Quinn'in teorisini destekleyen bir müzikoloğu ziyaret etmiştim. Quinn, Afrika'dan uzanan deniz rotalarının, Hıristiyanlık öncesi dönemde dahi İrlanda'nın, Fransa'nın, İspanya'nın batısı ile batı Afrika arasında çok fazla bağlantı sağladığını ileri sürüyor. İrlanda'nın en ünlü dinî elyazmasına bakarsan, The Book of Kells, aynı dönemden Coptic elyazmalarına benzer. Şimdi gidip bunu benim yaşlı adamım Bob Hewson'a söylesen, sana gözlerini dikip pis pis bakar. Kulağını çeker. Blackfellows, The Book of Kells. Hastir! Görüyorsun, sinsi bir ırkçılık her şeyde var. İrlandalılar, her şeyi kendilerinin icat ettiklerini sanırlar, bu gruba ben de dahilim.

13. *Daha küçük bir eve taşınmazdım*

1985'te Etiyopya'daki bir mülteci kampındaki tecrübelerini anlattığında "Bütün o devlet başkanları, Papa'lar... Sonunda anlıyorum ki hepsi buraya dayanıyor," demiştim Bono'ya. Doksanların sonunda DATA'daki görevine başladığından beri çok kapı çaldı, hatırı sayılır miktarda devlet başkanıyla buluştu. Bu buluşmalar aynı zamanda, yirminci yüzyıl sonu ile yirmi birinci yüzyıl başının Elvisleri'nin- Tony Blair, Bill Clinton, George W. Bush, Vladimir Putin, Gerhard Shröder, John Paul II, Jacques Chirac- zihinlerinin şipşak fotoğrafıydılar. Bu liderlerin hepsi Bono'nun onlara söylediği melodiye kulak vermişler miydi? Bono olsa buna "Can sıkıcı bir soru" derdi.

Bana öyle geliyor ki, Tony Blair'le sen birbirinizin işlerini kıskanıyorsunuz.

Yaptığımız işlerden birinde belki. [*gülüyor*] Kendisi gayet iyi gitar çalar- her gün çalıyormuş, zevcesi söyledi. Akordu var mı diye gitarını kontrol ettim bir keresinde, mükemmel bir şekilde akord edilmişti. Üniversitedeyken bir grubu vardı sanırım adı Ugly Rumours'tı (Çirkin Dedikodular). Bunun ileride en büyük düşmanı haline gelebileceğini bilmiyordu. Ama cidden, eğer Gordon Brown ile Afrika'daki işlerine devam ederlerse gerçekten dünyayı değiştirebilirler. Küresel kalkınmanın Lennon-McCartney'i olabilirler.

Daimi münakaşa hali mi yani?

En iyi işlerini birlikte çalıştıklarında çıkarırlar demek istiyorum.

Senin Blair'le münakaşana gelirsek?
Tony Blair'le aynı fikirde olmayacağım çok az şey var. Irak'la savaşa girmek, bunlardan birisi. Fakat bence samimi davranıyordu – samimiyetle hatalı olduğuna inanıyorum. Fakat Tony Blair ile ilgili sıradışı olan şu: savaşa girdiğinde, ülkesinde ve partisi içinde benimsenmeyen bir şey yaptığı çok açıktı. Göze girmek için yapmadı bunu. Bir politikacı için pek alışılmadık bir hareket. Bu tarz davranışların daha fazlasına ihtiyacımız var. Ama verdiği kararın değil.

Sorumun ikinci kısmını cevaplamadın. Bono ne zaman hükümette bir yer istiyor? Bono başkan olmak ister mi?
[*gülüyor*] Daha küçük bir eve taşınmazdım.

Tamam, yani daha küçük evleri ziyaret ettin. Sahne arkasına da geçtin.
Sahne arkasına geçmekse, evet, çamaşır odasını ve birkaç çıplak elektrik telinin o tuhaf duvardan nasıl salkım saçak sallandığını görmek... Politika ile sosis imalatının ortak yanları var: içine neler koyduklarını bir bilsen, sonuçta ortaya çıkan şeyi yemezsin.

Politika hakkında keşfettiğin seni en çok şaşırtan ne?
[*düşünüyor*] Önemli mevkilerdeki değişikliklerin, entelektüel düşünceden son derece uzak olarak, ne kadar içgüdüsel yöntemlerle gerçekleştiğini görmek. Ve o büyük ittifakların ortak mizah anlayışı ya da doğaçlama bir yorum vesilesiyle kuruluyor olması.

Bu bana daha önce duyduğum komik bir şeyi hatırlattı. Tanıdığım birinin görüştüğü eski kabineden bir görevli şöyle diyor: okuldayken insanlar aşağı yukarı üç gruba bölünmüştür. Bazıları tek kelimeyle iğrençtir; bazıları gayet zeki ve yeteneklidir; bazıları ise mankafadır ve sadece okulun bitmesini beklerler. Dediğine göre Kabine'ye girdiğinde bu ayrımın tıpa tıp aynısı olduğunu görmüş.

[*gülüyor*] Bu doğru. Olan şu: tanığıdın bildiğin insanları mümkün olan en inanılmaz şekilde temsil etmeye başlıyorlar, hem pozitif anlamda, hem de negatif anlamda.

İktidar çoğunlukla önemsiz işlerle uğraşmak anlamına geliyor. Polonyalı yazar Ryszard Kapuscinski'nin *İmparatorluk* isimli kitabını okumuş muydun? Afrika'da bir savaş muhabiri olarak geçirdiği yılları anlattığı *The Shadow of the Sun*'ı (Güneşin Gölgesi) okuduğunu biliyorum, ama *İmparatorluk*, Etiyopya'nın son imparatoru Haile Selasiye'nin iktidardaki son yıllarını anlatıyor. İktidarın organize ediliş biçimine dair olağanüstü bir kayıt kitap: ülkenin harap haline gözlerini yummuş, tamamen kendisini merkez alan inanılmaz rafine bir yapı. Şimdi buradaki çok uç bir örnek, ama Başkan Chirac'ın – ya da herhangi başka bir başkanın - gününün yarısının böyle geçtiğine neredeyse eminim; şu törene kim çağrılacak, buraya kim çağrılacak ya da gelecek seçimlere nasıl hazırlanacaklar, uğraştıkları bu. İktidar, çoğunlukla ülke ya da dünyanın geri kalanı için faydalı işler yapmaktan çok kendisine odaklı.

Evet *İmparatorluk*'u ben de okudum ve dediklerine katılıyorum. Kırmızı kurdeleyi, ister sağlık bütçesinde kısıtlamaya gittikleri gün yaptıkları gibi hastane açılışında kullansınlar, isterlerse bürokrasinin ellerini kollarını bağlayan araç olarak, politika mekanizması değişimi hep güçleştiriyor. İyi bir liderin işleri yürütebilmesi için büyük bir makasa ihtiyacı var. Aslında iyi bir liderin, çok iyi bir melodi kulağı olması gerekiyor. Bununla, fikirlerin netliğinden söz ediyorum. Bence hepsinin muhtemel ortak yanı, benim tanıştıklarımın yani –onlar da iyi sayılabilirse- bütün o fikirlerin, konuşmaların ve farklı bakış açılarının yarattığı gürültü patırtı içinde sahip oldukları görebilme yeteneği; melodi dizisini duyma ve farkına varma, bizim yapmamız gereken bu, bu diğerlerinden daha önemli diyebilme. Müzik piyasasındaki yetenek avcıları gibiler. Müzikte

gruplara repertuvar öneren danışmanlar vardır, bunlar, aynısını fikirlerle yapıyorlar. Bill Clinton fikir bulma konusunda inanılmazdı.

Onun bu yeteneğinin işe yaradığına tanık oldun mu?
Ah, evet! Mesela benim ona sattığım fikir...

Yani Clinton kokuyu anında aldı mı?
Kadroları bizim yaşlarımızda bir sürü insanla doluydu. Yani otuzlu yaşlarında insanlarla... Sadece iyi bir kulağa sahip olmakla kalmıyor, o kulağı, yeni, taze açılımlar, ekonomide yepyeni filizler ve daha bir çok şey için sürekli açık tutuyordu. Hepsini birden hatırlayacak bir beyni vardı. Ben onunla bir iki defa buluştum, ama daha önce de dediğim gibi, milenyum için ona Borçları Silin fikrini ve Jubilee 2000 işlerini güzel sattığımı hatırlıyorum.

Manzarayı bir tarif etsene.
Washington'da hiç ummadığım kadar sıcak bir gün olduğunu hatırlıyorum. Ben şahsen gayet şık bulduğum mavi, kaşmir bir ceket giymiştim. Ayağımda kocaman botlar vardı, ama kaşmir ceketin Beyaz Saray'ın steril ortamı için yeterli bir fedakârlık sayılacağını düşünmüştüm. Ama çok sıcak olduğundan, ceketi çıkarmak zorunda kalınca, kendimi üzerimde bir tişört, yandan cepli komando pantolonu ve kocaman botlarımla Oval Ofis'te buldum. Turne ekibimizden biri gibi görünüyordum. Bizimkiler çok stil giyinirler, ama Oval Ofis için pek de uygun değil sanırım.

Seni nasıl tanıştırdılar onunla?
O tarihi ofiste, sandalyesinde oturmuş bekliyordu zaten.

Masasında mı?
Hayır. Puro içiyordu. Masasında oturmuyordu, ama o masadan bahsetti. Başkan Kennedy'nin masasıymış. Artık her başkan, seleflerinden birinin masasını seçebiliyormuş.

Onu ilk gördüğünde nasıl bir elektrik aldın? İçgüdülerinin çok kuvvetli olduğunu biliyorum; insanlarla aynı frekansta olmayı başarıyorsun.
Düşündüğüm... [*gülüyor*] benden daha fazla bir pop stara benzediğiydi. Ve onun da aynı şeyi düşünüyor olabileceğini hissettim, çünkü ben gerçekten bir arabanın kaportasının altından az önce çıkmış gibiydim. Çok zeki görünüyordu, her zamanki gibi; sadece gülümsedi. Sonra da hem kurmayları, hem kendisi kahkahayı patlattı. Çünkü benim oraya bir...

...tesisatçı olarak geldiğini mi düşünüyorlardı?
Marangozluğu tercih ederim.

Sana ilk ne söyledi?
Hatırlayamıyorum. "Bir puro alsana" muhtemelen. Ama çok meşguldü. Bana vakit ayırması büyük inceliktı. Karşılıklı bir kaç espri yaptık ve ilk tanışmamızdan bahsedip biraz güldük; çok komik bir gündü. Biz bir Chicago Bears maçına gidecektik, kortejiyle bizi maça atmayı teklif etti. Fakat konsantrasyonunun orta seviyede olduğunu farkettim, yani esprileri dinliyordu ama can kulağıyla değil. İşte o sırada milenyum için yeni fikirleri olup olmadığını sordum. Her şeyden önemlisi, mühim bir konuşma yapacaktı. Özgür Dünya'nın lideri olarak bu tarihi bir andı. Ne planlıyordu? O sırada konsantrasyonunun yoğunlaştığını hissettim. "Çünkü," dedim, "benim bir fikrim var. Aptal bir geçit resmi, nefeslilerden bir konser, bütün hatırlayacağımız bu mu? Yoksa gerçekten Tarih yazılıyormuş gibi hissedebilir miyiz? Mesela yoksulların en yoksulları gibi hayatlarında yeni başlangıçlara ihtiyaç duyanlar için bir başlangıç yaratılabilir mi?" Teferruatlı bir sürü soru sorduktan sonra, zaten bir Dünya Bankası teşebbüsü olan HIPC (Heavily Indebted Poor Countries / Ağır Borçlu Yoksul Ülkeler) inisiyatifini desteklediğini söyledi. Borç yükünü hafifletmeyi amaçlayan bir yol izliyordu, ama yeterli değildi ya da yeterince hızlı işlemiyordu. Ben de milenyumun Bretton Woods insanlarını, IMF'yi,

bankaları, vesaireyi yolun sonuna itmek için bir vesile olarak kullanılabileceğini söyledim. Çok ilgili ve yardımcıydı, fakat hazineyle başını belaya sokacağını biliyordu, çünkü o zamanki hazine sekreteri Robert Rubin bu borç iptali işlerinin taraftarı değildi. Anlaşıldı ki o, Bağımsızlık'tan sonra Britanya'ya olan eski borçları yok sayma seçeneği sunulduğunda ödemeyi ve böylelikle saygınlık kazanmayı tercih eden Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk hazine sekreteri Alexander Hamilton'un bir hayranıydı.

Peki söylediklerin içinde Clinton'ın özellikle takıldığı bir şey oldu mu?
Onun için yeni bir konsept değildi. Belki de tek yenilik, bu melodinin ne kadar popüler olduğunu görmek, benim gibi birinin bununla ilgileniyor olduğunu fark etmekti. Ve bunun, 1999 Noeli'nde söyleyebileceği bir melodi olduğu.

Yani aslında sen orada mutlak bir gol pozisyonuna oynuyordun. Konuşmasında bundan bahsetmesini istedin.
Sadece bahsetmesi değildi istediğim. Bu işin peşini bırakmaması, bankayı, birilerinin hep yaptığı gibi, Dünya Bankası'nı yağmalamasıydı! [*gülüyor*] Çünkü o borçların iptali vergi mükelleflerinin paralarına mal olacaktı. Bu fikri ne kadar desteklediğini fark etmedim. Çok defa mektuplaştık, haberleştik, konuştuk. Fakat o görevi bırakana kadar, ne kadar sıkı bir savaş verdiğini hiç bilmedim. Baş ekonomi danışmanı, Gene Sperling isimli o harika insan, önerimi daha ileri götüremediği için başkanın ne kadar büyük bir hüsrana uğradığını söylemişti. Bir ara kendisine bir mektup yolladım. Başkanın uçağının en üst kabinine çağrılmış, başkan avazı çıktığı kadar bağırıp mektubumu göstererek "Bunu neden yapmıyoruz?" demiş. Aklında ve tabağında bu kadar fazla şey olan bu insanın, sadece iyi bir melodi kulağına sahip olmadığı, aynı zamanda dünyanın yoksulları için de bir yürek taşıyor olduğu gerçeği insana inanç veriyor- o konuma ve yüreğe sahip ama hüsranla, beceriksizliği için kendi memu-

runa karşı masayı yumrukluyor. Eğer o masanın arkasında oturan karaktere dair şüphesi olan biri varsa, ki masa da İrlanda meşesiydi...

İrlanda meşesi olduğunu nereden anladın?
Marangoz olduğumu sana söylemiştim. Yok, Clinton söyledi. Kennedy'nin masası. Sadece kayıtlara geçsin istedim. [*gülüyor*]

Birkaç yıl sonrasına gidelim. Oval Ofis'e giriyorsun, bu defa karşında George W. Bush. Ne hissediyorsun? Gergin misin?
Devlet başkanlarıyla buluşurken asla gergin olmam. Bence onlar gergin olmalılar, çünkü verdiği kararlarla etki edecekleri hayatlardan sorumlu tutulacak olanlar onlar.

Başkan Bush'la ilk kez yüz yüze geldiğinde nasıl hissettin?
İlk seferi hatırlamaya çalışıyorum. Birinden para, kimi zaman da çok para isteyeceğim durumlarda daima bir hediye götürürüm. [*gülüyor*] Pahalı hediyeler kabul edemiyorlar, ama ben onlara işte öyle küçük hediyeler veririm: Seamus Heaney'in bir şiir kitabı mesela. Benim beklediğimden çok daha matrak bir adam. Çok komik ve atik. Kıvrak zekalı. Onun sayesinde meseleye çok çabuk girdim, ki mesele de tartışma götürmez bir şeydi – her gün 6.500 insanın önlenebilir ve tedavi edilebilir bir hastalık yüzünden ölmesi dünya üzerinde Afrika dışında bir yer için kabul edilemez. Tanrı'nın ve tarihin gözünde bu kabul edilemez bir ırkçılık çeşidir. Bana katıldı, "Tabii ki kabul edilemez, hatta bu bir tür soykırım" dedi.

Bu kelimeyi kullandı mı?
"Soykırım" kelimesini kullandı; ben de bunda yüzde yüz hemfikir olarak, bu kelimeyi suç ortaklığımızın bir ifadesi olarak aldım. Sonradan kurmayları kelimeyi yuvarlamayı

denediler, ama basın Rose Garden'da bekliyordu ve ben kelimeyi çoktan kullanmıştım.

Seni durdurmak için geç kalmışlardı.

Doğru. [*gülüyor*] O kelimeyi kullanmamız için gerçekten bize yardımcı oldu. Mübalağa olduğunu o da biliyordu, ama etkiliydi. Biliyorsun daha önce de haberleşmiştik ve Başkan Bush'a gidene kadar ben bir sürü kapıdan geçmiştim. Çok resmiydi, ben de takım elbise giymiştim. Kravat yoktu, bilgine. [*gülüyor*] Şimdi hatırlıyorum. Gözlüklerim için bir yorum yaptı –evet, doğru bak- dedi ki: "Vaay! Bayağı cafcaflıymış." "İmrendiniz mi? Bir tane ister misiniz?" Öyle bir latifeydi. Dediğim gibi, on milyar dolarlık bir çek yazmak üzereydi; dünyanın yoksulları için yeni bir para. Yani doğru şeyi yaptı. Her şey neşeli bir havada geçti, çünkü ben bu fikri ona dayatmaya çalışıyordum. Millennium Challenge dolayısıyla onun söyleyecekleri vardı. Zaten fikrin alıcısı olduğundan, görüşme başka bir ruh halinde geçti. Ben de yeni bir fikri piyasaya sürdüm, tarihî bir AIDS inisiyatifi, ama bunu çok aleni yapmadım. Şimdi bir politikacıya çek imzalatmak ve onu tahsil etmek iki ayrı iştir. Bizim organizasyonumuz DATA'nın ve diğer STK'ların insanların verdikleri sözleri tutmaları için çok gayret sarfetmesi gerekiyor. Her senenin bir bütçesi var ve bizim paramız montaj odasında kimvurduya gidebilir.

Sizinki gitti mi?

İstediğim miktarda olmadı belki, ama evet, para aldık. Eğer Başkan Bush sözlerine sadık kalırsa, Afrika'ya dış yardımı ikiye katlamış olacak ki, bu tek başına son kırk yılın en büyük artışı. Fakat bütçedeki açık yüzünden, doğru rakamlara ulaşmak diş çekmek gibi. Bu meseleye en fazla zaman ayırması bakımından, eğer sözlerinde dururlarsa, Başkan'la birlikte tarih kitaplarında yerini alması gereken diğer kişinin de Condoleezza Rice olduğunu söylemem lazım. Condi, bir grup İngiliz aktiviste, DATA'dan Jamie Drummond ve Lucy

Mathew'a ofisinin anahtarını verdi- sadece bu rock yıldızına ve Kennedy'e değil yani.
Bush Afrika'ya gittiğinde, bazı yerleri görmesi için tavsiyelerde bulunduk, bazı insanlarla görüşmeler ayarladık, bu mücadelenin gerçek yıldızlarıyla tanışabilmesini sağladık. Uganda'dan Agnes Nymura isimli bir hemşire var. Onun anlattıklarının Başkan'ın gözlerini yaşarttığını biliyorum. AIDS'in ailesini nasıl mahvettiğini duyduğunda hemşireye sarılmıştı. O kucaklama esnasında Bush'un kulağına "Bizim için çok fazla şey yaptığınızı biliyorum, ama verem, AIDS ve sıtmaya karşı Kofi Annan'ın kurduğu Küresel Sağlık Fonu'na biraz daha para yatırmaya ne dersiniz?" diye sormuş. İnanılmaz bir kadın, gücünü çok sakin bir şekilde kullanıyor, ama... belki birisi de onun kulağına bir şeyler fısıldamıştır.

Peki Bush nasıl bir tepki verdi?
Ben orada değildim, ama eminim bir ah çekmiştir. Çok hassas bir mevzu. Her zaman daha fazlasını istiyoruz, ama haklı sebeblerle. Amerika Birleşik Devletleri dünyanın en zengin yirmi iki ülkesi arasında, yoksul ülkeler için harcanan milli gelir yüzdesi sıralamasında yirmi ikinci sırada. Kaldı ki bunun da yüzde ellisi iki ülkeye gidiyor: Mısır ve İsrail.

Bireysel hayırseverlik durumu ne?
Bireysel hayırseverliğe bakarsak -Amerikalılar tek tek çok cömertler- buna bir de herkesten çok daha fazla iş yapan Bill ve Melinda Gates Vakfı'nın ruhani cömertliğini ekleseniz bile, Amerika on beşinci sırada. Bunu Amerikalılara söylediğinde ağızları bir karış açık kalıyor.

Amerika'nın değişmek üzere olduğunu mu düşünüyorsun?
Amerikalıların kendilerini yeniden tanımlamak, bu kalkınma problemleri içinde kendilerini yeniden sınıflandırmak üzere olduğunu düşünüyorum.

Nasıl yani?
Bu AIDS ilaçları, Batı'da en iyi yaptığımız şeyin çok iyi bir tanıtımı: sahip olduğumuz zekâ ve bilim. Çok küçük paralara toplumları, milyonlarca hayatı değiştirebilirsin. Başkan Bush'a dedim ki: "istersen bunları kırmızı, beyaz, maviye boya, ama gittikleri yerlerde insanların bize bakış açısını da değiştirecekler."

Amerika Irak'ta kendisini yeniden markalaştırıyor. Bu yeni ABD markasının başı belada değil mi?
Sadece İslam dünyasında değil, dünyanın geri kalanında biz Batılıların neyin tarafını tuttuğumuza dair derin bir şüphe var.

Genelde sorun, bizim hiçbir şeyin tarafını tutmadığımızı düşünmeleri.
Seksenlerde ve doksanlarda Amerika gittikçe zenginleşip tahayyüle sığmayan bir refaha eriştiğinde –gelmiş geçmiş en zengin, en güçlü ulus- dünya üzerindeki sorunlu noktalara, kişi başına düşen gelirden gittikçe daha azını ayırmaya başladı. Onların düşünceleri: *bizim ordumuz demokrasi için dünyanın güvenliğini sağlıyor. Bunun parasını vergilerle zaten ödedik*, şeklinde. Terör hakkında bu kadar sert konuşurken, yoksulluğu ihmal edemezsin. İkisi birbirini dengeliyor, aralarında mükemmel bir uyum var. Colin Powell bunu senelerdir söylüyor, ki kendisi de bir ordu mensubu. Belki de ordu teröre karşı savaşın güç kullanılarak kazanılamayacağını söylediğinde bunu dikkate almamız gerekiyor.

Bir açıdan bana öyle geliyor ki 11 Eylül daha önce sadece bir azınlığın dikkatini çeken bir fenomeni gün ışığına çıkardı: Amerika'ya karşı nefret, hatta kinin ne kadar yaygın bir halde olduğunu gösterdi.
Amerika o hafta iki şok yaşadı- saldırının şoku, ikincisi de bu saldırının ardından İslam dünyasının belli merkezlerinden yükselen yoğun destek. Filistin, Endonezya ve Pakis-

tan'da kadınlı erkekli grupların hoplayıp zıplayarak İkiz Kuleler'in toz oluşunu kutlamalarını gösteren resimler, sanırım bir dönüm noktasıydı. Hepimizin hissettiği o tiksinme ve öfkenin ardından sorgulama vaktiydi: bu noktaya nasıl gelindi? Dünya üzerindeki en büyük ulus, faşizme karşı savaşmış, özgürlük adına çok fazla fedakârlıklarda bulunmuş bir ülke çok *ağır* bir şekilde aşağılanmıştı.

Irak'taki savaşın –yani bu savaşın gayesinin- bir gün durumu daha iyiye götürme şansı olduğuna inanıyor musun?
Ortadoğu'da demokrasi adına bir çıkarma yapmanın, uzun vadede bölgeye barış getirmenin tek yolu olduğuna inananlar var. Ben onlardan biri değilim. Yabancı ordu varlığının terörizm seviyesini nasıl kabarttığını görebilmek için sadece kendi ülkeme bakmam yeter. Ebu Garip'teki kötü muamele görüntüleri, aklı başında birçok genç Arap kadınını ve erkeğini, eğer ellerine silah alırlarsa özgürlük için asıl savaşanların kendileri olacaklarına ikna etmiştir. Bu beni çok üzüyor ve midemi bulandırıyor.

Sana son kez soruyorum. George W. Bush'u gerçekten seviyor musun?
Biz iyi anlaşıyoruz. Sana dediğim gibi, çok ayrı yerlerden geliyoruz. Birçok konuda aynı fikirde değiliz. Fakat Afrika'da olanlara dair onu bilgilendirdiğimde ne kadar etkilendiğini sana anlattım. Mevzunun içindeydi. Sanırım yarım metre ötesinde oturduğum birinin, ne kadar politik davrandığını sezebilirim. Kişisel tepkisiydi o. Galiba bütün o kabadayı haline, Teksaslı havalarına rağmen, dindarlığı onu mütevazı kılıyor.

Yani şu sağcı, köktendinci, yeni muhafazakar korkunçluğundan mı bahsediyorsun?
Aslında, o bir Metodist. Kabine'dekilerin çoğunun da aşırı dindar olmadığının söylenmesi lazım.

Ama aynı fikirde olmadığınız bir an da olmuştur.

Bir defasında ben ARV'ler [AIDS ilaçları] zamanında çıkartılamıyor diye bir sürü ağız kalabalığı yaparken elini masaya vurdu. Biliyorsun ben İrlandalıyım. Biz heyecanlandığımızda, nefes almak için durmayız, nokta, virgül yoktur. Cevap vermesine müsaade edeyim diye vurmuştu masaya. Gülerek bana kendisinin başkan olduğunu hatırlattı. Çok ateşli bir tartışmaydı. O kadar hiddetlenebilmesinden etkilenmiştim. İtiraf edelim, İrlandalı bir rock yıldızını ofisinde hoşgörmek gibi bir mecburiyeti de yoktu.

Birçok devlet başkanı ofislerinde seni hoşgördü. Yeri gelmişken onlara da bir bakalım. Almanya Şansölyesi Gerhard Schröder mırıldandığın melodiyi yakaladı mı?
Onunla sadece bir iki kez buluştum. İlkinde birlikte bira içtik. Farklı bir vesileyle birlikte bira içmesi zevkli bir insan olabileceği izlenimi edinmiştim. Rahattı, gülüyordu. Daha sonraki seferlerde, o kadar rahat değildi. Sanırım benim gibi birinin eli cebinde olunca insanlar pek rahat edemiyor. Sonuçta Almanya'nın para cüzdanını o kolluyor. Maliye bakanı da bir efsane, Hans Eichel. Şansölyenin iplerini çok sıkı tutuyor gibi. Ama kalkınma mevzularında Alman liderliğinin eksik kalmasından sürekli Batı Almanya sorumlu tutulamaz. Dediklerine bakılırsa, asıl dış yardıma ihtiyacı olan onlar sanırsın. Ciddi bir not yazarak kendisinden tarihin yanlış tarafında kalmamasını rica ettim. Bir ülkenin, kendi sınırları dışındaki insanlar için kılını kıpırdatması gereken anlar vardır; bu da onlardan biri. Sanırım bir yerlere varmaya başladık. Dışişleri Bakanı Fischer, insana güven veren bir karakter. Şirketler kesiminden de çok destek gördüm. Almanya'nın dünyada tekrar yerini almasının zamanı geldi diye düşünüyorlar.

Putin'in cebine el atmayı denedin mi? Karatede siyah kuşak olduğunu duymuştum.
Bana Rusya'nın borçları için onunla çalışmayı önerdi. Şaka yapıyordu, ben de güldüm ve şimdiye kadar çekilmiş en korkunç fotoğraf karesini yaratmış oldum. Bob Geldof'la beni

Putin'le tanıştıran Tony Blair'dir. Cenova'daki G8 zirvesiydi. Şehir savaş alanı gibi görünüyordu. Çıkan olaylarda çok insan yaralandı. Genç bir adam bir İtalyan polisi tarafından öldürüldü ve ben, çizginin öbür tarafında, politikacılarla gülerken belgelendim. O sırada bu trajediden haberdar değildim, fakat bu benim kimi zaman ne kadar yanlış anlaşılabileceğimin ve de sandığım kadar zeki olmadığımın bir örneği. Putin ise bu konuda bir uzman. Titizlikle kendini toparladı, yanlış yerde duran bir burun kılı bile yoktu; belli ki büyük bir zeka ve de çok çekici. Ben Çeçenistan'ı konuşmak için gitmemiştim oraya. Belki de oraya hiç gitmemeliydim.

Saldırgan Sol tarafından çok yaylım ateşine tutuluyor musun? Bu aralar barikatların çok uzağındasın.
Burnum bir mendille kapalı, elimde bir molotof kokteyliyle dikiliyor olsam benim için çok daha iyi görüneceğini biliyorum. Ama biliyorsun ki, en fazla inandığım şey, bu işi yapabilmemizin tek yolunun entelektüel davamızı sıkı, desteğimizi de halka yakın barışçı hareketler içinde geniş tutmak olduğu. Bu da ne Sağ'ın, ne de Sol'un mülkiyetinde.

Ama Sağ'a kıyasla, Sol'la daha dost olduğun doğru değil mi?
İllaki öyle değil. AIDS'le ya da borç yüküyle mücadele için Sol daha fazla para önerebilir, ama ne zaman bir ticaret reformundan söz etsek ortalıktan sıvışıyorlar. Sol'un desteklediği Avrupa'nın CAP'ı (Common Agricultural Policy / Ortak Tarım Politikası), sübvanse edilmiş ürünlerle doldurduğumuz süpermarket raflarımıza Afrika ürünlerinin girmesine engel oluyor.

CAP'tan bahsetmişken, benim kendi başkanım [Chirac] için ne düşünüyorsun merak ediyorum. Kesinlikle Fransız tarım haklarını savunmaktan yana.
Ticaret çok nazik ve karmaşık bir konu. Fransız çiftçiler, o şekilde yaşamaları için gayet iyi bir şekilde korunuyor olmanın tadını çıkartıyor. Fransız ineklerine günde, Afrikalıların

çoğunun kazandığından daha fazla para harcanıyordur. Ama biliyor musun? Bu rock yıldızının üzerine alamayacağı bir mevzu bu.

Nedenmiş o?
Ödleklik. Güzel villamın duvarlarından koyun fırlatmaya başlarlar sonunda. Kazanamayacağım mücadeleye girmem.

Yani Chirac'la görüştüğünde diplomatik olarak bu konuyu konuşmaktan kaçındın. Ya da o seni duymazlıktan geldi.
Hayır. Bazı şeylerin değişmek zorunda olduğunun hakkını o da teslim etti. Benim sorum: "Ne zaman?"dı. Buna cevap vermedi. Bana söz verdiği şey, Fransa'nın, Avrupa ile Afrika arasında bir arabirim olmaya devam edeceğiydi. Bölgeyi çok iyi biliyor gibiydi. Afrikalı olmayan devlet başkanları arasında Afrika'ya en sık gideni o.

Çok aşikâr sebeplerle: eski sömürgeler.
Evet, bunu itiraf etti. Olup bitene dair hakikaten bir şeyler hisseder, anlar görünüyordu. Görüşmelerimiz esnasında danışmanlarına döndüğü çok nadirdir. Heyecanlıydı. Dışarıda bekleyen basın mensuplarına ziyaretimin asıl amacının bu heyecanı nakte çevirmek olduğunu söyledim.

Heyecanlıydı. Peki iyimser miydi?
Evet.

Ciddi miydi?
Evet.

Peki senin favori politikacın kim?
Gorbaçov olmak zorunda; inançlarının verdiği yürekliliklе, eski SSCB'de kendini eleştiriye açık bıraktı. Bazı insanlar o yaşlı devi parçaladığı için onu aşağılıyor. Ama o olmasa, yirminci yüzyıl çok başka bir şekilde sonlanabilirdi.

Ne kadar sıklıkla görüştünüz onunla?
Çok defa, şimdi bile bir iki ayda bir konuşuruz. Bir kez İrlanda'ya geldi, ben de Ali'ye onun arayabileceğini söylemeyi unutmuşum. Temple Hill'de bir pazar öğlen yemeğiydi. Bizim ev pazar günleri tren istasyonu gibidir. İnsanlar oturmaya, öğlen yemeğine, şarap içmeye falan gelir. Üst katta kapının zili çaldı. Kapıyı Ali açtı, tabii ki Sovyet Bloğunun eski başkanını elinde, John bebek için aldığı dev –ama gerçekten *dev*- bir oyuncak ayıyla görmeyi beklemiyordu.

Geleceğinden hiç haberi yok muydu?
Kesin olmayan bir randevuydu.

Yani Gorbaçov'u unuttun sen. Kaç kere beni unutmuş olmanı şimdi affediyorum. Ali'nin Rusya'da bir sürü şey yaptığını biliyorum, "Çernobil Çocukları" mesela...
Evet, yapıyor. *Kara Rüzgâr, Ak Toprak* isimli inanılmaz bir belgesel yapıı orada. Düzenli olarak da İrlanda'dan Rusya'ya araç gereç konvoyları taşır.

Gerçekten kendi mi taşıyor?
Evet, ambulanslarla. Bütün yol boyunca da kendi kullanıyor.

Senin kullanmadığına sevindim.
[*beni duymazlıktan gelerek*] Ali'nin yaptığı organizasyonu yürüten çok şahane bir kadın var, Adi Roche, sonra dönüşte de hasta çocukları İrlanda'ya tatile getiriyorlar. En acayibi de, Ali'nin en sevdiği çocuklardan biri, Beyaz Rusya'dan Anastasia da – Ali onun vaftiz annesi- o sırada bizde kalıyordu.

Şaka yapıyorsun.
Hayır. İrlanda viskisiyle ilgilenen Başkan Gorbaçov, birkaç eski arkadaş – Quincy Jones, kız arkadaşı Lisette, meşhur kalp doktoru Dean Ornish, karısı Molly ve Gorbaçov'un tercümanlığını yapan Nina Kostina- hepimiz bir masanın etrafına oturmuşken, Anastasia metal bacaklarıyla içeri girdi.

Büyüdüğü yer olan Beyaz Rusya'da süren radyoaktif topraklar meselesi yüzünden Anastasia doğduğunda, bacaklarının dizden aşağısı yoktu. O girince tabii ki her şey durdu. Onun kim olduğunu anlattığımızda Gorbaçov inanamadı. Gözle görünür bir şekilde etkilenmişti. Anastasia'yı dizlerinin üzerine oturttu ve masadakilere hayatının Çernobil'den önce ve sonra diye iki parçaya bölündüğünü anlattı. Sovyetler Birliği'nin o haliyle süremeyeceğini o an anlamıştı.

Bu adamın parmağının dünyanın ikinci büyük nükleer cephaneliğinde olduğunu düşünmeden edememişsindir sanırım.

Bunu da sordum ona. Hiç o kutuyu açmaya çok yaklaştığı oldu mu diye sordum. Gözlerimin içine baktı ve o gücün kullanılacağı bir durumun asla ve kat'a yaşanmadığını, zaten çok genç yaşından beri bunun delilik olduğunu bildiğini söyledi.

Gorbaçov'un söylediği zihnine kazınan başka bir şey var mı?

Tanrı'ya inanıp inanmadığını sordum. Dedi ki: "Hayır, ama Evren'e inanıyorum."

14. *Tutankamon'un tabutuna asla sığmayacağım*

Bono'nun asistanı Catriona, doğum gününde Bono'nun benimle görüşmek istediğini söyleyince şaşırdım. İş için New York'taydı ve ailesini de yanında götürmüştü. 10 Mayıs 2004, on beş yaşına giren büyük kızı Jordan'ın da doğum günüydü.

Aradığında New York'ta sabah 10'du. Daha da bir iki saat önce uyanmıştı; dedi ki: "Altı buçukta kalkıyorum. Çocuklarımı görüyorum. Bunu seviyorum. Eğer Fransa'daysam, kalkıyorum, yüzüyorum, inanılmaz iyi geliyor. Bunlar kafamın temiz olduğu zamanlar. Yazmıyorsam, okuyorum. Sonra, saat dokuzda, günün işlerine başlıyorsun, mektuplarını açıyorsun, postalarını okumaya başlıyorsun, bütün o rezillikler. Ama sabah yediden dokuza kadarki o iki saat, hayal gücümün en uyanık olduğu zaman. Her şey mümkün gibi geliyor. Gün ilerledikçe bu düşünce de gitgide yok oluyor."

Eğlendirici bir ruh halindeydi. O gece Jordan'ı, heyecanla beklediği, *Troy*'un prömiyerine götürmeyi planladığını söyledi. "Birlikte takıldığımızda, tam bir çete gibiyiz," dedi gururla.

[*şarkı söyleyerek*] *Mutlu yıllar bana, mutlu yıllar bana / Hayvanat bahçesinde doğmuşum ama.*

Fransa'dan gelişigüzel bir numara çevirip de kendi kendine mutlu yıllar dilemek ne kadar acıklı. Senin için üzülüyorum.

Biliyorsun, yanlış da değilsin.

Doğum günün İrlanda'da resmî tatil ilan edilmedi mi daha?
Yok. Elimden geleni yapıyorum. Neden ölmemi bekleyelim ki? [*gülüyor*] Bir çarmıha mı gerilmem gerekiyor, ya da hayatıma kendi ellerimle mi son vereyim, camdan mı atlayayım? Ya da sonunda Edge beni ensemden vursun? Aslında Edge alnımdan vururdu. Ölü insanların başına gelenleri neden şimdi yaşayamıyorum? Bir anlaşma yapabilirim. Belki turist otobüslerinin içeri girmesine izin veririz.

Bunu ayarlayabilirim.
Bir iki tur ayarla. İşte şurada ölecek, işte şurada gömülecek. Nasıl bir cenaze arzu edersiniz? Muhtemelen sen daha ihtiyatlı bir hadise isterdin, değil mi?

Sınırım öylesi daha zarif olurdu.
Hayır, hayır. Zerafet iyi bir ölümün düşmanıdır.

Buna bir şey denemez.
Ben bir sürü ağlama, zırlama isterim. Müzik iyi olmak zorunda. Bob Dylan "Death Is Not the End"i (Ölüm Son Değildir) söylüyor. Galiba bir de La Traviata'yı söyleyen Pavarotti'yi alacağım. Bir de erkek çocuk korosu.

Biraz daha yavaş konuşabilir misin? Taleplerinin listesini yazıyorum.
Yedi tane bakire rahibe lütfen. Gerçekten isterdim. Ali'nin ve başka altı kızın daha saçlarını ve mahrem yerlerdeki kıllarını sarıya boyamasını isterdim. Tabutu onların taşımasını isterdim. Bir süre spor salonuna gitmek zorunda kalabilirler. Bu ölüm için hazırlansınlar! Ama bol ağlama olsun. Törenden sonra da bir iki laf dalaşı... "Piçin tekiydi. Kimse ayağa kalkıp da, onun *piç* olduğunu söyleyemiyor mu?" Sonunda patlayan Gavin Friday olacak: "Yetmişlerde benden aldığı Brian Eno albümlerini bir türlü geri vermedi. Verdiğinde de plakların her tarafı reçel olmuştu." Biliyorsun Maori geleneğinde

Tangi [Tangihanga'nın kısaltılmışı] diye bir şey var; ben bir tanesine gitmiştim. Küçük bir tabutun içine yatıyorsun. Üç gün boyunca insanlar odada seninle birlikte uyuyor, uyandıklarında, seninle konuşuyorlar. Kafalarında kötü ya da hastalıklı ne kadar düşünce varsa, kurtulmaları gerekiyor. Gelip sana itiraf etmeleri, açılmaları, özür dilemeden, üzerinden geçmeleri gerekli. Eğer biri senden borç para aldı ve geri vermediyse, öfkelen ve cesete bağır! Dürüstlük bir sonraki hayata geçişini kolaylaştırıyor. Üzücü ama, her daim böyle.

Bu bana neyi hatırlattı biliyor musun? *Karamazov Kardeşler*'deki o bölümü hatırlıyor musun? Manastırında Alyoşa'yı büyüten yaşlı rahip Starets Zosima ölür. Keşişler ölü bedenin başında beklerken, çok kötü bir koku yükselmeye başlar. Halbuki daha önce sadece kutsiyetine dair bir şeyler duyduğun bir adam bu. Fakat birden insanlar "çürük balık gibi kokuyor!" demeye başlıyor. Galiba sonradan ortaya çıkan, ama ölü bir insan için söylemeye cüret edemeyeceğin şeylerin çok güzel bir sembolü bu.
Ağır ol Michka. Bugün benim doğum günüm. [*gülüyor*]

Üzgünüm, ama *sen* başlattın.
Bu arada eleştirmenler için bir şey diyebilir miyim? İnsanları sadece öldükten sonra alkışlamak- bunu bir kenara yazmak lazım.

Kısa bir süre önce Şansölye Schröder'in önünde yaptığın bir konuşmada "can sıkıcı ama önemli sorular sormak için seni tuvalete kadar takip eden o gazeteciler"den bahsetmemiş miydin? Dün gece tuhaf sesler duydun mu bilmiyorum, ama ben tuvalete web kamerası kurmakla, yatağının altına mikrofon monte etmekle meşguldüm. Sovyet tarzı; laboratuvar için idrar örneği de alacağız.
Bunu iyi dinle, benim idrarımla başa çıkabilecek kadar komplike alet edevatları yok onların. Benimki 1982 Margaux zannımca.

Bugünün senin için özel bir gün olması ışığında sorayım, annenin hayatta olduğu Ballymun günlerinden kalma doğum günü hatıran var mı hiç?
Hayır, böyle bir şey hatırladığımı sanmıyorum. Çocukluğumdan fazla hatıram yoktur. [*duruyor*] Sanırım on sekizinci yaş günümü hatırlıyorum, çünkü o gün için "Out of Control" (Kontroldışı) diye bir şarkı yazmıştım. Elimde gitarı tutuşumu hatırlıyorum; ağabeyimin akustik gitarı. *Perdeler o kadar yüksekti ki doğru notayı verebilmek için parmaklarımı çok güçlü bastırmam gerekiyordu*. Sözler çok iyi değildi; şöyle bir şey: *pazartesi sabahı, on sekiz yıldır ağaran tan / Dedim ki "Nereye kadar?", dedim ki "Nereye kadar?" / Sıkıcı sabahlardan biriydi / Haykırarak uyandırdım dünyayı / Çok üzgündüm, onlar çok memnun / her şey kontroldışıymış gibi hissettim.* Sadece, on sekizinci doğum gününde, üzerine başka hiçbir şey söyleyemeyeceğin hayatının iki büyük olayını, doğum ve ölümü fark etmek üzerineydi.

Ne zaman çocukluğun üzerine konuşsan, her şey bir sis perdesinin içiden çıkıp geliyor sanki. Çok aşikâr nedenlerle tabii; en derin hatıran annenin cenazesi gibi...
Evet, düşünmeye çalışıyorum. Rush diye bir yerde, sahilde duran dedemin tren vagonuna dair güçlü hatıralarım var.

Ah, evet, o hikâyeden bahsetmiştin.
Kıyıyı, kum tepelerini ve ortalıkta dolandığımı hatırlıyorum. Çok sosyal olduğumu hiç hatırlamıyorum. Arkadaş edinme konusunda azimli değildim, bu yüzden de kendi başıma çok zaman geçiriyordum.

Senin utangaç olduğunu hayal etmek çok zor.
Evet. Diğer taraftan çocukken, Cedarwood Caddesi'nde Guggi'yle çok arkadaşımız vardı. Herhangi bir doğum günümü hatırlamasam da, ne zaman Guggi'nin doğum günü olsa, ki benimkinden üç gün sonradır, ailesinden ne aldıysa,

nakitse nakit, yarı yarıya benimle bölüştüğünü hatırlıyorum. Bir şekilde bana temel bir şeyi, paylaşmayı öğretmişti. Çok inanılmazdı, çünkü çocukken paylaşmazsın, kendine saklarsın, ama hayır, ona neyi varsa yarısını arkadaşlarıyla paylaşması öğretilmişti. Ben gruptayken, parasız zamanlarımda da bunu yapmaya devam etti. Arkadaşlarım benim seçtiğim yolu finanse etmeye devam ettiler. Ali de öyle. Dublin'deki toplum hep böyleydi. Doğum günleri hakkında hatırladığım bu; Guggi'ninkileri hatırlıyorum yani. Hepsi bu. Başka bir şey yok sanki.

İlk defa seni derinden etkileyen bir müzik duyduğun zamanı hatırlıyor musun?

Ah, tabii, hatırlıyorum. O anılar çok net. Yani gerçekten çok net. Şimdi sen söyleyince, muhtemelen bir sürü şey geri geliyor, [*gülüyor*] çünkü Beatles'ın "I Want to Hold Your Hand"ini (Elini Tutmak İstiyorum) radyoda dinlediğimi çok net hatırlıyorum. Muhtemelen senelerden '63 olmalı, değil mi? Üç, dört yaşlarındayım.

Aklında kalan bir görüntü var mı?

Arka bahçedeydim. O zamanlar arka tarafta ağaçlar vardı, ama kesiyorlardı. Ağaçların arasında saklanmayı severdim, tepelerine tırmanır, beni ararken annemin bana seslenişini oradan duymayı severdim. Onun elini tutmak isterdim. Transistörlü radyonun açık olduğunu hatırlıyorum sadece. Herkes bu grup hakkında konuşuyordu- öyle bir fenomendiler. Beatles'ı severdim. Daha yeni, hatta geçen ay "Beatles"ın, "beat"ten türemiş bir kelime oyunu olduğunu fark ettim. Noel'i hatırlıyorum, ağabeyimle birlikte yataktan kalkışımızı, Noel ertesi, Stephen's Day adlı programda onları televizyonda izlemiştik. O sabah önce A Hard Day's Night'ı (Zor bir Günün Gecesi) göstermişlerdi, sonra Help! (İmdat!), sonra da Yellow Submarine (Sarı Denizaltı)... müziklerinin etkisi büyüktü. Daha sonra, birazcık daha büyüyünce de Elvis...

Elvis mi, gerçekten mi? Bizim kuşağa denk gelen, onun son dönemleriydi, Las Vegas Elvis'i, onu modası geçmiş bulman gerekirdi.
Hayır, ben bir sürü filmini sevmiştim. Modası geçmiş ya da zırva gelmiyordu bana. Ve sonra da elbette tanrısal bir dehanın ürünü vardı: '68 özel.

Programı canlı izlemiş miydin?
Canlı izlemedim. Sonra nasıl izlediğimi bilmiyorum, ama çok mühim bir andı. Zoo TV'de onun gibi giyindim. Küçük bir B sahnesi bile kurduk. Evet, Elvis. Sonra, John Lennon, on bir yaşındayken *Imagine*'i dinleyişim. O albüm gerçekten kanıma işlemişti.

Evde hiç müzik olur muydu?
Evet. Babam sürekli opera çalardı. Bir de sesini çok açardı. İşçi sınıfından gelen bu adam hoparlörlerin önüne geçip eline annemin yün şişlerini alırdı.

[*gülüyor*] Orkestrayı yönetiyor.
Tabii, kendince yönetiyordu. Hep yapardı bunu. [*gülüyor*] Biz çocuklar da "Kıs şunun sesini!" derdik. Bir dinlemeye başladı mı, tamamen kaybolurdu içinde.

Sonunda operadan nefret etmemen mucize olmuş.
O dönem sevdiğimi de hatırlamıyorum. Ama bir noktada benim de içime girdi. Sonradan anlıyorum ki aslında muhtemelen babam kendi operasının içindeydi. Kimsenin kolay bir hayatı yok, operanın en güzel yanı da bu. Ve o, bu müziğe çok sıkı sarılıyordu. Bizim dinlediğimiz de bu oluyordu. Sonra da tabii ki ağabeyimin dinlediği müzikler; o benden yedi yaş daha büyüktü. The Who, Jimi Hendrix dinlerdi. Sonra beni bu "ikiliyle" tanıştırdı: "David Bowie ve Hunky Dory"! Ben gerçekten onları Simon ve Garfunkel gibi, bir ikili sanıyordum ve ağabeyime "onları" sevdiğimi söylüyordum! [*gülüyor*] Bowie ve kafatasında çınlayan yüksek perde-

den notalarının çok büyük bir etkisi oldu üzerimde. Ziggy Stardust ve Spiders from the Mars: sanırım Bowie büyük hayranı olduğum ilk sanatçıydı. Marc Bolan ve T. Rex, glam-rock. Fakat bunlar John Lennon ve Bob Dylan'dan sonraydı. On bir, on iki yaşındayken onları dinliyordum, on üç, on dört olunca kılıklara girmeye başladım.

Kadın kılığına?
Kadın mı? Hayır. Cüppe bile giysem, Fred Çakmaktaş gibi görünüyordum.

Annenin müzik zevkine dair hiçbir şey okumadım. O hiç şarkı söyler miydi?
Hayır. Şarkı söyleyen babamdı.

Şarkı söylemiyordu, peki müzikten hoşlanır mıydı?
Hatırlayamıyorum. [*aniden*] Tabii ya! Bir şey söyleyeyim mi, Engelbert Humperdinck'in hayranıydı. Yani şimdi düşündüğümde, o da müziği severdi. Seviyor olmalı, çünkü Engelbert ve Tom Jones hayranıydı. Fakat ikisinin arasında da büyük bir rekabet vardı. Beatles'la Stones gibi değildi, onlar Tom Jones ve Engelbert'ti. [*gülüyor*] Bu arada Michka, Tom Jones için bir şarkı yazdım. Eğlenceli bir şarkı. İsmi "Sugar Daddy" (Tatlı Babacık). Arkadaşım Simon Carmody ile birlikte yazdık. O kadar çok güldük ki. Şahaneydi. Sözleri şöyle: *Bende erkek sezgisi var / Bende cinsel bir ihtiras var / Büyük bir geleneğin sonuncusuyum / Bırak vaziyetimi beyan edeyim / Yaşlandıkça, tatlanıyorum / Ve hepsini gösteri için yapıyorum... bom- bom / Hepsinin nedeni belli / Gösteri devam etmeli / Başka ne yapacaktı ki? / Şimdi senin payını vereceğim! Bom-bom... Tatlı... di-di-di / Tatlı babacık / Dum... di di di? Tatlı babacık.* Çok inanılmaz bir bas bölümü var; o da şöyle: "Bu-bu-bum bu-bu-bu-bom." Şahane.

Sesinde Tom Jones'u duyuyorum!
Evet. İnanılmaz bir adam. Yine çocukken onu televizyonda izleyişimi hatırlıyorum, annem ve babamla birlikte oturup

Tom Jones'u izleyişimi ve performansının heyecanını. Kendini o heyecanda kaybederdi. Siyahî sesli bu beyaz adam, cinsel olarak da siyahî bir enerjiyle doluydu. Dokuz, on yaşındayken "Vay be!" deyişimi hatırlıyorum.

Tom Jones yetişkinlerin şarkıcısıydı. Aslında altmışlı yıllarda yetişkinler ve çocuklar için müzik ayrımı çok net bir şekilde vardı. Tom Jones ev kadınlarına hitap ediyordu.
Evet ya, bütün ev kadınları. İnanılmaz. Performansı, beyazlara göre çok fizikseldi. Bunu çok sık göremezdin. Frenleri böyle boşaltan Elvis olmuştu. [*birden kopuyor*] Gelsene buraya! Çok güzel bir doğum günü hediyesi aldım. Dünyanın en güzel kızı yatakta yanıma atladı, kızım. Jordan'ın da doğum günü kutlu olsun! Biliyorsun doğum günlerimizi paylaşıyoruz biz. Bak, Michka burada. [*telefonu ona veriyor*]

Mutlu yıllar Jordan...
[*Jordan konuşuyor*] Teşekkür ederim.

Kaç yaşındasın?
[*Jordan devam ediyor*] On beş.

Buna inanmak zor, ama inanıyorum.
[*Jordan gülüyor*] Peki, teşekkürler. [*Bono telefona geri geliyor*] İşte geldim.

On beş! Artık o bir kadın!
Muhteşem bir kız o. Jojo'nu doğumu, şimdiye kadar aldığım en güzel doğum günü hediyesiydi.

Doğum günlerinden konuşuyorken, büyüdükten sonra senin için hangi doğum günleri çok özel geçti? Bir doğum gününe dair özel bir anın var mı?
Bir geceyi hatırlıyorum. Belki de yirmi birinci doğum günümdü, Amsterdam'da The Paradiso'da. Hollandalıları seviyorum. En iyi arkadaşlarımdan biri fotoğrafçı Anton Cor-

bijn'dir. Hollandalılar çok ilerici oluyor. En sıradışı, en olağanüstü olarak o doğum günü gecesini hatırlıyorum. Paradiso'daydık, çok iyi bir kulüptür, zaman ve mekân mefhumlarının yok olduğu, sadece müziğin becerebileceği: İnsanların senin hayatına senin de onlarınkine daldığın bir ortam. Bir de kırkıncı doğum günümü hatırlıyorum. Bu da bayağı inanılmazdı, çünkü Ali beni ve kırk arkadaşı eski bir İkinci Dünya Savaşı uçağıyla Avrupa üzerinde seyahate çıkardı. Nereye gittiğimizi söylemiyordu. Farklı yerlere uçtuk. Sadece o hafta sonu için bir geziydi, ama yolda gerçeküstü bazı şeyler yaşandı. Gerçeküstülük konusunda Ali çok iyidir. Yine otuz üçüncü doğum günüm de inanılmazdı. Evimizin arka bahçesine bir havuz yaptırıyorduk. Dublin'in Kuzey yakasından gelen bir adam için bu büyük bir olaydır. Büyük bir yüzme havuzuydu ve içinde su yoktu. Ali de havuzun dibine bir masa hazırlamış. Bir yandan müzik çalıyor, bir de büyük çadır var. [*Arkadan Ali'nin isyan eden sesi yükseliyor*] Ali böldü de. Ne diyorsun? Michka'ya söyleyebilirim! Bir saniye. [*Bono konuşması için telefonu Ali'ye veriyor*] Tanrım! İnanılmaz bir adam bu.

Ooo, merhaba Ali.

[*Ali konuşuyor*] Büyük bir çadır vardı, bir sirk ve çellolar. Merhaba Michka.

Odada olduğunu bilmiyordum. Ben de tam diyecektim ki, şimdi sansür geliyor...

[*Ali devam ediyor*] Biliyorum, çok fena. Havuzun dibinde büyük bir çadır vardı işte. Havuzun bir ucu altı metre derinliğinde. Neyse çadırı oraya kurduk, havuzun dibine kadar giden de kırmızı halılar... Grup elemanları olmadığı için, bahçeye Adam, Larry ve Edge'in dev kafalarını koymuştuk; çok *Achtung, Baby* tarzı, bir de büyük ateşler yanıyordu. Biz aşağı doğru yürürken dörtlü bir yaylı gurubu çalmaya başladı. Çok ilginç bir akşamdı, çok operamsı, çok Bono tarzı. Ama şimdi sana Bono'yu veriyorum, çünkü ben gazetecilerle konuşmam.

Ama az önce konuştun. Demek hepiniz oradasınız. Önce yalnız olduğunu sandım. Sonra Jordan'ı duydum, şimdi de sen. Herhalde şimdi de odada elli kişi daha olduğunu söyleyeceksin.

[*Ali gülüyor, konuşmaya devam ediyor*] Bir saniye. Bono burada, tamam mı? Kendine iyi bak. Hoşçakal. [*Bono telefonu geri alıyor*] Anlamaya mı çalışıyorsun? İşiyorum şu anda. Yok, yok, işemiyorum.

Açıklamana gerek yok. Monitörümden her şeyi görebiliyorum.

Sence de iyi görünmüyor muyum? Kilo verdim.

Belki saçının rengini daha iyi yapabilirsin.

Hayır. Aslında yakında kırmızı kafa olacağım.

Annie Lennox gibi mi?

Hayır, keşke. Daha çok İrlanda'nın Batı'sından bir seyyah gibi görüneceğim. Birçok açıdan, sezgisel olarak buna yakınım da. Evet, şişko-Elvis dönemim bitti. Turnede değilken, ailemle vakit geçirmenin, şarap içip makarna yemenin tadını çıkarıyordum sadece. Bunun arkasından gelen şey, Vegas'ta bir bando mızıka grubuyla sahnedesin ve kemerinin tokasını kapatamıyorsun.

Az önce beş dakika boyunca kendi cenazeni tarif ettin, sanırım bu soru artık sorulabilir. Kırk dört yaşında, muhtemelen önünde, yaşadığından daha az bir zaman var. [*Bono alay eder gibi gülüyor*] Ölümlülüğün gerçeğiyle nasıl başa çıkıyorsun? Bir taraftan rock yıldızlarının bir Peter Pan kompleksi vardır. Diğer taraftan Keith Richards'ın dediği şey var: "Yaşlandıkça, daha da yaşlanmak istersin." Sen hangi cenahtasın?

Keith tarafında.

Yüzde yüz mü?

Evet. Biliyorsun benim bütün kahramanlarım yaşlı adamlardır. Frank Sinatra'dan Willie Nelson'a, Bob Dylan'a, Johnny Cash'e, ressam arkadaşım Louis Le Brocquy'e, hep yaşlıca adamların inayeti peşinde koştum. Kutsal kitapta yaşlı bir adamın inayeti çok güçlü bir şey olarak geçer. Ağabeyi gibi giyinip babası İbrahim'i kandırarak inayet alan Yakup'u düşün. En büyük oğul aslında o değildi, kolunu domuz derisiyle kapladı, çünkü abisinin kolları kıllıydı. Ölmeden önce kör babasına gitti. Babası en büyük oğlunu takdis edecekti. Yakup bunu çaldı. Bu hikâyede sıradışı olan şey Tanrı kör adamın takdisini onurlandırdı. Bu beni şaşırtmıştı. Ve Yakup hileciliğine biraz daha devam etti, ta ki mesuliyetlerinden kaçarak bir melekle güreşene kadar. Bu biraz onun hızını kesti, [*gülüyor*] ve sonra da büyük bir ulusun başı oldu. Ama bu hikâye beni hep şaşırtmıştır. Mesela Tanrı erkek kardeşinin takdisini çalan bu hilebaz adamı neden onurlandırmıştır? Bununla ilgili bulabildiğim tek cevap, bunu daha fazla istiyor olması. [*gülüyor*] Sanırım Tanrı bundan etkilenmişti. Takdisin önemli olduğunu biliyordu ve babasının takdisini istedi, Tanrı'nın böyle çalıştığını biliyordu. Ne zaman bir takdis töreni olsa, ben orada, bunu yakalamaya çalışıyorumdur. Frank Sinatra, Willie Nelson. Onlardan takdis isteyerek pek çok insanı çok şaşırttım.

Gerçekten mi? Nasıl yani?

Ben Başpiskopos Tutu'dan takdis istedim. Dizlerimin üzerine çöktüm, beni kutsadı. [*gülüyor*] Hayatta en fazla takdir ettiğim insanlardan biri o ve beni bayağı bir idare edecek kadar takdis aldım ondan.

Başka kimseden?

Bir sürü insandan. Billy Graham listenin en başında olmalı. O bana önerdi ve sonra ellerini üzerime koydu. O oynak Güneyli aksanıyla kutsal metinleri şiire dönüştüren çok güzel bir adam o.

Tuhaf değil mi, ben yaşlanmaktan söz eder etmez, senin aklına gelen ilk kelime *takdis* oluyor. Halbuki insanlar başka bir fikre kapılmış durumda. Bize yutturulmaya çalışılan ebedi gençlik fikriyatına bir baksana. Kırışık yok, fazla kilo yok. Yani birçok insan hayattaki en büyük takdisi ebedi gençlik sayacaktır.

Ben artık öyle bakmıyorum. Bence bu gençlik takıntısı, altmışlardan gelen bir akşamdan kalma hali. Bazı insanlar on yedisinde ölüyor, ama cenazelerini yetmiş yediye kadar erteliyorlar. Çok fazla ölü genç ve çok fazla yaşayan ölü insan görüyorum. Benim için fark etmez. Demek istediğim, ses inanılmaz bir şey. Mesela Frank Sinatra, sesine bayılırım. "Two Shots of Happy, One Shot of Sad"i kaydetmeye hazırlanırken sürekli onu dinliyordum. Bilmiyorum sana hiç onun yorumlama, tekrar yorumlama yeteneğinden bahsettim mi. Luciano Pavorotti'yle "My Way"i dinledin mi? Bu şarkı bir kibirle yazıldığından, önce kibirle söyledi şarkıyı. Ama bir de onu Duets albümü [*Sinatra'nın 80. yaşında yayınlanan: Live in Concert albümü*] için kaydettiği versiyonunda dinlediğinde, herkesin artık onun şarkı söyleyemediğini düşündüğü bir zamanda, şarkı bir özür gibi –sözler aynı, melodi aynı. Kimse şarkı söylemenin ne menem bir şey olduğunu anlayamıyor. Mesela Pavorotti'nin bu parçada yaptığı düet; insanlar "Ah, gençken çok acayip bir gücü vardı, akrobatik bir sesti" derken hem de... Onu dinlediğimde ben aynı yeteneği görüyorum, ama onun sesini zenginleştiren hayat tecrübeleri var bir de. Döktüğü her bir göz yaşını, her bir kavgasını, yaptığı her fedakârlığı ben duyuyorum sesinde. Eğer bunu kaçırırlarsa, insanlar operayı anlayamaz. Opera bunun üzerine kurulu. Şarkı söylemeyi olimpik bir spor tarzında, mesela buz pateni gibi ele aldığında, bunun bir sanat olduğu noktasını kaçırmış olursun; üstelik tamamen yorumlamaya dayalı bir sanat. Velhasıl yaşın sese ettiklerini seviyorum. Willie Nelson'ın ne kadar güzel göründüğüne, sesinin ne kadar güzel çıktığına baksana. Altmışlarıma geldiğimde sonunda ben de öyle karizmatik, havalı bir adam olacağım.

Yaşın sese yaptığını seviyorsun. Ama sana yaptığından hoşnut musun?
Evet.

Emin misin?
Sanırım. Tabii, her şeyden hoşnut değilim.

Bunu demek istiyordum.
Genel olarak hoşuna gidiyor. Yeteneğime hiç bu kadar yakın olmamıştım. Arkadaşlarıma da hiç bu kadar yakın olmamıştım. Hayatımda birçok alanda, kendi sesimi buluyorum, kaybetmiyorum.

Gençken alacakaranlığa romantik bir şekilde bağlanabilirsin. Ama kendi alacakaranlığına geldiğinde hikâye değişiyor. Alacakaranlık derken, senin yaşlarına gelmeyi kastediyorum. Kırk dört, kırk beş yaşına geldiğinde, düşünmeye başlıyorsun: Tamam, artık bunu bir daha yapmayacağım. Bazı şeyleri yapmaya artık mecalim yok.
[*bölerek*] Belki senin için öyledir dostum. [*gülüyor*] Ben daha güçlüyüm. Daha uzun koşabiliyorum. Daha sert ısırabiliyorum. Belki pili biten sensin.

Demek benim evimde de bir kamera var! [*Bono gülüyor*]
[*Bono hiç uyarmadan, itiraf etmem gerekirse hayatımda duymadığım bir şarkıyı bütün sözleriyle söylemeye başlıyor. Şöyle başlıyor: "Haydi anahtarı kontağa takalım / sıcak sıcak ve taze, mutfaktan..." İnternetten baktığımda Bono'nun ezbere bildiği ve duraksamadan söylediği bu şarkının R. Kelly'nin "Ignition"ı (Kontak) olduğunu öğrendim. Fakat Bono'nun "Sağımda bal" ve "Solumda bal" demesi çok tuhaftı. Bana öyle geldi ki, içinde pusuya yatmış Prince takıntılı yanı, bütün gün ağır mesaiden sonra televizyonda II. Dünya Savaşı hakkında bir belgesel izlemeyi ya da dinî mimari üzerine bir kitap karıştırmayı eğlenceden sayan, bu mizah yoksulu hayalî U2 hayranına kafa tutmak istedi. Böylece de Bono şarkının kendi tefsirini yaptı*] Haydi ama! Anahtarı

kontağa takalım, arabayı çalıştıralım, ben hazırım. Yola indim bile. Şoför mahali boş. Gelecek için heyecanlanıyorum.

Ama sakın bana ölüm hakkında hiç düşünmediğini söyleme. Ya da sadece bastırıyorsun.
Hayır. O kadar fazla düşündüm ki üzerine. Düşünmek zorundaydım.

Yani kendi başına mı düşündün?
Kendi başıma? Evet, otuzlu yaşlarımda yaptım o işi. Birkaç yara izim vardı, benim ölümlülük anlayışım, herkesin ölümlülüğüne dair hissettiklerim, sanırım otuzlu yaşlarına geldiğin zaman hissediyorsun bunları ilk defa, çünkü yirmilerinde ölümsüzsün. Ama Tanrı'ya soracak çok fazla sorum var. Mesela başlangıç olarak, biliyorsun benim bir bacağım beş santim daha kısa. Bir açıklama istiyorum!

Tanrı'ya soracağın ilk sorunun bu olacağından emin misin?
Tanrı'ya Evren hakkında soracağım çok soru var. Benim değil, Onun yapacağı da bir açıklaması var her şeyin. [*gülüyor*] Eminim benim kendi fena davranışlarım için bulduklarımdan daha iyi cevaplar verecek.

Öldükten sonra ne olacağını düşünüyorsun? Bir sezgin var mı?
Bu konuda, yok. Gözlerimi kapatıp Cennet'i hayal etmeye çalışıyorum. Ama sanırım, Cehennem gibi, Cennet de Dünya üzerinde. Bu benim duam. Bu İsa'nin da duasıydı: "Sizin Krallığınız gelecek / Sizinki Dünya'da olacak, Cennet'te olduğu gibi." Yani benim için Cennet'in olduğu yer burası, artık Cennet'i Dünya'ya yaklaştırmaya başlamak zorundayız. Benim Cennet hayalim, bugünkü hayatın insanları yaralayan, ısıran ve zorbalık eden kötülüğün olmadığı hali. Ben böyle düşünüyorum. Yine de bilmiyorum. Tasavvur edemiyorum. Ne zaman "Hangi yaşta Cennet'te olacaksın?" diye

düşünmeye başladığım zaman bilemiyorum. Beynim bu tarz ani aydınlanmalar için çok küçük.

Ama bir kez şarkı yazarken sesler duyduğundan bahsetmiştin.
Evet, melodiler duyuyorum.

Hiç ölülerden sözcükler topladığını hayal ettin mi? Tanıdığın insanlar geri geliyor ve sana görünüyor.
Hayır, hiç öyle düşünmedim. Galiba öldüğün zaman ölüyorsun. Sonra da yargı faslı...

Ölen insanları rüyanda görür müsün? Birçok insan görür. Mesela dün ben babamı gördüm rüyamda. Yirmi üç sene önce ölmüştü.
Vay be... Peki uyandığında nasıl hissettin?

Anlatması zor. Galiba onu hâlâ rüyamda görmemin nedeni, öldüğünde çok küçük olmam ve hâlâ benimle konuşmasını istemem.
Tabii, yine göreceksin de. İşte böyle bir anlık bir şey. Bütün olay bu. Göz açıp kapayıncaya kadar, değil mi? Fark ne? Yirmi, kırk, altmış, seksen, yüz? Sonsuzlukla karşılaştırdığında sadece saniyenin bir kıymığı. Fani olan yanımıza kafayı takmış bir dünyada yaşıyoruz. Buna o kadar fazla odaklanıyoruz ki, vücudumuzun gittikçe güçsüzleştiğini görmek bizi mutsuz ediyor; zor bir şey bu. Asıl önemli olan ruhun yolculuğu. Bunun üzerine birazcık daha fazla düşünmemiz lazım.

Doğru. Ama mesleğin itibarıyla sen daha genç ve zinde kalman konusunda üzerinde çok fazla baskı hissediyor olmalısın. En azından sokaktaki adama kıyasla senin daha fazla çalışman lazım.
Evet, tabii. Bu benim de farkettiğim bir şey. Zinde kalabilmek için benim daha fazla mücadele etmem gerekiyor. Eskisi kadar içemiyorum, eskisi kadar yiyemiyorum. Bunu ya-

pamıyorum. Öyle devam etsem fazla uzun yaşamam. Bundan da korktuğum yok. Ölüm konusunda diğerleri için daha çok endişeleniyorum. Arkadaşlarımı özlerim ben.

Bu konuda da iki ayrı uç var. Bir tarafta altmışında hâlâ bir atlet gibi koşturan Mick Jagger, diğer tarafta her zaman olduğu yaşı gösteren Bob Dylan. Sen bu ikisi arasında bir yerde dolanıyor gibisin.

O yaşa geldiğimde göreceğiz. Galiba benim kahramanım Johnny Cash. Ben her zaman erkek çocuğu gibi değil de adam gibi olmuşumdur. Hiçbir zaman öyle tükenmiş bir rock'n'roll figürü gibi olmadım. Bir şarkıcıdan çok, boksör gibiydim ya da bir haydut gibi. [*gülüyor*] Hiçbir zaman modaya göre davranma ihtiyacı hissetmedim. Biraz oynamayı seviyorum ben. Fakat Mark Romanek'in Johnny Cash'e "Hurt"ü söylettiği film popüler kültürün sunduğu en şahane şeylerden biridir bence. Rock'n'roll'u bir gençlik mahsülü olmaktan kurtaran şey o film. Trent Reznor'un dizesinde bizi ölümüne, "pislik imparatorluğuna" çağıran itibarlı bir adam var. Olabilecek en harikulade şarkı. Vay be! Hindistan'ı düşün. Hindistan'a gittiğinde gençliğe duyulan saygıdan kat be kat fazlasının yaşa duyulduğunu göreceksin. Gençliğe saygı çabuk eskitme, tüketme hezeyanıyla birlikte geldi. Anladılar ki, bu çizgide üretime devam edip yirmibeş yıl dayanan arabalar üretirlerse insanlar yeni arabalar almayacak. Rock'n'roll ve onunla birlikte gelen kültür bunun en güzel örneği. Biz rock yıldızlarımızdan kendilerini ateşe atmalarını bekliyoruz. Eğer yapmazlarsa da hüsrana uğruyoruz. Eğer otuz üç yaşında çarmıhta ölmüyorlarsa, paramızı geri istiyoruz.

Gençlik kültünü rock'n'roll'un yarattığından pek emin değilim. Dün İsviçre'de, Basel'deydim; orada Tutankamon'la ilgili bir sergi gördüm. Hayatımda ilk defa bir mezardan çıkarılan her şeyi gördüm. Zinde, genç bir bedeni göklere çıkarmayı, gençliği yüceltmeyi aslında çok es-

ki çağlarda da bulabiliyorsun. İkinci Dünya Savaşı öncesi Avrupa'ya, Mussolini zihniyetine, Hitler Gençliği'ne, hatta genç bir kahraman olarak Komünist emekçiye bak. Gençlik kültü dün doğan bir şey değil ki.
Sanırım bir kısmı rock'n'roll'la ilgili, ama daha çok homoerotizmle alâkası var. Erkek çocuklarının ya da modada erkeksi kızların kutsanması, hiç bana göre şeyler değil bunlar. Ben Tutankamon'un tabutuna asla sığmayacağım! [*gülüyor*] Buda'nınkini kazmanız gerekecek.

Hong Kong'da otuz metrelik, çok şişman bir Buda görmüştüm. Oradan ölçü alabiliriz belki.
Bu kadar kendini beğenmiş olmasam, ben şu anda Tahiti'de Marlon Brando'nun evinde yaşıyor olurdum. Düşünsene sadece ben ve Marlon, güzel şaraplar içiyoruz, denize çıplak giriyoruz.

E, neden yapmıyorsun?
Bir çıkış planı yapmadığımı nereden biliyorsun? Asıl bunun üzerine konuşmamız lazım. Gerçek ölümüm değil - sahte ölümüm üzerine, Michka. Bunu ayarlamam lazım: bir uçak kazası, sonra da Marlon Brando'nun yanına. Ben, Marlon Bono olabilirim. Arkadaşlarımın ve yerlilerin saçlarına çiçekler takarak, hiçbir şey yapmadan sadece kumların üzerine uzanabilirim.[1]

Bunu senden hiç beklemezdim. Ben senin bir manastıra ya da Hindistan'da bir mağaraya kapanacağını düşünüyordum.
Hayır, hayır. Benim manastır anlayışım bu. Bak, ben güneş doğarken Tanrı'ya dua ederim: ister yeni yatıyor olayım, ister yeni kalkmış. Dünyanın çok çeşitli yerlerinde, insanların görüp görebileceği en şahane gün doğumlarını gördüm.

1 Tabii ki bunlar, Brando'nun Haziran 2004'teki ölümünden birkaç hafta önce söylenmişti.

Tokyo'daki gökdelenlerin tepesinde ya da Liam ve Noel Gallagher'la Golden Gate Köprüsü'nü izlerken ya da sisler içinde yemek dağıtılan bir kampın enkazında... Düşünsene çok fena akşamdan kalmışsın ve Tanrı'dan af diliyorsun. Gün doğumlarını severim. Dediğim gibi, artık erken kalkıyorum. Gece de geç yatmıyorum, çünkü karnaval modundan çok iş modundayım. Son günlerde, ilham perisini tam eve gitmek üzereyken yakalıyorum. [*gülüyor*] Geceleri onunla birlikte dışarı çıkmadığım zamanlarda, baş ağrısıyla değil de berrak bir kafayla karşılaşmak çok güzel onunla. Böyle bir avantaja sahibim.

15. Amhara'nın Çadırlarından Brejnev'in Yatağında Uyumaya

Bono'nun Afrika rotasında esrarengiz bir şey vardı. Ne zaman eline bir fırsat geçse, ben ister klinik depresyon, ister Başkan Bush hakkındaki izlenimini sorayım, hemen Afrika'yı masaya seriyordu. Bence 1985'te Ali'yle birlikte Etiyopya'nın kuzeyindeki o mülteci kampında üç hafta geçirdikten sonra, Afrika onun görüş alanından az ya da çok çıktı. U2 PopMart turnesiyle 16 Mart 1998'de Cape Town'da duraklayana kadar, kıtaya adım atmışlığı yok. İşin aslı, Jubilee 2000 kampanyası için, bu işe layık bir sözcü arayanlardan telefon alana kadar, on iki yıl boyunca Bono'nun Afrika üzerine söyleyeceği de, halkı için yapabileceği de çok fazla şey yoktu.

Bunu tartıştığımızda *şahsi anlamda bu doğru değil* dedi. *Sadece bu sorunların bazıları için yenilikçi ve ilham verici bir çözüm bulamamıştım; can sıkıcı bir insan da olmak istemiyordum. Olduğu gibi her şeye devam etmek, içimde kanayan bir yürekle, ama hiçbir stratejim olmadan yaşamak istemiyordum.* Peki şahsen neler yapmaya hazırdı? *Benim hayırseverlik anlayışım, sol elin yaptığını sağ elin bilmemesini öneren o eski moda fikirden ibaret. Kamuya açık bir hale gelirse, hayırseverlikten çıkar. Ona artık "halkla ilişkiler" denir. Tabii eğer bir taraf tutmuyorsa. İşte o dönemlerde, çok banal olsa da "kötü şeylere karşı rock"tan öte tutabileceğim bir taraf yoktu. Kaldı ki adalet, büyüklük taslayan hayırseverlikten çok daha dokunaklı.* Peki ne zaman bir strateji sahibi oldu? *1997-98'de kavgaya tekrar dâhil oldum. Milenyum kutlamaları çerçevesinde Jubilee 2000'in, dünyanın en yoksul ülkelerinin, en zenginlerine olan borçlarını silmeyi hedefleyen çok güzel bir stratejisi vardı.*

2002'nin ortalarında Bono, birkaç Afrika ülkesini kapsayan gezisinde ABD eski hazine sekreteri Paul O'Neill'e eşlik etti. Afrika için o "kayıp yılların" hesabını nasıl verdiğini sormak istedim. Her şeyden önce, son zamanlarda okuduğum bazı raporlarda çelişkiler arz eden yardım meselesi konusunda onu sıkıştırmak istiyordum. Birinci elden bilgim olmadığından, Paul Theroux'nun yeni bitirdiğim *Dark Star Safari* (Kara Yıldız Safarisi) adlı kitabından faydalandım. Kitap, Kahire'den Cape Town'a Afrika'yı boydan boya gezen yazarın kıtaya bakışı. Gayet gözüpekçe, ya otobüsle ya trenle, ya da bir kamyonetin, cipin arkasında seyahat etmiş yazar. Aşağı yukarı kırk yıl sonra buraları, buralarda Amerikan Barış Gücü'nün genç mensupları olarak tanıdığı insanları tekrar ziyaret etmiş. Vardığı sonuçlar çok etkileyici: Ona göre yirmi birinci yüzyılın başının Afrikası, yeni kanat çırpan kuşlar gibi kendilerini sömürgeci güçlerden kurtardıkları altmışlı yılların başına göre çok daha kötü bir durumda. Üstelik Batı yardımlarına rağmen değil, bu yardımlar *yüzünden* diye altını çiziyor. Çeşitli yardım örgütleri ve onların temsilcileri için Theroux'nun yargısı son derece sert. Bono'nun bu konu hakkında ne düşündüğünü merak ettim. Netice, Bono hakkında en fazla şeyi ortaya çıkaran bölümlerden biri oldu.

Korkarım bu sabah seni biraz sıkıştıracağım.
Aman Tanrım!

Belki de daha önce bahsettiğin, babanın negatif yaklaşımı beni teşvik etti buna.
Peki. Hadi bakalım. Korkudan ölüyorum.

Paul Theroux'nun *Dark Star Safari* kitabından sana birkaç satır okuyacağım.[1]
Evet, evet. Okudum onu.

---

1 Paul Theroux, Dark Star Safari: Overland from Cairo to Cape Town (Houghton Mifflin, 2003)

Demek okudun. O zaman hikâyeyi biliyorsun. Seninle tartışmak istediğim bir bölüm var. Belki sen de o bölümü hatırlarsın, Theroux Etiyopya'da Rastafarilerin sığınağı gibi olan Şaşmene'ye gidiyor. Orada yetmiş bir yaşında gerçek bir Rastafari ve ona milenyumun Etiyopya'ya gelmek üzere olduğunu, ama Etiyopya takvimleri yedi yıl, sekiz ay geriden geldiği için yine geriden takip ettiklerini söyleyen Patrick isimli genç bir fanatikle tanışıyor. Bu adam ona, yeni yüzyılda suyun değil ateşin hakim olacağını söylüyor. Bir de, -neyse ki- Rift Valley'in sağlam kalacağını. Patrick yazarın ona katılmasını istiyor: böylelikle o da, ailesi de kurtulacak. Theroux da o bölümü şöyle bitiriyor: ***Ona teşekkür ettim ve ana yola doğru yürürken böylesine tamamlanmamış, bu kadar boş oluşuyla Afrika'nın, nasıl da insanların kendi efsanelerini yaratabildikleri, kendilerini telâfi ve kefaret fantazileriyle, acı melodramlarıyla şımartabilecekleri bir yer olduğunu aklımdan geçirdim - yaraları sararak, açları doyurarak, mültecileri koruyarak, pahalı Land Rover'lar kullanarak, hatta bütün o yaradılış ve yokoluş kozmolojisinde inzivaya çekilerek, İncil'i Afrika'ya ait bir hayatta kalma destanı niyetine baştan yazarak...*** **Bu bölüme sen nasıl tepki verdin merak ediyorum. Theroux'nun birçok hayırseveri sert bir şekilde eleştirdiğini biliyorsun.**

Evet. Çok güzel yazılmış bir kitap. Hiç unutamayacağım bölümleri var. Kızgınlıkla beraber, Afrika'ya karşı duyduğu sevgi de ortaya çıkıyor. Fakat kitap basıldığından beri insani yardım çabaları üzerine bazı yorumları hiç de faydalı olmadı. Acı gerçekleri ifşa ederek tartışma yaratacağını düşünmüştü. O noktada haklıydı, fakat bazı yorumları doğru değildi. O dönem gelen önerilerin detaylarından gerçek manasıyla haberdar değildi. Tuzla buz olması gereken hükümetlere yardımlarla destek olunmasına eleştirel yaklaşıyordu. Bunun doğru olduğu durumlar yaşandı, bazı açılardan hâlâ yaşanmaktadır muhtemelen. Fakat bunu bizatihi yardımlara karşı bir argümana dönüştürmek çok saygı duyulacak bir şey değil. Bence sadece huy-

suzluk yapıyor. Ve ben huysuzlara bayılırım! Benim ülkem onlarla dolu; insanlar kendilerini ifade etmeli. Ama hayatın o ilaçlara bağlıysa, insanlar okul yaptırabilmek için o yardımlara bel bağladıysa, bu tür yorumlar hiç de yardımcı olmuyor.

Sonu hüsranla biten belli yardım projelerinden örnekler de veriyor. Mesela Kanada finansmanlı Uganda'daki okul ya da Amerika'nın mali destek sağladığı değirmen. Bu tür örnekler yaşanıyor ve son on yılda yardım seviyesinin düşmesine kısmen bu örnekler sebep oldu. Bu meyli tersine çevirmeye çalışıyoruz. Sürekli istisnaları işaret etmek adil değil. Theroux'nun yorumları, Afrika ve kıtaya dair bir tür cehaleti beslediğinden, onlardan hoşlanmıyorum, "sıçan deliğine atılan para" tartışmasına dönüyor. Yaşanan yolsuzluklar yüzünden duyduğu hayal kırıklığını anlayabiliyorum. Yolsuzluk muhtemelen kıtanın karşı karşıya olduğu en büyük sorun, ama tek sorun değil. Sana sürekli anlattığım gibi, ahlaksız hükümetlere arka çıkmak yerine, ülkelerindeki yolsuzluğun hakkından gelmeye, yoksulluğu azaltıcı politikalar izlemeye niyetli hükümetleri ödüllendiren, yeni yardım dağıtma yöntemleri var. Bush yönetimiyle birlikte çalıştığımız ilk büyük şey olan Milenyum Mücadele Raporu (Millennium Challange Account- MCA) bunlardan biri. [*bkz. 4. bölüm*] Raporun özü, iyi yönetimleri, şeffaflığı ödüllendirmekti. Eğer ülkeler yoksulluğun hakkından gelme, eleştiriye açık olma, sivil toplumu teşvik etme, basın özgürlüğü, vesaire gibi konularda gerçekten ciddilerse özel bir yardım alacaklardı. Eğer bir hükümet halkı için doğru şeyi yapıyorsa, yardımların artışı konusunda çıta atlamalı. [*ara veriyor*] Yine de burada adil olmam lazım. Etiyopya'yı tekrar ziyaret etmekten bahsetmek ilginç olabilir, çünkü Etiyopya hem Theroux'nun, hem de benim iddialarım için en iyi örnek.

Neden?

Çünkü yıllar, yıllar süren yardıma rağmen ülke hâlâ derin bir kriz içinde. Bütün o yaşananlardan, seksenlerde, doksan-

larda dikkatlerin açlığa yönelmesinden sonra, belki üç sene önce [2002 civarı] oraya gittiğimde afallamıştım, çünkü Adis Ababa çok farklı bir şehirdi. Köyden kente çok yoğun bir göç yaşandığı çok açıktı, bu yüzden de her yerde yeni ve şaşırtıcı gettolar vardı. Gettolarda prezervatiften bihaber, HIV-pozitif, ama bunu müşterilerine söylemeyen fahişelerle tanıştım. Yoksulluğun insanlara getirebileceği ne kadar kötülük varsa, hepsi Adis'de mevcuttu. Ben oraya Komünistler ortama hakimken gitmiştim. Şimdi ise Komünistlere karşı savaşan gerilla lideriyle buluşuyordum.

Meles Zenawi.
Evet. Etkileyici bir adamdı. Çok parlak bir makroekonomist. Bir yandan gerilla savaşı yürütürken, bir yandan da kendini eğitmiş. BBC'nin Açık Üniversitesi'ne devam etmiş. Ekonomi eğitimi almış; belli ki şimdiye kadar gördükleri en parlak öğrenciydi. Çok zeki bir adam. Onunla biraz vakit geçirdim de, ekonomi ve siyasal bilimler eğitimi alışının hikâyesini dinlemek çok ilginçti. "Etiyopya'da," dedi, "her şeyi çiftçilerle yaşayarak öğrenirsin, çünkü Etiyopya'da en zeki insanlar çiftçilerdir." Ben de "Neden?" diye sordum. "Çünkü zeki değilsen, aç kalırsın" diye cevap verdi. Bunlar, en yenilikçi insanlar oluyorlar. Yoktan bir şey yaratabilirler sana. Gerilla savaşı sırasında saklanırken ülke hakkında inanılmaz derecede çok şey öğrenmiş. Fakat savaştan sonra aslında kendilerine gelemediklerini de gördüm. Birçok açıdan çok büyük ilerlemeler sağladıysa da, sivil toplumu gerçek manasıyla teşvik etmiyordu. Hâlâ biraz Solcu idari sistemi vardı. Komünistlerle savaşmış bir adam olarak, beklediğimiz gibi özgür ve açık bir basını çok da benimsememişti. Sanırım yine de özünde iyi bir insan, hatta mükemmel bir insan. Sadece ülkenin hakimiyetini kaybetme korkusu var. Zaman gösterecek her şeyi.

Etiyopya'nın gerilemesi hakkında ne düşünüyorsun?
Sana ikisinin de yaşandığını söylüyorum, hem gerileme, hem ilerleme. İki adım ileri, bir adım geri. Ülkeyi harap eden

bir savaş –ve de açlık- yaşandığını unutma. Yine de yitirilmeye mahkum yüz binlerce hayat kurtarıldı. Fakat Theroux, Etiyopyalılar ve bizim STK faaliyetlerimiz bunun tekrar yaşanmasına engel olacak mekanizmayı kurmakta başarısızlık gösterdiği için, başka yüz binlerce hayatın da tehlikede olduğunu tartışmaya açacaktır. Bunun, kaçırılmış bir fırsat olduğunu iddia edecektir.

Yani o noktada haklıydı.

Evet. Fakat yakın zamanda bu değişiyor, sana makro ve mikro ölçekte birkaç örnek vereyim. Mesela Adis'de insanların barınma ve sağlık sorunlarını sürdürülebilir bir şekilde iyileştirmek için bire bir halkla çalışan Rahibe Jemba'yı ele alalım. Bu aşağıdan yukarı doğru örgütlenmeyi hedefleyen bir yaklaşım ve bence gelecek vaadediyor. Makro düzeyde ise, mali açıdan yine STK'lar ve Etiyopya'nın kuzeyindeki bağışta bulunan devletler tarafından desteklenen REST (Relief Ethiopian Society of Tigre / Tigre'deki Etiyopya Toplumunu Kurtarın) isimli bir grup var. Bunların halkla ve çiftçilerle birlikte yürüttükleri uzun vadeli kırsal kalkınma programları, toprağın verimliliğini arttırmaya çalışıyor. Örneğin Degua'da yağmur suyunu tutan ve toprağın bereketini arttıran su yollarının daha fazla erozyona uğramasına mâni olabilmek için taştan su bendleri inşa edildi. Eskiden kıraç olan topraklar artık her sene çiftlik hayvanları için 1.500 varil saman üretiyor. Bu hiç de önemsiz değil. Save the Children'ın (Çocukları Kurtarın) Amhara bölgesindeki 150 bin insanın hayatlarını etkileyecek bir programı var. İsmi Linking Relief to Development (Yardımla Kalkınma Elele); yiyecek satın almak maksadıyla çiftlik hayvanlarının satıldığı yerlerde; kendilerine yeter duruma, toprağın ve suyun korunması, küçük işletmeler kurulması vesaire gibi farklı alanlardan birçok lokal sorun üzerinde birlikte çalışabilir hale gelene kadar, üç yıl boyunca Woredas of Sekota ve Gublafto'nun mallarını koruyorlar. Bütün bunları, bu acayip kabile isimlerini iyi biliyorum, çünkü daha bu sabah bunlar üzerine ça-

lışıyordum. Bu, züccaciyeci dükkânına girmiş fil gibi, yardım etmeye çalıştığın insanları ayaklarının altında ezdiğin o eski tepeden inmeci devlet anlayışı değil.

Ama yine de etkili yardım bile uzun vadeli bir çözüm sayılmaz, değil mi Bono?

Hayır. Ticaret ve iyi yönetim gerekli. Dış yardımlara bir çeşit başlangıç sermayesi olarak bakmak lazım. Elbette ki nihai gaye kendi kendine yeterlilik. En komiği de bütün buraları Amerika'nın eski hazine sekreteri Paul O'Neill gibi bir "müteşebbis" ile birlikte gezmekti. Bana sürekli Afrika'nın geleceğinin ticarete bağlı olduğunu anlatıyordu. Bunun az çok doğru olduğunu biliyordum, ama yeterince de değil; bu yüzden de, söyledikleri, adil olmayan ticaret ilişkileri gibi bazı konularda zihnimin açılmasını sağladı. Bütün o serbest piyasa lakırdılarımıza rağmen, Dünya'nın en yoksul insanlarının, tarafsız bir şekilde ürünlerini raflarımıza koymalarına izin verilmediğini öğrenmek bir şok. Her çeşit gümrük vergisi ve diğer vergiler üzerine anlaşmaları gerekiyor. Aynı sahada oynamıyoruz. Biz onlara satabiliyoruz, ama onlar bize satamıyor. Kongre'de, Afrika'ya en dost canlısı gözlerle bakanların bile ticaret reformuna mâni olduğunu farketmeye başladım. Amerika Birleşik Devletleri'nde Amerikan tarımına subvansiyonlar sağlayarak Afrikalı çiftçileri rekabet edemez duruma getiren Tarım Yasası'nın finansörü Sol'du. Gettoları, satın almak için ucuz Amerikan ya da Vietnam pirinci arayan, bir zamanlar kendi pirincini üreten işsiz çiftçilerle kaynayan Akra'nın, Gana'nın pazarlarında dolaşmanın nasıl bir şok olduğunu düşün.

Geleceğin ticarette olduğunu söylüyorsun. Peki gelecek gelmeye başladı mı?

Evet, ama yavaş, acı verecek derecede yavaş. Anlamanı istiyorum Michka, risksiz bir serbest piyasa da çözüm değil. Bütün başarılı ekonomiler, rekabet edecek kadar güçlenen çekirdek endüstrilerini korumuşlardır. Kendimiz için talep

ettiğimiz şeyi başkaları için inkar edemeyiz. Güneydoğu Asya'daki başarılı ekonomiler rekabet edebilir hale gelene kadar çok titiz ve kademeli bir yoldan geçtiler. Yardımın nasıl işleyeceğine dair en iyi örnek onlar. Yardımsız, şimdi oldukları yere gelemezlerdi.

Yani stratejik, iyi yönetim talep eden ve en alttaki insanlarla istişarede olan yardımlarda artış olduğunu söylüyorsun.

Aynen. Sana daha önce bahsettiğim gibi Afrika için bir Marshall Planı lazım. İkinci Dünya Savaşı zamanlarını düşün, Avrupa'yı özgürleştiren, sonra dört yıl içinde gayri safi milli hasılasının yüzde biriyle Avrupa'yı yeniden inşa eden Amerika'yı düşün. Onlar da stratejik davranıyorlardı, sadece kalplerindeki iyilik yüzünden değildi, ki bunun da etkisi vardır aslında. Amerika, Soğuk Savaş zamanında Sovyetizm'e karşı bir siper olarak Avrupa'yı yeniden inşa ediyordu. Afrika ve Ortadoğu'nun bazı yerleri için de bizim yapmamız gereken bu -benim, Sıcak Savaş dediğim çağımızın aşırılıklarına karşı bir siper örmek. Çok mantıklı bir şey bu, sadece ahlakî değil, politik ve stratejik bir zaruret. Yapılması gereken doğru şey bu.

Yani askerî harcamaların Marshall planına benzer bir yatırıma yönelik olarak gerçekleştiğini görmek istiyorsun. Bu gerçekçi mi?

Benim söylediğim, birinin ötekine bağlı olduğu. Potansiyel düşmanlarınızla arkadaşlık kurmak, sonra kendinizi onlara karşı korumaktan daha ucuz değil midir? Bu yüzyıla başladığımızda insanlar hâlâ Yıldız Savaşları'ndan, nükleer güçlere sahip uzay istasyonları kurmaktan bahsediyordu... Şaka gibi! Ülkeleri parçalamak için ticari havayolları kullanılabilir. 11 Eylül'de o uçaklardan biri benim tanıdığım, saygı duyduğum ve şimdi de birlikte çalıştığım insanlarla dolu olan Amerikan Senatosu'na yönelmişti. Eğer uçaktaki bazı insanların cesareti olmasaydı, Amerika'nın bütün Senato üyeleri, sadece bu

uçaklardan bir tanesiyle ortadan kaldırılabilirdi. Yıldız Savaşları mı? Akıllarından ne geçiyordu? Bu yeni bir dönem. Başka türlü taktik silahlara ihtiyacımız var. Nefreti başka bir şekilde ele geçir. Gerçekten kim olduğumuzu anlatarak, Ortadoğu barış süreci için daha fazla çalışarak, açlıktan ölmek üzere olan insanların karınlarını doyurarak, acilen AIDS'le başa çıkabilmek için eczacılar getirerek Amerikan ya da Batı karşıtı fikirleri yok et. Afrika'nın yüzde kırkı Müslüman. Irak'taki savaşın maliyetiyle dünya tamamen değişebilir, şu anda Amerika'yı ve Avrupa'yı yuhalayan insanlar bizi alkışlayabilirdi. Bu hayalperestlik değil, sulu gözlü İrlandalı zırvalaması değil! Bu reel-politika.

Gırtlağına kadar bu konulara dalmışsın! İşin içine bu derece girmen nasıl oldu? Sanki her şey son beş yılda olmuş gibi. Mandela 1990'da özgürlüğüne kavuşmuştu, ama doksanların sonuna kadar sen Güney Afrika'ya adımını atmadın.

İlk seferi sanırım PopMart turnesiydi. Daha önce de söylediğim gibi U2 ırkçılık karşıtı hareketin ön saflarında yer alan ajitatörlerdendi. ANC tarafından yeni Güney Afrika'ya davet edilen ilk sanatçılardık. [PopMart turnesi 16 Mart 1998'de Cape Town'a geldi.]

Yani aşağı yukarı on üç yıl sonra. Sanırım bilmeden de olsa buna bir açıklama getirdin. Bir iki hafta önce, Afrika'nın gelecekteki karar alıcılarının AIDS hakkındaki bilinçlerini arttırma çalışmalarına karşılık Pensilvanya Üniversitesi tarafından sana verilen onur nişanını alırken yaptığın konuşma var elimde: "Radyoda çalınan en popüler şarkının idealizm olmadığını biliyorum," diyorsun. "Bunu televizyonda görmüyorsunuz, ironi çarkı ağır ağır dönüyor, zeka, yapmacık gülümseme, bayat espri. Ben hepsini denedim. İdealizm ablukaya alınmış, materyalizmle, narsisizmle ve kayıtsızlıktan doğan bütün diğer izmlerle etrafı sarılmış." Burada altını çizmek istediğim

cümle: Ben hepsini denedim. Doksanların başında, U2 fazlasıyla nihilizmin ve ironinin içindeydi. Sen ve grup, eskisi kadar azimli olmadığınız bir noktaya geldiniz. Bu senin bizzat Afrika'yı unutuşun için de geçerli mi?
Öncelikle, o dönem müziğin ironik olmadığını söylememe izin ver - ama ironiyle sarmalanmıştı. Aslında, o damarlarda akan gerçek bir kan vardı. İkincisi, işin paket kısmına, sunumuna gelirsek, bence o zaman bile çok idealist bir şekilde ironikti. Afrika'yı unutma kısmıyla ilgili olarak da, bütün o süreç boyunca Ali ve ben sessizce işin içindeydik.

Yani sen idealizminizi kaybettiğinizi, senin terminolojinle söylersek "dünyaya ve gidişatına teslim olduğunuzu", ki bu da kesinlikle bahsettiğin yapmacık gülümseme, düşünmüyorsun...
Bak, biz bir numara olmaktan zevk alacak kadar aptal bir grup gibi görünmeyi hiç istemedik! [*gülüyor*] Kişisel hayatlarımız bundan çok daha farklı boyutlara sahipti. Bunu toplumsal hayatlarımıza da yansıtmak istedik. Kahkaha özgürlüğün ispatıdır. Mizah duygusu her zaman savunmacı değildir. Şahane bir saldırı köpeği de olabilir. Yani biz *Achtung, Baby*'i, *The Joshua Tree*'yi kesip deviren dört adamın sesi olarak tarif ettik. Çok fazla ahlakî yük biriktirmiştik, o albümün kapağındaki dört donuk surat için bu yükü biraz hafifletmek istedik. Kendimizi bir köşeye hapsetmiştik. O kareyi daireye dönüştürmeye ihtiyacımız vardı. Her türden "yardım" hareketi dışarıda, kapımızı çalıyordu. Her ciddi meseleyi içeri alamazdık. Uluslararası Af Örgütü ve Greenpeace ile çalışmalarımıza devam ettik. Bu örgütler vesilesiyle daha geniş bir dünyayla tanıştık. Kraftwerk ve Public Enemy ile birlikte Sellafield'da fırtına koparttık; inanılmazdı. Fakat o dönemin dışarıdan çok içeri doğru bir bakış olduğunu, belli bir noktada dünyaya bakışımızın zarar gördüğünü itiraf edebilirim. Merhamet yorgunluğu: bu bizim için söz konusu değildi, ama Afrika'yı o dönem ele alsaydık dinleyicimiz bunu hissedebilirdi. Yani gazetelerde Afrika ile ilgili haberleri ya

da tek tük özel yayınları okuyordum, ama daha fazla bir bakış için kendimi yeterince heyecanlı hissetmiyordum. O sırada hiç yeni bir fikre rastlamamıştım kendimde.

Live Aid'i ve Conspiracy of Hope turnesini yaptığınız sırada, hayırsever faaliyetleriniz müziğinizin özünü oluşturuyordu. Fakat sonrasında bu hayırseverlik işleri CD kitapçıklarında teşekkür kısmında yer alan küçük ibarelere dönüştü. Doksanlarda süregiden o kendinden nefret etme dalgasından hiç etkilendiniz mi diye merak ediyorum. Nirvana vardı o dönemde ve grunge ile birlikte kendinden tiksinme ticari bir işe dönüştü. Ticari değil de, belki de bir eğilimdi...
[*bölerek*] Hayır, ticariydi! [*gülüyor*]

Peki, daha basit açıklayayım. Hiç bir inanç krizine girdiniz mi?
İnanç krizinden çok, bir strateji kriziydi. Yeni bir televizyon istasyonunu yollara döküp, günde dörtte bir milyon dolar harcamayı sadece heyecan için yapmadık. [*gülüyor*] Birazcık endişe vericiydi! Paramızı, dev bir şenlik ateşinde bütün kibirimizi yakıyorduk. Ama en azından hayranlarımız için harcıyorduk bunları. Bir sanat projesi için iflası göze almıştık.

Ama böylelikle dünyayı gerçek manada değiştirmekten vazgeçmemiş miydiniz? Sanat projeleri insanların U2'yla özdeşleştireceği şeyler değil.
Özdeşleştirilmeli, çünkü bu öyle bir projeydi, ayrıca ticariydi de, ve ruhani ve istediği zamanlarda da politik. O zaman kafamızda hâlâ, bir rock yıldızının iki içgüdüsü olduğuna dair bir fikir vardı: dünyayı değiştirmek ve eğlenmek. Eğer ikisini de aynı anda beceriyorsa, ne âlâ. Fakat bizim pahalı televizyon setlerimizin etrafında dolanan bir sürü ilginç, sanatsal fikrimiz olsa da, Zoo TV'nin ana çerçevesi gayet radikaldi. Sarayevo kuşatması sürüyordu ve biz bunu yayınlıyorduk.

Evet, bu doğru. Ben haksızlık ediyorum. Bu tür operasyonlar düzenliyordunuz hâlâ. Ama işte bunlar operasyondu.
Doksanlarda yürek yeterli değildi, zeki de olmak zorundaydın. Biz yeni bir şey deniyorduk. Kavramsal sanatta bulabileceğin bir anlayışla, yan yana gelmesi zor şeyleri buluşturuyorduk. Rahatsız ediciydi. Çünkü televizyonun böyle bir yanı var – bir saniye içinde McDonald's reklamından Afrika'ya atlayabiliyorsun. İşte hepimizin öncülük ettiği, hayatın görüntüleri içinde böyle kanallararası sekmeye benzer şizoid hal, anafikrin bir parçasıydı. Cephanelik için yeni silahlara ihtiyacımız vardı. Zoo TV böyle bir şeydi. Biz buna judo diyorduk. Bundan bahsetmemiş miydik?

Evet, kendini korumak için düşmanın gücünü kullanmak. Kendinizi neye karşı korudunuz?
Medyada karikatürleşmeye... Kaba çizgilere indirgeniyorduk, resimlerimizde herhangi bir gölgeleme yoktu. Naif görünüyorduk. Evet, o dönemde bütün olan biten buydu. Bunun bir inanç krizi olduğunu sanmıyorum, hayır. Sadece eski idealizmi ifade etmenin yeni yollarını arayış...

Ama kişisel hayatında da bu kuşku sürecinden geçmedin mi? O dönem biraz kaybolduğuna dair bir his var içimde.
Tersine, bir tür dürüstlük politikası edinmiştim. [*gülüyor*] Politbüro'nun buzları çözülmeye başlamıştı.

Bu arada aynı yıllardan bahsediyoruz: 1989-1990.
Biliyorum. Tabii, ben Brejnev'in yatağında uyudum. Her şey böyle başlamış olmalı. Bunu sana anlattım değil mi? Amhara'nın çadırlarından çıkıp Brejnev'in yatağında uyumaya gittim.

Brejnev hikâyesini hatırlamıyorum.
Actung, Baby'i kaydederken, Berlin'e uçtuğumuz gece, eski bölünmüş şehrin son gecesiydi. Turne menajerimiz Dennis Sheehan eski Sovyet liderleri için yapılmış bir Sovyet misa-

firhanesi bulmuştu. Ben de şans eseri Brejnev'in odasında uyudum. Ne matrak! Kahverengi bir odaydı. Bütün hatırladığım her tarafın kahverengi oluşu ve her şeyin üzerindeki büyük tokmaklar, müzik setinde bile. Bunu sana anlatmadıysam, anlatmam lazım. Şimdi buradan Berlin'e dönmek çok alakasız olacak, ama o evde kalırken çok acayip bir şey oldu. Bizim ilk gecemiz için kutlamalar yapıldı.

Ha, tabii, yanlış kalabalığa karışınca kendinizi duvarın yıkılışını protesto edenlerin arasında buldunuz. Böyle bir şeyin başınıza gelmesine hiç şaşırmam. [*gülüyor*]

Ne şahane değil mi? U2 ortamlara giriyor. Şenliğin, kutlamaların, eğlencenin bir parçası olmak istiyoruz. Etrafımıza bakınıyoruz ve "Bu insanlar nasıl eğlenileceğini hiç bilmiyorlar, değil mi?" diyoruz. Bierkellers'ın methini duymuşuz, "Bizim bildiğimiz Berlinlilere hiç benzemiyor bunlar" diye düşünüyoruz. Sonradan anlıyoruz ki: "Amanın! Bu insanlar Duvar'ın yıkılışını protesto ediyor. Bunlar tutucu Komünistler." Çok güzel bir fotoğraf değil mi? "U2 Duvar'ın yıkılışını protesto ediyor."

Yine konudan sapıyorsun. Pensilvanya Üniversitesi'nde yaptığın konuşmada şöyle diyordun: "Hepsini denedim: yapmacık gülümseme, bayat espri..." Tam olarak neyi denedin?

Ne zaman görsem o yapmacık gülümseme sinirimi bozar. Çoğunlukla rahatsız olduğumun işaretidir. Sinirsel bir seğirme gibi. Yakın zamanda Super Bowl'da, Amerikan futbol liginin finalinde çalarken çok inanılmaz bir an yaşandı. Super Bowl, Amerika'da aşırı mühim bir olaydır, yılın en önemli günü. Sahneyi altı dakika içinde kurmamız gerekti. Biz, kalabalığın içinde bir müzik kitlesi vardır, onların arasından yürür sahneye çıkarız diye düşünüyorduk. Bende o kablosuz kulaklıklardan vardı. Grup kalabalığın içinde yürüyor, benim tam önümde bir kamera var ve izleyiciler sırtıma vurmaya başlıyorlar. Kulaklıklarımın minicik kablolarının çok hassas olduğunu

farkettim. Birisi o küçük kabloyu bir çekse, ben yayından çıkarım. Hiçbir şey duymam. Bir milyar insanın önünde yayında değilsin! Bir de bu canlı yayınlanıyor, yapabileceğin hiçbir şey yok. Kablo bu kadar açıkta olunca, ben sessizce paniklemeye başladım. Ama o günün çekimlerine bakarsan, beni hayatında görebileceğin en yapmacık gülümsemeyle kasıla kasıla yürürken görürsün. Bu herif de ne götmüş, diye düşünürsün! [*gülüyor*] Böyle bir güvenden tiksiniyorsun. Bu kadar güven sahibi herkesten nefret ediyorum. Güven seni fazla uzağa götürmüyor. Ama benim için paniğin işareti.

Hâlâ o yapmacık gülüşle ne denediğini tam olarak anlamadım. Kasıtlı bir imaj değişikliği öneriyordun.
Ben hep yarı zamanlı bir pop yıldızı gibi hissettim, hiçbir zaman o rolde kendimi çok rahat hissetmedim. Birkaç yıllığına rock yıldızı kıyafetleri ve güveni kuşanıp, bunun beni nereye götüreceğine baktım. Şaştım kaldım.

Nereye götürdü?
Her yere.

Yani?
Düşündüğümden daha eğlenceliydi.

Ama pişman gibisin.
Hayır. Güvensizlik senden çok şey götürebilir. O yapmacık gülüş bana kurtuluş kapılarını açtı.

Hâlâ cevap vermedin. Nereye açıldı kapılar?
Bir konsepte.

Ne konsepti?
Dürüst olmamanın önemi.

Peki acı verdi mi?
Tabii... [*gülüyor*] Istıraplı oldu!

Ve şimdi atlattın.
Tam olarak değil. Rock yıldızı olmak eğlenceli bir şey ... bazen.

O "glasnost" döneminde, Af Örgütü'yle ve Greenpeace'le çalışmana rağmen Afrika, gündeminde değildi. Peki aklında mıydı?
Üzücü, ama hayır. Olması gerektiği kadar değil. Biraz, evet, ama çok değil. Ali'yle birlikte ilk kez Afrika'dan dönüşümüzü hatırlıyorum. Avrupa'daki ilk günler, kültür şokuydu. Geri dönüşümüzde, Afrika'ya indiğimizden daha fazla zorluk yaşadık ve daha fazla şey idrak ettik. Birbirimize dedik ki: "Orada yaşadıklarımızı asla unutmayacağız." Ama unuttuk. Kendi derdimize düştük. Yemek sofrasında şükran duası ederken, birazcık daha içten ettik. Yediklerimiz biraz daha lezzetli geldi. Ama işte hayatına devam ediyorsun ve bu güzel, ışıl ışıl kıtayı, Afrika'yı bütün artıları ve eksileriyle yavaş yavaş hayatında başka bir yere koyuyorsun. Nadiren koyduğun yerden çıkarıp tekrar bir bakıyorsun, sonra zaman ve mesafe denen o daha güvenli yere geri bırakıyorsun. Fakat her daim bildiğim tek bir şey vardı. Şahit olduğumuz probleme ait yapısal bir bakış sorunu vardı. Bir sonraki seferde benim enerjimi akıtmak istediğim yer de burasıydı.

Böylece Jubilee 2000 ve DATA, on yıldan sonra ilk defa seni o kıtaya sürükledi. PopMart turnesi esnasında Cape Town'da çaldığınızda Nelson Mandela'yle tanışmış mıydınız?
Hayır, ama Başpiskopos Tutu'yla tanışmıştık. Nelson Mandela'nınki yirminci yüzyılın en güzel hikâyelerinden birisidir. Fakat Başpiskopos Tutu'nunki yirmi birinci yüzyılın en güzellerinden.

Neden öyle dedin?
Çünkü onun Gerçekler ve Uzlaşma Komisyonu'ndan çıkarılacak dersler Ortadoğu'ya uygulanabilir, İrlanda'ya, Kosava'ya, bir sürü yere uygulanabilir. Son elli yılın en önemli hikâyesi

bu. Bir şekilde bu yeni Afrika liderleri fark etti ki, gerçekler bazen adaletten daha önemli. Yani cezaî takibatın olmadığı bir düzlemde, insanlardan öne çıkıp apartheid döneminde işledikleri suçları itiraf etmelerini istiyorlar; ister polis olsunlar, ister açık renk, ister koyu renk, ne tür suç işledilerse... O korkunç "yanan kolye"yi hatırlıyorsundur. Bunlar tüyler ürpertici suçlardı. Ama mahkeme kurmadılar, yeni bir tür toplantı yapmaya başladılar. Bir polis, kötü muamele ettiği ailenin karşısında duruyor, evin ya da teneke barakanın erkeği polise soruyor: "O gün yeşil zeytin renkli elbisesi olan bir kadın gördün mü?" Polis diyor ki: "Renkleri hatırlamıyorum." – "İsmi Melinda'ydı, yeşil bir elbise giyiyordu. Gördün mü onu? Onu vurduğunu hatırlıyor musun? O benim karımdı." Gözlerinden yaşlar süzülen polis "Onu hatırlamıyorum. Ben sadece kalabalığa ateş ettim." diyor. İnsanı harap edici sahneler. Fakat Başpiskopos Tutu, eğer ülke ileri gidecekse temizlenmesi, pişmanlık duyması gerektiğini ve belki de kovuşturmanın bunun kadar önemli olmadığını hissetti. İnanılmaz bir şey, araştırıp yazman lazım bunu. O gezi sırasında U2 o merkezi ziyarete gitti; on yılın ardından benim Afrika'ya ilk yolculuğumdu. Dördümüz gittik. Çok ağır bir deneyimdi. Bizi Uzlaşma Komisyonu'nun olduğu yere götürdü. Donakalmıştık, ama yine komedi de eksik değildi. Bu koca adamın beni payladığını hatırlıyorum... [*gülüyor*] Gerçekten bir dönüm noktasıydı.

Nasıl payladı seni?

Onunla nazik nazik konuşuyorduk. İnsanlar arasında "Baş" diye anılıyor. İşte konuşmalar şöyle gidiyor: "Baş, bu Edge (Köşe)." Sürekli gülüyordu, koca yürekli, koca beyinli güleç bir adamdı. Sonra ben dedim ki: "Bütün bunlarla çok meşgulsünüz. Dua etmek ve meditasyon için vaktiniz kalıyor mu?" Durdu ve dedi ki: "Sen ne diyorsun? Eğer onları yapmasaydım, bunları yapabilir miydim?" Ben bu azarı kendi hayatıma dair aldım, çünkü ben de çok meşgul oluyorum, yapacak çok şey var. O zamanlar kendi kendime düşünmeye, duaya ve meditasyona istediğim kadar vakit harcıyor

muydum, emin değilim. Rahip değilim, ama sessizlik içinde daha fazla vakit geçirmek istiyorum ve o sıra geçirmemiştim. O yüzden de söylediğini bir azar gibi hatırlıyorum.

Sen böyle hissetmişsin. Belki de onu demek istememiştir.
Tabii, belki de. O bir komedyen. O gülmeye başladığında, gökyüzü, ağaçlar, oda şekil değiştiriyor. Bir aziz için fazla oyunbaz. Dedi ki: "Gerçekler ve Uzlaşma programında çalışan sizinle tanıştırmak istediğim birileri var. Onlarla tanışmak için gelir misiniz?" "Tabii, kesinlikle..." dedik biz de. Gittik, altı yüz kişilik bir odaydı. İçeri girerken bize eşlik etti. [*taklit ederek*] "Bayanlar, baylar, size İrlanda'dan bir grup getirdim, sizin için çalacaklar... U2!" Sadece birbirimize baktık. Bir tane akustik gitarımız bile yok, ne çalacağız ki? Biz bunun bir fotoğraf operasyonu olduğunu sanıyorduk, hani olur ya, tokalaşılır falan filan.

Ee, ne yaptınız?
Müziksiz söyledik.

Ne söylediniz?
"Amazing Grace" (Şaşırtıcı Merhamet)

Dördünüz birlikte mi? Adam da mı söyledi?
[*gülüyor*] Ben bunu pek şarkı söylemek olarak saymıyorum. Onlar da katıldılar, onların sesleri çok daha güzel. Fakat Başpiskopos'unki tam Merhamet'in hayata geçirilişinin hikâyesi. Karma'yı yarıda kesen Merhamet; işte Gerçekler ve Uzlaşma Komisyonu bunun üzerine kurulu. O yüzden de çok doğru bir şarkı gibi geldi. Sonra da sanırım "I Still Haven't Found What I'm Looking For"u (Aradığımı Hâlâ Bulamadım) söyledik.

Oradaki kitle şarkının sözlerini biliyor muydu?
Pop hayat sağolsun, "I Still Haven't Found What I'm Looking For"un nakarat kısmını biliyorlardı. Asansörler, Holiday Inn orkestraları, muhtemelen bizi daha önce bu şarkıyı söylerken hiç duymamışlardı. Halbuki grup Güney Afrika'da

gayet popüler. Umarım o şarkıyı söyleyenlerin aslında biz olduğumuzu anlayacaklar bir gün.

Güney Afrika'daki kalabalıktan ne tür bir duygu edindin? Avrupa'da ya da Amerika'daki seyirciler gibi mi davrandılar, yoksa tamamen farklı mıydı?

Güney Afrika'da ne zaman büyük kitlelere seslensen, o birlik duygusu, geçirdikleri ve sağ kalarak atlattıkları şeyler- apartheid seni heyecanlandırıyor. Fakat artık ondan kurtulduklarına göre, şimdi AIDS'le yüzleşmek zorundalar. Bu insanlar kendilerini o kadar çabuk yeniliyor, o kadar inanılmazlar ki. Sen gidip bir konser veriyorsun, sanki kapıda "siyahlar giremez" yazıyor. [*gülüyor*] Sanki karşında İrlanda dinleyicisi var. İrlandalı gibi görünüyorlar. Tamam, belki yüzde on, ama kültürel olarak rock müziğe çok bayılmıyorlar. Dert değil de, komik. Apartheid'ın sonunu her yerde görebiliyorsun, ama müzikte değil. [*gülüyor*]

İlk kez Nelson Mandela'yla karşılaşman nasıldı?

İlk seferinde onu görmedik. Cape Town'un dışında kendi evinde tanıştım onunla. Oradaki evlerden biri işte, tam olarak yerini hatırlamıyorum. Güneşli bir gündü, evi de çok güzeldi. Ailesinden birileriyle birlikte oturuyordu. Camın önünde kocaman çok güzel ağaçlar... Ruhu kadar hali, tavrı da çok güzel bir adam. Bana dedi ki [*taklit ederek*]: "Benim gibi yaşlı bir adamı ne için görmeye gelesin ki!" Birden kahkahayı patlatıyorsun! Bunu hep yapıyor.

İlişki kurmak kolay mıydı? Yani adam abide gibi bir şey ya...

Ama işte öyleymiş gibi davranmıyor. Tek başına bir tevazu dersi. Eğer Tutu "merhamet" ise, o da "bağışlayıcılık", kötü niyete tahammülü yok. Yirmi üç yılın ardından cezaevinden çıktığının ilk altı ayı içinde, bir zamanlar düşmanı olan bir sürü kişiyle arkadaşlık kurdu. Politika ve fedakârlığın gerçek dünyasına tekrar geçişi o kadar hızlı oldu ki. Daha önce de ilan etti-

ği gibi elmas endüstrisini devletleştirecekti, Güney Afrika'nın muazzam ulusal kaynaklarının ve iş sahalarının başında belki çok da hayırlı insanlar bulunmadığını düşünerek, derhal işin bu kısmına yüklendi. Ticaret dünyasıyla arkadaşlık kurdu. Ortaya çıktı ki, elmas işinin gösteri dünyasıyla senin sandığından daha fazla bağlantısı var. Toprağın altında herhangi bir kuyumcunun bilmek isteyeceğinden çok daha fazla elmas var. Ancak piyasayı çok dikkatli bir şekilde manipüle edersen değerini buluyorlar. Kartel değil, ama elmas endüstrisi çok cingöz: bir yanlış hareketle, mutlu bir çiftin evlilik yüzükleri bir aile serveti olma özelliğini bir anda kaybedecektir. Bunun gibi şeyler, Mandela ve iktidara geldiğindeki kabinesi hakkında çok şey anlatıyor. Bu geçiş sürecinde kan dökmeden, hır gürden sıyrılabilmeleri de çağımızın en büyük mucizelerinden.

Mandela'yı bu kadar farklı yapan ne?

Hayal gücü. Henüz uzakta olan geleceği görme, tatma ve neredeyse ona dokunma yeteneği. Onun durumundaki insanların çoğu, kaybettikleri şeye, geçmişe odaklanmayı seçerdi. O ise sadece gelecek hakkında düşünüyor. Amatör ressamlığı üzerine bir makale okudum. O sırada seksen yaşında ve gazetecilere resim sevgisinin emekliye ayrıldığı zaman işe yarayacağını söylüyor. Bu kadarı fazla artık.

Mandela'yla birlikte sahneye çıktınız. İlk seferi ne zamandı?

İkimizin de katılmayı kabul ettiği Barselona'da bir etkinlikte. Etkinliğin çok şahane bir ismi yoktu, ama akılda kalıcıydı: "Frock and Roll"! Nelson Mandela Vakfı yararına yapılan bir moda ve müzik etkinliği. Arkadaşım Naomi Campbell organize ediyordu. Biz katılmayı kabul etmiştik, ama düzenleyenler bir sürü kargaşa yaşadı. Şehir etkinlikten büyük bir heyecan duymuştu, ama kimse olacak mı, olmayacak mı diye de emin değillerdi. Tam son gün katılanlardan çekilenler oldu. Nihayetinde galiba ben vardım, Wyclef Jean, Alexander McQueen, Galliano ve bir iki insan daha vardı. Fakat sa-

at yedide 20 bin kişilik oturma alanı olan mekânda 500 kişi vardı. 8'de iki bine çıktı. Mandela'nın sekizde çıkması gerekiyordu. Ama onu biraz ileri attılar. Bir karmaşa yaşandı. İnsanlar etkinliğin iptal edildiğini falan düşünmeye başladılar. Sekiz buçuğa kadar bekledik. O saatlerde dört bin kişi olmuştu. İnsanlar eve gidip kardeşlerini falan getirdiler galiba. Organizatörler Mandela'yı endişelendirmek istemediklerinden ışıkları kapattılar.

Yani çok insan gelmiş sansın diye kandırmayı denediler.
Evet, ama tatlı bir şekilde kandırdılar. Fakat o kolay kolay kandırılacak bir adam değil. Ben de onunla birlikte çıktım, solunda ben varım, diğer tarafında Naomi. Biz ayakta duruyoruz, küçük kalabalık, olması gerektiği gibi onu alkışladı, ona tezahürat yaptı. Mandela mikrofonu aldı ve o bilge gözleriyle bakarak [*taklit ederek*]: "Büyük beklentilerinizin olması tehlikeli bir şeydir. Size itiraf ediyorum, Barselona'ya gelirken benim de büyük beklentilerim vardı" dedi. Kalabalık biraz rahatsız oldu bundan.

Sanırım sen de öyle...
Ben ayakkabılarıma bakmaya başladım. Uzunca bir durakladı, herkes ter dökmeye başlamışken, mükemmel bir dramatik zamanlamayla devam etti: "Bilmenizi istiyorum ki, bu, hayatta hak etmediğim ve ummadığım bir karşılama. Buraya beni görmeye ve Nelson Mandela Vakfı'nı desteklemeye geldiğiniz için teşekkür ederim. Hepinizin buraya gelmiş olması büyük bir onur ve gururdur!" Kalabalığa bir baktım... birden mekân gözüme dolu göründü! Aynı miktarda insan vardı, ama artık boş gözükmüyordu. Çünkü onun dünyayı görüş şekli bu. Kodeste yirmi küsur sene geçirirsen, dışarıdaki her günün iyi bir gündür. Dediğim gibi tevazusu çok etkileyici. Orada, bizim dünyayı görüş şeklimize dair bana bir ders verdi. Hatırlıyorum, çocukken dışarı bakar, menajerimize sorardık: "Mekânda kaç kişi var?" O da derdi ki: "Ee, 120. Kapasite 500 kişi, ama fena değil, iyi görünüyor..." Bunu duyunca sinirden has-

talandığımı hatırlıyorum ya da Bristol'da on bir kişiye çaldığımızı ... mükemmeldi. Kim gelirse gelsin, biz hep elimizden gelenin en iyisini çaldık. Fakat Nelson Mandela'nın verdiği ders dünyaya bakmanın şahane bir yöntemini – elindekinin bazen yeterli olandan bile fazla olduğunu öğretiyor.

Az önce performans konusunu açtın. Bazen aklımdan geçer. Ne yaparsanız yapın size bayılan, tapan insanların karşısında sahnedeyken hiç kendini tuhaf hissettiğin oldu mu?
[*bölerek*] Ama onlar bize tapmıyorlar ki...

Tamam, size tapmıyorlar. Ama demek istediğim, siz ne yaparsanız yapın, hatta siz kötü gününüzdeyseniz, bok gibi çalıyorsanız bile, onlar hayatlarının en iyi zamanını geçirmeye hazırlar. Ben kesinlikle böyle bir geceye şahit oldum. Senin için garip değil mi bu?
Gördüğün gibi işte, bize tapacaklarını sanmıyorum. Daha önce de dediğim gibi, o çığlıklar, o dipten gelen gürlemeler aslında kendileri için. Bir U2 konserinde, aslında birçok rock konserinde yaşanan bu. İnsanlar kendi ruhlarını haykırıyor, kendileri için haykırıyor, çünkü hayatları o şarkılarla sarmalanmış durumda. Biri başlayınca, hepsi koyveriyor. Bizimle ilgili değil yani mesele – kendileriyle ilgili. Biz çok iyi çalmazsak, bir dahaki sefere orada olmazlar. Tam da böyle işliyor bu iş. İnsanlar her şeyi fark ediyor, kaldı ki biletler de para... İnsanların orada bulunmasının nedeni, gösterimizde gerçekten onlara kendilerini sunmamız. O yüzden de ben burada tapınan kitle gibi bir şey görmüyorum. Bence bu söylediğin neredeyse Hollywood işi bir fikir. Asıl olan biten bundan çok daha karmaşık. O insanlar kimseye tapmıyor.

Gerçekten mi? Ciddi misin?
Şili'de inanılmaz bir şey oldu – aslında bu birkaç defa yaşandı. Sen buna fikir ayrılığı diyebilirsin. Ne dersen de, sanırım senin tapınma teorini çürütüyor.

Kulaklarımı dört açtın.
Şili'de ülkede çok tartışma yaratan, "Mothers of the Disappeared" (Kayıp Anneleri) isimli şarkımızı çaldık. Birçok aile "devlet polisinin" nezaretinde çocuklarını "kaybetmişti". O gece konserin televizyonda yayınlanmasını istedik. Nüfusun büyük çoğunluğu bilet parasını karşılayamazdı, ama böylelikle izleyebilirlerdi. *Madreleri* sahneye çıkardım, mikrofona kayıp çocuklarının isimlerini söylediler. Sonra ben sanki oradaymış ya da evinde bizi izliyormuş gibi Pinochet'ye hitaben konuştum, ki aslında izlemediğinden eminim. Dedim ki: "Bay Pinochet, sizin yargıcınız Tanrı olacak, ama en azından bu kadınlara çocuklarının kemiklerinin nereye gömüldüğünü söyleyin, çünkü yıllar geçti, hâlâ sevdiceklerinin nerede olduğunu bilmiyorlar. Görüyorsun ki..." Çünkü onun ya da bazı generallerin, yerlerini bildiklerini düşünüyorlar. Fakat birden kalabalık ikiye ayrıldı. Bir taraf alkışlıyor, bir taraf yuhalıyor, çünkü yaşananlara dair hisler hâlâ karışık. "Burada sadece bizim tarafımızda olan insanlar yok. Bizimle aynı fikirde değiller, burada, bize bunu bildirmek istiyorlar..." diye düşündüm. İki şarkı sonra tekrar alkışlamaya başladılar. İnsanlar zeki. Daima seninle aynı fikirde olmak zorunda değiller. Rock dinleyicisi, U2 dinleyicisi sandığından daha zeki. O entel-dantel sürüsü gibi değiller, entelektüel hiç değiller, ama düşünen insanlar hepsi.

Sanırım müzik senin ne düşündüğünle değil, daha çok ne hissettiğinle ilgili. Buna U2'nun müziği de dahil.
Bu kesinlikle doğru. Duygular düşüncelerden daha güçlüdür.

Ama U2 aynı zamanda düşüncelerle de ilgili. Belki de burada bir çelişki var.
Ben bunu bir çelişki olarak görmüyorum. Bence kafa kafaya çalışıyorlar. Neyse, benim şimdi koşturmam lazım.

16. İnanca karşı şans

2004 yılının Haziranında, on sekiz ay sonra ilk defa Killiney'e gittim. Bono'yla birlikte "oturup kitabın müsveddesi üzerinden geçmek" emelim defalarca tasarlanmış, ama her defasında ertelenmişti. O yüzden de müsvedde gayet temiz görünüyordu. Mutfakta aceleyle içilen birer fincan kahvenin ardından Ali'nin gidişiyle ev terkedilmiş gibi oldu. Başlamadan önce, Bono grubun yeni tamamladığı şarkıları bana dinletmek istiyordu. Şarkılardan bir tanesi daha önce babasının cenazesinde söylediği "Sometimes You Can't Make It On Your Own"du (Bazen Tek Başına Yapamazsın). Ne mutfaktaki, ne de çalışma odasındaki müzik sistemi çalışıyordu. Nihayetinde bitmemiş stüdyo kaydını kızı Eve'in portatif müzik setinde dinledik. Ben malum, terzi kendi söküğünü dikemez esprisini yaptım. Elton John'un evinde de aynı şey yaşandığını söyleyince Bono rahatladı.

Bono, kulaklıklarından doğruca kulaklarına ulaştığı için hayranlarının onu en iyi arkadaşlarından daha iyi tanıdığını söylemişti daha önce. Eee, ben bunu inkar edebilir miyim? İşte şarkılarını arkadaşlarının kulaklarına da söylüyor. Yanına oturmuş şarkıyı dinlerken, arabadaki asap bozucu yolcular gibi sürekli araya giriyor, kendi bölümlerini kayıtla beraber söylüyordu. Tek farkı, asap bozucu değil, dokunaklıydı. Dinlediğim üç şarkı da üzerimde büyük bir etki bıraktı, özellikle de "City of Blinding Lights" (Göz Kamaştıran Işıkların Şehri). Bu şarkıda eski U2'nun o özgün hüznü ve ezici melankolisi, aynı umutsuz arzuyla karılmıştı. Grup, sesi hem yirmi beş yaşında, hem de yeni doğmuş hissi veriyordu.

Neyse, işler –hiç şaşırtıcı olmayan bir biçimde- planlara göre gitmedi. Tabii ki Bono birkaç saat müsaitti, ama "müs-

veddenin üzerinden geçmek" gündeme bile gelmedi. Her yanı soru işaretleri ve aklıma gelen sorularla kaplı metni yanında getiren sadece bendim. Bono kendininkinin nerede olduğunu bilmediği gibi, bunu umursuyor gibi de görünmüyordu. Sadece telefonun yanında kitabın bir bölümünü buldum; cevaplarından bir tanesi esrarengiz bir şekilde yuvarlak içine alınmıştı (yok, kahve fincanı lekesi değil). Babası ve çocukluğu hakkında daha fazla konuşmam gerekiyordu. Bu konularda biraz ketum davranmış gibiydi. Sonucu biliyorsunuz; birinci, ikinci ve dördüncü bölümlerde yolunu buldu.

Yeni Maseratisi'yle ("Her şeyi Almanlara bırakmamamız lazım" diyerek) geçmesi için kapılar açılırken U2'nun yeni şarkısı "Vertigo"yu söylemeye başladı; o anda bana, 1979 dehasından kalma keşfedilmemiş bir punk-rock şarkısı gibi gelmişti. Bahçe kapısının hemen dışında davetsiz bir ikili, vakur bir babayla genç oğlu, bir an olsun görebilmek için bekledikleri, arabasını kendi kullanan Kral Bono'ya saygıyla el sallıyorlardı. Bana öyle geldi ki duydukları bu saygı daha çok, bir yirminci yüzyıl şairine, ulusal kahramanınaydı, bir rock yıldızına değil.

Bir iki hafta sonra tekrar telefonda görüştük. Meğer ikimizin de kafasında aynı konu varmış. Bono'nun, yeni yatırım yaptığı firma Elevation Partners'ın yönetim kuruluna katılacağı haberi *Wall Street Journal*'da daha yeni çıkmıştı. Robert A. Guth'un haberi şöyleydi:

> *Rock grubu U2'nun solisti ve yoksulluk karşıtı aktivist Bono yeni bir faaliyete girişiyor; medya ve eğlence dünyasına yatırım yapıyor. 44 yaşındaki rock yıldızı, tecrübeli teknoloji yatırımcısı Roger McNamee ve nisan ayında video oyunları üreticisi Electronic Art Inc.'deki başkanlık görevini Elevation için terk eden John Riccitiello tarafından, bu sene başında kurulan, yeni Silikon Vadisi yatırımı Elevation Partners'a katılıyor. Bu ay başında Apple Computer Inc.'deki finans müdürlüğü görevinden emekliye ayrılan Fred Anderson da, 60, Elevation'a katılacak.*

Bono'nun katılımı, Elevation'ın profilini hızla yükseltmeli, ki sermayeye aşina olan kişiler, medya ve eğlence sektöründeki kargaşada kâr arayan şirketlerin satın alma ve yatırımlarıyla başlangıçta 1 milyar dolara çıkacağını söylüyor. Elevation'ın, internet ve diğer dijital teknolojilerin gelişiyle bölünen medya ve eğlence sektöründeki şirketlerde yatırım fırsatlarını kollaması bekleniyor. Müzik, sinema, yayıncılık ve diğer geleneksel medya endüstrileri, -internet ve cep telefonlarının da dahil olduğu- yeni dağıtım kanallarını kendi çıkarları için kullanmanın yollarını bulmakla boğuşurken, bir yandan da bu teknolojilerin imkân verdiği korsanlığın önünü almaya çalışıyor.

Üçüncü sorumu yanıtlarken, Bono bir kez daha Afrika mevzusunu açmanın bir yolunu buldu. Fakat galiba ben de gayet ustaca, bu şeytanı atlatmayı bildim.

Sanırım bugün bir işadamıyla görüşeceğim.
Tabii ki. Bu hafta *Wall Street Journal*'daki yazıyı gördün mü?

Evet, ona az sonra geleceğim. Fakat o kurulun eşbaşkanı olduğuna göre sana nasıl hitap etmeliyim merak ediyorum: "Bay Başkan" olur mu? Bu da babamın eskiden anlattığı, komik olduğu kadar saçma bir hikâyeyi hatırlattı. Babam Milano'da büyümüş. İtalyanların kulağa heybetli gelen unvanları sevdiğini biliyorsun; öyle ki, birine sadece "beyefendi" – "*signore*"- diye seslenmek hakaret bile sayılabilir. Milano'da bir caddede karşıdan karşıya geçen bir adam var, aklı başka bir yerde, yürüyor ve on saniye içinde de bir araba kendisine çarpacak. Biri dikkatini çekebilmek için umutsuzca bağırıyor: "*Attenzione, dottore*!" Tepki yok. Sonra daha yüksek sesle sesleniyor: "*Avvocato, attenzione*!". Hâlâ tepki yok. Adam bu sefer ellerini de çırparak avazı çıktığı kadar bağırıyor: "*Commendatore! Attenzione!*" Fakat adam dönüp bakmıyor. Ve o caddedeki bir kişi de çıkıp Beyefen-

di! diye seslenmeye cüret edemiyor. Güm, araba talihsiz adamı eziyor, yolun kenarındaki cansız bedeninin etrafını, bütün olaya şahit olmuş, ağzı bir karış açık bir kalabalık sarıyor. Wall Street Journal'daki şeyi okuduktan sonra, şimdi Bono'ya bu yeni mevkisinde nasıl hitap edeceğim diye düşündüm. Yani insanlar artık sana Bono diye hitap etmemeye kalkışırlarsa senin için tehlikeli olabilir. "Seni pis kapitalist domuz" nasıl? Sana seslenildiğini anlar mısın? [*Bono gülüyor*]

Suçluyum, sayın hakim! Tabii, bu benim için büyük iltifat, gayet iyi uyuyor. Domuzlar faydalıdır. Çiftlikteki en temiz hayvandır ve evde de domuz pastırması olur böylece.

Bir domuz olarak görkemli hayatının ayrıntılarına girmek istiyorum. Öncelikle, domuz olmayı gerçekten istedin mi? U2'da grubun doğuştan iş adamı sen misin?

İlk kez plak anlaşması yaptığımızda, grubun menajeri olarak ben gittim [*gülüyor*], çünkü Paul [McGuinness] gayet akıllıca "Plak anlaşmasına daha hazır değilsiniz" demişti. Daha iyi şarkılar yapmadıkça plak şirketlerine gitmek istemiyordu. Ama ben şarkılarımızda bir numara olduğunu düşünüyordum. Ali'yle birlikte Londra'ya gittim. 1978'de birimiz on sekiz, birimiz on yedi yaşındaydık. Daha önce Londra'ya hiç gitmemiştim. Bizim için çok özel bir seyahat olmuştu. Bir misafirhanede kaldık. Demo kaydını plak şirketlerine, sonra da *NME, Sounds, The Record Mirror* gibi dergilere götürdüm. Elimde kayıtla öylesine bir yere uğradığımı, daha önce yazılarını okuduğum, tanışmak istediğim gazetecilere dinlesinler diye kaydı verdiğimi hatırlıyorum. Genelde "Bak, eğer hoşuma giderse, sonra seni ararım" derlerdi. Ben de laflarını kesip: "tamam bir saat sonra arıyorum" derdim. [*gülüyor*] "Nee!" derlerdi tabii.

Bu doğru. O günlerde işler böyle yürüyordu. Bir rock dergisinin ofisine gidip, yazı işlerinin kapısını iter girerdin. Kapıda koruma falan yoktu, elinde kasedin mi var, yazın mı var, neyin varsa teklif edebilirdin.

O yazarların hepsi bana karşı çok nazikti. Öyle seyyar satıcı gibi müziği etrafta dolandırdıktan sonra, iki plak şirketi bize anlaşma önerdi. Ama bunlar Paul'le menajerlik anlaşması yapmadan önce oluyor. O yüzden de eve döndüğümde biraz dehşete düşmüştü. İki plak şirketi bizimle anlaşma yapmak istiyordu, ama o daha menajer olarak bir kağıda imza atmamıştı. Hemen attı. Biz hiçbir zaman bu anlaşmaları bir sonuca bağlamadık. Ama önemli olan nokta, yeteneğin varsa, onu korumaya da ihtiyaç duyuyorsun. "Ben sanatçıyım. Beni bu pis akçe işlerinden, cafcaflı müzik piyasasından koruyun" klişesine asla prim vermedim. Bu çok boktan bir şey. Bu gerçekten boktan! Yılladır yaşanan bu. Ben sadece "Buna bir son verin!" demek istiyorum. Çünkü biliyorum, ben o grupların çoğuyla birlikte büyüdüm. Bazıları hayatta görebileceğin en iğrenç, bencil, karanlık tipler. Diğer taraftan o plak şirketlerinde çalışan, akşamları evlerine eşlerinin yanına dönen insanlardan bazıları birlikte tatile çıkmayı isteyeceğin kişilerdir. Son derece etik, inanılmaz ilham verici iş adamları da tanıyorum, ağzından bal damlayan kanı bozuklar da. Yani dünyaya o tarz bir bakışa sahip değilim.

Aldığın ilk önemli iş kararı neydi?

Grup içinde her şeyi eşit olarak böldüğümüz bir çeşit kooperatif başlattık. Bu, normalde gruplarda yaşanan, kimin şarkısı albüme girecek, kiminki girmeyecek türünden tartışmaları hızla bertaraf etti. Bunu bize dayatan Paul'dü ve böylelikle bize yıllar boyu sürecek inanılmaz zekice bir öneride bulundu. Şarkılarımızın mülkiyetini, telif hakkını, hatta master kayıtlarını bile korumamızın iyi olacağını akıl eden de Paul'dü. Böylelikle bir noktadan sonra, sanırım 1985 gibiydi, Island Records ile anlaşmamızı yaptık, biz daha düşük telif yüzdesi aldık, ama günün sonunda, yani sözleşmeler bittiğinde, sanırım sana daha önce de bahsettiğim gibi, bütün master kayıtlar ve telif hakları bize dönüyordu. Bu da Chris Blackwell'e minnettar kalmam için başka bir sebep.

Yani kısa bir süre içinde U2 pis akçe işleri ve cafcaflı müzik piyasasıyla zehirlendi.

U2 piyasa içinde hiçbir zaman aptal olmadı. İçimizde kendimizi nasıl sağ kurtarabileceğimize dair çok güçlü bir his vardı. Aslında Londra'da, New York'ta ya da Los Angeles'ta değil, Dublin'de yaşayarak biz kendi kendimizin plak şirketi haline geldik. Bütün gün boyunca oturup dünya barışı ne olacak diye merak etmiyoruz. Hippi sürüsü gibi takılmıyoruz ortalıkta. Biz punk rock'tan geliyoruz, onun en tepesindeyiz. Keşke daha da tepesinde oturabilseydik, ama bu kadarı da o hikâyenin mühim bir kısmı. Kısa bir süre önce piyasadan insanlarla konuşuyordum. Hikâyemi anlattığımda tamamen hayrete düşüyorlar. Yani hiçbir fikirleri yok. U2 ismini plak şirketinin bulduğunu sanıyorlar! Ya da başarıya uzanan yolumuzu planlayanın menajerimiz olduğunu... Doğruya doğru. Paul McGuinness zaman içinde doğruluğu kanıtlanan ilkeler konusunda bize akıl hocalığı yaptı ve plak şirketi yolculuğumuzda bize yardımcı oldu. Fakat kaderimizi idare eden fazlasıyla biziz, hep de öyle oldu. Bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Kendini "gezgin bir satıcı" olarak tarif ettiğini hatırlıyorum. [*Bono gülüyor*] Birçok sanatçı meslek sırlarını saklamayı tercih eder.

Doğru. Hayır! Son yıllarda Afrika'daki işlerim vesilesiyle ticaret konusunda bir aydınlanma yaşadım. Benim için her şeyi baştan aşağı değiştirdi. Afrikalıların kurtulabilmek için ticari bir yol aradığını görmeye başlıyorsun. Afrika'nın en büyük sorunlarından biri girişimcilik kültürünü besleyebilmek. O zaman da kapitalist çivinin sivri ucunun sahip olduklarını görüyorsun. Oysa bir de geniş ucu var. Küreselleşme negatif bir terim haline geldi. Küreselleşme, iletişim demek gibi bir şey. Küreselleşme, ta seksenlerin başında, uluslararası para akışına dair kısıtlamaların kaldırılmasıyla şekllen gerçekleşti. Ama ondan önce, küreselleşmenin denizcilik ve ticaret ile başladığını da söyleyebilirsin. Ve görünen o ki denizcilik şerden çok...

...hayır getirdi...

...hayır getirdi. Afrika'nın daha azına değil, daha fazla küreselleşmeye ihtiyacı var. Bence bu çok komik. "Küreselleşme! Afrika'ya neler yapıyor?" Ve Afrikalılar da diyor ki: "Ne demek istiyorsunuz? Biz yüzünü görmüyoruz ki!" Eleştirenlerin demek istediği küreselleşmenin suistimal edilmesi.

Sanırım konuyu saptırıyorsun.

Söylemek istediğim şey, bir iki şirket kurdum. Ticaretin –bilinçli ticaretin- Afrika'yı ileriye götürecek yol olduğunu gördüm. Mesela eşim ve tasarımcı Rogun'la birlikte Edun diye bir şirket kurdum, giyim üzerine. Bu senenin baharında [2005] başlatıyoruz. Buraya çok fazla zaman, enerji ve sermaye yatırdık. İnanılmaz bir şey. Bunun, bir iş olarak yürümesini, kâr getirmesini istiyorum, ama aynı zamanda üretim zincirindeki herkese bir katkı sağlamasını da istiyorum. Şirketimizin özünde "dört saygı" gibi bir anlayışımız var: birincisi, giysilerin yapıldığı yere saygı. Üretimin tamamen Afrika'da, ama kesinlikle gelişmekte olan ülkelerde yapılmasını istiyoruz. İki, üretenlere saygı. Üç, ürünler için kullanılan malzemelere saygı. Mümkün olduğunca organik pamuk kullanmaya çalışıyoruz. Dört, onları satın alacak olanlara- müşterilere saygı. Afrika'yla iş yapmak istiyoruz, çünkü onların istediği şey bu. Ben de bunu kolaylaştırmak istiyorum. Çalışanları, müşteriyi ya da üreticiyi kazıklamadan da kâr edilebileceğini söylemek istiyorum. Bizim giysilerimizin kendi hikâyelerini anlatmalarını ve bunların da şahane hikâyeler olmasını istiyoruz. Çünkü bir kot pantolon aldığınızda, isteseniz de istemeseniz de o pantolonun hikâyesi, pamuğun yetiştiği yer, onu yetiştirenler, fabrikada dikişçilerin ne tür muamele gördüğü, bütün bunlar pantolonunuza işlenmiş oluyor. Eğer işler iyi başlamış, iyi sürmüş ve iyi nihayetlenmişse, yani süreçteki herkes hakça muamele gördüyse, işte o zaman [*gülüyor*] o giysileri giydiğinde, kendini de, pantolonunu da daha iyi hissedersin. İyi bir Karma olacak. Tabii çocuklar tarafından üretilmemişlerse. Ali demişti ki: "Çocuklar ta-

rafından üretilmemiş çocuk kıyafetleri almak istiyorum." Şu aralar bu türden ticari fikirler beni heyecanlandırıyor.

Edun senin diğer şirketin Nude gibi bir şey mi?
"Edun", "Nude"un tersten yazılışı. Nude, benim ağabeyimle birlikte başlattığım sağlığa saygılı-fast-food zinciri. Şu sıralar, Afrika'da üretilen çikolata ve kahve, Hindistan'da üretilen makyaj malzemeleri gibi sağlığa saygılı ürünler zincirine dönüşüyor. Yine, oraya gelene kadar bir hikâyelerinin olduğu, kendileri kadar hikâyeleri için de satın almak istediğin yeni ürün dizileri yaratmak çok heyecanlı.

Fakat Bono sen bir müzik grubunda sanatçısın. Senin birinci vazifen bu. Yarı zamanlı hayırsever bir mücadeleciye dönüştün. Ve şu anda da neredeyse tam zamanlı bir iş adamı haline gelmek üzeresin. Bunların seni U2'daki ustalığından uzaklaştırmasından korkmuyor musun; ya da Bolonya'da kullanılan bir terimle söyleyelim, bir rock grubunda olmanın verdiği "seksapelden"...
Ama bu hiçbir zaman olmayacak. İş dünyasıyla ilgili bütün işlerimi haftanın bir gününde yapıyorum. Zaten bir günde bitiremiyorsam, fazlasını yapmak da istemiyorum. Bütün olan biten bu. Bunları da eşimle birlikte yapıyoruz. Yani aslında Ali yapıyor. Elevation Partners'da da aynı şey. Onlara bunun için haftada bir günüm olduğunu söyledim.

Klişe için bağışla, ama bütün bunlar çok da rock'n'roll değil, değil mi?
Sanırım müzisyenlerin iş adamı olamayacağına dair altmışlardan taşıdığımız çok yük var, çünkü –hey adamım!- sen oralarda olmalısın, güneşin doğuşunu izlerken, etrafında saçını fırçalayan güzel kızlar sürüsü, ot içip ayaklarını nehre sokmalısın.

Böyle şeyler hiç yaşamadığını söyleme bana.
Aslında üzerinde düşündükçe kulağa daha güzel geldiğini söylemem lazım. [*gülüyor*]

Bunu da bir hazla tarif ediyorsun.
Doksanların ortasında güneş doğarken bir sürü şey yaptım. Şu anda da saçımın yıkanmasından daha iyi bir şey düşünemiyorum. Altmışları sevdim. Pop'un rönesansıydı. Fakat artık farklı stratejiler gerektiren, farklı zamanlardayız. Mesela hip-hop kültürüne bak, o ticarileşmeye karşı eğilim artık işlemiyor. Jay-Z'nin ya da Sean "P.Diddy" Combs'un kendi giysilerinden üretim de yapmaları seksi bir şey. İnsanlar bunu seviyor. İnsanlar girişimci bir ruh görmek istiyor. Sevdikleri yıldızların bunun dışında kalmasını arzulamıyorlar.

Müzikte bilinçdışı bir ırk ayrımı var gibi görünüyor. Bir tarafta kafadan materyalistik işlerle uğraşan şehirli siyah müziği var, diğer tarafta para ve iş dünyasını ağzına almaması gereken beyaz müziği...
Doğru. Bir rock grubunun neler yapabileceğine dair yazılı olmayan kurallar var. Ve ben o kuralları yıkıyorum. Zoo TV'den bu yana bunları kırıyoruz. Altmışların bazı güzel fikirlerini kulanmak istiyoruz, ama umuyorum daha az sert olanlarını bir kenara bırakacağız. Biz sadece, "Hayır, bunu yapmayacağız" diyoruz. Kulüpler yerine, daha geniş mekânlarda, stadyumlarda çalmanın nesi yanlış? CD satmanın nesi yanlış? Daha geniş bir ölçekte iletişim kuran bir müzik yapmak istemenin nesi yanlış? Opera yazmanın nesi yanlış? Operalar da çok popülerdi... O zamanlar operalar ciddi müzisyenler tarafından aşağılanırdı. Zamanında durum şuydu: "Bu sadece eğlencelik bir şey. Çok ciddiye almayalım. Bu gerçek müzik değil." Böylelikle bir sürü fikri bir kenara attık. Modaları geçti. İş dünyasına girebiliriz, dünyanın hangi bölümünde duruyorsak, idealizmimizi de oraya taşıyalım.

Ben hâlâ, zihninde bu fikrin nasıl doğup büyüdüğünü anlamaya çalışıyorum. Kendi döneminden, paralarıyla çok iyi işler yapmış müzisyenler aklına geliyor mu?
Müzikte bunun az örneği var, ki benim derdim de bu. Fakat hayatımda en fazla etkisi bulunan kişilerden biri Bob Gel-

dof'tur. Öncelikle, Live Aid sayesinde kendimi Afrika'da buldum. O seyahat boyunca onun dizinin dibinden ayrılmadım. Sonuna kadar benim yanımda olarak beni teşvik etti. Aynı zamanda kendim gibi olabilmem için gereken güveni verdi. Onlarla birlikte takılmak için politikacı olman gerekmiyor. İş adamı olmak için takım elbise giymen şart değil. Her durumda kendin gibi durabilirsin. Ve istediğin kadar bohem de olabilirsin. Her şey sadece fikirlerin kalitesiyle ilgili. Bob'un tek ilgilendiği bu. Onun en büyük kahramanı Samuel Pepys, on yedinci yüzyılda yaşamış İngiliz armatör ve iş adamı.[1] Nihayetinde bizi asıl heyecanlandıran, ister felsefi, ister ticari, ister politik olsun, fikirler. Ben onlara melodiler diyorum. Sanırım bunun hakkında konuşmuştuk. Bir şarkıda olmasa bile benim güzel melodiler duymaya ihtiyacım var.

Bir sürü insan çok parlak fikirlerle ortaya çıkıyor. Fakat hayat sana çoğunlukla birçok engelin o fikirlerin hayata geçmesine izin vermediğini öğretiyor. Yani parlak fikirlerle, Afrika'daki o kadar da parlak olmayan gerçekler arasındaki çelişkiyi tartışmıştık. Bazen bir engelin etrafında yolunu bulamıyorsun.

Tabii ki, benim de bir kör noktam var. Aslında kör noktalarım var. [*gülüyor*] Fakat bunlardan bir tanesi: bazen engelleri görmemem.

Eminim, ama bir noktada da onlara çarpman gerekir.

Evet, bir iki kere gözümü morarttım. Demek istediğim, her daim o engellerin üzerinden nasıl aşılacağını biliyorum. Fakat benim için çoğunlukla işler iyi gitti. O engeli önceden gördüysem, o fikri bu yüzden terk etmiş olabilirim. Neyse ki, U2 zeki insanları bularak o engellerin üstesinden gelmesini bildi. Her zaman eğer biz bir şeyi bilmiyorsak, bilen insanları bulmamız gerektiğini bildik. Avukatlar, muhasebeciler ve plak şirketi; bizim şirketimizi işleten insanların hepsi iş-

1 Samuel Pepys (1633-1703) en fazla *Günlükler*'iyle meşhur.

lerinde en iyi olanlar. Sanırım bu da engelleri aşmayı fazlasıyla kolaylaştırıyor. İşte, yine bulacağız. Bu giyim işi, Edun, bambaşka bir iş. Bana giyim endüstrisinin müzik piyasasını bir kilise şölenine döndürdüğü söylendi. [*gülüyor*] Köpekbalıkları etrafımızda daireler çizmeye başlayacak ve ben köpekbalığı çorbası haline geleceğim. Yani göreceğiz. Fakat Ali'yi ve beni yönlendirmesi için iş dünyasının en tepesinde duran bazı insanlar buldum. Sanırım onlar bu tehlikeli sularla anlaşmamıza yardım edecek.

Köpekbalıklarından söz açılmışken, iş adamı kariyerinde hiç köpekbalıkları tarafından ısırıldın mı? İzi kaldı mı?
Tabii ki, işimizde hatalarımız oldu.

En büyüğü hangisiydi?
Island Records'un satışından çok para kazadık, çünkü bir kısmı da bize aitti. O parayı kişisel olarak sevdiğimiz, ama yatırım yaptıkları alanlarda sandıkları kadar uzman olmayan bazı insanların eline bıraktık. Ve çok para kaybettik.

Ne çeşit bir iş yapıyorlardı?
Bir yatırım portfolyosuydu. Bazıları çok iyiydi, bazıları çok da iyi fikirler değildi ve biz bu insanlara bir sürü para verdik. Bu malum gemi batmaya başladığı zaman, bizi aşağı atlatmaya çalışmaktansa, yatırımın başındaki adam gemiyi su üzerinde tutabilmek için daha fazla para harcamaya devam etti. Sonradan idrak ettim ki, aslında daha satın aldığımızda o gemide bir delik olduğunu herkes biliyormuş. [*kahkahayı patlatıyor*] Velhasıl çok şey öğrendik. Öyle küstah küstah konuşmak istemiyorum. Para kaybetmek iyi bir his değildi. Üstelik dikkatli de olmak zorundasın, çünkü para kaybetmek kadar para sevgisini arttıran bir şey yok. Fakat diğer taraftan bu, kendi işlerimizin daha fazla başında olma, ilgilenme gerekliliğini getirdi. Sanırım seksenlerin bayağı bir başındaydı. Mali problemlerimizi çok ciddiye almamız gerekti, ki bunun anlamı da, bu miktarlarda parayla uğraşıyorsan, da-

ha fazla ihtimam göstermen gerekir; para sadece etrafındaki insanları yoldan çıkarabileceği için değil, sen de yoldan çıkabileceğin için. [*gülüyor*] Çünkü para büyük bir şey, hele paran yokken. Saygı göstermek zorundasın, ama sevginden vermeyi de çok istemezsin. Bu da, müzik yapacağımız bir zamanda bütün grubu bir odada toplamak ve sıkıcı bir sürü iş yapmak zorundasın demek. Ama bunu doğru yaparsan, sadece ayda bir kez yapman yeterli olur ya da benim durumumda haftada bir.

Bir satranç oyuncusunun sonraki bir iki hamlesini de düşünmesi gibi, bir iş stratejisi belirlemek seni korkutuyor mu?
Galiba bazı tuhaf şekillerde evet. Ben insanları çalışırken izlemeyi ve birlikte bir şeyler inşa etmeyi seviyorum. Müzik yapmak, sandalye yapmaya benziyor derim ben. Björk derdi ki [*taklit ederek*]: "Ben bir şekerciyim... biz hepimiz şekerleme yapıyoruz" [*gülüyor*] Sanatçıların herkesten farklı oldukları düşüncesi çok tehlikeli, çok küstah bir fikir.

Seninle ilgili hissettiğim başka bir şey de biraz manipülator olman. Nasıl demeli, "sapkın" desem çok ileri gitmiş olacağım, ama öyle bir yanın var...
[*araya giriyor*] Yok, o kadar da ileri gitmiş olmazsın. [*gülüyor*]

Ama bu sende çok komik bulduğum bir şey. Bir sürü insan seni çok içten buluyor; İrlanda coşkusuyla dolu...
Daha çok İrlanda viskisiyle dolu.

Muhtemelen. Ama aynı zamanda kumarbazsın ya da bir satranç oyuncusu...
Ben aslında kendimi kumarbaz gibi hissetmiyorum. Satranç oyununu sevme nedenim ise her hareketin sayısız yansımasının olması, ama sen hepsinden sorumlusun. Seni iyi ya da kötü bir satranç oyuncusu yapan, geleceği ve verdiğin kararların etkisini görebilme yeteneğin. Şans değil. Bu arada, gö-

rüldüğü üzere ben hiç de iyi bir satranç oyuncusu değilim artık. Ama sanırım... kumarda ne olacağını bilmiyorsun. Ve ben hiçbir zaman o durumda kalmak istemem. Sanırım iş dünyasında, kazaları mümkün olduğunca bertaraf etmek zorundasın.

Sadece bir adrenalin arzusuyla, Vegas'ta ya da Monte Carlo'da hiç kumar oynadın mı?
Çok nadir.

Kazandın mı, kaybettin mi?
Çok şanslı olduğum da oldu, çok şanssız olduğum da. Komik. Ama çok sık yaptığım bir şey değil. Kumarhanelerin beni cezbetmesi başka sebepler yüzünden. İnanca karşı Şans. En sevdiğim konu.

Komik. Ben senin yüzde yüz İnanç'ın tarafında olduğunu sanırdım.
Evet, neye karşı durduğumu bilmek istiyorum. Şans, düşmanı değilse de, İnanç'ın tersidir. Sana keskin bir çelişkiyle izah edeyim. Yıllar önce çok tuhaf bir tecrübem oldu. Bir arkadaşım evleniyordu ve meteliksizdi. Ben de öyle. Gaipten gelen bir sesle, ben bir şekilde onun düğün masraflarını karşılayacağımı biliyordum. Nasıl olacağını bilmiyordum, ama ödeyebileceğimden emindim. Her duanın karşılığını bulacağına inanan bir çocuk gibiydim. Hâlâ da bu konuda çok değişmemişimdir. Her dua karşılığını bulur, ama maalesef bu karşılık bizim istediğimizden daha sık "Hayır" olabilir. [*güllüyor*] Bunu o zamanlar bilmiyordum. Ben de bütün naifliğimle, çocukça, kendi kendime düşünüyordum: "Ah, tabii, mısır gevreği kutularının arkasında yazan yarışmalar var; oradan bir araba kazanabilirsin. Belki onlardan bir tanesini yollamalıyım. Bahse varım kazanacağım ve arabayı ona vereceğim." Neyse, mısır gevreğinin arkasındakini göndermedim ve düğün de gittikçe yaklaşıyordu. Kaçıkça bir şey düşündüm: "At yarışı oynayıp kazanacağım..." İrlanda'nın en

büyüğü olan Milli At Yarışı o haftasonuydu. Dedim ki: "Budur. Tamam, sadece bir tüyoya ihtiyacım var." Neyse, o sıralarda Ali'nin annesiyle babasını daha yeni yeni tanıyordum. Hâlâ çocuktuk, on sekiz ya da on dokuz. O hafta sonu için onlarla birlikte County Cork'a gitmemizi teklif etmeleri büyük olaydı. Ali heyecanlıydı; ben gergindim; bir, çünkü çaktırmadan beni tanımaya çalışıyorlardı, ve iki, çünkü yarışı kaçırabilirdik. Yani iki taraf da gergindik. Ben "Kahretsin Büyük Yarış'a gidemeyeceğim" diye düşünüyordum. Fakat o öğleden sonra kendimizi Cork'ta Swan ve Signet isimli bir barda bulduk. Orada oturuyorum, ama bir yandan da ne yapsam diye düşünüyorum: "Sadece on beş dakika kalmış. Atlar hakkında zerre fikir sahibi değilim." Sonra –hiç şaka yapmıyorum- serseri kılıklı tuhaf bir tip, yanında köpeğiyle erkekler tuvaletinden çıktı ve bana bir tüyo verdi. Maalesef atın ismini hatırlamıyorum. Rolled Gold gibi bir şeydi: "Yarışlarda Rolled Gold'a oyna!" diye fısıldadı. Tabii ben de "İşte bu. Tamam tüyo geldi" diye düşündüm. Geri döndüm, güçlükle yutkunup, Ali'ye ve annesiyle babasına: "Bakın size çok saçma gelebilir, ama ben Büyük Yarış'ta bir ata oynamak istiyorum" dedim. Bunlar da "Gerçekten mi? Hani sen meteliksizdin?" diye sordular. "Sadece bir sterlinlik oyanayacağım" dedim – "E, tamam o zaman. Madem bu kadar istiyorsun..." Aslında tam olarak yaptığımı onaylamıyorlardı, ama yine de bir ganyan bayiisine gittik ve ben Rolled Gold'a gizlice yirmi sterlin oynadım. Sanırım iki sterlin vergisi vardı, ata on sekiz sterlin yatırdım, Rolled Gold'a bire on! Oradan çıktıktan sonra onlara hikâyeyi anlattım: bir arkadaşım var, evleniyor, hiç parası yok. Bu parayı ona vermek istiyorum, içimde ona yardım edebileceğim gibi bir his var. Tüyodan o kadar eminim ki. "Ne?" dediler, ben de "işte gerçekten öyle" dedim. Kızları yanlış bir erkek arkadaş getirdiğinde anne-babanın suratında yarım bir gülümseme olur ya, bana öyle baktılar. Yarışı bile izlemek istemediğimi söyledim. Kendimden o kadar emindim. Bu İnanç mı? Bilmiyorum. Sen söyle. Sonra yürüyüşe çıktık. İki saat sonra Ali'nin baba-

sı Terry "Geri dönüp yarışı kimin kazandığına bakmak ister misin?" diye sordu. "Hayır, acelem yok. Kimin kazanacağını biliyorum" dedim. Ve üç saat sonra geri döndük. Ne kadar kazandığımı tam hatırlamıyorum –beş yüz sterline yakındı. Parayı arkadaşıma verdim, o da evlendi. Komikti. Ali'nin babası ne zaman bu hikâyeyi anlatsa çok güler. Ben bundan nasıl bir ders çıkarmalıyım bilmiyorum. Tanrı'nın bir espri anlayışının olduğuna kanıt... Tesadüf mü? Kör talih üzerine ibret verici bir hikâye mi? Yoksa –bilinçaltının da altında bir yerlerde- garip şeyler bilebileceğin mi...

Peki yani bu İnanç mıydı, Şans mıydı?
Ben İnanç diye düşünmek istiyorum.

Elevation yatırımına dönersek. Müzik endüstrisiyle ilgili stratejini gerçekten çok merak ediyorum. *Wall Street Journal*'daki yazıda kafamı karıştıran bir bölüm var: "Elevation'ın, internet ve diğer dijital teknolojilerin gelişiyle bölünen medya ve eğlence sektöründeki şirketlerde yatırım fırsatlarını kollaması bekleniyor. Müzik, sinema, yayımcılık ve diğer geleneksel medya endüstrileri, -internet ve cep telefonlarının da dahil olduğu- yeni dağıtım kanallarını kendi çıkarları için kullanmanın yollarını bulmakla boğuşurken, bir yandan da bu teknolojilerin imkân verdiği korsanlığın önünü almaya çalışıyor." Bu korsan meselesinin önüne nasıl geçmeyi düşünüyorsun?
[*ağır çekimde bir Fransız gibi gülüyor*] Bir kere olsun Michka, zor soru sormasan? "Nasıl" kısmı çok net değil, ama "neden" kısmını açıklayabilirim. Bak şimdi, bastığın yerin sarsıldığını hissettiğin bir an vardır. Bir de bastığında ayağının altında hiçbir şeyin olmadığı bir durum vardır. Müzik ve sinemada her şeyin değiştiği; müziğin satın alınma ve satılma yöntemlerinin, satın alınan ve satılan müziği değiştireceği bir evreye girmek üzereyiz. Mesela, internetten müzik indiren çocuklar albümün tamamını satın almıyor. Sadece kiraz

toplar gibi internetten en iyi şarkıları seçiyorlar. Pop müzikte parayı albüme yatırdılar, single'a değil. Single sadece genç çocukları albüm almaya çekmek içindi, ki onların da yarısının albümle ilgilendiği yoktu.

Ama çocuklar artık o albümleri almıyorlar ki. En azından benimkiler. Şu an on dört yaşında olan oğlum Nirvana'nın eski kataloglarından gayet hoşnut. On bir yaşındaki kızım da eski bir Bangles albümüne sardırdı. Seninkileri bilmiyorum, ama benim çocuklar müzik endüstrisinin yağlı müşterilerinden değil gibi görünüyor, onlar daha çok müzik teknolojisinin büyük hayranı.

Madonna, şarkılarının online olarak tek tek satılmasını istemedi, çünkü bir albüm yaptım diye düşündü, insanların bunu yok sayıp bir iki şarkı almasını istemedi, ki bunu gayet iyi anlıyorum. Ama bu da biraz dalgalara karşı oturup, medcezire durmasını söyleyen Kral Canute'nin durumu gibi. Sen bundan ister hoşlan, ister hoşlanma, insanlar şarkıları kiraz toplar gibi seçiyor. Madonna gibi U2 da tek tek şarkıların seçilmesinden ziyade bütün albümün satın alınmasını tercih eder, ama yine de insanların kendi tercihlerini yapabilmelerini sağlama sorumluluğunu da hissediyoruz.

***How to Dismantle an Atomic Bomb* çıktığından beri nasıl gidiyor? İnsanlar daha çok şarkıları tek tek mi satın alıyor, yoksa bütün albümü mü?[1]**

Tam olarak söyleyebilmek için yüzdesine bakmam lazım, ama internetten en çok indirilen grup olarak, insanların çoğunun albümün tamamını istediğini söyleyebilmekten mutluyum.

2004 yılında tüm dünyada en fazla indirilen şarkı "Vertigo" olsa da, sen bütün bu yeni gelişmelerin rock müziği, poptan daha az etkilediğini söylüyorsun. Bence Madonna'yla siz aynı sahada oynamıyorsunuz.

1 Bu sorunun son dakikada eklendiği çok aşikâr.

Madonna'yı çok daha farklı bir yere koyuyorum ben; ama rock müzik için, pop'a göre daha az ciddi bir problem bu. Rock hayranları eskiden beri hep albüm formatıyla daha fazla ilgilenmişlerdir. İşte o kitleye artık tüm albümü satmanın yolu bulunamazsa bu, pop'a yapılan yatırımların nasıl değişeceğinin bir göstergesi olur. Müzik endüstrisinin yol ayrımı buydu. Pop yıldızlarını, bu çocuklara satmak için harcanan para ya azalacak ya da hâlâ albüm formatının tercih edildiği türlere kaydırılacak. Norah Jones'u al mesela. Kız cazdan geliyor, etraftaki en yetenekli yorumcu. *Pop İdolü*'nde aradıklarından bu kadar uzak olmasına rağmen, bir satış fenomeni, çünkü otuz yaş üstü, onun albümlerini satın alıyor.

Tabii ki. Benim gibi insanlar olmalılar onlar. Ben CD nasıl yakılıyor hiç anlayamadım.

Bu kesinlikle doğru. Bu insanların çoğu şarkı indirmeyi bilmiyor. Enerjinin ve paranın yüzde sekseni yirmi beş yaş altına müzik pazarlamaya harcanırken, yıllardır göz ardı edilen kocaman bir kitle var. Yeni dağıtım modelleri müzik endüstrisinin yüzünü bugün bildiğimizden çok farklı bir hale getirecek. Bir diğer fenomen de telefon. Cep telefonları bizim haberleşme biçimimizi, haberleşirken kullandığımız metni değiştiriyor. Söz dizimi, cümle yapıları değişti. Bunun müziği nasıl değiştireceğini bekleyip göreceksin; sadece cep telefonu melodilerinden bahsetmiyorum! Numarayı çevirip istediğin zaman istediğin şarkıyı dinleyebilir, istediğin klibi izleyebilir, istediğin grup yakınlarda nerede çalıyor öğrenip bilet satın alabilir hale geleceksin. Söylemeye çalıştığım şey: Ben gelecek için çok heyecanlıyım. Çok hızlı geliyor ve ben onun altında ezilmek istemiyorum. U2'nun da geleceğin, geleceği şekillendirenlerin bir parçası olmasını istiyorum. Elevation Partners'ın bana sunduğu imkân hayatımı idare eden iş dünyasına kendimi dahil etme şansı vermesi. Kazazede olmak istemiyorum. İlerde piyasa tarafından kazıklanmak istemiyorum. Bir hikâye duydum. Jack

Lemmon, kariyerinin zirvesinde bir Hollywood kodamanıyla toplantıya giriyor. Yıllardır üzerinde çalıştığı bir şeyi adama sunuyor. Amerikan sinemasının bu büyük dehası daha sunumun yarısına gelmişken kodamanın telefonu çalıyor. Adam telefonu açıyor: "Tamam, tamam. Az sonra yanındayım. Dinle Jack, projen kulağa harika geliyor, bunu sonra tekrar konuşmalıyız. Şimdi gitmem lazım..." Jack teklifsizce binadan çıkartılıyor, çünkü... [*dramatik bir etki için bir an duruyor*] Tom Cruise gelmiş. Şimdi, Tom Cruise, Jack Lemmon'ın binadan çıkartılmasını asla istemezdi. Öyle bir adam değil. Ama bu hikâye beni gerçekten çarptı. Dünyanın en iyi işini yapabilirsin, ama birtakım adamların bir köşede oturup senin içeri girip, dışarı çıkmana karar vereceği bir an var diye düşündüm. Bu gücü bir başkasına vermek istemiyorum.

Ama bu insanların U2 üzerinde zaten böyle bir gücü yok mu?

Aslında yok. Şu anda kontrol bizde. Ama belki beş altı yıl sonra kontrolün bizde olmayacağı bir an gelecek, bilmiyorum. Şu anda müzik şirketinde çok iyi insanlar var ve onlarla ilişkilerimiz de çok iyi. Interscope'u idare eden Jimmy Iovine, son on yılın en zeki, en başarılı müzik insanı, akrabam gibi. Onun bize, bizim de ona bağlılığımız işin ötesinde. Peki ama o orada olmasaydı? Yerindeki her kimse, onunla ilişkilerimiz iyi olmasaydı? U2 o durumda kalmak istemiyor. *All That You Can't Leave Behind*'dan önceki albümün adı *Pop*'tu. Sanırım 7 milyon civarında sattı ki, bu büyük başarı. Ama beklenenle karşılaştırıldığında, onlar hayal kırıklığına uğramıştı. Biri çıkıp: "Ee, şey, biliyorsunuz doksanlar artık bitti. Çocuklar siz artık toz olsanız. Artık buna yatırım yapmaya niyetimiz yok" diyebilirdi.

Böyle bir şey gerçekten duydunuz mu?

Hayır, hayır. Sadece duyabileceğimizi söylüyorum. O zaman da *All That You Can't Leave Behind* hiç çıkmayacaktı.

Yani senin demek istediğin, müzik piyasasında olan bitene bakılırsa, çok satanlar bile tehlikede.

Sanırım müzik piyasası gerçekten bir sarsıntıya uğradı. Diğer taraftan müzik şirketlerinin dinleyiciyle ilişkilerinin çok iyi olduğunu da sanmıyorum. Galiba sanatçı da, hayran da müzik piyasası içinde kayboldu. Bu CD patlamasından iki taraf da faydalanamadı. Müziğin maliyeti arttı, çünkü ilk başta üretim maliyeti yüksekti, ama CD'ler çok daha ucuza üretilmeye başlandıktan sonra da fiyatlar aynı noktada kaldı. Gelecekte, plak şirketi, hayran ve sanatçı, üç tarafın da daha fazla kazanabileceğini düşünüyorum, ama eğer daha iyi bir işbirliği yapmayı becerebilirsek. Hiçbir zaman, bu kadar farklı yerlerde, günümüzde olduğu kadar fazla müzik dinlenmemişti. Yetmişlerde müzik dinleyebileceğin sadece bir alet varken, bugün her Amerikalının evinde CD dinleyebileceğin ortalama sekiz tane alet var. Araba var. İnsanlar hareket ederken müzik dinliyor. Ipod'lar son yılların en güzel tasarım ikonu oldu. U2'nun kendi siyah iPod'u bulunduğunu söylemekten gurur duyuyorum. Müzik endüstrisinin en büyük sorununu, şarkı indirme işini çözebilmek için bir teknoloji insanına, Apple'dan Steve Jobs'a ihtiyaç duyduğumuzu söylemekten utanç duyuyorum. Apple'ın iTunes'u kolaylaştırılır, eğlenceli hale getirilir ve makul fiyatlar istenirse insanların online olarak müziğe para ödemeye hazır olduğunu kanıtladı. Yani bence müzik piyasası büyüyebilir, ama bunu yapmadan önce kendi üzerine tekrar bir düşünmesi gerekecek.

Tamamen ortadan kalkmayacağını nereden biliyorsun? Prince'in dediğine baksana: "Artık plak şirketlerine ihtiyacımız yok. Sadece müziğimizi üretmeye bakmalıyız, sonra da internetten dağıtırız. Böylece müzik endüstrisindeki asalakları beslemiş de olmayacağız."

Ama o da hiç plak ya da CD satmadı. Onun kalibresindeki bir adam için yeterli değildi. Bu cesur ve gözüpek bir çıkış, ama süreç içindeki bütün o insanları da hafife alıyor. Onlar asalak

değil. Önemliler. Eskiden onun NRJ'ye[1] ya da Radio One'a gidip "Prince'in bu yeni albümü çok güzel!" diyen adamları vardı. Onlar da: "O ne kadardır ortalarda yok? Ne zamandır hiçbir şey duymadık..." diye karşılık verirlerdi. Ama o adamlar: "Yok, yok, şahane, bir dinle" derlerdi. Sonra biri Virgin'e, Tower'a ya da FNAC'a[2] gidiyor, "Prince'in yeni albümü inanılmaz sadece bir raf onun albümlerini satmak istiyorum. Bir de mukavvadan bire bir posterini alayım" diyor. Diğerleri de "Bilmem ki, yeni çıkacak Britney Spears var elimizde" diyor – "Hayır, hayır, Prince! Mükemmel bir sanatçı. Ona ihtiyacımız var. Lütfen." Onların bir ilişkileri var. Nice'te, Paris'te ya da Santiago'da, bu insanlar senin için, seninle birlikte çalışıyor. Bizi temsil eden bu insanlar önemli. Müzik piyasası gerekli.

Peki senin tarif ettiğin dünyada nasıl ayakta kalacak?
İnsanlar indirdikleri şarkılar için para ödeyecek. Olacağı şu, indirdiğin parçalar daha kötü kağıda basılmış ciltsiz kitaplar gibi olacak, CD'ler de kuşe kağıda basılmış ciltli kitaplar gibi. Fakat bir nesne olarak CD'nin daha önemli hale gelmesi gerekli. Bu U2 albümünde, içine yirmi sayfa sokulmuş küçük mücevher kutusu yerine, internetten indiremeyeceğin bir kitap ekledik. Yine bir sanat objesi yaratmak istedik. Beatles'ın çıkardığı *Sgt. Pepper's* sadece kulağa hitap eden bir çalışma değildi. Aynı zamanda Peter Blake'in o inanılmaz eserlerine baktığın, ona sahip olduğun sanatsal bir tecrübeydi. Yani bence bu yeni ve farklı formatlara yol açacak. Olumsuz tipler, insanlar çalarak karşılıksız edinebildikleri bir şeyi neden satın alsınlar diye soruyor. Şişelerde satılan suları düşün. Hakkında cezai takibat başlatmadan, gidip musluktan da su içebilirsin.

Ama ciltli kitapları satın alan insan sayısı da, ciltsiz, ucuzları alanlara göre daha az, öyle değil mi?

---

1 Fransız pop radyo istasyonu
2 Fransız multimedya mağazalar zinciri

Evet, ama bir milyon insan yirmi beş dolarlık ürünleri alıyor. Bu çok para.

U2 ne kadar satacak?
Bir milyon.

Ama bu işe neden şu anda yatırım yapıyorsun? Aciliyeti ne?
[*ciddi bir şekilde*] Çünkü daha iyi anlamak istiyorum! Öğrenebileceğim kadarını daha öğrenmedim. Köşeden ne çıkacağını bilmemekten hoşlanmıyorum. Bazıları o köşeyi döndüğümüzde birilerinin seni soyacağını söylüyor, değil mi? Yirmi senedir çalışıyorum. Master kayıtlarımızın, albümlerimizin telif haklarının sahibiyiz. Boşu boşuna soyulmak istemiyorum. Çocuklarımız için istemiyorum.

O zaman gelecek tahminlerin ne? Ne kadar uzağı görebiliyorsun? Satrançtan bahsediyorduk. İlerki kaç hamleni hesapladın?
Hımm, [*boğazını temizliyor*] müzikte beni heyecanlandıran şey, iPod'un telefona dönüşecek olması. Telefonunla gittiğin her yere bütün koleksiyonunu da götürebileceksin. Eğer internet otobansa, telefonun da senin araban. İlk defa U2 teknoloji ortaklıkları üzerine düşünüyor. Müziğimizin satın alınış ve satılış biçimlerini, dağıtım sistemlerini anlamak zorundayız. Şu sıralar telefon firmalarıyla görüşme halindeyiz. Vodaphone'daki insanlarla buluşmak istiyoruz. Apple'daki insanları seviyoruz. Apple için tasarımlar yapan dahi Jonathan Ive'ın fan kulübü olsa katılırdım. Dediğim gibi, daha müzik piyasası kendi aralarında bu işi tartışırken Steve Jobs internetten müzik indirmeyi iTunes ile popüler bir hale getirdi. Apple Mac denilen o güzel nesneleri yarattı. Reklamları bile şahane. Onlarda yer almak, onları müzik kliplerine dönüştürmek istiyoruz.

Sanırım nereye gelmeye çalıştığını anlıyorum. Fakat sanatçıların iş adamı, iş adamlarının sanatçı olduğu bir dünyadan da çok emin değilim.

Dünya kesinlikle başka bir yere benzerdi. Yani arabaları niye böyle insanlar tasarlamıyor? Yollar kötü fikirlerle, hiçbir feminen, mizahi ya da seksi yanı olmayan çirkin nesnelerle dolu. Eğer sanatın vazifesi çirkinliği uzaklaştırmaksa, yollardan ve otomobillerden başlayalım. Olaya Apple'daki insanlar gibilerini dahil edelim. U2 için zararlı değil, karşılıklı olarak faydalı ilişkiler kurmak istiyorum.

U2'nun diğer elemanları bu konuda seni takip ediyor mu?
Sanırım grup bunlarla aşırı bir şekilde ilgilenmeye başlıyor. Bunlar, kimi özel şirketlerin, kendileriyle özel bir ilişki içine girilmesi karşılığında teklif ettiği muazzam miktarlarda paraları reddetmiş insanlar; çünkü bu, onlara gerçek bir ilişkiden çok uzak görünüyordu. Mesela bir otomobil şirketi bize gelip eski bir şarkıya karşılık 23 milyon dolar teklif ediyor. Geri çevirilemeyecek kadar çok para bu. Parayı alıp bağışlayabilirdik. Olurdu, başka bir şarkıyı isteselerdi, evet diyebilirdik. Fakat istedikleri şarkıyı, bir otomobil reklamında görmek istemedik. Bir bilgisayar firmasının "Beautiful Day" için teklif ettiği inanılmaz bir parayı da reddettik. Daha da kötüsü, işin içindeki insanları sevmiştik. Fakat o ara başka biri için çalışmak istemedik. Eğer yaratıcılık konusunda bize hâkimiyet verirlerse, birileriyle *birlikte* çalışmak isteriz. Bilim adamlarınızla birlikte oynamamıza izin verirseniz, sizinle işbirliği yapabiliriz. Çok çeşitli insanlarla görüşüyoruz. Bize geldiklerinde menajerimizin Hewlett-Packard'dan Carly Fiorina'ya sorduğu ilk soru: "Acaba Edge laboratuvara girebilir mi?"ydi. O da "Evet" dedi. Bütün bunların megalomani gibi görünebileceğini ben de takdir ediyorum. Ama alternatifi ne? Dünyanın gitmesine izin vermek mi? Arkaya kalmak ya da daha kötüsü: ezilmek, bu enformasyon otobanının göbeğinde bir kamyon tarafından çiğnenmek mi? Ha tabii, kamyonun üzerinde "satılık" yazıyor. Niye? Çünkü eski usulde CD dağıtıyormuş. [*gülüyor*]

Video oyunlarına da bulaşmadın mı?
1920'lerde film neyse, video oyunları da öyle şu anda, ama çok daha az pasif bir araç. Babalar çocuklarıyla birlikte oynayabiliyor. Hiçbir şey artık aynı olmayacak; bütün o dev ekranlar ve Sensurround ses sistemleriyle, olayın tamamen içine giriyorsun. Bu yeni bir küresel sanat formu. Dil sinemada bir engeldir, ama video oyunlarında değil.

Duyduğuma göre Çin'de en büyük olay buymuş.
İşte görüyorsun, eğer 2005'te dünya iktisadi bir küçülme yaşamıyorsa bunun iki sebebi var: Hindistan ve Çin. Eğer Hindistan'daki 200 milyon insanın, Çin'deki 200 milyon insanın harcayabilecekleri bir gelirleri olsa, gerisini sen düşün. Hâlâ üstesinden gelinmesi gereken büyük bir yoksulluk var, ama yine de dünya ekonomisinde 400 milyonluk yeni bir orta sınıf var. Bizim arabalarımızı seviyorlar, filmlerimizi, müziklerimizi; özellikle de Hindistan'da, ama onlar kendilerininkini tercih ediyor. [*gülüyor*] Delhi'nin dışında onların Bollywood'ları var. Aslında Çin'de internette video oyunları oynamayı çok seviyorlar, bu yüzden korsan sorunu bile yok. Yeni bir video oyunu yaratırsan, onu sadece Amerika'ya, Avrupa'ya, Avustralya'ya satmıyorsun. Çin'e, Hindistan'a, her yere satıyorsun. Bu tarz yaratıcı işler için dünyanın boyutları tamamen farklı. Yüzyılın başında filmlere ne olduysa, bunlara da aynısı olacak. Bu interaktif oyunlar o kadar popüler hale gelecekler ki, bütün yetenekli ve yaratıcı insanları diğer sektörlerden çekmeye başlayacaklar, sinemadan, müzikten bile... Bu işlerde en zeki adam olan arkadaşım John Riccitiello'yla tanışmalısın. Elevation'da onunla birlikte çalışıyorum. O da ortaklardan biri. Ona "bu video oyunlarına nasıl biraz his katabiliriz?" diye sordum. "Vay be! Bu herkesin parçası olmak isteyeceği türden bir proje" dedi. Beni AIDS aşısı kadar heyecanlandırıyorlar mı? Hayır. Ama benim için yine de mühimler.

17. Odamı topluyorum

Bu son söyleşi 2004 yılının ağustos ayında, Bono'nun Nice yakınlarındaki villasında gerçekleşti. Neredeyse iki yılın ardından, artık bir yerlere çizgi çekmek zorundaydık. Bu satırları yazdığım sırada, gerçekten neler olduğunu, ya da neyin ne sırayla yaşandığını pek hatırlamıyorum. Birbirinden bağımsız görüntüler kafamın içinde uçuşuyor. Bono oğulları Elijah ile John'a, havuzda bana saldırmalarını emrediyor... Saat sabah 8.15, güneş ısıtmaya çoktan başlamış, ev sessiz, Bono'yla ben bilgisayarımın ekranından kitabın müsveddesini okuyor, ara ara kahkahayı koyveriyoruz... Gün batarken, aşağıdaki kumsalda uzanmış meçhul İtalyan hayranlar evdeki müzik setinden yükselen yeni U2 albümünün parça aralarında, tek tük alkışlarını yolluyor... Yine beyaz şarap... Albümü bir kez daha dinlememek için Ali kapıyı kapatıyor... Biraz daha şarap... Geceyarısını çoktan geçmişken okuma faslı bitiyor; halletmemiz gereken bir bölüm daha olduğunu söylediğimde Bono kaşlarını güçlükle kaldırıyor... Ağustos böceklerinin bitimsiz zırıltıları, ses kayıt cihazımda Bono'nun sesini bastırmakla tehdit ediyor. Gün ağarırken ikimiz yolun karşısında tarifi zor bir kafede yan yana oturmuş, okumaya devam ediyor, dili düzeltiyor, yeni cümleler ekliyoruz... Bono alt kattaki spor salonunda bizzat Şeytan tarafından tasarlanmış bir aletin üzerinde pedal çevirip ter atıyor... ve nihayet kocaman bir gülümsemeyle hoşçakal diyor.

Sanırım bu son görüşme için netleştirmemiz gereken bir şey var. Geçen sene hem Alınan kodamanların, hem de Pensilvanya Üniversitesi öğrencilerinin karşısında kendi yazdığın konuşmaları sundun; Amerikan Senatosu'ndaki

konuşman da yabana atılır gibi değildi. Bir iki senaryo yazma işine giriştin, hatta arkadaşın Wim Wenders bir tanesini, *The Million Dollar Hotel*'i çekti. Bob Dylan, *Chronicles*'ın ilk bölümünü yayınlamak üzere.[1] Yani kendi hatıralarını yazamayacak biri hiç değilsin. Eminim ki bir sürü insan bu kitabı gördükten sonra: "Niye hayatta onun için nelerin önemli olduğunu bu tuhaf isimli Fransız herife [*Bono gülüyor*] anlatmış ki? Niye kendisi yazmamış?" diyecek.

Bu hentbol oynamak gibi. Duvar gibi durabilmen için sağlam, sert bir kafan olması lazım. Oyunun gidişatını topun hızı belirleyecek. Sen bayağı yavaşsın.

Çok teşekkür ederim.

Tabii ki bu kitabı ben yazabilirdim, ama bu kitap gibi olmazdı. Ve bir yılımı alırdı.

Ya da on... Neyse, ben de neticenin aynısı olmayacağını tahmin ediyorum.

Doğru. Netice aynı olmazdı. Bazı açılardan daha ilginç olurdu, çünkü daha kişisel bir şey ortaya çıkardı. Ama o kişiselliğe karşı bir tartışma gelişmeyeceği için de daha az ilginç olacaktı. Ben itilmeyi severim, buna alışkınım. Ve sanırım bu noktada yapacağım bir açıklama var.

Açıklama mı? Kim istiyor ki bu açıklamayı?

Sanırım dinleyicilerimizden bahsediyorum, bana bu inanılmaz hayatı sağlayan dinleyicilerden. Dergi söyleşileri doğaları gereği çoğunlukla söylediklerimi daha kolay anlaşılır alıntılara, açıklamalara indirgiyor.

---

1 *Chronicles: Birinci Bölüm* Ekim 2004'te yayınlandı. Kitap aslen Dylan'ın Bono'yla yaptığı konuşmalara atıfta bulunuyor: "Bono'yla vakit geçirmek trende giderken akşam yemeği yemek gibi – hareket ettiğinizi, bir yerlere gittiğinizi hissediyorsunuz. Bono'nun o eski şairler gibi bir ruhu var; onun etrafındayken çok dikkatli olmalısınız. Yeri yerinden oynatacak kadar kükreyebilir."

Ben hâlâ niye birilerine açıklama yapma ihtiyacında olduğunu anlamadım.
Belki kendi kendime açıklıyorumdur.

İşte bu da benim sağlam, sert kafama ihtiyaç duyma nedenin.
Bu işe başladığımızda sana dediğim gibi, geçmiş benim ziyaret etmekten hoşlandığım bir yer değil. Bu proje beni oraya gitmeye, ilerlemeden önce kafamdaki bazı şeyleri toparlamaya zorluyor. Normalde bu tarz düşüncelere bu kadar vakit ayırmazdım. Öyle kendi kendini çok izleyen biri değilimdir. Hep kendini başka insanlarda bulabileceğini düşünmüşümdür. Şu anda da sadece ziyaret ediyorum. Oraya ev kurmak istemiyorum.

Hiçbir zaman psikanaliz yöntemini düşünmemiş olmanın nedeni de bu. Belki de tamamen yanılıyorumdur. Belki aslında düşünmüşsündür.
Dediğim gibi, bu yaptığımız şey benim içgözleme dair, yapıp yapacağım en yakın şey.

Yani ben de yarı zamanlı, ünlü psikiyatristlerinden oldum. Bundan utanmam lazım.
Psikiyatrist ya da rahip-sen seç.

Yeri geldiğinde sorguya çeken bir polis. Barmene ne dersin? Ben alkolü buluyorum [ki her ziyaretimde gerçekten alkol tedarik ediyorum], sen de hikâyeleri anlatıyorsun.
Mükemmel. Şarapla kafamız bulanabilir. Bizim muhtemelen suya ihtiyacımız var, soğuk ve berrak.

Sanırım insanın kafası bazen çok doluyor. Hatta seninki neredeyse taşmak üzereymiş.
Benim bir odam var, ona beynim diyelim; öylesine ama öylesine düzensiz ki! Her yerden bir şeyler düşmüş. Çok aptal-

ca fikirlerin hemen yanında çok önemlileri duruyor. Beş yıl önce açılmış bir şişe şarap var, geçen yazdan yemediğim bir öğlen yemeği duruyor. Ölecek, ama aslında ölmek zorunda olmayan çocukların yüzleri var. Odamı toplamamı söyleyen babamın suratı var. O yüzden şimdi, seninle yaptığım şey tam olarak bu – odamı toplamak.

Konuşmanın gerçekten buna yardımcı olduğuna inanıyor musun?
Yazabilirdim, resim de yapabilirdim. Genelde bunun için şarkı söylüyorum. Konuşarak, genelde bir şeyleri kafamdan atmaya çalışıyorum, onların daha fazla içine girmeye değil.

Ressam Louis Le Brocquy'ın senin için önemli bir figür olduğunu biliyorum. Ayrıca Dublin'deki evinde asılı duran Basquiat'ın o büyük yağlıboya tablosu da çok şey anlatıyor. En yakın arkadaşın Guggi ressam olabilmek için uğraştı. Sen kendi kendine çizimler yapıyorsun. Bir keresinde hayatında tanıştığın en önemli insanlardan birinin Balthus olduğunu söylemiştin. Bir anlamda, senin için Johnny Cash kadar önemli anladığım kadarıyla.
Evet, ona çok yakın.

Ressam olmadığına pişman mısın?
Aynı anda yapabileceğin iki farklı faaliyet bunlar. Aynı anda hem resim yapabilir, hem müzik dinleyebilir ve bütün bunları mutlak bir disiplin içinde de sürdürebilirsin, ki bu çok ilginç. Resmin beni çeken yanı, çok derinlerde duran duyguları dışarı çıkarma yöntemi olması. Resim çok dağınık olan beynimi toparlamama, yere dökülen şeyleri kaldırmama, şarkı yazmaya ya da seninle konuşmaya oranla çok daha fazla yardımcı oluyor. Resim yaptıktan sonra kendimi iyi hissediyorum.

Ressam olamamanla ilgili, *vicdan azabı* kelimelerini kullanacak kadar ileri gider misin?

Resim yapmamamdan kaynaklanan bir üzüntüden mi bahsediyorsun? Hayır. Yaşlandıkça daha fazla resimle ilgileniyorum zaten.

Hayatında Johnny Cash ile Louis Le Brocquy'ın önemlerini karşılaştırdığımda bu kadar koşulsuzca onaylayacağını hiç beklemiyordum.

Her ikisi de, nasıl yaşamamız gerektiği konusunda bana çok mühim ipuçları veren adamlar. İkisi de inanılmaz ağırbaşlıydı, inanılmaz dürüsttü. Louis hâlâ hayatta. Ben her zaman ipuçları peşinde koşarım. Bazıları zaten onlara sahiptir, bazılarının elinde bir tane bile yoktur. İnsanların sunabileceği ipuçları yoksa, oralarda daha az takılmak istiyorum. Kendimi hiçbir surette kimseden üstün gördüğüm yok, ama benden yaşlı insanlarla beraber olmak beni çok heyecanlandırıyor, çünkü onların sana sunacakları çok şeyleri var. Aynada nasıl iyi göründüğünü keşfetmiş birtakım punk rock'çılarla oturmak, bugünlerde beni pek kesmiyor. [*gülüyor*]

Balthus'la ilişkin hakkında fazla bir şey bilmiyorum.

Pek sık rastlanmayan bir ilişkimiz vardı. Çok derindi. İsviçre'de, Rossinière diye bir yerde, acayip görünen "büyük köşk"ünde, çok gözden ırak, bazılarının münzevi diyebileceği bir hayat sürüyordu. Ben Balthus'la, Villa Medicis'nin başkanı olduğu dönemde [1961'den 1976'ya kadar] onun fazlasıyla farkında olan Louis Le Brocquy vasıtasıyla tanışmıştım. O sıra seksenli yaşlarını sürüyordu. Louis bana bir şişe İrlanda viskisi getirmemi söyledi. Karısı Setsuko'yla birlikte, gerçek manasıyla bir on dokuzuncu yüzyıl hayatı yaşıyorlardı. Bu kadına taparım. Biz ilk karşılaştığımızda üzerinde geleneksel bir Japon kıyafeti vardı. Kızları Harumi'yle sonra çok iyi arkadaş olduk –mücevher yapımıyla uğraşır, çok yetenekli bir kızdır. Eski evliliğinden olan Stash ve Theo'yu da tanıyorum. Sanırım bütün aileyle iyi anlaştım. Balthus'un bana Harumi'nin onuruna hazırladığı "oyuncaklarla dolu oda"yı gösterişini hatırlıyorum. Odayı, tamamen

birer sanat objesi gibi toparlanmış, kızının çocukken oynadığı oyuncaklarla doldurmuştu. Kuşlarla dolu başka bir odaları vardı; çok güzel kuşlar ortalıkta uçuyordu. Büyülü bir yerdi. Velhasıl ben ne zaman oralara gitsem, o da bir merhaba demek isterdi, ben de. Buluşup bir sürü şey üzerine konuşurduk: Tanrı, ölüm, seks, resim, müzik. Sonra bu görüşmeler devamlı hale geldi. Beni seksen beşinci doğum gününe çağırdı [1993][1]. Oraya vardığımda, oda dostlarıyla doluydu, bazıları meşhur yüzler, bazıları oranın yerlileri, bazıları da asilzade diyebileceğin tipler... [*gülüyor*] Avrupalı köklü aileler. Çok ilginçti. Orada bulunmaktan büyük onur duydum. Sonra bir ara Setsuko bunun bir maskeli balo olduğunu söyledi. "Ben bilmiyordum" dedim, "ayrıca maskeli balolara pek gitmem." Sonra odama geldi ve "Balthus senin için bir şey seçti" dedi, "bu kıyafetin aynısı bir de onda var" Ve... bir samuray kostümüydü! [*gülüyor*] Neyse, peki. Ben bu samuray kıyafetini giydim. Balthus'la ben, ikimiz de samuray kostümleri içinde yemeği diğerlerinden ayrı yedik. Çünkü benimle konuşmak istedi. İrlanda'yla ya da diğer müzisyenlerle ne alakası vardı bilmiyorum ama sanırım daha çok sanat ve müzik hakkında konuşmak istiyordu. Böylelikle birlikte çok zaman geçirdik. Bir ara beni stüdyosuna götürdü. Muhtemelen son resimlerinden olan bir tanesine bakıyordu. Ona resim yapmayı zor bir iş olarak mı gördüğünü sordum. "Hayır, resim yapabiliyorum" dedi, "en çok özlediğim şey çizim yapmak. Çok iyi çizimler yapardım, artık çizemiyorum. Bu durum geleceğe dair korkutuyor beni." İşte o an, o büyük adam geleceği tarafından terkedilmiş, geleceğinden mahrum bırakılmış bir ifadeyle baktı bana. Bütün hayatı boyunca kibiri yüzünden suçlanan bu adam, bir müzisyenin önünde bütün tevazusunu gösterdi. Dua edip etmediğini sordum. Stüdyodaki bitmemiş işlerine şöyle bir bakıp: "Benim dualarım bunlar" dedi. Ve ağlamaya başladı. O anın bir sanatçı olarak beni nasıl değiştirdiğini anlatacak kelime yok. Bu

1 Balthus, 1908'de doğdu, 2001'de öldü.

yaşlı, vakur ressam –Matisse'i ne kadar sevse de, Picasso'nun adından kıskançlıkla bahsettiği tek ressam- yirminci yüzyılın büyük ustalarından biri, artık sadece resim yapabiliyor, çizim yapamıyor diye benim önümde ağladı.

Sanırım, ona kendi çizimlerinden ya da resimlerinden bahsetmeye cesaret edemedin.
Hayır, benim eserlerimle onu vurmanın hiç sırası değildi. [*gülüyor*] Bilgin olsun, son zamanlarda bol bol çizim yapıyorum.

Bu arada hangisini tercih ediyorsun, resim mi, çizim mi?
Sanırım cevabım çizim. Asıl kayda değer başarılar gösterdiğin yer orası. Resim ise o çalışmalar sırasında öğrendiklerini tatbik ettiğin bir alan. Balthus'ta beni en fazla çarpan şey işi kadar, hayatını da sanata dönüştürme teşebbüsüydü; ölümünü bile... Cenazesi olağandışıydı. Gördüğüm en inanılmaz şey.

Bu kadar sıradışı olan neydi?
Rossinière'de, altı metrelik o özel İsviçre yapımı üflemelilerinin çalındığı, cenazenin siyah şapkalı bir cenaze kaldırıcısının kullandığı at arabasıyla getirildiği bir tören. Bir gece öncesinde o harikulade kızı, beni tren istasyonundan aldı. "Büyük köşk"e gittik. Balthus yatağında yatıyordu, camlar açık, kar içeride uçuşuyor. Kızıyla birlikte sessizlik içinde durduk onun yanında bir süre, ve ben onunla yeterince vakit geçirmediğimi düşündüm. Neden bu adama, ailesine karşı böyle bir yakınlık hissediyorum? Sonra Balthus'un eşi Setsuko girdi içeri, bana en yatıştırıcı ve en beklenmedik o soruyu sordu. Budist olduğunu, ama artık Katolik olmak istediğini söyledi. "Kardinal Roma'dan geliyor. Katolik olmak istiyorum. Benim vaftiz babam olur musun?" dedi. Bu benim için hayatımın en dokunaklı anlarından biridir. Şu anda benim, altmışlarında, ama gittikçe gençleştiğini eklemem gereken, Japon bir manevi kızım var. Ben Noel kartı göndermeyi unuturum, ama o asla unutmaz. Benim Noel ağacımın tepesindeki melek o.

Balthus hiç genel anlamda müzik ya da senin müziğin hakkında bir şey söyledi mi?
[*duruyor*] Aslında söylemedi. Müzik hakkında çok konuşmazdı. Bizim müziğimizi de bilmezdi. O benim muhabbetimi bilirdi. Bütün bildiği bu.

Müzisyen olduğunu biliyordu.
Onun için sohbet müzikti zaten. Hiç bir U2 şarkısı dinlediğini de sanmıyorum.Önemli olan yaptığımız sohbetlerdi. Biri bana Balthus yirmi-otuz kadar "litterati glitterati" ile yemek yerken yaşanan bir olayı anlatmıştı. Masaya vuruyor ve diyor ki: "Burada söyleyecek ilginç bir şeyi olan kimse yok mu?" [*gülüyor*] Benim var mıydı, hiç emin değilim bak. Belki farklı bir aksan, farklı bir bakış açısı yüzündendi çalışmaları. İşi gençlik kavramına takılmış durumdaydı... ve masumiyete ve onun yitirildiği ana.

Bozulan masumiyet. Bu Beach Boys'un *Pet Sounds*'unun konusu. Ve tabii ki U2'nun *Boy*'unun da. *How to Dismantle an Atomic Bomb*'da bile yine oralarda geziniyorsunuz.
Evet, kesinlikle. Bunu düşünmemiştim, ama kesinlikle doğru. Sanırım onda da bazılarımızın paylaştığı Tourette sendromu vardı. Tourette sendromu söylememen gereken şeyleri söyleme hastalığıdır. Benim bildiğim en iyi örneği Dublin'de bir kilisedeydi. Papazın karısı, sabahları insanlar kiliseden ayrılırken şöyle şeyler derdi: "Hoşçakalın Bayan Andrews! Cehenneme git, Kaltak!" "Merhaba! Ne kadar güzel *lanet bir öküz*!" İnanılmaz bir sendrom. Sanırım iş konuşma mevzularına geldiğinde ben de, Balthus da bu hastalıktan mustariptik. Onun döneminde merakla yaklaşamayacağın tek konu ergenlikti. Oralara inmene izin verilmiyordu, o yüzden de Balthus'un inmesi gerekiyordu. Benim ve rock'n'roll için ergenlik ruhanilikti. Oraya elini kollunu sallayarak giremezdin, o yüzden ben girdim. Sanırım burada biraz Tourette sendromu var.

Peki Balthus seni neyle bırakarak gitti?
Beni, en iyi Dalay Lama'nın ifade ettiği bir fikirle bırakıp gitti: "Eğer hayat hakkında düşünmek istiyorsanız, işe ölümden başlayın." Başlangıç orası. Frank Sinatra'dan Willie Nelson'a, Johnny Cash'e, Balthus'a, her zaman yaşlı insanları daha ilginç buldum. Bu anlamda gençliği sabitfikir haline getirdiğimiz Yahudi-Hıristiyan geleneğinden çok, Hint toplumlarına yakınım.

Sonradan arkadaş olduğun Michael Hutchence'tan bir alıntı yapmıştın: "Yıldızların en büyük düşmanları yine yıldızlardır." Bana öyle geliyor ki -Balthus'la ilişkinden bahsetmen iyi oldu- sen bir yıldızdan çok hayran gibi davranmışsın. Superstar olduğun kadar, superhayran olduğunu düşünüyorum.
Çok iyi!

Hayatın boyunca tanıştığın yıldızlar arasında, en iyilerinin ortak noktası neydi sence? Yıldızı sıradışı şeyleri başaran kişiler anlamında kullanıyorum. Frank Sinatra olur, Balthus olur.
[*durup düşünüyor*] Gökyüzündeki yaşlı yıldızlara, gökyüzündeki en eski yıldızlara baktığımda, nasıl hâlâ orada durduklarını anlamaya çalışıyorum. Bilgelik. Bende hayranlık uyandıran tek şey bu. Ama kendileri söndükten sonra dahi ışıkları benimle birlikte kalacak olanlar zarafet sahibi olanlar. Çünkü yeteneğin zarafetle birlikte bulunması çok nadir görülen bir şey. Yeteneği alıyorsun – zarafeti almıyorsun. Tanıdığım en pislik herifler hep en yetenekli olanları. Louis Le Brocquy gibi, Nelson Mandela gibi, Johnny Cash gibi, Willie Nelson gibi ikisine birden sahip olanlar arkalarında silinmez bir etki bırakıyor. Çünkü bu "güzel kız" sendromuna benziyor. Yetenekli olmak güzel doğmak gibi. Hayatında her gün onun için çalışmak zorunda değilsin. Onunla doğmuşsun zaten. Bir anlamda mavi kan gibi, para, yetenek ya da güzellik. Aslında kendin kazanmadığın için en mütevazı olman gere-

ken şeyler bunlar. Onlar sana zaten verilmiş. Yine de benim gördüğüm, insanları en fazla bunlar şımartıyor. Diğer taraftan en fazla çalışanlar, hayatları boyunca engelleri aşmaya çalışanlar, asıl kibir sahibi olması, göğsünü gere gere dolaşması gerekenler en mütevazıları bazen. Ben buna katlanamıyorum. Beni bu kadar delirtiyorsa, o yetenekleri veren Tanrı kim bilir ne kadar deliriyordur. O yetenekleri nasıl paylaştırıyor, DNA mı, kıyak mı bilmiyorum, ama bu durum beni hayrete düşürüyor. Bütün bunları şahsi başarınla sağlarken iyi huylarını yitirmemek, merakını, entelektüel merakını yitirmemek, zarafet sahibi olmak, ama saygınlığını yitirmemek, bunlar... çok nadir görülen şeyler.

Çok az örneği var demek istiyorsun.
Ben onlardan bir tanesi değilim, ama isterdim. Sanırım sayıları az. Hele müzikte bunu kendi misketlerinle, salt kendi zekanla ve düşünüşünle becermen çok zor iş gibi görünüyor. [*gülüyor*] İyi bir insan olabilirsin, ama... o uyuşturucular! İnsanlara bakıyorsun, sadece tek gözleri var. Gerçekten buna değer miydi diye düşünüyorsun. Neden kendine bunu yaptın? Ve sana kulaklarını kesmiş Van Gogh gibi bakıyorlar. Ben ise "Biliyor musun, kulağını kesmene hiç gerek yoktu. Kulaklarını kesmeden önce de senin resimlerini seviyordum" diye içimden geçiriyorum. İyi müzisyen sayılmak için insanların otuz üç yaşında bir çarmıha tırmanıp ölmelerini istemiyorum. Benim kahramanlarım sağ kalmayı başaranlar, yaşayanlardır: Özenle hazırlanmış maskeleriyle kendi hakkında yanlış bilgiler yayarak, harcıâlem olandan uzak durarak, fundalıkların içinde kendine bir yol açarak özel hayatını koruyan Bob Dylan mesela. Yeni bir yıldızdan çok, onun gibilerle ilgiliyim.

Syd Barrett gibi, genç yaşta ölen ya da inzivaya çekilen kült figürlerden hiç etkilenip etkilenmediğini merak ediyorum.
Ölüm kültleri.

Evet.
Hayır, hiçbir zaman.

Biliyorsun rock kültüründe kayan yıldız mitolojisi çok yaygındır.
Ben Kutup Yıldızı olmayı tercih ederim. Bob'un dediği gibi, ona bakarak yolunu bulabilirsin.

Starlık müessesinden ve şöhretten laf açılmışken, biliyorsun sen de bir kült figürsün. Yani bayağı büyük bir figür. Doğru mu?
Bu şöhretli olmaktan daha mı iyi?

Dışarıda Bono hastaları çok fazla.
Hımmm...

İçten içe "Tamam U2'nun yaptıklarıyla, kendi başarılarımla gurur duyuyorum. Ama bende bu kadar ne görüyorlar?" diye düşündüğün ya da "Hayır, beni tamamen yanlış algıladılar. Ben asla kült bir figür olmak istemedim" dediğin oluyor mu?
Mekanizmanın nasıl işlediğini anlıyorum... En kötü hayran tipinin, en takıntılı hayranların... sihirbazlığa tapanlar olduğunu söylerler. Tavşanı şapkanın içine önceden koyduklarını bilirler, ama sonra tavşanı dışarı çıkardıklarında yine de hayrete düşerler. [*gülüyor*] İnsanların neden bana değer verdiğiyle ilgili, kendime dair illüzyonlarım yok. Benimle neden ilgilendiklerini biliyorum. Birbirine iyi bağlanmış, şahane bir grubun içinde yer alıyorum. Müziğimde son derece açık ve savunmasızım, böyle olmayı öğrendim. Olay bundan ibaret. Bu her şeyi açıklıyor, öyle değil mi? Yemin ederim üzerinde enine boyuna düşünmüyorum. Hatta son günlerde bazen bir grupta yer aldığımı bile unutuyorum. Çok garip bir şey. O fazladan üçüncü bacağa alıştım. Artık görmüyorum. Aslında neredeyse sıradan bir insan gibi hissettiğim noktaya ulaştım.

Yani diyorsun ki kült figür olayım ya da olmayayım, benim için farketmez.
Biri "Sadece karşılaştığın insanlar üzerinden hayranlarını değerlendirme" demişti. Galiba bunu diyen benim. [*gülüyor*] Bilmiyorum, çünkü benim durumumda bu çok doğru değil, U2 hayranları çok uysal gibiler. Genelde hayranlarımızla çok iyi bir ilişkimiz vardır, ama bazen çok ileri gidiyorlar. Senin özel hayatını inkar eden, çöplerini eşeleyen –yakın zamanda çöplerimizi toplayan biri vardı gerçekten- birtakım belalı insanların bizim dinleyicimiz olmadığını biliyorum. Dinleyicilerimizi bu insanlar üzerinden değerlendirmiyorum.

Bob Dylan'ın, kendini "Dylanolog" olarak tanıtan A. J. Weberman diye bir hayranı vardı. Çöpleri kurcaladığı olmuştu onun da. Seni şöyle rahatlatabilir miyim? Duvarıma "Bonolog" yazan bir tabela asmaya henüz hazır değilim.
1980 yılında Los Angeles'a ilk gittiğimde Bob Dylan ile Brian Wilson'un evine gitmek istemiştim. Sana bahsettim mi bundan? Yapmak istediğim ilk şey buydu. Bu iki insanın müziği hayatıma dokunuyordu. Bana verdiklerinin tam karşılığını onlara sunamazdım. Ama hürmetimi göstermek, gidip, teşekkür etmek istiyordum. Sonra tabii ki kendimi "Ya benim teşekkür etmemi onlar istemezse" diye düşünürken yakaladım. Ve durdum. O yüzden ben müsamaha gösterirm. İnsanlar benim evime geldiğinde onlara şöyle açıklıyorum: "Sizinle şu anda konuşamam, çünkü konuşursam boşanırım." İtalyanlar şöyle der: "Mamma! Tabii ki haklısın *[İtalyan aksanıyla bebek konuşmasını taklit ediyor] Mamma Bono'yu öldürecek!"* [*gülüyor*] Onların suratına bakıp, dönüp gitmiyorum [*hiddetli bir tonda*]. Biliyorsun işte, o somurtkan film yıldızlarının burnundan soluması gibi değil.

Dalkavuklara nasıl bir tepki veriyorsun?
Dalkavuklar? Biraz almanın sakıncası yok. Teşekkürler! [*gülüyor*] Ben bir gruptayım. Hayatım boyunca etrafımda hep

tartışma oldu. Birlikte büyüdüğüm bütün arkadaşlarım kabalığa varacak kadar doğrucu davuttur. Dalkavuklar? Neredeler ki? Onları tanıyor muyum? Elbette. Ama hayatımda esas olarak onlar yok.

Peki ne yapıyorsun?
Onlarla karşılaştığımda mı?

Evet.
Esniyorum. [*gülüyor*] Yani zaten hemen fark edersin. Burada böyle bir şey yaşanmadı, çünkü sen beni diken üstünde tuttun, yoksa çok dar bir konsantrasyon aralığım vardır. Eğer mevzu açmıyorsa uyurum, çünkü zaten uykumu almamış olurum. Aramızda eşit bir ilişki kuramadığım insanlarla pek vakit geçirmeye yanaşmam.

[*listeye bakarak*] Hımm, burada ilginç bir şey var. On dokuzuncu yüzyılın başlarında yaşayan bir Fransız kadın yazar, Mme. De Staël demiş ki: "Şöhret, mutluluğun parıldayan yokluğudur." Katılır mısın buna?
[*bir an düşünüp, sonra kısık bir sesle*] Vay, şahane! Dün gece Simon'la [senaryo yazarı arkadaşı Simon Carmody] bu tarz semantik tartışmalarla iki saat geçirdik. Onunla konuşmalısın. Bu albüme koymadığımız "Mercy" (Merhamet) diye bir şarkıda şöyle bir dize geçiyor: "Mutluluk, ona gerçekten ihtiyacı olmayanlarındır." Yani ben mutluluk olmadan yaşayabilirim. Şöhretin bedeli buysa, iyi sıyrılmış olurum! Diğer taraftan neşe satılık değil. Ve benim neşem tamamen başka bir yerden geliyor. Ama sen yanlışsın Michka. Şan şöhretle ilgili olarak, bir yerlerde şeytanla yapılmış bir anlaşma var gibi.

Neymiş o?
Masada yerin olabilir, ama bir mizah duygun yoksa oradan kalkamazsın. [*gülüyor*] Bütün bu cümbüş içinde U2 olarak bizim yolumuzu bulmamızı sağlayan mizah duygumuzdur. Seksenlerde neredeyse kaybediyorduk onu.

Gerçekten mi?
Evet. Bunun üzerine çok düşündük.

Tam olarak neyin üzerine düşündünüz?
Şöhret. Gözler üzerimize dikildiğinde, fotoğraflarımız çekildiğinde, bir restoranda fısıltılar yükseldiğinde ne olacağı... Bunun üzerine çok düşündük.

Ve bu düşünceler sizi nereye götürdü?
Kendini beğenmeye. Bu düşünceler senin şeklini şemalini bozabilir. Yürüyüşün değişir. Kendini başka türlü taşırsın. Herhangi bir fotoğrafçıya sor. Anton'a [Corbijn] sor. Bir fotoğrafçı güzel olan bir yüzün kendini beğenmişlikle ne kadar çirkinleşebileceğini bilirler. Modellerin gerçek yeteneği bir başkasından daha güzel olmaları değil, kendini beğenmiş olmadan fotoğraflanabilmeleridir. İnsanları çirkinleştiren ve kibirli yapan, şöhret denilen o görüntü bozucu mercektir. Dudaklardan kan çekilir, surat birden çarpılır. Fotoğrafın çekiliyordur, ama fotoğraf çektirmek istemenin nedeni ortadan kaybolmuştur. İşte seksenlerde ben böyleydim. Bunun üzerine çok düşünüyordum.

Seksenlerin başında seni çok seyrek görüyordum. O zamanlar şu anda tarif ettiğin gibi bir insan olduğunu bilmiyordum.
Seninleyken öyle değildim, çünkü akraba bir ruh hissediyordum, rahattım, ortak noktalarımız vardı. Ama dışarı çıktığımda bana bakan insanları hayal kırıklığına uğratmamam gerektiğini hissediyordum. Onların beklentilerine göre yaşamaya çalışıyordum. [*öfkeli, kendini beğenmiş bir ses tonuna dönerek*] "Ben bir rock yıldızı değilim, ben gerçek bir insanım!" Şimdi ise şöyle diyorum: "Ben lanet olası bir rock yıldızıyım. Bunu kabullenin." [*gülüyor*] Bu noktaya ulaşmam zaman aldı, ama nihayet ulaştım. Eğer rock'n'roll'un bir manası varsa, o da kurtuluştur, özgürlüktür.

Seksenlerde o özgürlüğü hissetmiyordun.

Seksenler bir kibir hapishanesiydi. "Oh Tanrım, Para kazanıyorum!" [*önce dehşet dolu bir çığlık, sonra da korku filmlerinde vampir tarafından kovalanan insan taklidine geçiyor*] "Ah, herhalde çok satıyorum. Ama bir dakika, bugün hiç kimseyi kazıklamadım. Yok, yok kesin kazıklamışımdır." [*gülüyor*] Artık kendimi hiç kimseye kanıtlamak zorundaymışım gibi hissetmiyorum. Şarkıların güzel mi? Grubun iyi mi? Olay budur dostum. Bütün varlığımı o şarkılara bağlayamam. O şarkılar benden daha iyi çünkü. Beni iyi insan tanımlaması içine kapatma, çünkü seni hayal kırıklığına uğratırım. Hey, ben karmaşık bir kişiliğim, ben bir sanatçıyım! Şapşalca davranabilirim. Aştım bunu. Artık insanları hayal kırıklığına uğrattığım için mutluyum. Şimdi biri beni bir gece kulübünden emekleyerek çıkarken görürse, [*şoka girmiş biriyle dalga geçerek*] "Ama SEN demiştin ki!!!" diyemez. "NE demişim? Şimdi şu flaşını çek bakalım suratımdan kardeş. [*sarhoş sesiyle*] Bu arada bu hanım karımın arkadaşıdır." [*gülüyor*] Artık aştım bunları. Bizim ailemiz medyayla yaşamıyor. O gazeteleri okumayız. Arada bir kapımızın altından atılıyor. Herkesin ekmek parasına ihtiyacı var tabii.

Mizah duygunuzu nasıl geri kazandınız? Ne oldu?
Gayet ilginç bir biçimde, senin başlattığın tartışmayla da bağlantılı şekilde, 1986'da, arkadaşlarım Guggi ve Gavin'le ilişkimizde kaybettiğimiz zemini tekrar yaratıp, birlikte resim yapmaya başladığımız zaman oldu. Perşembe geceleri dışarı çıkar, resim yapar, çeşitli sahne performansları sergilerdik. Sonradan nasibimi alacağım özgürlüğün başlangıç noktalarını orada buldum.

Komik. Şöhreti iyileşmesi gereken bir hastalık gibi anlatıyorsun.
Şöhretli insan kültüne en fazla hürmet edenler, bütün enerjilerini ondan kaçınmak için harcayanlardır. [*her şeyden sıkılmış bir insanın iç çekişiyle cümleyi uzatarak*] Öyle insanlardır ki... Biri bana bir tipten bahsetmişti, bu adamın kim

olduğunu sana söylemeyeceğim. Bir zamanlar müzik dünyasında çok itibar edilen, saygı gösterilen biriymiş. Yirmi sene geçmiş. Adam hâlâ evinden çıkıyor, [*bir Hitchcock filminde görülebilecek Soğuk Savaş ajanlarının bakışını taklit ederek*] hayranları onu görmesin diye hızla bir taksiye atlıyor. Ama kimse yok, kimsenin umurunda değil! Bak, hiç kimse kazayla star olmaz. O noktaya erişip de, sonra duruma itiraz etmek çok kaba bir şey. Saklananların aslında fark edilmek için yaptığı şey bu. Bunun için çok fazla enerji harcıyorlar.

Senin sakinleşmene kim ya da ne yardım etti?
Bunun üzerine çok düşündüğüm bir dönemde Chrissie Hynde benim için gerçekten bir hediye gibi oldu. Hem nüktedan biriydi, hem de bir duruşu vardı: doğru insanlara zarafetle yaklaşır, onu gereksiz göklere çıkaranlara da kötü davranırdı. Buradan senin için çok saçma bir yere atlayacağım Michka. Bir kilise hakkında bir hikâye duydum, cemaatte cinler ve şeytanlar da varmış. Vaiz sürekli şeytanları oradan sürmeye çalışıyor, ama her defasında yere yıkılıyor. Onunla dalga geçip duruyorlar. Bu yüzden başka bir rahip getiriyorlar. Rahip cemaate soruyor: "Bu şeytanlardan kurtulmanız lazım. Kim onlar?" İsimlerini sayıyor. Onlar da gelip adamı yere yapıştırıyor. Deli gibi koşuyorlar, org çalmaya başlıyor ve sonunda bütün hanımların etekleri başlarına geçmiş oluyor. Nihayetinde böyle dört beş şeytan çıkarma ayini sonrasında Büyük Kahuna geliyor. Şeytanla görüşüyor: "İsa adına sana emrediyorum, kim olduğunu söyle." Bütün şeytanlar kendilerini tanıtıyor. Korkmuşlar. Devam ediyor: "Niye burada insanları korkutuyorsunuz?" Cevap geliyor [*utangaç bir sesle*]: "Ama çok ilgi çekiyorduk." [*gülüyor*] Ne demek istediğimi anladın mı? Seksenlerde benim yaptığım gibi, starlık müessesinden kaçanlar, bunun üzerine çok düşünen insanlardır. Paparazziler kimin peşinden koşar? Ya onlardan kaçanların ya da onları yumruklayanların.

Şöhretin arkadaşlığınızı zora soktuğu anlar oldu mu?
Seksenlerin başında –'82, '83.

Sonra hemen tekrar bir araya geldiniz mi?
Evet, benim onların arkasından gitmem gerekti. İnsanların gitmesine kolay kolay izin vermem. Hâlâ sevdiğim insanlar hayatımdadır – ve de sevmediklerim. [*gülüyor*] İnsanlar konusunda inatçıyım.

Hiç uyanıp da Bono olduğunu, U2'yu unuttuğun bir gün yaşadın mı?
Yaşadım. Artık çoğu sabah, bir grubun parçası olduğumu düşünerek uyanmıyorum. Sanırım bunun baba olmakla, koca olmakla, arkadaş olmakla alakası var.

Peki sabahları gözünü açıp da yatağında uzanırken başka neler düşünürsün?
Hımm... sabahları değil, ama genelde geceleri sahip olduğum şeyler üzerine düşünürüm. Tanrı'ya teşekkür etmek için zaman ayırırım. Bazen kendi kendime düşünürüm: "Eğer bütün bunlar gitseydi ne olurdu?" Bir gazeteci olarak çalışıyorum – daha küçük bir evim var. Başka bir şey değişmezdi, çünkü evde ve bir önceki geceden bahçede uyuyan insanlar aynı insanlar olurdu. Daha yeni arkadaşlarımla, çünkü yıllar içinde bir sürü yeni arkadaşım oldu, belki hiç tanışmazdık. Eğer yakın durduğum şeyler aynı kalacaksa, neden dünyam şekil değiştirsin ki? Arada bir düşünüyorum işte, çünkü inanılmaz bir hayat tarzı bu, insanların endişelendiği bir sürü konu benim için önemli değil. Ama bunu daha çok gece yapıyorum, sabahları sadece kendimi o güne nasıl sığdıracağımı düşünürüm, ki bu da ustalık isteyen bir iş.

Şu yinelenen rüyalardan görür müsün? Benim mesela öyle bir tane var. Sürekli bir sınava giriyorum ve başarısız oluyorum.
Hadi ya! Neyle ilgili olduğunu anlayabiliyor musun?

Sanırım bir kelime var: gayri meşruluk. Hayatım blöflerle dolu sanki.
Çok iyi. Bir sahtekarlık seziyorsun...

Evet. Bir gasp durumu.
Benim de yineleyen bir rüyam var. Bütün hayatım boyunca bunu gördüm. İki evle ilgili. Bir tanesinin pencereleri tahtalarla kapatılmış, diğerininki açık. İkisi de suyun üzerinde. Fransa'daki bu iki eve benzemiyor değil. Edge ile birlikte bu evleri almadan seneler, seneler evvel ben bu rüyayı görüyordum. Ve çok tuhaf, ilk on sene şu anda oturduğumuz evin pencereleri kapalıydı, o evinki açık. Biz de orada yaşıyorduk. Rüyamdaki evlere tam benzemiyorlar, ama bu yerle ilgili bir şey olduğu kesin.

İnanılmaz. Sen bundan ne sonuç çıkarıyorsun?
Hiçbir fikrim yok, çünkü satın aldığımızda, ikisi de tahtalarla kapatılmıştı. Ama sonra çok kısa bir süre içinde bir tanesi açıldı.

O zaman bu bir önsezi.
Ama rüyamdakiler bunlara benzemiyordu. Yerleri değişiyordu. Resimlerini bile çizebilirim. Ama anafikir aynı. Aynı rüyayı yakın bir zamanda yine gördüm.

Bir ipucun var mı?
Hayır. Biri harabe halde, diğeri güzel bir ev.

Buna dair kehanette bulunmak zor. Ucu çatallı sopamız herhangi bir yönü işaret eder gibi değil. [*gülüyor*] Ama sanırım ilginç olan, şu anda gerçekten burada bulunmamız.
Burası beni... özgür olduğum hissine en fazla yaklaştıran yer. Bu evler iki harabe halindeyken, biz burada kamp yapıyorduk ve bana gerçekten daha önce bilmediğim bir şekilde yaşamayı öğretti. Fransızca'da nasıl diyorsunuz? *Savoir-vivre*?

***Savoir-vivre* nezaket demek, nasıl kibar olunur, nasıl medeni davranılır.**
Tamam, o değil. Bu benimkinin tam tersi. [*gülüyor*]

Ama bir noktada haklısın. Daha geniş bir anlamda, birinin kendi hayatını idare etme sanatı demek. Belki sen de hayatta iyi şeylerin tadına bakmayı, onlardan zevk almasını öğrendin.
Benimki çok daha az gösterişli ve medeni bir şekil, ama kesinlikle tadlarına bakmakla ilgisi var. Ve ben bunu burada, arkadaşlarımla müzik dinleyerek öğrendim. Benim için Kuzey Kutbu'nu yok eden büyük erime orada yaşandı. Buzlar 1992'de eridi.

Burada başka bir insansın.
Evet.

Çok farklı kişiliklerin var. Dublin'de tanıştığım adam var, telefonda konuşan halin var, ki o mesela çok rahat bir adam.
Telefonda? Evet çok daha rahat. Telefonda olabileceğim en samimi halimi takınıyorum. Konuştuğun insan tam kulağının dibinde. Telefonda konuşurken dikkatli olmalısın. Kendini çok fazla açabilirsin.

Bir iki başka Bono daha var: sabahları yazı yazan Bono, kalabalıkların önünde şarkı söyleyen Bono...
[*kısık bir sesle*] Hımm...

Amerikan Senatosu'ndan birileriyle konuşan Bono, ve tabii ki şu anda Elevation Partners'ın yönetim kurulunda oturan Bono...
Hımm...

Elbette bütün bu kişilikleri barındıran tek bir insan. Ama hiç kendini bir komedyen gibi hissetmiyor musun?
Bukalemun gibi demek istiyorsun...

Ee, ikisi de aynı işi yapmıyor mu? Galiba Bono bir marka ve aslında hiç kimse onun arkasındaki insanı tanımıyor; sen dahil.

[*bir kahkaha patlatıyor*] Sen sıkı bir adamsın. [*uzun bir duraklama*] Bütün hüner kendini tanımlayabilmek için bir teşebbüste bulunmakta aslında. Sana en fazla uyanı, bu yüzden de gerçek sen olanı bulana kadar yolda bir sürü karakter deniyorsun. Yani bütün çocuklar bunu yapar. Ergenlik çağında kişiliklerinin farklı yönlerini denediklerini görürsün. İşte ben de sadece neye kadir olduğumu araştırmaya, bulmaya çalışıyorum. Aileme, dostlarıma... dünyaya katkıda bulunabilmek için bana gerekli olanı arıyorum.

Gerçekten kim olduğunu anlamana yarayacak işlerle meşgul olduğunu söylüyorsun.
Şöyle söyleyeceğim: yüzeyde bir ses var, bir sürü ilgi alanı ve peşinden koştuğu fikirler olan, farklı işler yapan azgın, hiperaktif bir insan var. Fakat bunun altında, en, en dibinde aslen huzur yatıyor. Kendi başımayken, tarif etmesi zor, bütün anlayışların ötesinde bir huzur hissediyorum. Bazı insanlar dışarıdan çok sakin görünür, dingindirler, ama aşağıda kaynayan bir kazan gibidirler. Sinirli bir enerjiyle kaynıyorlardır. Benim bütün sinirli enerjim dışarıda. İç tarafta sükûnet var. Kendi başıma bırakılırsam, senin tarif ettiğin o diğer insanları bulabilmek için paniklemiyorum. Her kimse o insan, gerçek bana en yakın olanı.

Tanımladığın sükûnet bazen aldırmazlığa yaklaşıyor mu?
Hayır. Arkadaşlarıma çok fazla ilgi içeriyor. Çok sıcak bir his bu. Ve aslında benim gittiğim yer. Hayatımda bazı şeyler gerçekten tepetaklak olduğunda, oraya gidiyorum. Hep iyileşiyorum, hep tazeleniyorum. Sanırım o kişi bulacağım gerçek "ben"e, olmak istediğim kişiye en yakın olanı.

Nasıl buluyorsun onu? Okuyarak mı, dua ederek mi?
Okuyarak, dua ederek, meditasyon yaparak. Sadece ortalıkta yürürken de olabilir. İnsanlar bana sık sık "Bu kadar şeyi nasıl yapıyorsun? Onu da yapıyorsun, bunu da yapıyorsun" diye sorar. Sanırım nasıl becerdiğim bununla ilgili. Oraya

ulaşmak benim için uzun sürmüyor. Buna istersen Sebt anı diyebilirsin, çünkü Sebt Günü dinlenme günüdür. İnsan sadece yaptıklarından ibaret değildir, kim olduğu da önemlidir. Benim hayatımın büyük kısmı da ne yaptığımla ilgili.

Muhtemelen gerçekten olduğun insan için çok fazla zamanın kalmıyor.
O yedinci güne ihtiyaç duymamın sebebi bu. Ama o Sebt günü illa yedinci günde ya da pazar ya da cumartesi, her ne ise o günde olmuyor. Ben anlara bölüyorum. O anlarda inanılmaz sabitleşiyorum, inanılmaz kendim gibi oluyorum. [*gülüyor*] Tam anlatamıyorum, ama o anlardan birindeyken tarif etmeye ihtiyaç da duymuyorum. Dünyaya dair bir rotada uzlaşmak benim için zor. Ama dünyayı resimden çıkartıp, beni kendi başıma bıraktığın zaman, kendimi kanıtlama ihtiyacını fazla duymuyorum sanki. Dış dünyada, olay şu kadar basit: Kaybetmeyi sevmiyorum. Fırsatları kaçırmayı sevmiyorum. O kadar çok fırsat var ki! Heyecanlanıyorum. Engeller çıkabileceği faktörünü önemsemiyorum bile. O engellerin üzerinden koşmak, atlamak, bütün gücümle sıçramak çok eğlenceli. Bu nedir? Onu kaçırmak istemiyorum. Burada yardım edebilir miyim? Bunu becerebilirim. Tanrım, bunu istiyorum. Şunun tadı nasıl? Hımmmm! O ne? Oooh, çok güzelmiş. O hangi yıl? Teşekkürler!

Bir iki soru kaldı. Kendini kötü hissettiğinde ilk kimi ararsın? Yoksa kendine saklamayı mı tercih edersin?
Sanırım arayacağım... ailem olur...

Eşini mi kastediyorsun?
"E.T. evi ara!" [*gülüyor*]

İçinde en fazla neyi kaybetmekten korkarsın?
[*uzun bir duraklama*] Hımmm... Perspektifi kaybetmekten...

Bu daha önce hiç başına geldi mi?
Sanırım.

Perspektifi kaybetmeyi nasıl tanımlıyorsun?
İlk işareti depresyon...

Hiç depresyona girdin mi?
Evet. Bu perspektifi kaybettiğim anlamına geliyor. Bazı şeyleri oldukları gibi görmüyorum.

Haftalarca mı sürer, aylarca mı?
Hayır. Hayatımdan bir ya da iki gün alabilir. [*duruyor*] Annemden aldığımı hatırladığım tek gerçek ders bu: Bir cam parçası üzerinde ayakta duruyorsundur ve kesiklerden, kandan çok fazla şikayet ediyorsundur. Annem de derdi ki: "Seni Cappagh Hastanesi'ne bir götüreyim de -bize çok yakındı- bir daha asla yürüyemeyecek insanları göstereyim." Yani samimi bir şekilde perspektif çok önemli. Galiba yıldız olduğunda ilk zaiyat verdiğin duygu da bu oluyor. Oyunculuğun iyi olduğu için, iyi şarkılar yazdığın için, her ne ise, kendini diyelim bir hemşireden, doktordan, itfaiyeciden daha önemli biri gibi düşünmeye başlıyorsun. Bu kesinlikle doğru değil. Tanrı'nın nezdinde, benim gibi insanlar... çok şımarık. Ben hâlâ dünyanın, rock yıldızlarının, film yıldızlarının, her çeşit sanatçıyı kahramanlara dönüştürmesini çok şaşırtıcı buluyorum.

Peki depresyon hakkında ne biliyorsun? Seni bu konuda açmanın çok kolay olmadığı kesin. Zaten bir kere denedim.
Depresyonun kendi yolunu benim hayatıma dayatması çok nadiren gerçekleşiyor. Sanırım bütün konuştuklarımızdan sonra sen de itiraf edersin ki ben sürekli yakınan rock yıldızlarından değilim, Tanrı bizi onlardan uzak tutsun! Ama evet, çuvallıyorsun, hatalar yapıyorsun, kendi kendini dövüyorsun. Ama benim döneceğim bir inancım var. Samimi olmam gerekirse, bana daha önce sabahları uyandığımda ne yaptığımı sormuştun... Sabahları uyandığımda, gerçek değil, ama ruhani anlamıyla elimi, Tanrı dediğin her ne ise ona uzatıyo-

rum. Sonra [*duruyor*] –bu konuda fazla dramatik olmak istemiyorum- Tanrı'ya soruyorum: "Nereye kayboldun?" Genelde Tanrı tarif etmesi zor bir şekilde beni yanıtlıyor: "Ben hiçbir yere kaybolmadım. [*gülüyor*] Asıl *sen* nereye kayboldun? Ben yerimden kıpırdamadım bile." Sonrasında kendimi dinlemem ve kendimi nerede kaybettiğimi anlamam gerekiyor. Genelde bu minik adımlarla, ama gittikçe artarak gerçekleşiyor. Dramatik, cesur hamleler peşindeyken kendini asla kandıramazsın -en azından ben asla kandırmam. Bu şuna benziyor: Tamam, bu sabah banka soyacağım, düşmanlarımın kim olduğunu bulup yataklarına bağlayacağım. Böyle yaptığında sana en benzeyen o kişiden yavaş yavaş uzaklaşırsın.

Yolunu kaybedişin birkaç günden uzarsa diye korkmuyor musun?

Özellikle entelektüel olarak meraklıysan, denemeye meraklı bir doğan varsa, taşları kaldırır, altlarında ne olduğuna bakarsın; arada bir altından ürkütücü şeyler de çıkar, arada bir onlar seni ısırır da. O zaman canın acır ve "Aaah!" dersin. Yani benim yaptığım bu, evet kendi kendimi kandırma yeteneğime şaşırıyorum. Ama işte o zamanlarda kendimi umutsuzluk dediğin şeyin içine uyanır buluyorum.

Ve Tanrı'nın seni oradan çıkardığını söylüyorsun. Bu bana biraz egzotik geliyor yine de.

[*kahkahayı patlatıyor*] Şahane laf! Evet, doğru. [*biraz daha gülüp sonra ciddileşiyor*] Ben Tanrı'yı bulmak zorundayım. Bunu iyi anlamak gerekiyor. Sorun burası. Bunu iyi anlamak gerekiyor.

O zaman sanırım Tanrı'yla karşılaştığında dilinin tutulmasını falan beklemiyorsun. Onun sana ne demesini bekliyorsun?

Bunu olumlu anlamda sormana sevindim. Şey... [*gülüyor*] "İyi görünüyorsun." Bana olan inancın için teşekkür ederim Michka. Eğer benden fırsat bulur da lafa girebilirse Tan-

rı'nın şunu demesini umuyorum: "Haydi içeri gel, ama lütfen kendini açıklamayı kes!" [*gülüyor*] Bu arada bana, neden bütün bunları bir kitap olarak benim yazmadığımı sormuştun. Kitapta bunları yazar mıydım sence? Mümkün değil!

Baban hakkında: "Sessizliğe gömülür sonra cevabı yapıştırırdı" demiştin. Galiba sen laf kalabalığının içinde kaybolup, sonra cevabı yapıştırıyorsun. [*Bono kahkaha patlatıyor*] Ne diyorsun?
Suçluyum, sayın hâkim.

Başka yorum yok mu?
"Sessiz ol ve benim Tanrı olduğumu bil." Kutsal kitaptan çok sevdiğim bir satırdır bu. "Çeneni Kapa ve Seni Sevmeme İzin Ver" de pop şarkısı versiyonu olabilir. [*gülüyor*] Gerçekten bu manaya geliyor. Eğer bir yorum duymak isteseydim, o bu olurdu.

Son soru, sonra benden kurutuluyorsun. Dilinin tutulmasına ne neden olur?
[*İç geçiriyor... yirmi saniye duruyor, ağustos böceklerinin kesilmeyen sesi*] Şarkı söylemek sayılır mı?

Korkarım hayır. Şarkıların da sözleri var.
Ama ben şarkıya başladığımda yok. Genelde sadece melodi ve saçma sözler. Hımmm... Ben ne kadar kısa ve özsem, şarkılar da öyle olur. Tamam seni kurtarıyorum. [*gülüyor, sonra bir an duruyor*] Cevabım "bağışlama".

"Bağışlanmak" mı demek istiyorsun?
Evet.

Bazen bir soruyu kendi yazdığın bir şarkıdan alıntı yaparak cevaplıyorsun. Bir konunun, sen ve U2 üzerine şarkı yazdığında tamamlandığını ve aşıldığını söyleyebilir misin?

Hayır, hayır. Tekrarlıyorum, bu diyaloğu kabul etmemin nedeni senin benim kendime sormadığım sorular sorman. Ama daha önce kendime sorduğum bir soruyu sorarsan, onu zaten cevaplamışımdır.

Bir şarkıda mı demek istiyorsun? Sorduğum bazı soruların bir gün şarkıya dönüşebileceklerini mi söylüyorsun?
Hımm, muhtemelen. Açık yakalamaya çalışan sorulardı.

Sonlandırmak gerçekten zor. Ama samimi bir cevap ver: Konuşmalarımız sayesinde bazı şeylerin senin için ilk defa açığa çıktığını düşündüğün oldu mu?
[*Bir an düşünüyor, sonra gülüyor*] Sorgulanmamış bir hayat, kıskanılacak bir hayat değildir.

18. Tekrar toplumdaki yerimi alıyorum

Bu telefon görüşmesi 8 Aralık 2005'te gerçekleşti. Bono New York'taki dairesinden aradı. John Lennon'un öldürülüşünden tam 25 sene geçmişti. Bono, *"olayın olduğu yolun yukarısında"* bulunduğundan söz etti. Daha önceki birkaç konuşmamızda olduğu gibi, ahizeyi kaldırdığımda Bono'yu şarkı söylerken buldum.

[*şarkı söylüyor*] *"Well, we all shine on..."*

Altmışlardan kalma AM transistör radyolarından geliyor gibi sesin. Kısa dalgada Polonya radyolarını dinliyor gibi hissediyorum. Sesinin denizin altından geliyormuş gibi bir hali var.

Hımm... Yine tipik Fransız züppeliği...

Ee tabii, benden başka ne bekliyordun ki?
Başarının ve dünya kitap fuarlarında yeni edindiğin şöhretin seni biraz tevazu sahibi ettiğini düşünüyordum.

İşte o yüzden artık benimle farklı bir ses tonuyla konuşmanı istiyorum zaten.
[gülüyor]

... ama hâlâ senden o tonu duymuş değilim...
Üzerinde çalışıyorum. Nasılsın dostum?

İyiyim.
Dostum ve işkencecim...

Sanırım önce işkence yapmak yerine önce seni gıdıklayacağım. Geçen Temmuz o büyük "Live 8" konserinde

sahneyi Paul McCartney ile paylaştın. Arkada U2, birlikte "Sgt Pepper's Lonely Hearts Club Band"i söylediniz; deyim yerindeyse, sen John Lennon'un yerini dolduruyordun. Oraya uymadığını hiç hissettin mi? Bir şekilde buna hakkın olmadığını? Bir anlığına bile olsa, yer yarılıp da seni yutacak diye endişelenmedin mi?

Oo, ama biliyorsun ki ben böyle düşünmem! [*gülüyor*] Bende biraz küstahlık ve şapşallık vardır. Grubu Beatles'la aynı sahneye çıkardık. Sanırım eğer John'u tanısaydım, onunla çok iyi anlaşırdım. Onun yerini almaktan çok gurur duydum. Seninle konuştuğumuz şu gün, onun canının alınmasının yıldönümü; çok korkunç bir şey bu. Dün gece *Instant Karma*'nın bir versiyonunu yaptık, işte sana onu söylüyordum. İnanılmaz bir şarkı: *"Çok yakında ölmüş olacaksın"*[1] söylemesi en zor dize gibi geldi.

Ama Paul McCartney hayatta. Bir keresinde ona karşı "korku ve merakla karışık bir saygı" beslediğini söylemiştin bana.

Biliyorsun o, *Sgt Pepper's Lonely Hearts Club Band*'i tam olarak, canlı hiç çalmadı – sadece bir albümün sonunda koda versiyonu yer aldı. Prova odasında onun yanında durduk ve kırk sene evvel yazdığı bir şarkıyı ilk defa söyleyişini izledik. Ben John Lennon'un bölümünü söylüyordum, o da bana öğretiyordu. Hem eğlenceli, hem de ürkütücüydü. Olağanüstü bir yirmi dört saat oldu. Düzenleme konusunda çok titizdi. Daha önce yapılanın tıpkısını istiyordu.

Yani onun yanında kendini mahçup hissetmedin.

O ve grup arasında hazırcevaplığa dayalı çok hoş bir diyalog gelişti. Muhtemelen ona bir sürü çalım satmamızı bekliyordu, ama biz, büyük rock grubunu değil, hiyerarşinin de gerektirdiği gibi, profesörün karşısındaki öğrencileri oynadık.

---

1 John Lennon'ın *Instant Karma*'sının nakaratı.

Edge ve seni McCartney'in karşısında notlar alırken düşünmek çok komik.

Sahnenin yanındaki karavanımıza geldiği zaman yaşanan çok komik bir an vardı. Bazı şarkıların nasıl yazıldığına, Beatles'ın şarkı yazmada o seviyeye nasıl geldiğine dair ona ahiret sualleri soruyorduk. Onunla vakit geçirmekten gerçekten çok hoşlanıyorduk, umarım mevzuyu gardroba getirdiğinde o da bizimle olmaktan memnundur. Paul McCartney'in Brian Epstein'la birlikte Beatles tarzı saç kesimiyle ortaya ilk çıkan adam olduğunu unutuyorsun. Karavanın arka tarafından bir ceketi işaret etti. Devamı şöyle: "Bu Dior mu? Kim giyiyor bunu?" Bizim gardrobumuzun yaratıcısı Sharon Blankson da "O Bono için" dedi. McCartney hemen çıkıştı: "Durun bakalım bir dakika, konserin sonlarında ben de ondan giyiyorum, kızım Stella buldu benim için. İkimiz de aynı şeyi giyemeyiz değil mi?" Sharon da dedi ki: "Tabii ki giyebilirsiniz. Sorun değil." Şu kadarını söyleyeyim, karavandan ayrılmadan önce, o tasarımcı elinden çıkma ceketimden, sahnede üzerimde gördüğün kot cekete geçene kadar benimle pazarlık etti. Sonuç olarak Macca Bono'yu sahneye çingene gibi çıkmaya mecbur etti.

O çingene kıyafetlerinle "Sgt Pepper"ı söylerken nasıl hissettin?

Onun yanında öylece dikilirken aklımdan bir sürü şey geçiyordu. Gayet güzel bir performans oldu. Şarkıyı internete yükledik, para karşılığı en hızlı indirilen şarkı oldu.

Live Aid'den yirmi yıl sonra, Bob Geldof Gleneagles'daki (İskoçya) G8 zirvesiyle bağlantılı Live 8'i düzenledi. Blur'dan Damon Albarn gibi birkaç Avrupalı sanatçı Londra'daki Live 8 sahnesinde hiçbir Afrikalı yıldızın yer almamasını kamuoyuna şikayet etti. Bob Geldof da Afrikalı çocukların kendi yıldızlarından ziyade Eminem'e takılmasının kendi suçu olmadığını –ki bu arada Eminem de sahneye çıkmamıştır- gayet açık bir biçimde anlattı. Sen de aynı cevabı mı verirdin?

Hayır. Damon beni aradı, durumu yumuşatmaya çalıştım. Birkaçımız bu konudan endişe duyuyordu. Bob ise reytingleri kolluyordu, çünkü nihayetinde Afrika'yı koruyacak, içinde bulundukları durumun altını çizecek olan şeyin reytingler olduğunu hissediyordu. Benim kafam o kadar net değildi. Ama bu Bob'un gösterisi. Yani Youssou N'Dour sahne aldı, o gün Johannesburg'da birçok Afrikalı sanatçı çaldı. Dünya kameralarının çoğu Johannesburg'daki konseri göstermemeyi tercih etti, ki bu da Bob'un savını kanıtlıyor.

Johannesburg'daki konsere çok da fazla Güney Afrikalı katılmadı ama.

Live 8'i gerçekleştirmenin imkansıza ne kadar yakın bir iş olduğunun bilincinde mi acaba kimse? Geldof bu işlerle uğraşabilmek için bir yıllığına kendi hayatından vazgeçti. Uyku yok, bela çok. Richard Curtis ve karısı Emma Freud[1] için de aynı durum geçerli. Bazı toplar düşecekti... çoğu ağın arka tarafına kaçtı. Johannesburg konseri son anda ortaya çıkan bir gelişmeydi.

Afrikalıların katılımı eksikti, bunu kabul etmek lazım.

Kişisel olarak, evet, daha fazla Afrikalı sanatçının yer almamasının bir hata olduğunu düşünüyorum. Kaçırılmış bir fırsat. Afrika müziğini severim. Youssou olsun, ya da Angélique Kidjo, Baaba Maal, Salif Keita, bu sanatçıların hepsi bize sevgi mesajları yolladı ve bu konular üzerinde bizimle birlikte çalışıyorlar. Youssou N'Dour Paris'te çaldı. Sadece dünya müziğinin değil, dünyanın en olağanüstü seslerinden biri olduğunun söylenmesi lazım.

Ry Cooder ile yaptığı işlerle tanınan, büyük blues gitaristi Malili Ali Farka Touré Live 8'i desteklemediğini söylemişti, bunu biliyor muydun? "Politik bir maşa olarak kullanıl-

1 Notting Hill'in yazarı ve yapımcısı, "Yoksulluğu Tarihe Gömelim"in (Make Poverty History) kurucularından.

makla" ilgilenmediğini söyledi. Mali'de Niafunke bölgesinin belediye başkanı ve halkı için bir sürü iş yapıyor.
Eğer Live 8'in halkına nasıl yardım ettiğini göremiyorsa, belki onun belediye başkanlığını bir daha düşünmeliler. [*gülüyor*]

Peki, kendisi uyarılacak. [*gülüyor*] 2005 DATA için zorlu bir yol oldu gibi görünüyor. Öncelikle bazı kötü haberler vurdu sizi. Birleşik Devletler'in 2004 yılında oluşturduğu Afrika inisiyatifi The Millennium Challenge Account, Afrika'ya yardım için sadece 400 bin dolar bağışladı. Söz verilenden çok az bir miktar bu. Sonra, Gleneagles'daki G8 zirvesinde çok iyi bir haber aldınız, dünyanın en güçlü ülkeleri Afrika'ya senede fazladan 25 milyar dolar bağışlayacaklarını taahüt etti. *The New York Times*'tan James Traub geçen Eylül ayında DATA'daki faaliyetleriniz üzerine yazdığı yazıda, sıtmaya karşı ve Afrika'da her çocuğun ücretsiz eğitim hakkı için mücadelede gerçek bir ilerleme kaydedildiğinden bahsetti. Yine de senin çok mühim bulduğun bir konuda – Afrika'nın daha adil koşullarda ticaret yapabilmesi konusunda ilerleme sağlıyorsunuz gibi gözükmüyor. AIDS ve sıtma için alarm zillerini çaldırmayı başardınız ve tabii ki bu da birçok hayatı kurtarmanıza yardım etti. Fakat bugün bakıldığında Afrika için yapısal reform ve daha adil ticaret koşulları herhangi zengin bir ülkenin gündeminde görünmüyor... özellikle de benim ülkeminkinde bu arada. Bunun üzerine ne söylersin?
Bir ticaret anlaşmasına varmada en büyük sorunlardan bir tanesi Fransa. İnsanlar, Avrupa'da Ortak Tarım Politikası'nı kaldırmanın, küçük Fransız çiftçileri gerçekten etkileyeceği konusunda endişeli. Biz bunun şart olmadığını düşünüyoruz. Biz, Birleşik Devletler'deki ve Fransa'daki küçük çiftçilerle, Afrika'daki küçük çiftçilerin çıkarlarının çok benzediğini düşünüyoruz. Sübvansiyonların büyük kısmını Amerika ve Avrupa'daki büyük çiftçiler ve şirketleşmiş dev çiftçiler alıyor. Gelişmekte olan ülkelerde onlarla rekabet etmeye çalışan bir çiftçi için bu sübvansiyonlar çok gaddar. Bak, borç

ve yardım konusunda ilerleme kaydettik, bunun takdir edilmesi gerekli. Ticaret uzun vadeli, destansı uzun bir zamana yayılmış bir mücadele olacak. Borçların iptalleri üzerine çalışmaya başladığımızda herkes bunun imkansız olduğunu söylüyordu; imkansızın da mümkün olabileceğine inanmazsan bu konularda hiçbir yere varamazsın. Ama biz oraya vardık. Otuz altı ülke yepyeni bir başlangıç yaptı, iki ya da çok taraflı borçlarından muaf sayıldılar. Bu paradigma değişiminden öte bir şey. Biz oyunun kendisini değiştirdik.

Borçlar üzerine çalışmaya başladığınızda amaçlarınızın, şu anda ticaret meselesindeki amaçlarınız kadar imkansız göründüğünü söyleyebilir misin?
Ah, tabii. İnsanlar bunun asla gerçekleşmeyeceğini düşünüyordu. Bu arada Amerika'da bir de Muhafazakâr bir yönetimle çalışıyordum... Amerikan hükümetinin, Başkan George Bush'un 400 bin Afrikalı'ya HIV ilacı sağlayacağı fikrini duyduklarında insanlar suratıma karşı gülüyordu. Geçen yıl tek bir tane bile yoktu. O yüzden de bu inanılmayacak bir ilerleme.

Muhafazakâr yönetimden laf açılmışken, ben senin Bush yönetimi aleyhine olumsuz bir yorum yaptığını hiç duymadım. Her zaman olumlu olan kısımların altını çizmeyi seçtin. Yine de 2005 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin, BM'nin AIDS salgınına karşı programına yaptığı yardım azaldı ve Bush yönetimi Birleşik Devletlerin gayrisafi milli hasılasının %0,7'lik bölümünün yabancı ülkelere yardım olarak harcanacağına dair herhangi bir sinyal vermiyordu. Arkadaşın, ekonomist Jeffrey Sachs'ın şu dedikleri haber olmuştu: "Başkanı bu konuda halkın önünde suçlamayı geçtim, Bono'nun sadece bunu kendisine itiraf etmesini isterdim." Şimdi Bono lütfen söyle. Etrafta kimse yokken Başkan Bush'a isimler takıyor musun?
[*kıs kıs gülerek*] Şimdi bak, 2003'te, nakit paranın çok yavaş geldiği esnada, AIDS finansmanının miktarı konusunda çok

tatsız zamanlar geçirdim. Oval Ofis'te küçük bir münakaşa yaşadık, hatta birkaç hafta once, senin bahsettiğin Küresel Fon'a dair yine bir anlaşmazlık yaşadık. Fakat yine de bunu takip etmesi zor olabilir. Bu yönetim, arkasına Senato'yu da alarak, aşağı yukarı 400 bin Afrikalı'nın ARV'lerini kapsayan inanılmaz başarılı bir programa fon yarattı. Bir de Millennium Challenge'dan bahsettin, daha iyi şeyler gerçekleşmediği için sinir oluyorum, çıldırıyorum. İnsanı çok hayal kırıklığına uğratıyor. Fakat yine de 2001'den bu yana herhangi birinin hayal edeceğinden çok fazlası gerçekleşti. Rakam 400 bin dolar olsa da, haklısın, Afrika için iki milyardan fazlası tahsis edilmiş ve bir kenara konmuştu. Bunun üzerine Başkan'la çok hararetli bir tartışmamız oldu. O kadar komik ki, Millennium Challenge konusunda, o da benim kadar öfkeliydi.

Gerçekten mi? Ne dedi?

Buna hiçbir mazeret bulunamayacağını söyledi, ama başlarının çok kalabalık olduğu da açık. Sanırım bu inisiyatif 11 Eylül'den önce düşünülmüştü. 11 Eylül'den ve savaşa girdikten sonra bazı birimler çok meşgul, gereğinden fazla yoğun olmaya başladı. Bu benim mazur görebileceğim bir bahane değil, ama bunu düzelteceklerine inanıyorum. Yönetimin yardımlar konusundaki gelişimini daimi olarak eleştirenler bile Başkan'ın Afrika'ya yardım miktarını üç katma çıkardığını teslim edecektir. Ve dünya üzerindeki en büyük AIDS inisiyatifine sahip. Birçok insan bunda bizim payımız bulunduğunu söyleyecektir. Bunlar sadece olgular. Yeterli mi? Hayır. Düşük bir rakamdan mı başladılar? Evet.

Kimileri, Bush yönetimini açıkça suçlamak, sizi, amacınızda daha ileri noktalara taşıyabilir, daha fazla yardım sağlayabilir diyebilir.

Michka, seninle tam da bunu yaşadık. Sana birçok münakaşamız olduğundan bahsettim ve yanlış yaptıklarında zaten bu yönetimi ifşa ettik, ama Afrika'ya yardımlarını üç katına

çıkarmış insanları da afişe etmiyoruz, suratlarına çürük domates atmıyoruz. Ülkesinin mali yönetimini çok parlak bir şekilde yerine getirmesiyle takdir ettiğim Kanada Başbakanı ile yakın zamanda çok büyük bir kavgamız oldu. O da seçime gidecek. Kanadalı seçmenlere, üzerine düşeni yapmadığını söylerek başına bela açmam da seçim öncesi pek yardımcı olmazdı. Ama bunu yapacağız. Dişlerimizi göstereceğiz. Gerekirse ısıracağız da. Ama bizi eleştirenlerin bazılarıyla, ilk zamanlarımızda rock'n'roll'da karşılaşmıştım. Bunlar aynı insanlar Michka – sahanın dışından sürekli mızmızlanan huysuz tipler. Bir sürüsü kendileri sahada olsa ne yapacaklarını bilmez. Onlar, her daim muhalefette kalacak taraflar. Bu yüzden de hiçbir zaman karar vermenin sorumluluğunu yüklenmek zorunda kalmayacaklar, çünkü asla o kararları uygulayamayacaklar.

Diplomatik yollarla çözülemeyecek bazı acı gerçeklerin altını çizecek bu tarz insanlara ihtiyacın olduğu da söylenebilir.

Bana uyardı ve sözde-devrimcilere karşı da puan kazandırırdı. Biliyor musun? Bu dünyanın en yoksul, en savunmasız olanlarını temsil etmenin en iyi yöntemi, bunu bir sol cenah meselesi haline getirerek Amerika Birleşik Devletleri büyüklüğündeki bir ülkeyi ikiye bölmek olmayabilir. Gleneagles'a gittiğimizde, yirmi beşi Afrika'ya verilmek üzere elli milyar dolar, tahayyül edilemeyecek, inanılmaz bir hedefti, fakat bu hedefe ulaşır ulaşmaz bazıları "Yüz milyar dolar olmalıydı" demeye başladı. Elbette haklılar, fakat bu, havayı ekşitiyor, ilk anlaşmayı yerine getirmek için zorluklarla baş eden hükümetleri kızdırıyor. Soldan bu tür darbeler aldık. Sonra, daha önceki söyleşilerde bahsettiğimiz, elli milyarın tamamını bile vermememiz gerektiğini, çünkü bunun sorunları daha da kötüleştireceğini söyleyen Paul Theroux gibi sağcı insanlar var; "Onlara yardımda bulunmayın, bütün para Başkanlık Saraylarını yeniden dekore etmeye gidecek, o yoksullara değil" diyen adamlar. Tamam, bunu aştık. Orada işleyen meka-

nizmalarımız var. Soldan da, sağdan da darbeler alıyoruz, fakat nihayetinde her sene, dünyanın yoksulları bizim varlığımız sayesinde daha iyi bir konuma geliyor ve sanıyorum, umuyorum, biz politik yelpazenin iki ucunu bu tarz çalışmalarda birleştiriyoruz. Soldan Oxfam gibi STK'lardan, sağdan World Vision gibilerine, hepsi açık bir şekilde bizim genel çizgimizle hemfikir oldular. Elbette ki, sağdan ya da soldan, her birini ara ara hayal kırıklığına uğratıyoruz. Ama genel gidişat onlara hizmet etmek şeklinde.

Geçen eylül, Beyaz Saray'ın BM zirve toplantısı için hazırladığı raporu geri çekmesinden sonra, gelecek altı ay için tadının kaçtığından söz ediyordun. Bu, arkadaşlarınla birlikte 2008 için planladığınız "One Kampanyası"nın başarısına dair güvenini yitirmene sebep olmuyor mu?
Hayır. Sonuçta Dünya Zirvesi de o kadar kötü değildi. Nihayetinde Bush, Milenyum Kalkınma hedefleri için vaatlerde bulundu, ki bu kendisi için de bir ilktir. 2006 ve sonrası için mücadelemiz politikacıları verdikleri sözleri tutmaya ve fazlasına mecbur eden bir hareket yaratabilmek. Şimdiye kadar sadece benim üzerimden işliyordu bu. Ama şimdi şimdi başkaları da geliyor: Angelina Jolie, George Clooney, Brad Pitt, futbolcular, hip hop yıldızları, NASCAR yıldızları... Sonuçta bu dilenciliğe son verecek bir hareket. Bu hareket bize gerçek bir politik güç sağlayacak. Bu seneye kadar, yoksulluğu tarihe gömecek One Kampanyası'na imza vermeleri için Amerika'da bir milyon insanın peşinden koşuyorduk. Sene sonunda 2 milyon insan olduk! Şu anda, 2008'e, bir sonraki seçimlere kadar bizi Ulusal Silah Derneği'nden (NRA) daha büyük kılacak 5 milyon kişinin katılımından eminim. NRA'ya bulaşırsan da [*gülüyor*], peşine düşerler.

O noktaya değinmişken Bono... Konumlarına saldırdığınız insanlardan ters bir tepki gördünüz mü? Tehditler aldın mı? Amerika'da yaptıklarına dair insanlar lobi faaliyetlerine giriştiler mi?

Bu çok iyi bir soru, fakat kendi konumumuzu apolitik tuttuğumuzdan, ister soldan olsun, ister sağdan, çeşitli çıkar gruplarının doğrudan darbelerinden kendimizi sıyırdık diye düşünüyorum. Bazı makamlar bizi başbelası olarak görüyordur, ama genel çerçevede daha halim selim bir gücüz.

Fakat belki bütçe kabardıkça daha az halim selim bir hale gelecek. Bazıları zavallı Amerikalıları kandırıp paralarını elinden aldığını söyleyebilir.
Kesinlikle. O yüzden bunun yeni bir para olmasında ısrarcıyız. Başka önemli programlardan para almayı istemiyoruz; bu bizim için çok önemli.

Adam'ın [Clayton] bu turne sırasında senin DATA gündemiyle süregiden bağına istinaden "İlişkilerin de bir bedeli var" dediği yazılmıştı.
Adam'la daha fazla zaman geçirmeyi ben de arzularım, ama sanırım orada grubun yönetimle, müzik piyasasıyla ilişkilerini kastediyordu, çünkü G8 ve Live 8'le birlikte çok zor bir yıl oldu. Az uyundu, orada bir bedel ödendi. Şimdilerde grupla çok fazla zaman geçiriyorum. Bunu sana söyleyeceğim. Şarkı yazmak ya da grupla birlikte geçirmek için zaman bulayım diye yanıp tutuşuyorum. Yani onlarla geçirdiğim her dakikanın, her yarım saatin değerini şimdi çok daha fazla biliyorum, çünkü o kadar onurlu adamlar ki onlara hizmet etmek istiyorum. Yeni bir müziği ortaya çıkaran o büyünün var olduğu bir odada bulunmanın güzelliğine hiçbir şey yaklaşamaz. Önümüzdeki sene kendimi müziğin içinde daha fazla kaybetmek istiyorum ve bunun için de elimi eteğimi bazı işlerden çekmem gerekiyor.

Yani Adam'ın kastettiği, hiperaktivitenin bu turne esnasında grupta gerilim yarattığı değildi.
Bence konserlerimiz hiç etkilenmedi. Hatta başka tür bir elektrik kattı. Grubumuz için daha önceden hatırlamadığım bir heyecan dalgası var artık.

Gerçekten mi? Elevation Turnesi de 2001'de inanılmaz bir karşılık bulmuştu.
Evet, ama şu anda gittikçe daha da kontrolden çıkıyor, özellikle de son bir iki ay içinde. Konserlerimizde artık başka bir seviyedeyiz, daha önce hiç sahip olmadığımız, tamamen yeni bir samimiyet seviyesi bu. Biz de akışı tekrar düzenledik. Sonlara doğru akustik bir bölüm var, bu çok tuhaf aslında, ama çok iyi işliyor. Çok inanılmaz bir turne oldu.

Aralarında uzun süreli U2 destekçilerinin de bulunduğu bir grup insan için Vertigo turnesi bir tür "U2'nun En İyileri" turnesi oldu.
Bu sadece saçmalık ve duyduğum en dar görüşlü yorumlardan biri. Evet, *tabii ki* "U2'nun En İyileri", ama yeni albümlerinden sekiz şarkı, bazen de ilk albümlerinden daha önce hiç kimsenin duymadığı beş şarkı çalan bir grup tarihte görülmedi. Galiba bazen gazeteciler konserde çalınan bütün şarkıların listesine bakmıyor ya da sadece bakıyorlar akışta eski sağlam parçalardan ya da geçmişin öncü şarkılarından var, evet bu doğru. Fakat bu akustik bölümle bitirmek gerçekten çok iyi oldu, çünkü önceki turnelerde böyle bir bölümün eksikliğinin farkına vardık.

Sizi 25 yıldır takip eden sıkı hayranlarınızdan bazıları yakın zamanda şöyle şeyler söyledi: Bono kendisini müziğe eskisi kadar çok kaptırmıyor. Artık çok fazla profesyonel, çok kontrollü. Birkaç defadan fazla duydum bu tür şeyleri.
Sen ruhları kurumuş insanlardan bahsediyorsun. Ben onlardan değilim!

Ne demek istiyorsun?
Onlar sadece yetişkinler. Bizi izlemeye gelen daha genç insanlara sor. Konser gecesi bir şarkıya kendimi ne kadar kattığımı ben biliyorum. Bu anların turnenin en duygusal safhaları olduğu su götürmez. Şarkı söylemek bilhassa duygu-

sal bir iş. Bu insanlar neden bahsettiklerini bilmiyor. Sadece kimden bahsettiklerini biliyorlar, ama o ben değilim, kendilerini anlatıyorlar aslında.

Kendilerini sana yansıtıyorlar demek istiyorsun.
Elbette. Sadece kendilerini ortaya koyuyorlar. Kendini müziğin içinde kaybettin... Orada yok oldun... Bu insanları biz her gece görüyoruz. Genelde gecenin sonunda o kendini bilme halinden çıkıp bu noktaya geliyorlar. Ama bazı insanlar orada kollarını kavuşturup oturuyor. Onlar hiçbir zaman bunu anlamayacak, çünkü kendilerini müziğe kaptırma kabiliyetini kaybetmişler. İnsanlar aleni olanın, sahnenin peşinde, ben bu tarz bir eleştiriyi kesinlikle kabul ederim. Yıllar içinde üretim tarzında bu çeşit çok hızlı değişimler yaptık, insanlar gelip "Aman Tanrım, şimdi ne yaptılar? Şimdi de sahnede camdan bir uzay aracı var ve de yolda onlarla gezen bir televizyon kanalı!" derlerdi. Bu sefer o tür numaralara girmedik. Kafiyeyi bozduk. Arada bir kafiyeyi bozmak önemlidir. Müziğin merkezde olduğu bir kalıpta kaldık. Şu anda sahne şovunun duygusal odağı havai fişeklerin patladığı an.

Bu son turnenin DVD'si yakın zamanda çıktı. Merak ettim, kendini sahnede izlediğinde ne görüyorsun? Hep şunu düşündüm: hayatında hiçbir U2 konserine gitmeyen tek kişi Bono. Gerçekten çok şey kaçırıyor!
[*gülüyor*] Kendimi izlemek bana ağır geliyor.

Peki ne görüyorsun?
Duygusal pornografi. Işıklar üzerimizdeyken grup tam da bunu yapıyor gibi geliyor. İzlemek çok güç.

Mahçup mu oluyorsun? Kendin için üzülüyor musun?
Önceden bildiğim bir şeyi gördüğüm anlar var, çünkü bende bir sanat yönetmeni gözü var. Fikirleri bir araya getirmede ve sahnelemede bütün bu konserlerin yönetmenleriyle hep içli dışlıydım, o yüzden neler döndüğünü biliyorum,

ama işte hep sana söylediğim gibi. Önceden şapkasına tavşan koyup da, tavşanı çıkardığında şaşıran insana ne denir? Sihirbaz. Yani bütün bunlar olup bittiğinde ben de herkes kadar şaşırıyorum. Prodüksiyon kısmını izleyip müziği hissedebilirim, ama kendimi müziğin içinde kaybolurken izlemeyi ağır buluyorum.

Sahnede yaptığın şeylere fazlasıyla hâkimsin. Yine de sormadan edemeyeceğim: zaman zaman kontrolden çıktığın oluyor mu? Bu geçen sene boyunca, sahne üzerinde ya da dışında raydan çıktın mı hiç?
Hayır. Raydan çıkacak vaktim olmadı.

Tabii, eskiden bunun için daha fazla zamanın vardı.
Yapacak çok şeyim vardı. Güney Fransa'nın güneşinde ve Meksika'da çok eğlendim, saçma sapan şeyler yaptım. Bir ülke olarak Meksika'yı keşfetmekten çok keyif aldım. Meksika'da uçuş menzilinden çıkıp kaybolduğum zamanlar oldu.

Ne yaptın orada?
"Cirque du Soleil"in bir anlamda mucidi olan arkadaşım Guy Laliberté'yle Guadalajara'ya gittim ve oradaki sanatçılarla, hokkabazlarla vakit geçirmekten çok keyif aldım. Başka birinin sirkinde takılmak güzeldi. Ama hem Batı, hem Doğu sahilinde, Meksika'nın Karayip sahillerinde kaybolarak, çocuklarım ve dostlarımla su altında şahane anlar yaşadım. Baskılar benim şeklimi değiştirmedi, sanmıyorum; hatta bir anlamda beni şekle soktu. Bence bu turu tamamlatan adam, tura başlayan adamdan daha güçlü, ama şunu da itiraf edeyim, verdiğim bu aradan önce olmayı istediğim kadar sivri biri değildim. Tekerleklerin yavaş yavaş yoldan çıktığını hissedebiliyordum. Kanada'ya gittiğimde, Paul Martin'e % 0.7'yi kabul ettirebilmek için bir basın toplantısı düzenledim. Basın toplantısına başlamak üzereydim, tıklım tıklım bir salon vardı ve ben kendimi çok ortalama hissediyordum. Kafamda kendim için bir not aldım: "Pillerimi

şarj etmem lazım." Ama bir iki gün içinde de yaptım bunu. Şu anda kendimi iyi hissediyorum.

Yorgunluktan daha ciddi bir şey değilmiş neyse ki. Şanslı bir adamsın. Sana çok şaşırıyorum.
Gerçekten iyi hissediyorum. Belki de senin kitabın yüzündendir Michka! Terapiyi bitirdim, işin öbür tarafını da gördüm. Artık daha iyi bir adamım. Tekrar toplumdaki yerimi alıyorum.

Şimdi diğer starlar için bir programa başlayacağım. Ben buna "Michka terapisi" diyorum.
John Lennon'un Janov'u, "Primal Scream" (İlkel Çığlık) terapisi vardı. Benimki ise MICHKA'YA bağırma terapisi.

Benim terapi yöntemim gayet basit. Bir polis memuru gibiyim; sorguya çekiyorum, şeytanın avukatlığını yapıyorum. İşe yarıyor gibi. Bu arada son konuşmamızı nasıl bitirdiğimizi hatırlıyor musun? Ben sana "Sana sorduğum bazı sorular bir gün şarkıya dönüşebilir mi?" diye sormuştum, sen de "Hımm... Muhtemelen... Açık yakalamaya çalışan sorulardı" demiştin. Ee, peki şarkıya dönüşen oldu mu?
Arjantinli büyük şair Jorge Luis Borges'den esinlenerek bir şarkıya başladım, adı *If I Could Live My Life Again (Hayatımı Tekrar Yaşayabilseydim)*. Yani sanırım böyle bir şarkıya başlamama ön ayak olduğu için Michka'nın terapisine minettar kalınabilir. Kafamı çevirip, arkama bakmamı sağlayan ilk insan olduğun için.

Neyse ki her hafta olmuyor.
Hayır, buna gelemem. Ama bahsettiğim şarkı bunun anısına olacak.

Biliyorsun kısa bir süre önce Bill Clinton'dan beni çok şaşırtan ve onurlandıran bir mesaj aldım. Diyor ki: "Ki-

tabınız en iyi dostlarımdan birinin harika bir portresi gibi." Geriye baktığında bu portreye müdahalede bulunmak ister miydin? Belki söylemekten dolayı pişmanlık duyduğun şeyler var, ya da SÖYLEMEDİĞİN için pişman oldukların...

Bu müdahale etmem gereken bir portre değil. Ben senin önünde durdum, senin önünde oturdum, senin önünde uzandım. Sanırım kafamın içini bir çok açıdan gösterdim sana. Elbette ki kendime sakladığım şeyler var, fakat gizem senin de bildiğin gibi, benim değer verdiğim bir şey. Bütün gizemi yok ettiğinde ortaya çıkanın düzgün bir portre olduğunu da sanmıyorum. Bütün portreler, eğer biraz iyilerse, bir, iki ya da üç çehre barındırırlar. Bütün çehreleri gösteremezler. Belki Kübistler denediler bunu, ama sen de benim kafamı bir gitarla ya da bir sandalyeyle falan parçalamak istersen, buyur yap.

YARDIM İÇİN YAPABİLECEKLERİNİZ

DATA (Borç, AIDS, Ticaret, Afrika) hakkında daha fazla bilgi için: www.data.org

AIDS'e karşı yürütülen küresel mücadeleye bağışta bulunmak için: www.theglobalfund.org

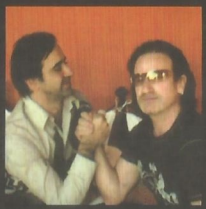

DÜNYANIN BİR NUMARALI ROCK YILDIZI BONO İLK DEFA KENDİ HAYATINI ANLATIYOR...

"Kendince bir şeyler karalayan, puro tüttüren, şarap içen, İncil okuyan biri... Bir müzik grubunun üyesiyim ben. Göremediği şeylerin resmini yapmaya bayılan... Gösterişçinin tekiyim. Bir koca, bir babayım; yoksulların, bazen de zenginlerin dostuyum. Bir eylemci, gezerek fikirler satan bir satıcıyım. Bir satranç oyuncusu, dünyanın en gürültülü folk grubunda yarı zamanlı rock yıldızı, bir opera şarkıcısıyım. Nasıl ama?"

Bono'nun 25 yıllık arkadaşı ve U2'yu Britanya Adaları dışında keşfeden ilk kişi olan Fransız müzik yazarı Michka Assayas'ın gerçekleştirdiği bu söyleşiler, "henüz şarkılara dökülmemiş hikayeler"in anlatısı. Yalnızca U2 hayranları için değil, farklı birinin peşine takılıp dünyayı tanımak isteyen herkes için.

Kapak fotoğrafı: Andrew MacPherson, U2 Limited'in izniyle.
Yazar ve Bono'nun fotoğrafı: Lorna Marécaut, U2 Limited'in izniyle.

ISBN 975-9174-53-7